ibsen

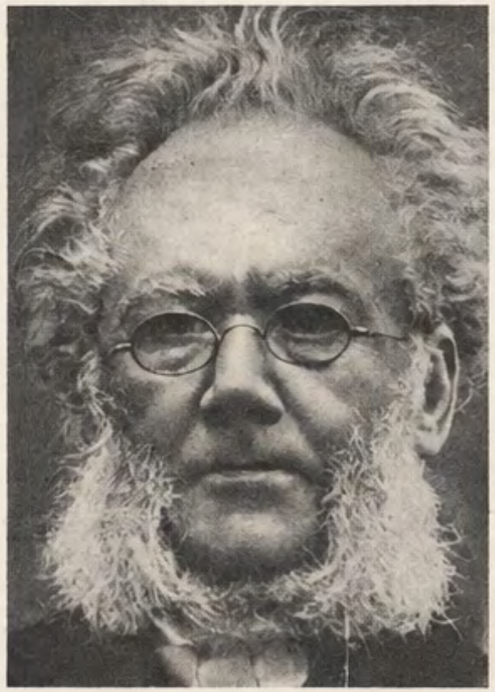

« Principiul lui Ibsen de a înainta întorcându-se la revelaţiile trecutului este expresia viziunii sale asupra vieţii, a credinţei lui adânci în importanţa trecutului. O mare parte din valoarea poetică a unei drame ibseniene constă în această atmosferă vagă de ceva ascuns ce umple aerul şi camerele şi dă cuvintelor un dedesubt de fatalitate inevitabilă.»

FRANCIS BULL

ISBN 973-21-0413-9

1426

900 Lei

editura minerva

1426

ibsen

bibliotheca bpt pentru toţi

fondată în 1895 bpt serie nouă

henrik ibsen

împărat şi galilean

CLUBUL CĂRŢII DIGITALE
BIBLIOTECA ALEPH

Ilustrația copertei de ANTON SLAVNICU

Henrik Ibsen — OEUVRES COMPLÈTES en XVI tomes, traduites par P.G. La Chesnais, tome X, Librairie Plon, Paris, 1930.

henrik ibsen

împărat și galilean

piesă de istorie universală în zece acte

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI
TABEL CRONOLOGIC
DE VENERA ANTONESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1994
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru această versiune toate drepturile rezervate Editurii Minerva (B.P.T.).

ISBN 973-21-0413-9

PREFAȚĂ

Descendent al unei vechi familii de negustori și marinari, Henrik Ibsen s-a născut în martie 1828, la Skien, mic oraș de coastă din sudul Norvegiei pentru totdeauna legat de numele celebrului predicator protestant Lammers. Casa în care s-au depănat primii ani ai vieții copilului, casa Stockmann, era așezată în fața bisericii. În stânga bisericii se afla primăria, cu închisoarea și celula alienaților, școala primară și colegiul. „Nimic în afară de arhitectură", va nota poetul dramatic însuși, cu rousseau-istă nostalgie, în cuprinsul celor câteva pagini de *Amintiri din copilărie*, însăilate târziu, în 1881. „Biserica era cel mai măreț monument al orașului" — așa cum se și cădea unui centru al pietismului luteran cum era Skienul. În 1832, familia Ibsen se mută în casa mai spațioasă și mai confortabilă a bunicii Altenburg. Afacerile negustorești ale tatălui, pe nume Knud, mergeau din plin. Casa era îndestulată și ospitalieră. Rezervat, închis în sine, Henrik se ținea departe de ceata zgomotoasă a strengarilor de vârsta lui. Se familiarizase cu austeritatea decorului arhitectonic, receptând, din fragedă vârstă, glacialul sinistrelor vecinătăți ale casei părintești. Fiece decor își are melodia: aici presimțită doar și sugerată, dincolo cântată în surdină, pe alocuri țâșnită tumultuos, săgetând înalturile. Orchestrația care sfâșia tăcerea Skienului iradia din severitatea decorurilor scandinave. Era vuietul înăbușit și confuz al căderilor de apă, întreținut din zori și până în noapte de zgomotul ascuțit, uniform, monoton al sutelor de fierăstraie care lucrau în vecinătatea lor. „Când mai târziu, în lecturile mele, am întâlnit ghilotina, nu mi-am putut reține gândul de la aceste fierăstraie", va nota în paginile de amintiri. Orășel cu drumuri muntoase bătătorite de oameni harnici și pioși, Skienul resimțea ca o permanență muntele, măcar că ultimele culmi ale masivului Telemark se prelungeau doar până în imediata lui

apropiere. Altă permanență, după mare. Ibsen era un acvatic: se înrudea, întocmai ca Elida, protagonista piesei *Femeia mării*, cu păsările și viețuitoarele largului. Și-ntocmai ca la ea, pulsa așa „ca o zbatere de valuri, ceva ca un flux și reflux (...) și-n gândul, și-n simțirea" acestui poet care, cu simplitatea naivă și gravă ce-i definește poezia, își va mărturisi împreună cu unul din personajele teatrului său convingerea: „Suntem întrucâtva înrudiți cu cerul și cu marea". Cât privește muntele, însemn al elevației morale în rețeaua simbolisticii ibseniene, spre el vor alerga eroii lui, în clipele de intensă trăire ori de tensiune etică, precum Rubeck și Irena, de pildă, când, treziți din „moarte" (căci viața lor, lipsită altcândva de bucuria trăirii în clipă, moartă era), înțelegând că de fapt nu trăiseră niciodată (piesa *Când noi, morții, vom învia*), vor goni exaltați să-și serbeze „cununia" acolo „la lumina și la potopul de strălucire și senin, sus, pe muntele făgăduinței", ori ca Allmers din *Micul Eyelf*, căruia tot în singurătatea alpestră i se dezvăluie sensul adevăratei sale vocații și care, odată revenit acasă, tămăduit de visurile de a deveni scriitor și hotărât să-și consacre timpul educării copilului său infirm, explică alor lui taina miraculoasei sale transformări: „Și m-am dus sus în singurătatea nesfârșită. Am văzut cum răsare soarele și-și aruncă razele peste vârfuri. Mă simțeam mai aproape de stele; îmi părea că m-am înrudit cu ele și că ne înțelegem."

Casa Ibsenilor era veșnic plină și masa sta întinsă din zori și până-n seară; ca-n *Peer Gynt*, pe vremea aceea evocată de Aase, în care soțul ei, tatăl fantezistului băiat, trăia încă: „Toți se minunau de noi. Mâncau, beau pe-ntinsă masă". Se abătuseră apoi și zile grele asupra familiei. Ruinarea tatălui antrenase vinderea casei Altenburg și mutarea undeva, la oarecare distanță de Skien, în mijlocul unei câmpii împrejmuite de dealuri abrupte acoperite cu brazi. Grijile căminului împovărat acum de lipsuri, căci Henrik avea încă cinci frați mai mici, ajung să apese tot mai greu pe umerii Mariei, mama viitorului poet dramatic, căreia de altfel acesta avea să-i semene. Matur, va avea „gravitatea și abnegația ei, extrema-i pudoare sentimentală, facultatea de a se interioriza, de a trăi intens într-un fel de singurătate morală și, pentru a spune așa, în abstract". În dragoste și respect față de dânsa își va plămădi, în teatru, figurile feminine întruchipând gingășie și bunătate, precum Aurelia din *Catilina*, Agnes din *Brand*, Solveig din *Peer Gynt*, Makrina din *Împărat și Galileean*. Aluziile la viața strămutată din etapa șederii la Soendre Venstoeb sunt rare în creația ibseniană, făcute cu discreție, cu pudoare. În treacăt numai, ca în *Peer Gynt*, bunăoară, unde mama vânturaticului iubit al Solvegăi își amintește cu melancolie de belșugul din casa lor de altădată, risipit din pricina ușurătății tatălui: „Vezi, bietu bărbatu-meu / Pe două cărări pornit /

Dând pe chefuri și prostii / Ce-a fost brumă risipi". Fire retrasă, Henrik nu se plictisea în singurătate. Îi plăcea să citească vechi legende istorice și biblia, și (ne-o spune sora lui), abil scamator, își delecta duminica vecinii cu ședințe, chipurile, de magie. În aer liber înălța fortărețe. Clădea cu patimă, așa cum avea să facă într-una din dramele lui constructorul Solness. După mutarea din Skien urmase cursurile unei școli particulare conduse de teologi, la îndemâna claselor mijlocii. Era pe atunci „un strengar cu spirit lucid, inteligență viguroasă, o fire cam prea vioaie și iritabilă, un suflet înflăcărat, o limbă ascuțită, voit sarcastică, în același timp însă prietenos și bun camarad". Colegul care-i trasase portretul de mai sus amintește și deosebita înclinație a lui Henrik pentru desen și pictură, de imaginația lui aprinsă, de talentul său de caricaturist. Odată cu revenirea familiei în orașul natal, Henrik urmează cu regularitate cursul unei școli serale de desen. Peisagistul Mandt, care se abătea uneori din Telemark la Skien, îi dă și el câteva lecții de pictură în ulei. Băiatul se gândește cu seriozitate să devină pictor. Dar, realitatea, ostilă visării, aranjează astfel lucrurile încât Henrik se trezește practicant la farmacia din Grimstad. Aici domnea o îngustime de vederi dominată de tirania opiniei publice cenzurând fiece gând, fiece gest. Armatorii și negustorii înstăriți ai aceste colectivități urbane de circa 850 locuitori alcătuiau un fel de aristocrație burgheză locală, foarte orgolioasă, reticentă față de noii veniți. Timid, sever și rece, practicantul Ibsen inspira mai curând teamă cu aerul lui straniu și meditativ. Disprețuia vorbăria insipidă și bârfa, în schimb asculta cu aviditate glumele și anecdotele marinarilor reîntorși din larg. Curând își făcu și doi prieteni, pe Christopher Due și pe Ole Schulerud. Purta pe atunci o frumoasă barbă neagră ce da fizionomiei sale însuflețite o expresie și energică, și armonioasă. Era mărunțel de statură, cu mișcări agile, bine făcut, cu o mină inaccesibilă dar cu scânteia revelatoare a geniului în privire. Cei doi — „credincioșii", cum îi califica în prefața dramei *Catilina* — îi simțeau superioritatea intelectuală și, deși descumpăniți de cutezanța opiniilor și de gustul lui pentru paradox, îl admirau fără rezerve. Repulsia față de pietismul îngust care îi îmbâcsise copilăria și care, împotriva voinței lui, avea să se răsfrângă asupra întregii sale creații îl determinase să întrerupă aproape orice relație cu familia. Și nu întâmplător, comentându-i-se afirmațiile, se răspândise zvonul păgânismului său. Poemele satirice, lipsite de causticitate, impregnate cu umor și caricaturile pe care le făcea să circule accentuau încă antipatia localnicilor față de el. Henrik năzuia să devină doctor, de unde aura de omenie și cuminție a medicilor din creația lui dramatică. Foarte sărac, era socialmente un nemulțumit. Într-o asemenea stare de spirit, la vârsta de 21 de ani, odată cu izbucnirea revoluțiilor din 1848 (față de care își exprimă

adeziunea într-o suită de poeme), absorbit de studiile în vederea examenului de intrare în facultate, descoperă în opera istoricului latin Sallustius și în *Catilinarele* oratorului Cicero figura conjuratului Catilina. Era exact ceea ce îi trebuia într-un moment în care, după propria-i mărturisire, „în timp ce o mare epocă se dezlănțuia cu furie în afară, mă aflam și eu în stare de război cu mica societate în care împrejurările și condiția mea mă împrejmuiseră". Cu libertatea romanticului, care denaturează și transfigurează, Ibsen combină și interpretează *sui-generis* datele istorice de la care pornește. Se simplifică. Nici urmă de conflict dramatic în piesă. În schimb, un accentuat conflict psihologic și un pathos moral în sporită gradare. Drama oferă cititorului un Catilina modern. O natură meditativă și analitică. Dintr-un egoist, ros de ambiție, dezlănțuit contra republicii romane, Ibsen face o făptură generoasă, un spirit libertar năzuind să trezească republica la adevărata viață. Reabilitarea lui Catilina are semnificația unei reabilitări romantice, în spiritul acelora închipuite cu precădere de Victor Hugo (*Mizerabilii, Marion Delorme*) ori de Schiller (*Briganzii*). Pe cea mai înaltă treaptă a unei atari reabilitări stă Lucifer, îngerul răzvrătit contra cerurilor. Esențiala sa trăsătură este individualismul. În el își află rădăcinile revolta anarhică împotriva ordinei prestabilite. Privit din acest unghi, cultul libertății la Catilina apare doar ca o ipostază a demonismului. Înfățișat ca un luptător pentru cauza libertății, când înțelege micimea celorlalți conjurați, care vor „fructul biruinței" pentru ei, se năpustește spre propria nimicire, împins de satanismul firii sale bine întruchipat de personjul feminin Furia. Expiră pe câmpul de luptă așternut cu trupurile oștenilor lui și este reabilitat prin moarte grație neprecupețitei iubiri a soției sale, Aureliai.

La Christiania, unde pleacă în vederea examenului, trăiește o vreme pe spesele prietenului Schulerud, până-ntr-atât e de sărac. Laolaltă cu alții care, fără să fi făcut studii regulate, vroiau ca printr-o pregătire în pripă să forțeze ușile Universității, devine elevul școlii particulare a lui Heltberg. Este amânat la două din cele zece discipline de examen. Din această pricină nu poate fi înscris la cursurile cu frecvență regulată și se mulțumește numai cu titlul de student, care nu-i poate fi contestat. De altminteri nu se va mai prezenta niciodată pentru a scăpa de calificativele nesatisfăcătoare. Între timp înțelesese chiar că vocația sa nu era de medic, ci de poet. Se înscrie totuși în asociația studenților și ține cursuri de literatură la școala unei asociații

[1] Un studiu complet cu bogate implicații comparatiste asupra *acestui* personaj ibsenian în *Catilina și demonia candorii pierdute* din volumul Venerei Antonescu, *Esențe antice în configurații moderne*, Editura Univers, 1973.

muncitoreşti. Curând însă, speriat de arestarea prietenului Abilgaard, renunţă pentru totdeauna la activitatea politică. În aceeşi epocă, în colaborare cu alţi doi camarazi, tipăreşte revista satirică *Omul*, al cărei titlu va fi curînd înlocuit cu acela de *Andhrimmner*, după numele bucătarului zeilor din Valhala. La şcoala lui Heltberg cunoscuse pe cel mai tînăr din ceata studioşilor acestuia, Björnstjerne Björnson, devenit mai tărziu mare personalitate a culturii norvegiene şi emul al lui Ibsen.

Într-un moment de cumpănă, când nici strictul necesar unei existenţe mizere nu şi-l mai putea asigura, graţie celebrului violonist Olle Bull, fondatorul primului teatru norvegian, acela de la Bergen, e angajat aici „pentru a-şi da concursul în teatru ca autor dramatic". Bineînţeles că direcţia urma să-l consulte şi în calitate de consilier literar. Beneficiind de o bursă modestă, pleacă pentru trei luni să viziteze teatrele din Copenhaga, Berlin, Dresda, Hamburg. Odată întors la Bergen, unde în cea de a doua jumătate a veacului anterior avea să se dezvolte mişcarea naţională, îşi asumă răspunderea regiei şi a repetiţiilor. Îşi îndeplinea datoria cu o scrupulozitate şi o minuţie care trădau în el pe fostul practicant la farmacia din Grimstad. În locul unor vagi indicaţii à la Holberg, Scribe ori Labiche, desena cu peniţa ori în acuarelă fice detaliu hărăzit a întregi un decor. Da indicaţii clare şi precise personalului, fără a îndrăzni totuşi să-l antreneze, poate şi din pricina excesivei lui timidităţi. Nu era privit cu simpatie, ci cu un „fel de veneraţie temătoare". „Mi-l reamintesc ca pe un om tăcut, uimitor de timid şi sălbatic, pe care-l găseam permanent foarte depărtat de noi toţi şi al cărui aer nu invita deloc să-i vorbeşti într-un fel intim şi încrezător. Era mereu amabil şi politicos, dar într-un chip ce mă făcea să enunţ iute problemele pe care le aveam de pus (...). Eu cel puţin mă temeam de el", mărturiseşte una dintre cele mai bune actriţe ale Bergenului, Lucia Johannessen.

Inspirându-se din folclorul şi istoria medievală a Norvegiei, între 1851 şi 1857 Ibsen scrie o serie de drame de factură romantică. Sursa lor predilectă, *saga* scandinavă, impune stilului său dramatic concizie şi sobrietate, energie şi pathos conţinute într-o expresie densă, lipsite de retorismul şi grandilocvenţa implicite dramelor romantice în genere. Nici *Movila luptătorului*, nici *Noaptea Sfântului Ioan*, inspirată de feeria shakespeariană *Visul unei nopţi de vară*, nu au succes la Bergen. În schimb, *Doamna Inger din Oeströt* e primită cu entuziasm de către presă şi public. Energică şi demnă, conştientă de menirea sa istorică, acum, în cel de al XVI-lea veac, când întregul popor aşteaptă de la ea eliberarea de sub opresiunea daneză, suverana Inger deschide seria unor mari destine tragice, nu întâmplătoare în creaţia lui Ibsen. Convinsă că omoară pe pretendentul la tronul Norvegiei, îşi ucide în urma unui *malentendu*

propriul băiat, rod al unicei sale iubiri, o iubire nelegitimă. Urmează reprezentarea, şi la Christiania, a dramei lirice de factură pur romantică *Sărbătoare la Solhaug*. În cuprinsul ei, ecourile rousseau-iste, interceptate încă din *Catilina*, sunt şi mai accentuate. Viaţa de fast şi bogăţie, plătită de castelana Margit cu preţul tinereţii şi fericirii sale prin căsătoria cu un om plat de care n-o leagă nici un sentiment autentic, este pusă în contrast cu viaţa săracă dar liberă şi nespus de frumoasă petrecută în copilărie alături de vărul ei, de altminteri unica sa iubire, Gudmund Alfsön. Imaginea omului drag (şi pe acesta nu-l poate nici o clipă uita) se contopeşte cu natura, chezaşă a vieţii libere şi împlinite după care tânjeşte acum: „Cînd am auzit brazii fremătând acolo, în pădure, când am auzit cascada mugind şi păsările ciripind în vârfurile pomilor, mi s-a părut adesea că în zgomotirea şi freamătul lor se amestecau cântările lui Gudmund". Acesta însuşi, reîntors pe neaşteptate şi reţinut de farmecul şi graţia candidei Singe, sora Margitei, pune în contrast artificiul curţii medievale (de unde a trebuit să evadeze, refugiindu-se deocamdată la Solhaug) cu simplitatea reconfortantă a naturii. Visează chiar să fugă cu iubita lui spre coastele daneze, pentru a-şi dura acolo un cămin printre „flori gingaşe sub marii fagi umbroşi". Distinsul şi umblatul cavaler şi cântăreţ inbise cândva pe Margit, iar acum încerca o nouă dragoste, pentru tânăra şi plăpânda ei soră. Ezitarea unui bărbat între două femei, reprezentând două tipuri de feminitate, evidentă încă din *Catilina* (unde iubita demonică, Furia, şi paşnica soţie, Aurelia, simbolizează cele două laturi ale naturii minate de contradicţii a conjuratului roman) va deveni una din temele esenţiale ale dramaturgiei lui Ibsen. Chiar în feeria de inspiraţie folclorică, imediat următoare, *Olaf Liljekranz*, Olaf — abandonând o „partidă" impusă de autoritara lui mamă (expresie a constrângerii şi conformismului social) — rămâne alături de o fiică naivă a pădurii, romantica Alfhilde. Ibsen se identifică şi aici cu personajul său nesatisfăcut de realitatea imediată, năzuind spre libertatea ideală ce nu poate via decât acolo, în sânul naturii atât de indispensabile unui popor a cărui ţărănime a fost dintotdeauna şi a rămas de-a pururi liberă. În mijlocul naturii, printre elfii şi nicşii miturilor scandinave, Olaf se simte la el acasă, iar ciudatul şi generosul tată al copilei, cu sălaşul statornicit în codru, Thorgjerd (pentru care îi servise lui Ibsen ca model Thorgejer Andunssön, prietenul lui Olle Bull), el, cu înalta menire a conştiinţei menestrelului de a se face interpret al simţirii şi gândirii poporului său, îi explică: „De acolo eşti, din acel loc de care te legi: pentru asta trăiesc eu aici; (...) vecinii nu-mi vor căşuna nici o nedreptate". Ibsen, care era logodit de cîteva luni, avea astfel subiect pentru meditaţiile lui privind presantele necesităţi materiale; din pricina lor vedea depărtându-se clipa fondării

căminului său și se mulțumea să viseze jinduind după o lume himerică scutită de ele. Trăsăturile viitoarei soții, Suzana Thoresen, făptură voluntară, adevărată Brunhildă, vor dobândi prin exacerbare contururile de valkyrie ale Hjördisei din *Războinicii din Helgeland*. Izvorul de inspirație al piesei este legenda pe care se întemeiază prima parte a eposului medieval german *Cântecul Nibelungilor*. Amplă frescă a epocii vikingilor, romantismul *Războinicilor din Helgeland* e temperat prin acuitatea spiritului de observație al autorului piesei și prin construcția realistă a caracterelor. Cele două tipuri de feminitate între care e prins Sigurd sunt întruchipate de Hjördis și Dagny. „Eram logodit când am scris *Războinicii din Helgeland*, va scrie poetul dramatic însuși. Personajul Hjördis a fost conceput pe același model cu Svanhild din *Comedia iubirii*." Aici, principalele personaje, îndrăgostiții Falk și Svanhild, solidari în lupta contra compromisului ce alterează *frumusețea* relațiilor familiale, într-o societate îmbâcsită, cu oameni fățarnici și conformiști, similari acelora între care își duce viața Ibsen, se despart pentru a perpetua frumusețea unei legături, amenințată altfel cu pulverizarea. În finalul *Comediei iubirii*, zvârlind inelul în larg, Svanhild rostește: „În algele mării înfundă-te, și pentru eternitate, vis al meu". Apoi, întorcându-se spre Falk, îi explică: „Te-am pierdut pentru viața aceasta, dar te-am câștigat pentru eternitate". Impulsul despărțirii lor pornise de la Falk, iar acesta nu întâmplător este *poet*, adică sacerdot al frumosului. Opțiunea protagoniștilor pentru viața închipuită fie ca spectacol frumos, fie ca realitate dură impunându-și împlinirea datoriei va alterna, în cuprinsul creației ibseniene, de la o dramă la alta. Cu mijloacele artei sale, Ibsen va exprima ceea ce teoretic fundamentase, înaintea lui, Sören Kierkegaard (1813-1855). Pentru precursorul danez al existențialismului, existența, desprinsă de context biologic și social, devine lume subiectivă a trăirilor lăuntrice ale exemplarului uman. În *Alternativa* (1843) și în *Stadii pe drumul vieții* (1845), această interesantă figură a filosofiei romantice (din opera căreia Ibsen, după propria mărturisire, a citit foarte puțin, dar cu care este înfrățit structural, ceea ce și explică, până la un punct, similitudinea convingerii lor), opunând dialecticii lui Hegel propria sa dialectică, așa-zisă „calitativă", întrevede un moment de maximă tensiune, momentul dificil al alternativei (entweder-oder), când, în urma „hotărârii", a „alegerii" între *una* sau *alta*, se face trecerea de la stadiul estetic la acela, calitativ superior, etic. Omul etic, care a depășit clipa intrând în istorie, se definește prin seriozitate în fața vieții, prin asumarea unei răspunderi morale. Cu câțiva ani înainte de apariția *Comediei iubirii*, care stârnise numai animozități, autorul ei fiind pus la stâlpul infamiei în calitate de apologet al iubirii libere, Ibsen revenise la Christiania, unde i se oferise

conducerea teatrului abia înființat întru promovarea dramaturgiei naționale. Curând, ostilitatea filodanezilor față de activitatea patriotică a autorului lui *Catilina* provoacă falimentul teatrului norvegian. Scriitorul traversează atunci o gravă criză morală, căreia cu greu îi poate supraviețui. Piesa imediat următoare *Comediei iubirii*, *Pretendenții la coroană*, obține un mare succes, întrunind elogiile aceleiași prese care criticase cu îndârjire dragostea nelegalizată dintre Falk și Svanhild, imaginată și preconizată de poetul dramatic. Într-o amplă creație animată de suflul shakespearian, Ibsen relatează lupta regalității, în cel de al XIII-lea veac, împotriva destrămării politice întreținute de rivalitățile și orgoliul marilor feudali, efortul ei de a constitui o monorhaie centralizată, adică un stat național modern. Este apologia energiei și a afirmării autarhice a personalității întruchipate de Hâkon.

Anul 1864 este crucial în viața dramaturgului. Prusia învinsese Danemarca abandonată, într-un asemenea moment de grea cumpănă, de Norvegia și Suedia. Schleswigul și Holsteinul sunt ocupate. Trăind din plin eșecul scandinavismului, mâhînt și iritat de lașitatea compatrioților, Ibsen pleacă în Italia, beneficiind de o bursă acordată de stat. E începutul unui exil voluntar, perpetuat mai apoi în Germania. Timp de 27 de ani nu va mai reveni în Norvegia decât de două ori.

El e pictor[2] și trăiește cu acuitatea vizualului splendoarea luminozității peisajului italic. Glacialul tărâmurilor nordice, îngemănat cu asprimea unui spirit modelat de ele, este resimțit ca mai apăsător sub mirajul soarelui meridional. Racordând, în maniera romanticilor, stihialul unei naturi dezlănțuite contra firavului exemplar uman la datele temperamentale și de caracter ale protagonistului Brand, care, prin implacabila sa austeritate depășește condiția de muritor proiectându-se, parcă, pe un fundal mitic, Ibsen scrie o primă dramă zămislită sub alt cer decât acela al nordului; aducând în scenă însă peisajul și omul norvegian. Abnegația și spiritul de sacrificiu al patrioților italieni în timpul luptelor din Risorgimeto îi reîmprospătează,

---

2 „În 1953, în Norvegia a fost publicată o carte despre Ibsen ca pictor. Autorul ei a reușit să descopere mai mult de 60 de picturi aparținând lui Ibsen, majoritatea peisaje. Ele denotă dragostea acestuia pentru natură, ochiul său ascuțit pentru contururile unui peisaj și abilitatea compoziției. El spunea că trecuse mult până să înțeleagă pe deplin că a face poezie înseamnă a vedea, dar a vedea cu energie și a forța astfel pe cititori și spectatori să vadă în același fel în care a văzut poetul. Fără îndoială, Ibsen credea că perioada lui de pictor i-a dezvoltat facultatea de a vedea cu energie. Și nimeni nu-i poate citi operele fără a fi acaparat de imaginația sa vizuală". (Francis Bull, *Ibsen — the Man and the Dramatist*, 1954)

accentuând chiar prin contrast, amintirea comportării laşe a confraţilor lui scandinavi. Într-o asemenea stare de pesimism iritat, sub apăsarea evenimentului ruşinos la care fusese martor, se decide să renunţe la inspiraţia din „saga moartă a vremurilor trecute" pentru a se afunda „în negurile prezentului", cum însuşi se exprimă în *Brand epic*, cea dintâi variantă a dramei *Brand*. Până şi numele eroului principal are o învestitură simbolică. În norvegiana veche Brand înseamnă *sabie*, iar în cea modernă *foc, incendiu*. Tăioasă ca o sabie, tragica lui intransigenţă — de preot fanatic al unei religii nedefinite, de factură kantiană, slujind unei divinităţi care furtună e şi ne-nduplecare — îl costă pierderea copilului, Alf şi a soţiei, Agnes; ba, în cele din urmă chiar propria viaţă. Piere strivit de o avalanşă în timp ce gonea spre templul de gheaţă de pe culmea muntelui, dezgustat de formalismul micii alcătuiri sociale golite de conţinut, urmărit de poporenii lui care, biete fiinţe descumpănite şi legate de bunurile terestre, instigaţi de primar (prototip al spiritului de compromis) vroiau să-l lapideze. În Brand incendiară e credinţa lui, convingerea fermă în posibilitatea regenerării morale a poporului nevolnic (o regenerare pentru care lupta, cu verva tăioasă şi sarcasmul personajului său, Ibsen însuşi), pe baza unei voinţe oţelite şi inflexibile. *Brand* este chiar drama voinţei extreme şi a extremei idealităţi: o apologie a sacrificiului de sine în numele unui ideal moral suprem. Alternativa „Totul sau nimic", lipsită de patetism în cazul protagonistului (căci la el vorba şi fapta sunt legate şi puse de acord), propusă semenilor săi, a determinat raportarea unui asemenea rigorism la intransigenţa eticii lui Kierkegaard.

Dacă Brand este prin excelenţă un etic, Peer Gynt, protagonistul piesei imediat următoare, scrisă de Ibsen cu intenţia de a se destinde după tensiunea impusă de plăsmuirea eroului despre care el însuşi recunoştea: „Brand sunt eu în cele mai bune momente ale mele", este un tip estetic. Portretizat cu umor în primele trei acte, acest pierde-vară e un flăcău singular şi răzleţ, cu o imaginaţie aprinsă, poetizând cu atâta talent nişte născociri încât ele dobândesc consistenţă şi par adevăruri în gura lui, rămas cu meteahna evadării din real cultivată într-însul încă din copilărie de maică-sa (pentru a le îndulci amândurora amarul căşunat de beţia tatălui şi de sărăcie), dar revoltându-se singur şi ascunzându-se, când şi când, în monologuri lirice de mare frumuseţe, pentru capacitatea sa iluzionistă. E receptiv la iubirea castei Solveig, dar n-are *curajul* de a-şi asuma o răspundere nu-şi poate cenzura nestatornicia, drept pentru care nici nu rămâne alături de ea. Caută să se disculpe faţă de propria conştiinţă şi i se pare că nu se cuvine să pângărească atâta puritate după ce s-a întinat în aventura cu femeia în verde, fiică a bătrânului din Dovre, suveranul trolilor. Există o suprapunere de planuri, cu

semnificații simbolice, o întrepătrundere a fantasticului cu realul și o urzeală folclorică atât de încîlcită, încât această cea mai tipic norvegiană piesă a lui Ibsen devine pe alocuri incaccesibilă unui străin. În spiritul unei autentice poezii de factură populară și de circulație universală e relatată scena morții Aasei, mama lui Peer Gynt, asistată de fiul ei; aceasta îi ușurează ultimele clipe reintegrând-o poveștilor al căror gust ea i-l sădise cândva. Umorul și coloritul folcloric sunt prea brusc convertite în ultimele două acte în satiră și viziune realist. Personajul, complex și contradictoriu încă de la începutul piesei, are posibilitatea de a-și dezvolta, în condiții propice, trăsăturile negative abia întrezărite inițial. Devine un arivist, căruia nu-i repugnă să se îmbogățească de pe urma comerțului cu sclavi. Se ferecă într-un egoism compact și egocentric, ajunge să fie proclamat în Egipt împărat a nebunilor dintr-un ospiciu. Gârbov, pe cale întoarsă spre meleagul natal, intrat fără voia lui în circuitul unor amintiri, apostrofat de diverse întruchipări simbolice, precum frunzele veștede și pleava (cuvintele nerostite și faptele neîmplinite de ele, din lipsă de energie morală), pe o potecă lăturalnică e acostat de topitorul de nasturi care îi revendică sufletul pentru a-l da la topit. La astfel cunoștință că niciodată nu a fost *el însuși*, nici măcar în rău, că prin nimic nu a depășit limitele unui „păcătos tipic mijlociu". Bătrânul din Dovre nu poate decât confirma că Peer a fost la urma urmei un trol, acționând în spiritul compromisului, conform devizei trolilor de a te mulțumi cu ceea ce ești, de a-ți fi ție însuți îndeajuns. Obținând încă un răgaz pentru a aduce topitorului dovada a ceea ce el, Peer, pretinde a fi fost cu adevărat, pentru prima oară merge pe drumul drept ajungând la coliba Solvegăi. Angelica ei bunătate, cu valoare de simbol, îi dă o șansă de mântuire. Ușuraticul, care și-a ascuns fața în poala iubitei abandonate cândva, bătrână acum și oarbă, a fost *el însuși* — i-o spune ea — „în dragostea, nădejdea și în credința mea".

Din Italia, de la Roma, unde vestigiile antice îl incită spre reflecții, Ibsen, într-o scrisoare din 1864 adresată lui Björnson, îl înștiințează că pregătește o tragedie, *Iulian Apostatul*. O va termina, învestind în ea un travaliu de ani și ani, în Germania, în 1873. Este drama de mare amploare *Împărat și Galilean*, însumând două părți și zece acte, „piesă de istorie universală", cum sună adăugirea de sub titlu, deoarece trebuie „în mod constant să se producă în viața mondială". În conștiința protagonistului, Iulian Apostatul, se desfășoară conflictul de tip kierkegaardian dintre viziunea estetică a păgânismului antic și aceea etică a creștinismului, prin cumulări și oscilații de indicibilă tensionalitate. Sumedenie de secvențe din *Împărat și Galilean* sunt reprezentative, definind admirabil etape din existența împăratului Iulian subliniate și în *Istoria romană* a lui Ammianus Marcellinus, unicul izvor de

care a dispus Ibsen atunci când şi-a scris piesa. Iată-l, deocamdată, pe principele în vârstă de 19 ani, asfixiindu-se în aerul viciat de adulaţie şi bârfă de la curtea din Constantinopol a împăratului Constantius. Fascinat de frumuseţea păgână dar imobilizat, printr-un soi de teroare, în credinţa impusă de unchiul său, Iulian — natură interiorizată — trăieşte intens şi duplicitar. Realmente dotat, se dedică studiului şi elocinţei, ajungând să eclipseze cele mai elevate spirite. Ipocrizia curteană îl face să devină mefiant şi de o prudenţă vecină cu laşitatea. Ademenit de irezistibila forţă spirituală a profesorului de filosofie Libanius, pe care tânărul crescut în frica lui Dumnezeu se amăgeşte că îl detestă, când de fapt îl admiră, nu va ezita să-şi îndrepte paşii spre Atena, unde învăţatul-învăţaţilor se aciuase odată exilat din Constantinopol. Acolo îi va deveni cel mai apropiat dintre discipoli. Aparent liber acum, principele duce o viaţă dezordonată în compania colegilor păgâni, dar reculeasă şi dezabuzată în prezenţa celor doi prieteni ai săi creştini, Grigorie din Nazianz şi Vasile din Cezareea, învăţăcei şi ei ai aceluiaşi magistru. Decepţionat curând de Libanius care, cunoscând toate virtuţiile nu-şi duce deloc viaţa în acord cu ele şi, în loc să le ofere elevilor lui trăire îi îmbie numai spre cărţi; nesatisfăcut de clişeele de viaţă oferite de camarazii lui (şi ei se revendică de la efebii greci), Iulian îşi ia într-o bună zi zborul spre Efes unde se dăruieşte pe de-a-ntregul practicilor mistice ale noului său profesor, rău famatul Maximus. Vizitat de Grigorie şi Vasile, a căror sosire o anticipase în urma unui vis premonitiv, se vede abandonat iute şi cu răceală de cei doi amici, care speraseră zadarnic că-l vor readuce la dreapta credinţă. Îndată după plecarea lor are loc un banchet cu duhurile, organizat de Maximus. Iulian îşi va întâmpina ciudaţii oaspeţi. Într-o ambianţă oarecum dionisiacă, în mijlocul unei furtuni ce traversează încăperea, principele vede un chip strălucind în lumină. Incitat de Maximus, pune întrebări noului venit, iar acesta îi răspunde. Ia astfel cunoştinţă că el, Iulian, s-a născut spre a sluji spiritul, că va funda imperiul, că o va face pe calea libertăţii şi prin voinţă şi că va voi „ceea ce trebuie". Intervine Maximus, care îi dă indicaţii privind imperiul — „cel de al treilea imperiu, întrucât la el se referea duhul din lumină. În momente-limită, Iulian va reveni cu obstinaţie asupra acestui de al treilea imperiu, primind treptat toate explicaţiile cuvenite de la noul său învăţător. E pentru prima şi unica oară când Ibsen, prin mijlocirea misticului Maximus, încearcă (aşa cum nu făcuse Kierkegaard) o împăciuire între estetic şi etic, noul imperiu fiind rezultanta unei fuziuni între păgânism şi creştinism. Înterceptăm astfel, în gândirea dramaturgului norveg, alături de rezonanţe ale hegelianismului şi ecouri ale neo-umanismului german, care credea în posibilitatea perfectării exemplarului uman prin domesticirea instinctelor sale

şi punerea lor de acord cu imperativele raţiunii. Revenim însă la scena de magie iniţiată şi condusă de Maximus. Între timp, Iulian aude şuşotiri şi află de la călăuzitorul său spiritual că mai are trei oaspeţi. Sunt, îi explică acesta, „cele trei pietre de temelie ce susţin necesitatea în mânie", „cele trei mari ajutoare prin renegare". „Vreau să le văd, vreau să le vorbesc, unuia după celălalt", izbucneşte, febril, Iulian. „Asupra ta să cadă vina!" se pronunţă Maximus, care, agitându-şi bastonul, strigă: „la formă şi apari, tu, cel dintâi miel de sacrificiu al predestinării"... Se conturează atunci o arătare „mare ca Herakles şi frumoasă", iar dialogul se angajează: succint şi edificator. Nu-i este greu lui Iulian să-l recunoască pe Cain. După un tipic asemănător decurge şi convorbirea lui cu cel de al doilea „sclav voluntar, pe care îl identifică: e Iuda Iscarioteanul. În schimb, cel de al treilea „eliberat sub legea necesităţii" nu vrea cu nici un chip să se arate, în ciuda insistentelor solicitări ale lui Maximus. Iulian *ştie* (sublinierea noastră) că el se află acolo, conchide că nu poate fi decât dânsul, Iulian, ori Maximus şi devine violent. Misticul se străduieşte să-l domolească, întorcându-i gândul spre ceea ce-i profeţizase vocea din lumină — „cel de al treilea imperiu", magnific, pe care el, Iulian, era hărăzit să îl consolideze. Principele izbucneşte, însă, furios: „Înapoi, corupătorule. Mă eliberez de tine şi de întreaga ta lucrătură... Sfidez necesitatea! Nu vreau să o slujesc. Sunt liber, liber, liber!" Dar chiar în acel moment, străini invadează locuinţa şi, mai înainte ca Iulian să se fi dezmeticit, legatul lui Constantius îl salută în noua lui calitate de caesar şi se grăbeşte să-i întindă mantia de purpură. Evenimentele se precipită şi, furat de şuvoiul lor, victimă a unor coincidenţe care îl derutează, *exaltatul* (sublinierea noastră) protagonist se abate de la drumul drept; aşa că el, care se vrea şi are convingerea (iluzorie, vrea să demonstreze protestantul Ibsen) că este liber, merge fără să ştie împotriva vocaţiei sale şi, acceptând să devină caesar, va deveni mai apoi imperator, împlinind vrerea necesităţii. Optând pentru împărăţia terestră, la capătul unor epuizante ezitări, Iulian, uitându-şi promisiunea de a nu-i persecuta pe credincioşii întru Hristos, reinstaurează păgânismul în forme anacronice, rizibile, alungă pe cei mai cinstiţi şi demni consilieri ai lui Constantius, îndeobşte vârstnici şi îi înlocuieşte cu impostori dornici de înavuţire. Vanitos şi influenţabil, drept dar foarte naiv, se înconjoară cu adulatori promovându-i în cele mai înalte funcţii. Nu întâmplător, aceştia nu au nimic de a face cu creştinismul. Se vădeşte a fi cu adevărat un filosof şi, măcar că se vrea un al doilea Alexandru Macedon, se arată a fi la înălţimea lui Diogene şi a lui Marc Aureliu de la care se şi revendică. Asumându-şi atribuţia de mare pontif, nu ezită să se afişeze prosternându-se în faţa statuilor diverselor zeităţi, îndeplinind de unul singur

rituri uitate şi aducând jertfe; spre deconcertarea, consternarea, uimirea şi hazul maselor de oameni simpli dar de bun simţ. Venit să oficieze la sărbătoarea lui Apollo, o voce autoritară îi interzice intrarea în templu clasificându-l „nelegiuit". Este vocea episcopului Maris din Calcedonia, orb, abătut cândva de la dreapta credinţă, dar şi mai fortificat acum întru apărarea ei, acţionând în numele „unicului Dumnezeu". Cum Iulian afirmă că împăratul e mai puternic decât Dumnezeu, episcopul zvârle anatema asupră-i. Se percepe un vuiet surd, urmat de prăbuşirea templului. Maris din Calcedonia vede într-asta intervenţia Domnului, care prefăcuse în pulbere şi templul din Ierusalim, pe care — rosteşte el — nimeni nu-l va mai putea reconstrui. „Eu voi fi în stare să o fac", declară, prezumţios, Iulian. Dar, generalul Iovian, însărcinat cu reclădirea interzisă de divinitate, revine fără a fi putut înfăptui imposibilul şi mărturiseşte că el însuşi s-a creştinat atunci când a înţeles că împăratul nu a făcut altceva decât să împlinească prezicerea Galileanului. Vestea cade ca un trăznet tocmai când Iulian, resemnat, restituia unui preot bătrân, o găscă — singura ofrandă adusă la statuia Cybelei. Hulit de creştinii care îl socotesc un nou Pilat şi un nebun, şi un asasin; sfidat de martiri precum Kyrillos care, după torturile îndurate cu seninătate, smulgându-şi rănile aruncă bucăţi din ele la picioarele lui Iulian; definitiv despărţit de Grigorie din Nazianz — episcop acum şi oblăduitor al creştinilor martirizaţi în urma nesăbuitei prigoane dezlănţuite împotriva antiohienilor cărora le arsese până şi cărţile sfinte — Iulian, deznădăjduit, dezorientat şi dezgustat de inutilele-i strădanii întru reînvierea unei frumuseţi ce-şi trăise traiul, loveşte cu piciorul statuia lui Apollo şi reînnoadă cu Maximus firul discuţiilor privitoare la cel de al treilea imperiu. Redeschide războiul cu perşii, acţionează cu exaltare fatală şi, cu mintea tulburată, moare — foarte tânăr încă — răpus de suliţa anume aruncată asupra sa de Agathon, prietenul din copilărie pe care Iulian, pe atunci fervent susţinător al Celui prea înalt, îl convertise la creştinism. Prăbuşindu-se strigă — în lumina spiritului justiţiar ce încununa într-însul atâtea inestimabile calităţi — „Ai învins, Galileene".

Erou faustic, devorat de setea cunoaşterii care, odată cu istovirea unui izvor, regenerează mereu altă năzuinţă, Iulian dispune de o înţelegere a filosofiei care, mai înainte de a se articula într-un sistem de gândire, se vrea trăire. O filosofie în accepţia anticului grec ori latin, fie el Socrate, Platon, ori numai ecleticul Seneca; o filosofie a vieţii şi pentru viaţă, convertită în confesiune[3].

Împărat şi Galilean ni se pare a fi piesa cea mai tipic ibseniană, transpunând însăşi problematica sfâşietoare a conştiinţei dramaturgului

[3] A se vedea: Venera Antonescu, *Ferestre deschise, comentariu pe un text ibsenian*, în *Studii de literatură universală, XX, Bucureşti, 1978.*

norvegian. Ibsen-copil se lăsase și el pătruns de pietatea luterană. De ideea predestinării, „libera necesitate" în care crede Maximus, misticul care-i va rămâne fidel veghindu-i ultimele clipe dimpreună cu Vasile din Cezareea și cu sora acestuia , Makrina. Eliberându-se, numai aparent, de exigențele unei credințe austere ce nu-și aveau rădăcinile înăuntrul ființei lui, dar trăind sub teroarea Galileanului, Ibsen, întocmai ca Iulian, se va consuma, ros de nostalgie, tânjind după stadiul estetic al existenței admirabil ilustrat *cândva* de antichitatea păgână greacă. Dar cum „vechea frumusețe" nu mai putea fi „frumoasă", iar „noul adevăr nu mai era adevărat", pesimismul ibsenian săgetează din cele mai convingătoare piese ale sale, saturate de dorul de viață al unor personaje precum: Hedda Gabler, Elida (din *Femeia mării*) Iren (din *Când noi, morții, vom învia*). Revenind la Iulian: se stinge devorat de himera frumuseții vieții. Se mistuie: șovăielnic și inconsecvent, cu crispări de luciditate și exaltări quijotești; răpus parcă mai degrabă de arșița sufletului decât de rănile trupului; întrevăzând până și în agonie himerele cărora le consacrase cu totală dăruire trăirile lui: „Frumos tărâm (...)frumoasă viață pământească!" Peste indiferența amăgelnicului Helios se așterne, ca o ultimă candoare a naturii lui Iulian, predestinată eșecului cu sorgintea mai ales în exaltarea sa, întrebarea mirat-mustrătoare: „O, soare, soare... pentru ce m-ai trădat?"

Căzând în aceeași capcană întinsă odinioară lui Oedip de puterile ce prezidează destinul: victimă a capacității sale iluzioniste — cu atât mai pronunțată la un erou tragic, cu cât gândirea lui e mai scrutătoare — cu o prezumție și sete de libertate demne și ele de dezlegătorul enigmelor Sfinxului[4].

Cu *Stâlpii societății*, Ibsen, bine implântat în realitatea imediată, proclamă drept stâlpi ai edificiului social „adevărul și libertatea"[5] și îl determină pe consulul Bernik, suprem stâlp al societății, ironic vorbind, să se demaște sub influența salutară a energicei, emancipatei și onestei Lona Hessel — sora vitregă a soției lui și femeia pe care o iubise în tinerețe. Lupta împotriva unor asemenea autorități, care și-au consolidat pozițiile și izbutesc să le mențină prin minciună, ipocrizie, lipsă de conștiință împinsă până la a acționa în dauna colectivității umane (dar, aparent, spre binele și în interesul ei) o va duce, de

---

4 Vezi: Venera Antonescu, articolul menționat ceva mai sus, publicat în *Studii de literatură universală*.

5 *Stâlpii societății* datează din 1877. Cinci ani mai târziu, în 1882, într-o scrisoare adresată din Roma criticului danez Georg Brandes, prieten al său, Ibsen va mărturisi: „Îmi lipsește talentul de a fi cetățean, nu am mai mult talent nici ca să apăr ortodoxia și nu mă îndeletnicesc cu lucruri pentru care nu am suficient talent. Pentru mine, libertatea e cea dintâi condiție a vieții".

unul singur, doctor Stockmann, protagonistul piesei *Un dușman al poporului*, a cărui exemplară cinste îi periclitează existența, lui și familiei sale, într-un nucleu social abject.

Mai înainte de a se împlânta în resemnare, saturat de osteneli, regrete și dezgust, Ibsen a știut să dezvăluie, cu o virulență și o forță dramatică inegalabile, toată armătura de ipocrizie și compromis în care, ferecându-se, societatea aservită banului, *societatea-fiord* stigmatizată, zece ani mai târziu, în *Femeia mării*, face conflictuală existența umană, mutilează psihic, crează victime. Trei sunt, cu osebire, operele de acest gen, care l-au impus ca maestru în plan universal: *O casă de păpuși*, *Strigoii* și *Rața sălbatică*. *O casă de păpuși* aduce în prim plan pe Nora, nume sub care, după reprezentarea în Germania, piesa a ajuns să fie cunoscută și în alte țări. Și momentul, și mediul münchenez (unde, pe atunci, se afla Ibsen) impuneau, ca temă de mare actualitate, emanciparea femeii. Așa a și fost interpretată (și, din acest unghi, i s-au și adus reproșuri autorului ei). Adevărul este că drama, de mare efect scenic, nu se numără printre peisele de rezistență ale creației ibseniene. De o mobilitate care, mai puțin nota de straniu ce impune și distanțează, pregătește intrarea în scenă a Elidei din *Femeia mării*, protagonista, sub aparența unei candide frivolități, ascunde un fond de mare seriozitate. Cu ani în urmă, falsificând iscălitura tatălui ei (care, între timp, și murise), obținuse un împrumut de la decăzutul Krogstad, restituind treptat, în termen și cu mari sacrificii, o parte din sumă. Cu asemenea preț, condamnabil din punct de vedere legal, își salvase consortul, pe Helmer Torivald (foarte grav bolnav pe atunci), care nici o clipă nu bănuise ce sacrificiu făcuse zvăpăiata lui soție pentru el. Iată însă că circumstanțele îi sunt defavorabile Norei. Subaltern al lui Helmer (numit de curând director al băncii), Krogstad, proaspăt concediat de acesta, nu ezită s-o șantajeze. Îi cere să intervină pe lângă soț în favoarea lui, în caz contrariu, o va denunța mai întâi lui Helmer, implicându-i apoi pe amândoi într-un scandal public. Toate acestea se petrec în ajunul Crăciunului, când pe neașteptate în casa Helmerilor descinde o veche prietenă a Norei, doamna Linde, făptură a jertfei voluntare (ca atâtea altele din teatrul lui Ibsen), căsătorită mai înainte cu un om pe care nu îl iubise niciodată, numai pentru a-și putea întreține mama. Și unul, și cealaltă muriseră, iar ea, deprinsă cu greul, venise (fără să știe) exact la momentul potrivit în casa amicei sale, care obținuse, rugându-și soțul, numirea ei la bancă în postul rămas liber prin concedierea lui Krogstad. Cu spaima în suflet, într-o stare de agitație similară și ea febrilității ce o va defini, mai apoi, pe Elida, Nora, care știe că Krogstad a lăsat proba vinovăției ei în cutia de scrisori ce urmează a fi deschisă de Helmer, dansează tarantela costumată în napolitană în casa consulului

Stenborg. La miezul nopții, luată cu forța aproape acasă de drăgăstosu-i soț, angoasată, așteptând clipa fatală cu vaga nădejde totuși că *atunci* se va petrece o minune, trăiește o dramă de adâncime și, înțelegând că totul s-a năruit fiindcă nu era fundamentat pe baze temeinice, trece la marea hotărâre pe care de îndată o va traduce în faptă. Helmer, luând cunoștință de conținutul scrisorii șantajistului, în loc să ia asupra sa vina Norei (era minunea visată de dânsa), se dezlănțuie împotriva ei acuzând-o că i-a distrus viitorul; se străduiește să descopere o soluție pentru a mușamaliza lucrurile, salvând altfel spus aparențele. Atunci înțelege protagonista că a trăit alături de un străin. Când datorită doamnei Linde — iubita de odinioară a lui Krogstad, care, simțind cât de salutară ar fi pentru el rămânerea ei alături de dânsul, îl roagă s-o primească — acesta trimite Norei „înscrisul înapoi" mărturisindu-i în scris că se căiește pentru ceea ce făcuse, Helmer redevine afectuosul soț, care nu știe cum să-și împace „veverița", „ciocârlia" (cuvinte de alint pentru Nora — făptură a naturii, numai spontaneitate și vioiciune). Atunci începe rechizitoriul unei Nore grave, care pornește de la constatarea că nici tatăl ei, nici Helmer nu o iubiseră cu adevărat. „Pentru voi eram numai un amuzament", observă ea. Casa lor a fost doar „o casă de păpuși", iar omul formelor goale de conținut convenționalul, filistinul Torvald Helmer „nu e omul care" să o poată „transforma". Ce va zice lumea, nu o interesează deloc. Mai presus de datoria de soție și mamă stau „îndatoririle față de mine însămi", precizează ea. Și, pentru că nu poate crede în dreptatea unor legi ce împiedică o femeie să-și cruțe tatăl muribund sau „să salveze viața soțului său", vrea să-și dea seama cine are dreptate: societatea sau dânsa. Își dezleagă soțul de orice obligație și (după tipicul dramelor lui Ibsen) îi restituie verigheta, căci vrea „să existe libertate deplină pentru amândoi". Așa încât, ca toate personajele ibseniene de prim plan, atrasă de himera absolutului, conștientă că a trăit alături de un străin într-un fals cămin al ei, îl abandonează. În cazul de față, spulberarea iluziei nu echivalează cu frângerea resortului vital.Nora pleacă, dar (și lui Ibsen îi place cu osebire să lase niște ferestre deschise spre imprevizibilul existenței), nimeni, nici măcar ea nu știe încotro, spre ce început ori sfârșit. Reprezentarea piesei a stârnit un adevărat scandal. Răspunsul l-a dat dramaturgul, în 1881, cu *Strigoii*, convingând cu mijloacele artei lui dramatice că menținerea unei căsătorii legalizate numai pentru salvarea aparențelor are consecințe funeste în viața exemplarului uman. Energica doamnă Alving, văduva unui destrăbălat șambelan, avusese curajul în tinerețe să-și abandoneze soțul, refugiindu-se la pastorul Manders. Pe el îl iubise cu adevărat, înainte de eșuarea ei lamentabilă într-un asemena mariaj. Filistin și mărginit, acest alt *stâlp al societății* norvegiene — predicând

împăcarea cu situațiile de compromis, întru salvarea aparențelor și în numele unei morale pe măsura *societății-fiord* — o respinsese cu duritate, cerându-i să-și împlinească până la capăt „datoria". Revenind alături de Alving, ea se sacrificase, devenise complice a orgiilor lui pentru a ascunde astfel tuturor adevărata față a lucrurilor. Dar miasmele exalate de un cămin cu temeliile înălțate pe smârc fuseseră resorbite de fiul lor, pe care zadarnic mama lui se străduise să-l pună la adăpost, îndepărtându-l de casă. Când se deschide piesa, pictorul Osvald, reîntors din Franța într-o stare de epuizare fizică și nervoasă și de deprimare justificată de boala sa incurabilă (căci a moștenit ereditatea grea transmisă de tatăl lui), întrevede posibilitatea salvării sale *de moment* prin căsătoria cu Regine, fata în casă a doamnei Alving. Îl tonifică robustețea ei fizică și morală. Iată însă că suferindul află de la mama sa (ea îi ascunsese până atunci adevărul cu privire la șambelan, crescându-l în respect față de memoria lui) că Regine îi este soră, ea fiind fructul legăturii lui Alving cu servitoarea din casa lor de altcândva. Tânăra pleacă și, într-o atmosferă stranie și apăsătoare, cu rezonanțe de tragedie antică, contorsionat și deznădăjduit, Osvald se confesează nenorocitei mame, prevenind-o că repetarea unei noi crize (cea dintâi se declanșase în străinătate) îi va fi fatală. Pentru ca, imediat, sub privirile îngrozite și neputincioase ale doamnei Alving, sub firava cernere a luminii de afară, cu bâiguit de copil netot, deja intrat în criza pe care o presimțise, să-i ceară — unicei ființe condamnate să-l asiste și să-l protegiuiască — soarele.

Unul dintre cei mai perseverenți demoni aciuiați în inima lui Ibsen este demonul trecutului, al amintirilor lui (dureroase), care „îl torturează dar îl inspiră". În *Ibsen — the Man and the Dramatist* (*Ibsen — omul și dramaturgul*), Francis Bull observă că, în dramele moderne ale lui Ibsen, acțiunea este legată de dezvăluirea treptată a tainelor trecutului și că definiția de „tehnică retrospectivă" dată unei asemenea metode de construcție dramatică este „prea îngustă". „Principiul lui de a înainta întorcându-se la revelațiile trecutului este expresia viziunii sale asupra vieții, a credinței lui adânci în importanța trecutului. O mare parte din valoarea poetică a unei drame ibseniene constă în această atmosferă vagă de ceva ascuns ce umple aerul și camerele și dă cuvintelor un dedesubt de fatalitate inevitabilă." În piesa *Srigoii* mortul Alving e cel mai viu.

O bună înțelegere a poemului dramatic norvegian presupune recunoașterea rolului esențial pe care îl joacă factorul natură în viața personajelor. În piesele moderne, natura se armonizează cu stările de spirit, îndeobște crepusculare, ale protagoniștilor și are o învestitură simbolică. În

Strigoii, de pildă, fundalul de ploaie şi ceaţă pe care se proiectează dialogul din primul act, e luminat dintr-o dată de focul incendiului ce va să nimicească azilul construit cu banii rămaşi de la şambelanul Alving.

Uneori, smulgerea omului rudimentar, cu o constituţie morală debilă, din natura aerată, dătătoare de viaţă, atât de bine armonizată cu dezlănţuirile primitive, grele de vitalitate ale firii sale, angrenarea lui în maşina zdrobitoare a *societăţii-fiord* se soldează cu mutilarea sa psihică, cu deformarea lui. Aşa cum se întâmplă, de exemplu, în *Raţa sălbatică*, dramă scrisă în 1884, cu patru ani înainte de *Femeia mării*. Nimeni nu mai poate recunoaşte aici pe locotenentul de odinioară, straşnic vânător „învăţat cu aerul liber" al pădurii de lângă uzina din Hendalsk, om „pe care l-a atras numai sălbăticia şi libertatea", în persoana bătrânului senil Ekdal. Civilizaţia, sub chipul industriaşului prosper şi opac Werle — proprietarul fabricii din Hendalsk — scoţându-l din elementul lui vital, speculând nepriceperea şi marea sa naivitate, ia pregătit prăbuşirea. Antrenat într-o exploatare forestieră hărăzită eşecului, Ekdal a sfârşit în puşcărie; plătind cu preţul unei vieţi integre în plenitudinea manifestărilor ei primitive o greşeală făcută din necunoaştere, în timp ce unicul vinovat, Werle tatăl, a izbutit să iasă basma curată dintr-o asemenea „afacere urâtă"; aşa cum se şi cuvenea unui *stâlp al societăţii* învestit cu relaţii şi bucurându-se de autoritatea unui consul Bernik. Odată prăbuşit, Ekdal nu se mai putuse ridica. Bătrânelul cu minte împuţinată, sfios şi timorat, stârnind compătimirea unanimă, a străinului şi propriului fiu (în casa acestuia s-a şi aciuat), îşi trece acum zilele copiind, atunci când nu are ce bea, lucrări pentru contuar, avansate de fostul prieten şi asociat Werle prin intermediarii lui şi plătite — întru salvarea aparenţelor, prin afişarea unei conştiinţe altfel deîndelung ţipite în apa calculului rece — „cu mult mai mult decât face". Unica bucurie a bătrânului este simulacrul de vânătoare, menit a-i amăgi dorul după viţa liberă respirată din plin altădată, acolo, în pădurea din Hendalsk. O vânătoare sui-generis, improvizată în podul casei, unde brazi uscaţi, păstraţi cu grijă, evocă marea pădure „în toată proaspăta ei splendoare", în timp ce iepurii, cocoşii şi puii, pe care îi vânează aci din când în când tat Ekdal, sunt iluzorie întruchipare a vietăţilor codrului necruţate odinioară de arma sprintenului vânător de urşi, locotenetul Ekdal. Închis „între patru pereţi", în „zăduful oraşului", Ekdal perpetuează prin artificiu iluzia vieţii-lui de plenitudine în aerul curat din afara circuitului banilor; iluzie vitală, turnându-i mediocrului licoarea fericirii, cum bine va observa doctorul Relling. Veritabilul simbol al vieţii — care de la plenitudinea ei, armonizată cu aerul proaspăt şi liberator al pădurii, s-a metamorfozat la intervenţia lumii civilizate a capitalului, întruchipat de Werle, într-un simulacru de viaţă:

neputincioasă, schilodită — este rața sălbatică. Ea întregește și dă adâncime clișeului vieții libere, conservat cu solicitudine de neputinciosul și senilul vânător de iepuri. Adăpostită în podul casei, într-un paner sugerând orizontul închis, limitat, rața este simbolul vieții infirme a întregii familii Ekdal, de altfel. Căci Hjalmar Ekdal, fotograful ratat, și-a întemeiat și el căminul pe o minciună (pe care deocamdată o ignoră) și care îi întinează și crâmpoțește existența. Victimă a aceluiași *stâlp social* Werle, care patronează cloaca *societății-fiord*, s-a căsătorit cu Gina Hausen, fostă slujnică în casa lui Werle și metresă a acestuia, zvârlită mai apoi cu abilitate, de libidinosul bătrân, în brațele naivului Ekdal. O viață de compromis și resemnare, care își va cere victima în persoana generasei copile lipsite de lașitatea familiei, Hedvig; sacrificiu necesar regăsirii celor doi soți pe un plan mai înalt, după cum crede idealistul piesei, necruțătorul Gregers Werle, un fanatic al adevărului, un bolnav suferind — cum bine va diagnostica Relling — „de o febră acută de onestitate". Ekdalii datoresc rața bătrânului Werle. Acesta, miop fiind — adică având privirea limitată la orizontul îmbâcsit de compromisuri al societății pe care o patronează, ca unul din pilonii ei — a atins-o „sub aripă, de n-a mai putut să zboare"; așa cum, amestecându-se cu necuratele lui calcule în viața liberului vânător de urși, i-a retezat zborul de pasăre a naturii. „Și atunci că s-a dus la fund (...) așa e cu rațele sălbatice: se lasă atât de afund cât pot, se încurcă în ierburi ori se zbat în nămolul de la fund și pe urmă nici că se mai ridică vreodată deasupra", îi explică Ekdal lui Gregers, de-abia mișcându-și limba, somnoros, pe de-a-ntregul inconștient că-și definește eșecul propriei vieți. Acum, rața se află pe deplin satisfăcută în panerul din pod — întocmai ca bătrânul Ekdal, fericit în mintea lui încețoșată cu minciuna adăpostită în familia lor. De altminteri, explică însuflețit și candid Hjalmar, „e de atâta vreme aici la noi încât și-a și uitat de viața ei sălbatică, adevărată". „Poate că și tu ai dreptate, Hjalmar", își aprobă Gregers prietenul, fără a uita însă a-l preveni: „Bagă de seamă, să nu vadă nici marea, nici cerul". Vorbele lui Gregers subliniază puterea regeneratoare a naturii; apt a fortifica moralul tuturor Ekdalilor îmbolnăviți de *societatea-fiord*, rechemându-i spre adevărata viață liberă și curată. Numai că *lucidul* Ibsen — care poartă în sine nostalgia naturii pierdute — nu aderă la idealismul lipsit de consistență al prea tânărului său personaj. Respingând rigorismul moral al donquijotescului Gregers, rigorism exaltat altcândva prin intermediul lui Brand, Ibsen se va identifica, în ceea ce privește lipsa de iluzii, cu raisonneur-ul dramei, doctorul Relling.

Rând pe rând, personajele singulare, exemplare prin noblețea lor etică, precum fostul pastor Rosmer din drama *Rosmersholm*, ori dominate de un

estetism care, de conținut, inițial, degenerează într-unul formal odată cu adâncirea în *criză* datorită circumsanțelor nefavorabile (cazul Heddei Gabler din piesa cu acest titlu) trăiesc eșecul idealului lor, adică al iluziei ce le întreține existența. Spulberarea iluziei antrenează însă frângerea resortului vital. Astfel, Rosmer, înțelegând că, fără să știe, fusese implicat moralmente în sinuciderea soției sale, convins deci că nu mai dispunea de conștiința curată fără de care nu-ți poți înnobila semenii (și aceasta era vocația lui, iluzia generoasă ce-i da forța necesară pentru a supraviețui) se aruncă în iaz împreună cu Rebekka. Pe aceasta o înnobilase cu adevărat, domesticindu-i instinctele (fără a fi conștient de asta), omorând însă înlăuntrul ei setea de viață, adică ceea ce numea ea „fericirea". Hedda, orgolioasa, inteligenta, puritana fiică a generalului Gabler, aspirând spre trăirea în plenitudine a bucuriilor vieții dar neavând curajul necesar pentru a o face, îl pierde pe genialul ratat Eilert Lövborg și, ancorând într-un mariaj banal, dezgustată de platitudinea soțului, de ambiția sărăcăcioasă în care se mișcă, speriată și de perversitatea implicării ei într-un proces, se sinucide după ce sugerase același lucru, oferindu-i și un pistol, omului pe care îl iubise cândva și după ce înțelesese că nici măcar el nu corespunde tipului de frumusețe antică după care ea jinduise. Și-l imaginase totdeauna ca pe un nesățios conviv la banchetul vieții, „cu o cunună din frunze de viță în jurul capului". Pentru a lua cunoștință că murise în buduarul unei actrițe rău famate, nimerit de un glonte în pântece!

În *Femeia mării* și în *Micul Eyolf*, Ibsen, care disociază mereu esticul de etic, merge pe calea unei soluționări morale a problemticii dramelor. „Femeia mării", Elida, căsătorită cu doctorul Wangel, se consumă, absentă la viața soțului și a ficelor lui, bântuită de o copleșitoare nostalgie a mării. Se stinge așa, tânjind după unda proaspătă a largului, într-un fiord a cărui apă o resimte ca „încropită", „zăcută", „bolnavă". Epitete bine alese pentru a sugera dincolo de geografic climatul social; cu aerul lui viciat, îmbâcsit, statut, specific societății norvegiene (a cărei atmosferă autorul lui *Brand*, deși în afara hotarelor patriei, nu însă și în afara preocupărilor sociale de acolo, o evocă în întreaga lui creație). Răul acestei *inadaptabile* are implicații subtile în viața ei de tânără fată. Iubise pe atunci un ciudat șef de echipaj al unui vas american avariat, făptură independentă, în afara convențiilor sociale, asimilată mării. Se logodise chiar cu el zvârlind în larg cele două inele, simbolică prefigurare a iubirii lor *libere*. Pe temeiul unui atare legământ ce ținea loc de forme legale, Străinul continua să-și exercite stăpânirea lui „silnică" asupra eroinei, copleșind-o cu spaimă, măcar că ea nu mai știa nimic despre el. Tipul pelagicului, reprezentat de Elida, definit de doctorul Wangel

prin inconsecvență și tumult (adică prin febrilitatea intelectuală și afectivă sugerată de fluxul și refluxul gândirii și al simțirii) reface tipul kierkegaardian al omului estetic. Elida este în definitiv o Svanhild care, pe parcursul celor 27 de ani ce despart *Comedia iubirii* de *Femeia mării* și-a pierdut combativitatea juvenilă și, îmbolnăvită moralmente de *societatea-fiord*, lâncezește nostalgic, contaminată de resemnarea lui Ibsen din etapa târzie a creației lui. Iată însă că Străinul îi dă de știre că va veni să o ia cu el, iar Elida vrea să-l întâmpine „în deplină libertate". Ceea ce și face obținând în cele din urmă încuviințarea soțului, care o iubește atât de mult încât, cu riscul de a o pierde, dorește să o vadă însănătoșită. În posibilitatea alegerii libere, protagonista simte însă că „stă o putere de transformare". Și, într-adevăr, momentul de maximă tensiune al *alegerii* este depășit de eroina care, față în față cu Străinul, are tăria de a se smulge de sub vraja lui, trecând din estetic în etic: optând adică pentru rămânerea alături de Wangel și de cele două fete care aveau mare nevoie de căldura și îndrumările sale. Inadaptabila de la începutul piesei se integrează acum climatului social, acceptând-ul ca pe o necesitate de care lucidul Ibsen știa că nu o poate absolvi. Îi aduce însă, pentru a-l face suportabil, unicul corectiv posibil: conștiința datoriei ei față de Wangel și de fetele lui. Resemnarea îmbracă forme și mai accentuate în *Micul Eyolf*, unde o tristețe fără margini învăluie totul. Pornind de la relațiile încordate dintre cei doi soți, senzuala Rita și elevatul Alfred (care, pentru a-și ajuta sora vitregă, pe Aste — și, ceva mai târziu, va înțelege că pe ea o iubea cu adevărat — se căsătorise cu o femeie bogată), atmosfera devine atât de apăsătoare după ce micul Eyolf se îneacă, încât doar hotărârea de a se îngriji de educația copiilor de pe proprietatea lor (hotărâre luată de Rita, care se simte vinovată de moartea infirmului, fiindcă fusese geloasă până și pe el) se așterne ca o geană de lumină, făcându-le suportabilă existența.

Cu doi ani înainte de *Micul Eyolf*, *Constructorul Solness* deschidea seria ultimelor patru drame atât de intim legate de structura și, implicit, de problematica celui hărăzit a fi creator al unei opere de artă. Existența lăuntrică a acestuia este animată — precum în cazul lui Solness — de elanul juvenil ce dăinuie și acum când, „ceva mai în vârstă" fiind, datul biografic l-a împovărat cu reziduurile trecutului. Dispunând de o conștiință nu prea solidă, apăsat de osteneli și căințe, condescendent față de suferința lui soție, Aline, tocmai pentru că se știe vinovat, Constructorul e stăpânit de teama că va fi lovit pe la spate de tineret. De aceea îl și persecută, atunci când se ivește ocazia, împiedicându-l să se afirme, mai ales dacă e cu adevărat talentat. Simte apropierea clipei când se va pomeni că îi bate „în ușă" și, abia apucă să adauge că atunci se va sfârși cu el, când aude ciocănind. Irumpe o străină, se

recomandă Hilde, fiica doctorului Wangel (vezi *Femeia mării*) și, cu detașarea și insolența juvenilității ei, pretinde că Solness i-a făgăduit cândva o împărăție, a sărutat-o numind-o prințesa lui și i-a spus că va reveni peste zece ani, ca un zmeu, și o va răpi. Ziua scadenței odată venită, ea s-a prezentat pentru a-și revendica drepturile. Dialogul între ei decurge penibil, deoarece Solness nu-și amintește absolut nimic. Stupefiat, conchide în cele din urmă că, probabil, el *a gândit* „la toate astea". „Trebuie să le fi vrut, să le fi dorit" atât de intens[6] încât copila de atunci, Hilde, le-a receptat când, cu zece ani în urmă, în districtul tatălui ei, la Lysanger, el urcase mândru și cutezător până în vârful înaltului turn pe care îl construise deasupra vechii biserici, pentru a atârna acolo o mare coroană. Acum, Solness nu mai construiește nici turnuri de biserică și nici biserici. Clădește doar case, cămine pentru oameni. N-a putut izbândi într-asta decât cu prețul renunțării „pentru toată viața" la propriu-i cămin. Drept e că își construiește o casă nouă, care „niciodată" nu-i va fi însă și „cămin". Vechea locuință moștenită de Aline de la mama ei arsese, fapt dorit cu atâta vehemență de Solness (pentru că, doar cu atare preț putea deveni marele constructor de mai târziu) încât se și implinise[7], ceea ce antrenase, mai apoi moartea celor doi prunci ai lor. „Și în dumneata stă ascuns un mic demon (...) care dinăuntrul nostru cheamă puterile dinafară", își exprimă convingerea Solness adresându-se Hildei. Forța magnetică (și, de ce nu? — magică), forță ce supune, ordonă, antrenează, angajează, ademenește pe cei din preajmă subordonandu-i trufașei dominații a unor Solness-Ibsen ține poate — dincolo de voluntarismul unor asemenea stranii și puternice individualități — și de alianța lor cu „puterile dinafară", acele vietăți supranaturale, trolii, a căror luptă acerbă cu omul e bine reliefată în *Peer Gynt*. Prin extensie, trolii au ajuns să definească în literatura modernă[8] instinctele cuibărite în ființa noastră, forțele latente ale răului capabile să ne suprime voința conștientă și să ne domine acțiunile. Ibsen își cunoștea trolii și o recunoștea deschis. Avea lașități, vanități mărunte și alte micimi. Era ros de egoism, ca Solness și, întocmai ca Peer Gynt, știe ce înseamnă a face un compromis. N-a încetat însă o clipă să lupte cu trolii din sufletul și mintea sa, iar aspirația spre o cât mai elevată conștiință etică, demnă de natura umană, stă la temelia întregii lui creații. Cât privește Solness, aceasta înțelege că Hilde îi poate fi de mare folos în măsura în care reprezintă „tinerețea împotriva

---

6, 7 „De altminteri, nimic nu este imposibil din ceea ce vrei cu frenezie", observă Ibsen, apologet al voluntarismului, într-un post-scriptum la scrisoarea din Roma (31 martie 1868) adresată soacrei lui.

8 Vezi Francis Bull, op. cit.

tineretului", acel tineret de care se teme nespus. În textura piesei aparent criptice Hilde e, fără doar şi poate, proiectarea în afară a propriei tinereţi „după care tânjeşte atât de mult". De altminteri, vorbeşte cu ea ca şi cum ar fi un alter ego al lui. Ar compara-o „mai degrabă cu o pasăre răpitoare, ori, şi mai bine, cu „clipa când apar zorile", cu „un răsărit de soare". O întreabă, întrebându-se, pentru cine va mai trăi când ea — adică demonica-i tinereţe lăuntrică — nu va mai fi, dat fiind că Alinei demonii dinlăuntrul lui i-au stors toată seva, aşa încât el e „un mort viu înlănţuit de o moartă". „Eu, eu care nu pot trăi o viaţă lipsită de bucurii", se căinează Solness. Îl linişteşte Hilde, dominatoare şi ironică, asigurându-l că ei doi vor clădi, împreună, „o minune a minunilor", „un castel al visurilor", „uşor de construit (...) mai ales pentru constructorii cu o conştiinţă care ameţeşte". Ea vede în Solness „un om stăpânit de frică", incitându-l printr-o asemenea insinuare să-şi continuie mărturisirile. Află astfel că el ezită să urce pe schele pentru că se teme de răzbunarea atotputernicului Stăpân, pe care încetase să-l mai slujească de îndată ce trecuse de la zidirea bisericilor la aceea a căminelor pentru oameni. Iniţial lucid, Solness se înflăcărează şi, cu o exaltare ce conduce, îndeobşte, spre prăbuşirea eroilor ibsenieni, se adresează astfel Atotputernicului: „judecă-mă aşa cum crezi că se cade să fiu judecat. Dar de azi înainte *vreau*[9] să construiesc numai ceea ce socotesc eu că este *mai frumos*[10] din tot ce poate fi pe lume (...) împreună cu o prinţesă pe care"... Îl întrerupe Hilde, încurajându-l să procedeze aşa. Şi iată că Solness, în chip de bravadă, este văzut, în seara inaugurării propriei case, cum suie fără să şovăie, ca să agaţe acolo, deasupra, o mare coroană; spre stupoarea celor adunaţi să asiste la ceremonie, spre spaima Alinei — care îl cunoştea prea bine pentru a fi convinsă că va ameţi — dar şi spre jubilarea demonicei Hilde, adică a tinereţii lui avântate, frânată acum de datul biologic. Ajunge sus, salută şi se prăbuşeşte. Nu mai înainte de a-şi fi „îndeplinit menirea", cum se exprimă Hilde jubilând: „Dar acolo, sus, sus de tot, în vârful turnului... Acolo tot a ajuns. Şi am auzit harfele în văzduh."

Piesa ilustrează eşecul stadiului estetic al artistului îmbătrânit, care se săvârşeşte din viaţă într-un încrâncenat elan de juvenilitate, incompatibil cu vârsta. Constructorul Solness şi-ar fi dorit şi el o trăire în plenitudine, trăire căreia, la momentul potrivit, nu i se putuse dărui. Regretele tardive după o asemenea existenţă frumoasă neîmplinită îl copleşesc şi pe Arnold Rubek, protagonistul *epilogului* în trei acte, *Când noi, morţii, vom învia*, ultima piesă

9, 10 Sublinierile noastre (V.A.).

rămasă de la poetul dramatic norvegian. Plătind tribut idealismului și fidel vocației de creator, Rubek sculptase în tinerețe ceea ce, cu unele retușuri de mai târziu, avea să devină o capodoperă. Cum *Ziua Învierii* fusese concepută după chipul și asemănarea neprihănitei Iren, Rubek — uneori scos din minți de indicibila frumusețe a nudului pe care îl contempla mânuindu-și dalta — se abținuse de la o apropiere palpabilă de tânăra îndrăgostită, convins că orice coborâre în senzorial, întinându-l pe el și pângărindu-i modelul, i-ar fi alterat creația. Numai că Iren, tainic îndrăgostită de „domnul și stăpânul" ei, lezată de aparenta lui indiferență convertită într-o afectuoasă prietenie, dispare fără urmă îndată după terminarea sculpturii. Integrându-se cenușiului existențial, Rubek se căsătorește cu mai tânăra Maia, mult prea străină de preocupările lui. Secătuit de vlagă creatoare, crispat și încrâncenat, el modelează acum, fără tragere de inimă, busturi; cu suveran dispreț pentru admiratorii care, fără a-i pricepe mesajul creației, nu contenesc să-l venereze. Într-o asemenea stare de spirit și cu totul întîmplător, se vede asaltat de mirabilul trecut care i-o scoate în cale pe Iren. Înțelesese de mult că ea îi fusese nu doar unic model, ci însăși sursa creației. Încearcă să-i priceapă rostirile cu tâlc, acuzatoare și înveninate: omorându-i sufletul „tânăr și viu", el și numai el o preschimbase într-o moartă. Cu o ciudată detașare îi vorbește despre viața aventuroasă pe care a dus-o după plecarea de lângă el, iar lui nu-i este greu să-și dea seama că dezechilibrul ei pronunțat includea obsesia omucidă. Biet meșter Manole, Rubek o zidise la temelia sculpturii sale, dobândindu-și nemurirea cu un asemenea preț. Nefericit prin structura de autentic creator, sacrificase viața amândurora, o viață de frumusețe consumată în clipă, pentru a se dărui pe de-a-ntregul creației. Egoismul, implicit actului creator, îl împovărase nu doar cu propria suferință, ci și cu suferința celor care-l iubeau și a căror nefericire o antrenase. „O noapte cu tine, ar fi fost viața, spune el, și am ratat-o amândoi. Iremediabilul va apărea atunci când noi, morții, vom învia... și vom vedea că nu am trăit niciodată", conchide ea. Cu o exaltare crescândă, sporită de dorința unei împliniri care, deși tardivă, avea să-i dea bucuria vieții după care atâta vreme tânjise , Rubek o antrenează pe Iren, încă îndrăgostită de el, „spre splendoarea vârfurilor pe calea uitării"; pentru ca furtuna, în plină dezlănțuire, să antreneze la rândul ei avalanșa ce-i va înghiți. Și asta, în timp ce cântecul voios al Maiei izbucnește; o Maiă care și-a găsit adevăratul companion în persoana unui vânător de urși, în compania căruia coboară acum de pe aceeași culme spre care se avântaseră întru pieire ceilalți doi. Triumf al terestrității inconștiente, de-a pururi zâmbitoare, asupra *elevatului* hărăzit unor neostoite suferinți. O ultimă reverberație a pesimismului ibsenian...

VENERA ANTONESCU

TABEL CRONOLOGIC

1828 20 martie. Se naşte Henrik Ibsen, la Skien, în familia unui înstărit negustor de lemne.

1836 Tatăl lui dă faliment. Viaţa de lipsuri materiale îl privează de posibilitatea unei culturi îngrijite şi se repercutează asupra psihologiei copilului, creându-i complexe peste care mai târziu, în urma ciocnirii cu oamenii şi împrejurările de viaţă, se vor grefa altele, determinând lipsa de încredere în sine a poetului dramatic. Nu puţine sunt piesele în care problema materială să nu constituie punctul de plecare al nefericirii personajelor.

1843 E practicant în farmacia din Grimstad.

1848 Salută, entuziast, revoluţiile popoarelor din Occident şi, mai apoi, scrie versuri închinate martirilor eroi ai libertăţii. Pregătindu-se în vederea examenului de intrare la facultate, descoperă, citind pe Sallustius şi pe Cicero, figura conjuratului roman Catilina. Face din el eroul primelor sale drame libertare, în genul pieselor lui Schiller, *Catilina*.

1850 Pleacă la Christiania. Amânat la două examene, renunţă la gândul de a se face medic, limpezindu-şi între timp

conștiința vocației de poet. Cunoaște pe Björnstjerne Björnson (1832-1910) emul al său; în relații amicale inițial, raporturile dintre ei se răcesc treptat. Facilul și foarte popularul Björnson era la antipodul profundului și problematicului Ibsen. O vreme, acesta din urmă frecventează la Facultatea de Litere un curs despre teatrul lui Ludwig Holberg (1684-1754). Scoate, împreună cu doi prieteni, o revistă satirică, participă la mișcarea socialistă și colaborează la un ziar de stânga. Ține cursuri de literatură la școala unei asociații muncitorești. Speriindu-se, în urma detenției camarazilor lui, renunță definitiv la activitatea politică. I se reprezintă pe scena teatrului din Christiania *Movila războinicului*. Inspirată din viața vikingilor, piesa, scrisă de pe când se afla la Grimstad, încearcă să evoce atmosfera evului mediu scandinav.

1851 Răspunzând invitației lui Olle Bull — fondatorul celui dintâi teatru norvegian, la Bergen — vine aici deocamdată ca dramaturg, mai târziu ca director.
Acționează intens ca regizor, scenograf și dramaturg la Bergen.

1852 Compune seria dramelor romantice inspirate din folclorul și din istoria medievală a Norvegiei. Are ca izvor predilect *saga*. Pleacă într-o călătorie, urmărind cu sporit interes mai ales spectacolele teatrale din Copenhaga și Dresda.
Scrie piesa în trei acte *Noaptea sfântului Ioan*. Opune aici unui cuplu de trei ușurateci și cu simț practic un altul, romantic și meditativ. Acesta din urmă se integrează naturii și trăiește autentic folclorul impregnat de ea.

1853 Scrie *Doamna Inger din Oeströt*. Suverana norvegă a celui de al XVI-lea veac, gândind desigur la propriul ei

destin tragic atunci când nădejdile poporului împilat de danezi se îndreptau către dânsa, exprimă, convingerea de dintotdeauna a lui Ibsen: „nefericire aceluia care are misiunea unei acțiuni".

1855 Scrie *Sărbătoare la Solhaug.*

1856 Scrie *Olaf Liljekranz.*

1857 Scrie *Războinicii din Helgeland.* Ecourile pesimiste, accentuate pe măsură ce Ibsen se va apropia de sfârșitul vieții, răzbat până și acum. „Ești trist?" îl întrebă Hjördis pe Sigurd. „Trist ca însăși viața", îi răspunde el valkyriei care îl iubea și de care, deși nu vroia să și-o mărturisească, era îndrăgostit. Ibsen traversează exact acum o violentă criză morală,accentuată de falimentul teatrului norvegian pe care îl conducea și de mizeria în care se zbătea. Între timp se logodise cu Suzana Thoresen.

1861 Scrie *Comedie a iubirii* unde, prin mijlocirea poetului Falk, frînge o lance împotriva căsătoriei dintr-o *anume* societate, pe care cunoscând-o bine o și disprețuiește cu temei: „Îmi trebuie lupta cu orice preț, o luptă împotriva minciunii pe care ați îngrijit-o și udat-o atât de bine încât se ridică, nerușinat, și dă iluzia realității".

1863 Scrie *Pretendenții la coroană.*

1864 Lașitatea norvegienilor și a suedezilor, care abandonează Danemarca atacată de prusaci, afectează atât de profund pe panscandinavul Ibsen încât, plecat cu o bursă de stat în Italia, se va complace într-un soi de exil voluntar, cu cele mai statornice șederi în Germania. Timp de douăzeci și șapte de ani va reveni doar de două ori în patrie și numai pentru scurt interval.

1865 În Italia unde, o spune singur, se bucură „de un calm delicios" și unde nu citește „decât Biblia: lectură foarte, substanțială"[1], scrie *Brand*. Tragica intransigență a fanaticului protagonist nu exclude dragostea față de copil și soție; îl împovărează cu o cumplită suferință, umanizându-l, atunci când, fără șovăire, îi sacrifică, rând pe rând, pe altarul idealului său. Cu privire la piesa menționată, Ibsen scrie: „E o eroare absolută a se crede că am vrut să descriu viața lui Soeren Kierkegaard. (Am citit puțin din Kierkergaard și l-am înțeles și mai puțin.) Că Brand ar fi preot e un fapt fără importanță. Acel «tot sau nimic» se aplică vieții întregi, iubirii, artei etc."[2]

1866 Apăsat de „angoasă" la gândul „atacurilor de tot soiul și al luptei" declanșate de apariția dramei *Brand*, pesimistul Ibsen, cel căruia i se pare „că o imensitate goală" îl desparte „de Dumnezeu și de oameni", conchide: „Pentru că, spre nefericirea mea, am fost adus pe lume și am devenit ceea ce sunt, consecințele se vor produce, inevitabile"[3].

1867 Scrie *Peer Gynt*, sub cerul Italiei meridionale, la Ischia și Sorrente. Își scoate personajele din legendele culese și tipărite de folcloristul norvegian Abjörnsen.

1868 Părăsește Italia, stabilindu-se deocamdată la Dresda. De aici face dese călătorii, mai ales în Italia și în sătucul tirolez Gossensass, pe care îl îndrăgește nespus.

1869 Scrie comedia *Liga tineretului*, satiră a demagogiei politice norvegiene. Pleacă în Egipt ca reprezentant al

---

1 Scrisoare din Ariccia (12 septembrie 1865) adresată lui Bjørnson.

2 Scrisoare din Dresda (28 octombrie 1870) adresată lui A. P. Hansen, om de litere danez, pe care îl întâlnise în Egipt.

3 Scrisoare din Roma (4 martie 1866) adresată lui Bjørnson.

guvernului țării sale la festivitățile prilejuite de inaugurarea Canalului de Suez.

1873 La capătul a nouă ani de meditație și travaliu termină *Împărat și Galilean*. Principala sursă de care dispune, istoricul Ammianus Marcellinus, nu-l satisface întru totul. Și-ar dori nenumărate alte izvoare. „Lucrând la *Împăratul Iulian* am devenit fatalist"[4], se confesează el. „Monstrul Iulian mă acaparează. Nu-l pot părăsi"[5], își continuă confidența, zece luni mai târziu, adresându-se prietenului său, criticul danez Georg Brandes. „Lucrez în fiece zi și la Iulian Apostatul (...) Va spune o parte din viața mea intelectuală. Ceea ce descrie a fost trăit de mine sub o altă formă"[6]; și: „Opera mea capitală va să apară (...) tratează despre conflictul dintre două puteri de neconciliat; acest conflict trebuind să se producă continuu în viața mondială, îmi intitulez opera: dramă universală. Ca în aproape tot ceea ce am compus de la maturitatea mea încoace, am pus în caracterul lui Iulian multe trăsături împrumutate propriei mele sensibilități (...) Opera mea este totodată o descriere a vieții reale."[7]

1874 După o scurtă călătorie în Norvegia, se întoarce în Germania, statornicindu-se la München. În ciuda fobiei față de corespondență, continuă dialogul epistolar cu prietenul său danez, criticul Brandes.

1876 Edvard Grieg termină muzica de scenă la *Peer Gynt*. Colaborarea i-o ceruse Ibsen încă din 1874.

[4,5] Scrisorile din Dresda și Berchetesgaden, în Bavaria (din 24 septembrie 1871 și 23 iulie 1872).

[6] Scrisoarea din Dresda (14 octombrie 18720 adresată lui Edmund Gosse.

[7] Scrisoarea din Dresda (23 februarie 1873) adresată bibliotecarului A.L. Daae.

1877 Universitatea din Upsala îi acordă titlul de „doctor honoris causa". Scrie *Stâlpii societății.*

1879 Scrie *O casă de păpuși*, cunoscută cu osebire sub titlul de *Nora*. „A fost reprezentată pentru prima dată la Viena, în septembrie 1881. Pentru un turneu în nordul Germaniei și pentru reprezentațiile de la Residenz Theater din Berlin, Ibsen, împotriva dorinței lui, modificase deznodământul: Nora nu pleca; soțul ei o antrena până la ușa camerei copiilor; după câteva replici, Nora se arunca în genunchi pe pragul acestei cameri și cortina cădea."[8]

1881 Scrie *Strigoii*. Piesa stârnește mare vâlvă în țările scandinave unde, la început, toate teatrele refuză punerea ei în scenă. I se atribuie autorului „opiniile exprimate de către unele personaje", ceea ce acesta contestă, în măsura în care acuzația contravine obiectivității ce-l călăuzește pe creatorul operei de artă; mai este învinuit și că predică „nihilismul. Deloc. Ea (piesa, n.n.) nu predică nimic. Închide numai avertismentul că nihilismul există în stare latentă la noi și în ate locuri"[9].

1882 Scrie *Un dușman al poporului*, transferând asupra integrului (năpăstuit tocmai pentru asta) doctor Stokmann propria sa exasperare manifestată sub forma unui individualism anarhic: „Cel mai puternic om din lume este cel care e singur". A rămas același Ibsen care, încă din 1872, într-o scrisoare adresată lui Brandes, exprima axact aceeași replică: „După părerea mea, solitarul este cel mai puternic". După publicarea *Strigoilor* avea să i se destăinuie aceluiași Brandes: „Minoritatea are totdeauna

---

[8] *Scrisorile lui Henrik Ibsen către prietenii săi*, traduse de Martine Rémusat, Paris, Librairie Académique Didier, 1906.

[9] Scrisoarea din Roma (6 ianuarie 1882) adresată omului de litere danez Sophus Schandorph, prieten cu Brandes.

dreptate. (...) Mă gândesc la acea minoritate care merge înainte, lăsând în urma ei majoritatea. Socotesc că acela are dreptate care este mai aproape de a fi în înțelegere cu viitorul."[10]

1884 Cu *Rața sălbatică* deschide seria dramelor de analiză psihologică, acelea care cu adevărat dau măsura inegalabilului talent al poetului dramatic norvegian. Raliindu-se doctorului Relling, cinic predicator al minciunii vitale, lucidul Ibsen va conchide împreună cu acesta: „Dacă-i răpești unui om obișnuit minciuna vieții, îi răpești totodată și fericirea". Vorbind despre *Rața sălbatică*, autorul ei scria: „În multe privințe, această operă va ocupa un loc aparte în producția mea dramatică. Procedeele nu mai sunt aceleași ca în operele mele anterioare."[11]

1886 Scrie *Rosmersholm*, drama eșecului unui idealist de rară elevație, pierdut într-o lume amorfă a cărei preocupare exclusivă rămâne politica. Odată revenit în Germania, apoliticul Ibsen se simte „chinuit de proiectul" noii piese, *Rosmersholm*, și-și împărtășește simțămintele prietenului Brandes: „Observațiile pe care le-am făcut în timpul călătoriei în Norvegia, vara trecută, impresiile cu care am venit de acolo m-au tulburat îndelung. (...) Niciodată nu mă simțisem atât de străin de faptele și gesturile, de aspirațiile compatrioților mei norvegieni ca după lecțiile pe care mi le-a adus anul ce s-a scurs. Niciodată nu încercasem asemenea senzație de îndepărtare, niciodată nu fusesem atât de dezamăgit afectat. Totuși nu părăsesc nădejdea că din această

---

10 Scrisoarea din Roma (3 ianuarie 1882).

11 Scrisoarea din Gossensass (2 septembrie 1884) adresată consilierului Hegel.

barbarie provizorie iese o viață armonioasă și de înaltă cultură."[12]

1888 La finele lui octombrie termină *Femeia mării*. Fervoarea dorului de viață — o viață a orizontului infinit și a libertății nezăgăzuite sugerate de mare — viața după care tânjește Elida, pare a-l bântui și pe Ibsen. Încă din 1883 gândește să se stabilească „în vecinătatea Christianiei, aproape de fiord; voi trăi acolo izolat, dăruit pe de-a-ntregul muncii mele. Vderea mării e ceea ce îmi lipsește cel mai mult în existența mea actuală; din an în an o simt tot mai viu"[13], se destăinuie consilierului Hegel; iar doisprezece ani mai târziu, îi va scrie lui Brandes: „nu trăiești nepedepsit timp de 27 de ani în atmosfera largă și liberă a marilor centre ale civilizației! Aici, pe lângă fiorduri, îmi este meleagul natal, dar... dar... unde îmi este patria? Marea e ceea ce mă atrage cel mai puternic."[14]

1890 Scrie *Hedda Gabler*. Ibsen nu a dat protagonistei numele de Tesman pentru că, el o spune, „am vrut să indic că trebuie să apreciem în aceasta pe fiica tatălui ei mai mult decât pe femeia soțului. N-am încercat să dezvolt o teză. Marea problemă a fost pentru mine să înfățișez oameni, caractere și destine luând ca punct de plecare anumite legi sociale și opinii curente.[15]

1891 După 27 de ani de înstrăinare Ibsen se întoarce în Norvegia și se statornicește la Christiania (astăzi Oslo).

---

[12] Scrisoarea din München (10 noiembrie 1886)

[13] Scrisoarea din Roma (25 aprilie 1885).

[14] Scrisoarea din Christiania (3 iunie 1897).

[15] Scrisoarea din München (4 decembrie 1890) adresată contelui Moritz Prozor. Diplomat rus, secretar al legației ruse la Stockholm și mare admirator al lui Ibsen, Prozor a tradus cea mai mare parte din creația dramatică a acestuia.

1892 Scrie *Constructorul Solness*, prima dintre cele patru ultime piese de caracter intim.

1894 Scrie *Micul Eyolf*. Crispata resemnare în care se ferecă nefericitul cuplu Allmers după ce, ademenit de Şoricăreasă, micul infirm se îneacă, îmbracă aparenţele unei înseninări în finalul piesei, unde săgetează convingerea protagonistului; întrebat de descumpănita Rita încotro urmează ca ei să îşi îndrepte privirile, Alfred răspunde: „În sus, spre vârfuri. Spre stele. Şi spre liniştea cea mare."

1896 Scrie *John Gabriel Borkman*, drama unei alte individualităţi forte, fremătătoare de vitalitate, dominată de himera puterii pe care nădăjduieşte s-o redobândească; existenţa ratată, redusă la neputinţă şi exasperare în urma trădării celui mai bun prieten şi curmată odată cu evadarea din odaia, în care — de bună voie — se claustrase după ispăşirea pedepsei cuvenite delapidatorilor, în aerul tare al largului; aer ucigător al iluziilor ce întreţin existenţa.

1899 Scrie ultima sa piesă, epilogul *Când noi, morţii, vom învia*.

1906 23 mai. Henrik Ibsen moare în vârstă de 78 ani.

V.A.

ÎMPĂRAT ȘI GALILEAN

Partea întâi

APOSTAZIA CAESARULUI

Cinci acte

PERSONAJELE

Împăratul CONSTANTIUS
Împărăteasa EUSEBIA
Prințesa ELENA, sora împăratului
Prințul GALLUS, văr al împăratului
Prințul IULIAN, frate vitreg (al doilea născut) al lui GALLUS
MEMNON, etiopian, sclav, însoțitor permanent al împăratului
Aurarul POTAMON
Boiangiul PHOKION
Coaforul EUNAPIOS
Un negustor de fructe
Un ofițer de gardă
Un soldat
O femeie fardată
Un paralitic
Un cerșetor orb
AGATHON, fiul unui podgorean din Cappadocia
LIBANIUS, profesor de filosofie
GRIGORIE din Nazianz
VASILE din Cezareea
SALLUST din Perugia
HEKEBOLIOS, grămătic
Misticul MAXIMUS
EUTHERIUS, șambelan
LEONTES, chestor
MYRRHA, sclavă

DECENTIUS, tribun
SINTULA, şef al grajdurilor
Generalul FLORENTIUS
Generalul SEVERUS
ORIBAZES, medic
LAIPSO, centurion
VARRO, centurion
MAURUS, port drapel
Soldaţi, credincioşi în drum spre biserică, spectatori păgâni, curteni, preoţi, elevi ai şcolilor de filosofie, dansatoare, slujitori, suită a chestorului, trupe galice.
Vedenii şi voci

Primul act se petrece la Constantinopol, al doilea la Atena, al treilea la Efes, al patrulea aproape de Luteţia, în Galia, şi al cincilea la Vienna, tot în Galia. Acţiunea cuprinde perioada ce se întinde din anul 351 până în anul 361.

ACTUL I

Noapte de Paşti la Constantinopol. Scena reprezintă un loc cu copaci, boschete şi statui răsturnate în vecinătatea castelului imperial. În fund, la Curte, biserica este ameţitor de luminată. La dreapta, o balustradă de marmură, de unde o scară coboară spre mare. Între pini şi cipreşi, se zăreşte Bosforul şi coasta Asiei.

Slujbă divină. Trupe ale gărzii pretoriene pe treptele bisericii. Credincioşii vin aici în mari valuri. Cerşetori, infirmi şi orbi la intrare. Spectatori păgâni, negustori de fructe şi apă umplu locul.

CÂNT DE SLAVĂ (*înăuntrul bisericii*):

Totului de-a pururi glorie,
cinste crucii!
Şarpele e zvârlit
în adâncul prăpastiei;
mielul a învins;
pământul e-n sărbătoare!

AURARUL POTAMON (*soseşte din stânga, ţinând un lampion, atinge pe unul dintre soldaţi pe umăr şi întreabă*): Hei, prietene... când soseşte împăratul?

SOLDATUL: Nu ştiu.

BOIANGIUL PHOKION (*întoarce capul în mulţime*): Împăratul? Cineva a întrebat când o să vină împăratul, cred? Împăratul va veni cu puţin înainte de miezul nopţii. Cu foarte puţin înainte. O ştiu chiar de la Memnon.

COAFORUL EUNAPIOS (*soseşte gonind, se ciocneşte de un negustor de fructe şi-l împinge*): Piei de-aici, păgâne!

NEGUSTORUL DE FRUCTE: Binişor, domnule.

POTAMON: Porcul grohăie!

EPUNAPIOS: Câine, câine!

PHOKION: A grohăi împotriva unui creştin bine îmbrăcat... împotriva unui om chiar de aceeaşi religie cu împăratul!

EUNAPIOS (*izbeşte pe negustorul de fructe şi-l răstoarnă*): În noroi cu tine!

POTAMON: Asta e! Te poţi tăvăli acolo, precum zeii tăi.

PHOKION (*îl loveşte cu bastonul*): Na... şi na... şi na!

EUNAPIOS (*îl loveşte cu piciorul*): Mai na; şi încă! O să-ţi înfrăgezesc pielea, blestematule!

(*Negustorul de fructe se grăbeşte să iasă.*)

PHOKION (*cu vădită intenţie de a fi auzit de ofiţerul de gardă*): Ard de dorinţa ca această scenă să fie adusă de unul sau altul dintre privitori la cunoştinţa îndatoritorului nostru împărat. Împăratul a spus prin viu grai de curând cât îi displace ca noi, cetăţeni creştini, să întreţinem relaţii cu păgânii, ca şi cum nimic nu ne-ar despărţi...

POTAMON: La placarda aceea afişată în piaţă te gândeşti. Da, am citit-o şi eu. Şi întocmai cum există în această lume aur curat şi aur fals, găsesc...

EUNAPIOS: Nu trebuie să coafezi întreaga lume cu acelaşi pieptene: iată părerea mea. Mai există cu toate astea, slavă Domnului, suflete fervente printre noi.

PHOKION: Suntem departe de a fi destul de zeloşi, iubite frate! Ia te uită numai la aroganţa de care dau dovadă aceşti nelegiuiţi. Or crezi cumva că printre ăşti trenţăroşi sunt mulţi care poartă pe braţe semnul crucii şi al peştelui?

POTAMON: Nu... ia gândeşte-te, ei mişună şi se înghesuie până în faţa capelei Curţii...

PHOKION: ...într-o noapte atât de sfântă...

EUNAPIOS: ...stăvilesc drumul membrilor neprihăniţi ai Bisericii...

O FEMEIE FARDATĂ (*în mulțime*): Donatiștii sunt cumva neprihăniți?

PHOKION: Cum? Donatist? Ești un donatist?

EUNAPIOS: Ei bine, ce? Nu ești și tu?

PHOKION: Eu? Eu! Cădea-ți-ar trăsnetul pe limbă!

POTAMON (*își face semnul crucii*): Fie ca ciuma și plăgile...!

PHOKION: Un donatist! Ah, stârv, lemn putrezit!

POTAMON: Bine, bine!

PHOKION: Legătură de crengi pentru focul Satanei!

POTAMON: Du-te acolo! Insultă-l, du-te, scump frate!

PHOKION (*îl împinge pe aurar*): Curm-o! Spală putina cât mai departe. Acum te recunosc: ești Potamon, maniheistul!

EUNAPIOS: Un maniheist? Un eretic puturos! Ptiu, ptiu!

POTAMON (*își ține lampionul în aer*): Ei, asta-i! Dar e boiangiul Phokion din Antiohia! Cainitul!

EUNAPIOS: Nefericire mie, care m-am încârduit cu minciuna!

PHOKION: Nefericire mie, care am ajutat un fiu al diavolului!

EUNAPIOS (*îi dă o palmă*): Iacă, ține: ca să-ți mulțumesc pentru ajutor!

PHOKION (*îi întoarce lovitura*): Oh, secătură infamă!

POTAMON: Blestemați, blestemați să fiți amândoi!

(*Bătaie generală; râsete și zeflemeli ale privitorilor.*)

ȘEFUL GĂRZII (*strigă soldaților*): Împăratul!

(*Luptătorii se despart și se năpustesc în biserică împreună cu alți credincioși.*)

CÂNT DE SLAVĂ (*d'n sanctuar*):

Zvârlit e șarpele
în vâltoarea abisului...
mielul a învins;
pământul e-n sărbătoare!

(*Curtea intră prin stânga în mare cortegiu. Preoții cu cădelnițe merg în frunte; apoi, gărzi ale corpului de armată și purtători de torțe, curteni și garda pretoriană. În mijloc, împăratul Constantius, om de 34 ani, cu înfățișare distinsă, păr cafeniu, crej; ochii lui întunecați au*

o expresie de neîncredere; mersul și întreaga comportare trădează neliniștea și extrema slăbiciune. În stânga sa înaintează împărăteasa Eusebia, femeie palidă și delicată, de aceeași vârstă cu împăratul. În spatele cuplului imperial urmează prințul Iulian, un tânăr de 19 ani, încă nu pe deplin dezvoltat. Are părul negru, o barbă ce mijește, ochi căprui mobili cu sclipiri neașteptate; veșmântul de curte îi stă rău; gesturile-i sunt stângace, neobișnuite, repezite. Sora împăratului, prințesa Elena, frumusețe luxuriantă de 25 ani, vine și ea, în sfârșit, însoțită de tinere și de doamne mai vârstnice. Curteni și halebardieri completează cortegiul. Sclavul Memnon, însoțitor permanent al împăratului, viguros etiopian într-un splendid costum, e în suită.)

ÎMPĂRATUL CONSTANTIUS (*se oprește deodată, se întoarce spre prințul Iulian și întreabă cu bruschețe*): Unde e Gallus?

PRINȚUL IULIAN (*pălește*): Gallus? Ce vrei cu Gallus?

CONSTANTIUS: Te-am prins!

IULIAN: Stăpâne!...

ÎMPĂRĂTEASA EUSEBIA (*apucă mâna împăratului*): Vino, vino!

CONSTANTIUS: Conștiința a strigat. Ce tâlcuiți voi doi?

IULIAN: Noi?

CONSTANTIUS: Tu și el!

EUSEBIA: Oh, vino; vino, Constantius!

CONSTANTIUS: O acțiune atât de neagră! Ce răspuns a dat oracolul?

IULIAN: Oracolul? Pe sfântul meu mântuitor...

CONSTANTIUS: Dacă v-a calomniat cineva, o va plăti pe rug. (*Îl trage pe prinț deoparte.*) Oh, să rămânem uniți, Iuliane! Iubite văr, să rămânem uniți.

IULIAN: Tihnit stă totul în mâinile tale, stăpâne iubit!

CONSTANTIUS: Mâinile mele...!

IULIAN: Oh, întinde-le, binevoitoare, asupra noastră!

CONSTANTIUS: Mâinile mele? Ce gândeai despre mâinile mele?

IULIAN (*îi ia mâinile și i le sărută*): Mâinile împăratului sunt albe și fine.

CONSTANTIUS: Cum încă ar mai putea fi ele? La ce te-ai gândit? Te-am prins din nou!

IULIAN (*le sărută pentru a doua oară*): Ele sunt ca petalele de trandafir, aici, sub clarul de lună.

CONSTANTIUS: Da, da, da, Iuliane!

EUSEBIA: Să mergem! E timpul.

CONSTANTIUS: A te înfăţişa înaintea Domnului! Eu, eu! Oh, roagă-te pentru mine, Iuliane! Vor să-mi ofere vinul sfinţit. Îl văd! Străluceşte ca ochii şarpelui în cupa de aur... (*Strigă.*) Ochi sângerânzi!... O, Isuse Hristoase, rugaţi-vă pentru mine!

EUSEBIA: Împăratul este bolnav...

PRINŢESA ELENA: Unde e Cesarios? Medicul, medicul... mergeţi de-l căutaţi!

EUSEBIA (*face un semn*): Memnon, bunul meu Memnon! (*Îi vorbeşte încet sclavului.*)

IULIAN (*cu o voce blândă*): Stăpâne, fie-ţi milă de mine şi trimite-mă departe de aici.

CONSTANTIUS: Unde ai vrea să te duci?

IULIAN: În Egipt. Da, cu precădere, dacă binevoieşti. Atâţia oameni merg acolo... în marea singurătate.

CONSTANTIUS: În singurătate? Cu adevărat? În singurătate se meditează. Îţi interzic să meditezi.

IULIAN: Nu voi medita: dacă ai binevoi doar să-mi îngădui... Aici, spaima sufletului îmi creşte cu fiece zi. Gânduri rele mă năpădesc. De nouă zile tot port haina penitenţei, care nu m-a eliberat de el; nouă nopţi m-am biciuit cu disciplina, dar ea nu le-a alungat.

CONSTANTIUS: Trebuie perseverenţă, Iuliane! Diavolul e extrem de activ în noi toţi. Vorbeşte cu Hekebolios...

SCLAVUL MEMNON (*împăratului*): Acum, e timpul...

CONSTANTIUS: Nu, nu, nu vreau...

MEMNON (*îl ia de încheietura mâinii*): Vino, prea nobile stăpân; vino, îţi spun!

CONSTANTIUS (*se îndreaptă şi spune cu demnitate*): Să intrăm în casa Domnului!

MEMNON (*încet*): Şi, în sfârşit, cealaltă problemă...

CONSTANTIUS (*lui Iulian*): Gallus va trebui să mi se înfăţişeze.

(*Iulian, în spatele împăratului, îşi împreună mâinile spre împărătească în semn de rugăminte.*)

EUSEBIA (*repede şi pe şoptite*): Nu te teme de nimic.

CONSTANTIUS: Rămâi afară. Nu intra în biserică într-o asemenea stare de spirit. Dacă te-ai ruga înaintea altarului, ar însemna să atragi nefericirea asupră-mi... Oh, nu-ţi încărca sufletul cu un asemenea păcat, iubite văr!

(*Cortegiul înaintează spre biserică. Pe trepte: cerşetori, infirmi şi orbi se strâng în jurul împăratului.*)

UN PARALITIC: O, tu cel mai puternic stăpân al lumii, lasă-mă să-ţi ating marginea veşmântului, ca să mă vindec!

UN ORB: Roagă-te pentru mine, uns al Domnului, ca să-mi redobândesc vederea!

CONSTANTIUS: Ai încredere, fiul meu!... Memnon, aruncă-le arginţi. Să intrăm, să intrăm!

(*Curtea pătrunde în biserică; uşa se închide; mulţimea se împrăştie puţin câte puţin; numai prinţul Iulian rămâne pe una din alei.*)

IULIAN (*privind biserica*): Ce vrea de la Gallus? În această sfântă noapte nu se poate gândi la!... Oh, dacă s-ar şti... (*Se întoarce şi se ciocneşte de orbul care se duce.*) Fii atent, prietene!

ORBUL: Sunt orb, domnule.

IULIAN: Tot orb? Într-adevăr, nu poţi vedea nici măcar această stea ce scânteiază? Ptiu, om cu prea puţină credinţă. Unsul Domnului nu ţi-a făgăduit că o să se roage pentru vederea ta?

ORBUL: Cine eşti tu, cel ce iei în derâdere un frate orb?

IULIAN: Un frate în rătăcire şi în orbire. (*E gata să iasă pe aleea din stânga.*)

O VOCE (*pe şoptite în spatele lui, între boschete*): Iuliane, Iuliane!

IULIAN (*cu un strigăt*): Ah!

VOCEA: (*mai aproape*): Iuliane!

IULIAN: Oprește, oprește... sunt înarmat! Ferește-te.

UN TÂNĂR (*în straie ponosite, cu un toiag de pelerin în mână, apare printre copaci*): Șșt! Eu sunt...

IULIAN: Rămâi unde ești! Nu te apropia de mine, omule!

TÂNĂRUL: Oh, nu-ți mai amintești, așadar, de Agathon?...

IULIAN: Agathon? Ce tot spui? Agathon era un copil...

AGATHON: Sunt șase ani de atunci. Te-am recunoscut deîndată.

IULIAN: Agathon... Nu, pe sfânta cruce, nu cred să fii tu acela!

AGATHON: Privește-mă; privește bine...

IULIAN (*îl îmbrățișează și-l sărută*): Prieten din copilărie! Tovarăș de joacă! Tu, cel mai scump dintre toți! Și iată-te aici! Ce minune! Ai străbătut această cale de-a lungul munților și în sfârșit pe mare... întreaga lungă călătorie din Cappadocia!

AGATHON: Am ajuns acum două zile pe o navă din Efes. Oh, cum te-am căutat, zadarnic, în aceste două zile. La porțile palatului garda nu voia să mă lase să intru și...

IULIAN: Mi-ai rostit cumva numele? Ori ai supus că voiai să mă vezi?

AGATHON: Nu, nu-ndrăzneam să vorbesc, fiindcă...

IULIAN: Bine ai făcut, niciodată nu trebuie să împărtășești cuiva mai mult decât este necesar... Vino aici, Agathon; în plin clar de lună, să te pot vedea... O, tu, tu! Cum ai crescut, Agathon... Ce puternic pari.

AGATHON: Iar tu, tu ești palid.

IULIAN: Nu suport aerul palatului. Cred că e vătămător... Nu e ca la Makellon, care e așezat la înălțime. Nu există alt oraș mai sus în întreaga Cappadocie; ah, cum trece vântul înzăpezit din Taurus pe acolo și cum împrospătează!... Ești ostenit, Agathon?

AGATHON: Oh, deloc.

IULIAN: Să ne așezăm, totuși. E atâta tihnă aici și te simți așa de singur. Atât de aproape unul de celălalt; asta e! (*Îl trage spre o bancă aproape de balustradă.*) Poate veni ceva de bine

din Cappadocia? te întreb. Da... pot veni de acolo prieteni. Poate fi ceva mai bun decât asta? (*Îl privește îndelung.*) E surprinzător că nu te-am recunoscut imediat. O, tu, comoara mea iubită, nu e la fel ca în anii copilăriei?...

AGATHON (*chircit dinaintea lui*): Eu la picioarele tale, ca pe vremea aceea.

IULIAN: Nu, nu, nu!

AGATHON: Oh, lasă-mă așa!

IULIAN: Vai, Agathon, îngenunchind în fața mea, înseamnă a huli. Dacă ai ști ce încărcat de păcate sunt. Hekebolios, prea iubitul meu profesor, are, prea are necazuri cu mine, Agathon. Ți-ar putea povesti. Cât de bogat și de moale îți este părul. Și cum unduiește... Dar Mardonios... ce face? Trebuie să aibă părul aproape alb?

AGATHON: Îl are pe de-a-ntregul alb.

IULIAN: Mardonios se pricepea atât de bine să-l explice pe Homer! Nu cred că bătrânul Mardonios își are seamăn într-asta... Erou contra erou luptând... Iară zeii înflăcărați deasupra lor. O vedeam cu ochii mei.

AGATHON: Pe vremea aceea dorința ta era să devii un mare și fericit luptător.

IULIAN: Plăcuți au fost cei șase ani din Cappadocia. Anii erau, oare, mai lungi pe atunci decât astăzi? Când chem în amintire tot ceea ce ei au cuprins, aș putea-o crede. Da, plăcuți ani au fost. Noi, la cărțile noastre, iar Gallus pe calul lui persan. Ca umbra unui nor alerga pe câmpie... Oh, dar trebuie să-mi spui un lucru. Biserica?...

AGATHON: Biserica? De pe mormântul sfântului Mamas?

IULIAN: (*cu un ușor surâs*): Pe care Gallus și cu mine o clădeam. Gallus și-a terminat aripa lui; însă eu... a mea nu mergea și pace!... Până la urmă ce s-a ales?

AGATHON: Nici o reușită. Oamenii de meserie spuneau că nu era chip să poată fi construită.

IULIAN (*gânditor*): Bineînțeles, bineînțeles. Eram nedrept față de ei când îi acuzam că sunt incapabili. Acum știu pentru ce

zidirea nu mergea. Am să ți-o spun, Agathon; Mamas era un sfânt fals.

AGATHON: Sfântul Mamas?

IULIAN: Acest Mamas n-a fost nicidecum martir. Întreaga legendă pe seama lui a fost o nesăbuită eroare. Hekebolios, cu o desăvârșită competență, a descoperit cum se petrecuse totul în realitate și chiar eu am compus de curând o mică scriere asupra acestei probleme, un opuscul, dragă Agathon, pe care câțiva sofiști — e surprinzător — l-au menționat elogios, pare-se, în sălile de curs... Binevoiască Domnul să-mi păstrez inima nepângărită de oarecare zădărnicie. Vicleanul ispititor cunoaște mii de subterfugii; nu se poate ști niciodată... Așa încât, Gallus trebuia să reușească, nu eu. Oh, dragă Agathon, când mă duce gândul la construirea acelei biserici, parcă văd altarul lui Cain...

AGATHON: Iuliane!

IULIAN: Dumnezeu mă respinge, Agathon!

AGATHON: Oh, nu spune asta! Oare Dumnezeu nu era El puternic în tine, atunci când m-ai călăuzit în afara întunecimilor păgânismului și mi-ai dat lumina veșnică... tu, care nu erai pe atunci decât un copil?

IULIAN: Da, această istorie este pentru mine ca un vis.

AGATHON: Și totuși, un preafericit adevăr.

IULIAN (*cu greutate*): Ar fi trebuit să fi fost acum!... De pe unde îmi luam înflăcărarea cuvântului? Erau cântări de laudă în văzduh... o scară între cer și pământ... (*Cu ochii ficși.*) Ai văzut-o?

AGATHON: Ce?

IULIAN: Steaua căzătoare; acolo, în spatele celor doi chiparoși... (*Tace o clipă și trece deodată la un alt subiect.*) Ți-am povestit ce a visat mama, în noaptea dinaintea nașterii mele?

AGATHON: Nu-mi amintesc.

IULIAN: Nu, nu, e adevărat, eu însumi n-am știut-o decât mai târziu.

AGATHON: Ce a visat?

IULIAN: Mama a visat că îl naşte pe Ahile.

AGATHON (*cu vioiciune*): Tot atât de neclintit crezi în vise?

IULIAN: De ce întrebi?

AGATHON: Am să-ţi spun; căci se leagă de faptul ce m-a făcut să traversez marea...

IULIAN: Ai venit aici cu un scop anume? Nici nu mi-a trecut prin minte să te întreb...

AGATHON: Un scop ciudat; şi tocmai de aceea şovăi, ros de îndoială şi nelinişte. Sunt atâtea lucruri pe care aş vrea să le ştiu mai întâi... despre viaţa din oraş... despre tine însuţi... despre împărat...

IULIAN (*cu o privire pătrunzătoare*): Spune-mi drept, Agathon, cu cine ai stat de vorbă mai înainte de a mă întâlni?

AGATHON: Cu nimeni.

IULIAN: Când ai sosit?

AGATHON: Ţi-am mai spus... sunt două zile.

IULIAN: Şi vrei să ştii totul dintr-o dată?... Ce vrei să afli despre împărat? Te-a întrebat careva?... (*Îl ia în braţe.*) Oh, iartă-mă, Agathon, prietene!

AGATHON: Ce? Ce este?

IULIAN (*se ridică, trage cu urechea*): Şşt!... Nu, nu era nimic; doar o pasăre prin pomi... Sunt nespus de fericit aici. De ce nu crezi? Pentru ce n-aş fi fericit? Nu am întreaga-mi familie reunită? În sfârşit, vreau să spun... pe toţi aceia asupra cărora un salvator gata să ajute şi-a întins mâna.

AGATHON: Şi împăratul îţi ţine loc de tată?

IULIAN: Împăratul este foarte înţelept şi bun.

AGATHON (*care s-a ridicat şi el*): Iuliane, adevărat e , cum se zvoneşte, că vei fi într-o zi urmaşul împăratului?

IULIAN (*repede*): Nu vorbi despre asemenea lucruri primejdioase. Nu ştiu ce zvonuri stupide se vântură... Pentru ce mă urmăreşti cu întrebările tale? Nu vei avea nici un cuvânt de la mine, mai înainte de a-mi fi spus ce vrei să faci la Constantinopol!

AGATHON: Vin în numele Domnului Dumnezeu.

IULIAN: Dacă îţi iubeşti Salvatorul şi ţii la salvarea ta, întoarce-te acasă (*Ascultă peste balustradă.*) Vorbeşte încet; iată, o corabie care acostează. (*Îl antrenează spre cealaltă parte.*) Ce te aduce aici? Vii să săruţi Sfânta Cruce?... Fă cale întoarsă, îţi spun! Ştii ce a devenit Constantinopolul de cincisprezece luni? Un Babilon al blasfemiei... N-ai auzit spunându-se... nu ştii că Libanius e aici?

AGATHON: Dar, Iuliane, eu nu-l cunosc pe Libanius.

IULIAN: O, cappadocian înapoiat! Fericite meleaguri pe care vocea şi doctrina lui nu le-au atins.

AGATHON: Ah, este unul dintre acei maeştri ai rătăcirii păgâne?...

IULIAN: Cel mai primejdios dintre toţi.

AGATHON: Nu mai periculos decât Aedesios din Pergam, totuşi?

IULIAN: Ei, aşi... cine se mai gândeşte la Aedesios din Pergam? Aedesios a îmbătrânit...

AGATHON: E mai primejdios chiar decât enigmaticul Maximus?

IULIAN: Maximus! Nu vorbi despre acest şarlatan. Cine ştie ceva adevărat despre Maximus?

AGATHON: Susţine că a dormit trei nopţi într-o peşteră dincolo de Iordan.

IULIAN: Hekebolios îl ia drept un impostor şi cu siguranţă că nu se înşeală deloc... Nu, nu Agathon... Libanius e cel mai periculos. Pământul nostru vinovat a gemut parcă sub atare bici. Anumite semne i-au precedat venirea. O boală asemuitoare ciumei a răpus oameni cu duiumul în oraş. Apoi, în noiembrie, când năpasta a trecut, foc s-a pornit să plouă din cer în fiece noapte. Nu trebuie să te îndoieşti, Agathon! Eu însumi am văzut stelele ieşind din orbitele lor, abătându-se spre pământ şi stingându-se pe cale... De atunci a predat aici, el, filosoful, retorul. Toată lumea îl numeşte regele maeştrilor de elocinţă, Firește, ei o pot afirma. Ţi-o

spun eu, Libanius e înspăimântător. Tineri, maturi, se adună în preajmea lui; le leagă până-ntr-atât sufletele, încât sunt siliți să-l urmeze, renegarea îi curge de pe buze, seducătoare precum cântul poemului despre troieni și greci...

AGATHON (*înspăimântat*): Ah, până și tu te-ai dus să-l găsești, Iuliane!

IULIAN (*se dă înapoi*): Eu...! Să mă ferească Domnul! Dacă anumite zvonuri ți-or ajunge la ureche, nu le da crezare. Nu e adevărat că m-am dus să-l găsesc pe Libanius în ascuns, noaptea sau sub un travesti. Mi-ar fi fost groază să-i fiu pe-aproape. Împăratul, de altminteri, a interzis-o, iar Hekebolios cu și mai mare rigoare... Toți credincioșii care se apropie de acest om subtil apostaziază și devin nelegiuiți. Și nu numai ei. Vorbele sale sunt repetate și ajung până în palatul imperial. Disprețul său surâzător, argumentele-i de nezdruncinat, poemele lui satirice îmi tulbură deodată rugăciunile... totul îmi face impresia acelor monștri cu forme de pasări ce pângăreau odinioară masa unui pios erou rătăcitor. Uneori simt cu spaimă că hrana credinței și a cuvântului îmi repugnă... (*Cu o izbucnire de nedomolit.*) De-aș avea puterea împăratului, ți-aș trimite capul lui Libanius pe o farfurie de argint!

AGATHON: Dar cum poate îngădui împăratul una ca asta? Piosul nostru împărat credincios, cum?...

IULIAN: Împăratul? Lăudate fie credința și pietatea împăratului! Dar împăratul nu are gândul decât la nefericitul război cu perșii. Acesta acaparează toate mințile. Nimeni nu-și îndreaptă atenția asupra luptei ce se duce aici împotriva principelui Golgotei. Ah, dragă Agathon, astăzi nu mai e ca acum doi ani. Atunci, cei doi frați ai misticului Maximus trebuiau să plătească cu viața falsele lor doctrine. Nu știi ce puternice protecții are Libanius. Cutare sau cutare dintre mărunții profesori de filosofie e uneori alungat din oraș. Pe el nimeni nu cutează să-l atingă. Am rugat stăruitor, am conjurat atât pe Hekebolios cât și pe împărăteasă să

intervină pentru ca el să fie exilat. Dar nu, şi nu! La ce slujeşte că sunt îndepărtaţi alţii? Acest om, el şi numai el, ne otrăveşte aerul tuturor. O, mântuitorule, de-aş putea evada din toată această ticăloşie păgână! A trăi aici, însemnează a trăi în groapa cu lei...

AGATHON (*cu vioiciune*): Iuliane, ce-ai spus!

IULIAN: Da, da! un singur lucru ne poate salva.

AGATHON: Oh, ascultă. Minunea s-a înfăptuit.

IULIAN: Ce vrei să spui?

AGATHON: O vei şti, Iuliane; căci nu mai încape îndoială că despre tine e vorba. Ceea ce m-a făcut să vin la Constantinopol e o vedenie...

IULIAN: O vedenie, spui tu!

AGATHON: O revelaţie sfântă...

IULIAN: Pentru numele lui Dumnezeu, vorbeşte!... Şşt, nici un cuvânt! Aşteaptă, vine cineva. Rămâi acolo; ia-ţi un aer nepăsător; ca şi cum nimic nu s-ar petrece.

(Rămân în picioare amândoi lângă balustradă. Un bărbat frumos între două vârste, voinic, îmbrăcat după datina profesorilor de filosofie, cu o mantie scurtă, soseşte prin aleea din stânga. O ceată de tineri îl însoţeşte, fiecare în veşminte suflecate, cu coroane de iederă în păr, ducând cărţi, hârtii, pergamente. Râsete şi conversaţie zgomotasă între cei care vin.)

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Să nu pierzi ceva în apă, Grigorie! Aminteşte-ţi că ceea ce duci are mai multă valoare decât aurul.

IULIAN (*care e foarte aproape de el*): Îngăduiţi-mi... există bunuri materiale care au mai multă valoare decât aurul?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Poţi răscumpăra pe aur fructele vieţii tale?

IULIAN: E drept, e drept. Dar dacă e aşa, n-ar trebui să te încrezi în apele perfide.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Bunăvoinţa oamenilor e şi mai perfidă.

IULIAN: Iată o vorbă înţeleaptă. Şi încotro îţi va duce pânza comorile?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: La Atena. (*Vrea să treacă.*)

IULIAN (*cu un râs reţinutt*): La Atena? Oh, bogate domn, atunci nu eşti stăpân pe propria-ţi bogăţie.

PROFESORUL DE FILOSOFIE (*se opreşte*): Pentru ce, mă rog?

IULIAN: Faptă de înţelept e a conduce nişte bufniţe la Atena?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Bufniţele mele se împacă rău cu lumina bisericii în oraşul imperial. (*Se adresează unuia dintre tineri.*) Întinde-mi mâna, Sallust! (*E gata să coboare.*)

DISCIPOLUL SALLUST (*la jumătatea scării coborâte*): Pe zei, el e!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: El?...

SALLUST: Tot atât de adevărat precât trăiesc! Îl cunosc!... L-am văzut plimbându-se cu Hekebolios.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ah! (*Îl cercetează pe Iulian cu o atenţie prefăcută; apoi face un pas spre el şi spune.*) Ceva mai înainte surâdeai. Ce te făcea să surâzi?

IULIAN: Când te-ai plâns de lumina bisericii, m-am întrebat dacă nu era mai degrabă lumina regală a sălilor de învăţământ a căror strălucire prea puternică îţi stânjenea vederea.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Gelozia nu-şi are locul sub mantia scurtă.

IULIAN: Ceea ce nu are loc tăşneşte în afară.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Limba ţi-e ascuţită, nobile galilean!

IULIAN: Pentru ce galilean? Care mi-e însemnul de galilean?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Veşmântul de Curte.

IULIAN: Sunt filosof pe dinăuntru; căci port o cămaşă foarte grosolană... Dar, spune-mi, ce cauţi la Atena?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ce căuta Pilat din Pont?

IULIAN: Ei, ce? Oare adevărul nu este acolo unde e Libanius?

PROFESORUL DE FILOSOFIE (*îl priveşte fix*): Hm!... Libanius, da! Libanius nu va întârzia să tacă. Libanius a ostenit să lupte, domnule!

IULIAN: Ostenit? El... invulnerabilul, veşnicul învingător?...
PROFESORUL DE FILOSOFIE: A ostenit să-şi aştepte egalul.
IULIAN: Glumeşti, străine? Cum poate crede Libanius că-şi va găsi egalul?
PROFESORUL DE FILOSOFIE: Egalul lui există.
IULIAN: Cine? Unde? Numeşte-l!
PROFESORUL DE FILOSOFIE: Asta ar putea fi primejdios.
IULIAN: De ce?
PROFESORUL DE FILOSOFIE: Nu eşti de la Curte?
IULIAN: Şi ce dacă?
PROFESORUL DE FILOSOFIE (*mai încet*): Tu însuţi, ai tu îndrăzneala de a-l lăuda pe moştenitorul împăratului?
IULIAN (*foarte tulburat*): Ah!
PROFESORUL DE FILOSOFIE (*repede*): Dacă mă trădezi, tăgăduiesc tot.
IULIAN: Eu nu trădez pe nimeni. Sigur, sigur nu!... Moştenitorul împăratului, spui? Nu ştiu pe cine vrei să numeşti... împăratul n-a ales pe nimeni... Dar pentru ce această glumă? Pentru ce ai vorbit de cel pe potriva lui Libanius?
PROFESORUL DE FILOSOFIE: Da sau nu... există, trăind la Curtea imperială, un tânăr care, prin constrângere şi prin ordine severe, cu ajutorul rugăciunilor şi al mijloacelor de convingere, e ţinut departe de lumina sălilor de învăţământ?
IULIAN (*foarte repede*): Se procedează aşa pentru a-i păstra neatinsă credinţa!
PROFESORUL DE FILOSOFIE (*surâde*): Acest tânăr are atât de puţină încredere în credinţa lui? Ce ştie despre credinţa-i? Ce ştie un războinic despre scutul său, câtă vreme nu i-a încercat protecţia?
IULIAN: E adevărat, e adevărat... dar sunt rude şi profesori afectuoşi, vezi tu...
PROFESORUL DE FILOSOFIE: Mod de a vorbi, domnule! Am să-ţi spun... Din pricina împăratului tânărul său văr e

ținut departe de filosofi. Împăratul nu are darul divin al cuvântului. Împăratul e mare, de altfel; dar nu suportă ca succesorul său să strălucească în imperiu...

IULIAN (*tulburat*): Și îndrăznești!...

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Da, da, ești întărâtat în numele suveranului tău, dar...

IULIAN: Mult prea departe de asta; dimpotrivă... da, adică... Ascultă, sunt foarte legat de tânărul prinț. Mi-ar face plăcere să aflu... (*Se întoarce.*) Du-te puțin mai departe, Agathon; trebuie să vorbesc între patru ochi cu acest om. (*Se depărtează câțiva pași împreună cu străinul.*) Spuneai: să strălucească? Să strălucească în imperiu? Ce știi tu, ce știți voi toți despre prințul Iulian?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Sirius poate fi ascuns de un nor? Vântul ce suflă nu destramă norul ici și colo, iar răscroiala...

IULIAN: Vorbește limpede, te rog.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Castelul și Biserica sunt ca o dublă colivie unde prințul e ținut prizonier. Gratiile nu sunt destul de strânse. Uneori prințul lasă să cadă anumite cuvinte ciudate... Viermăria Curții... scuză-mă, domnule... curtenii o răspândesc înafară, în batjocură; sensul adânc le scapă acestor domni... scuză, domnule... celor mai mulți dintre ei le scapă.

IULIAN: Tuturor. O poți spune cu siguranță, tuturor.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Nu și ție, totuși, precât se pare. Și, în orice caz, nu nouă.. Da, ar fi putut străluci în imperiu. Ce nu se povestește despre anii copilăriei lui în Cappadocia, unde într-o luptă verbală cu fratele său, Gallus, a îmbrățișat cauza zeilor și i-a apărat împotriva Galileanului?

IULIAN: Era un joc, exercițiu de vorbire...

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ce observații n-a făcut Mardonios asupra lui? Și Hekebolios apoi! Ce măiestrie exista în vorbirea copilului... ce frumusețe, ce grație în jocul într-aripat al ideilor!

IULIAN: Găsești?

PROFESORUL DE FILSOFIE: Da, ar fi fost posibil să devină pentru noi un adversar de care trebuia și să ne temem, și să-l dorim. Ce-i lipsește pentru a ajunge la o atât de gloriasă elevație? Îi lipsește ceva mai mult decât să treacă prin școala pe unde a trecut Pavel, și pe care a urmat-o cu asemenea profit pentru el încât s-a putut dedica Galileanului și străluci mai mult decât toți ceilalți apostoli laolaltă, pentru că dispunea de cunoștințe și de elocință! Hekebolios se teme pentru credința elevului său. Oh, o știu prea bine, de la el vine asta! Dar uită, oare, acest om cu conștiința atât de scrupuloasă, că el însuși, în tinerețe, a băut din izvoarele pe care acum vrea să i le interzică discipolului? Nu la noi a învățat să se slujească de armele vorbirii pe care o mânuiește astăzi împotriva noastră cu o dibăcie evoluată până într-atât?

IULIAN: Oh, e adevărat, fără tăgadă, adevărat.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Și ce daruri posedă el, acest Hekebolios, în comparație cu darurile atât de surprinzător dezvăluite de acest prințișor care, în Cappadocia, precât se spune, a susținut pe mormintele galileenilor executați o doctrină pe care cu o iau drept eronată, de unde și greutatea de a o propovădui, dar pe care el a proclamat-o într-un spirit până într-atât de ademenitor încât — dacă e să dau crezare unui zvon foarte răspândit — nenumărați copii de vârsta lui s-au alăturat, urmându-l ca discipoli! A, Hekebolios, ca și alții... e mai mult gelos decât zelos; iar pentru asta Libanius a așteptat zadarnic.

IULIAN (*îl apucă de braț*): Ce-a spus Libanius? Pe Dumnezeu, te conjur, fă-mă s-o știu!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: A spus întocmai ceea ce ai auzit. Ba chiar mai mult.A spus: priviți-l pe acest prinț galilean: este un Ahile al gândirii.

IULIAN: Ahile! (*Mai încet.*) Visul mamei mele.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: În sălile de conferințe deschise are loc bătălia. Lumină și veselie planează asupra

luptei și luptătorilor. Săgețile cuvântului șuieră; sabia tăioasă a cunoașterii strălucește în bătălie; preafericiții zei surâd, așezați pe un nor...

IULIAN: Scutește-mă de păgânismul tău...

PROFESORUL DE FILOSOFIE: ...Iar eroii se întorc în tabără, braț la braț, fără pizmă, cu fețele însuflețite, cu toate vinele umflate de fluxul sângelui, cu avantajul ideilor schimbate și cu fruntea încununată cu laur. Ah, unde este Ahile? Nu-l văd. Ahile e mânios.

IULIAN: Ahile e nefericit!... Dar o pot crede? Oh, agrăiește... sunt ametit... Libanius a spus asta?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Pentru ce a venit Libanus la Constantinopol? A venit pentru un alt motiv decât pentru a căuta însemnata prietenie a unui anumit tânăr?

IULIAN (*cu spiritul încordat*): Spune adevărul! Nu, nu, ceea ce aud nu poate fi adevărat. Cum s-ar putea împăca una ca asta cu disprețul și batjocura pe care... Nu-l disprețuiești pe acel a cărui prietenie o cauți.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Șiretlicuri galileene, pentru a ridica un zid de ură și de mânie între cei doi luptători.

IULIAN: Nu vei tăgădui totuși că Libanius era?...

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Voi tăgădui tot, fără rezervă.

IULIAN: Poemele satirice n-ar fi ale lui?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Nici unul. Toate au luat naștere în palatul imperial și au fost răspândite sub numele său...

IULIAN: Ah, ce spui?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ceea ce voi susține în fața oricui. Ești bun de gură... cine știe dacă tu însuți, tu nu...

IULIAN: Eu... Dar o pot crede? Să nu le fi scris Libanius? Pe nici unul dintre ele?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Nu, nu!

IULIAN: Nici măcar infamul poem despre Atlas cu gâtul înfundat între umeri?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Nu, nu, ți-o spun eu.

IULIAN: Şi nici acel poem absurd şi scandalos despre maimuţa în straie de Curte?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ha-ha; în biserică a fost scris, nicidecum în sala de conferinţe. N-o crezi? Îţi spun că Hekebolios e...

IULIAN: Hekebolios!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Da, Hekebolios, Hekebolios, el însuşi, care pentru a stârni animozitatea dintre duşmanul lui şi elevul său...

IULIAN (*cu pumnii strânşi*): Ah, dacă asta era!...

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Dacă acest tânăr orbit, înşelat, ne-ar fi cunoscut pe noi, filosofii, n-ar fi intervenit atât de aspru în ceea ce ne priveşte.

IULIAN: Despre ce vorbeşti?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Acum e prea târziu. Rămas bun, domnule! (*Vrea să iasă.*)

IULIAN (*îi ia mâna*): Prietene şi frate... cine eşti?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Un om care e îndurerat că vede prăbuşindu-se natura divină.

IULIAN: Ce înţelegi prin natura divină?

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Necreatul în ceea ce se schimbă.

IULIAN: La fel de nedesluşit pentru mine.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Există o întreagă lume splendidă pentru care voi sunteţi orbi, voi galileenii, o lume unde viaţa e o sărbătoare solemnă printre statuile şi imnurile templelor, cu spumegânde cupe şi trandafiri în păr. Punţi vertiginoase se întind de la spirit la spirit, până la cele mai îndepărtate lumini ale spaţiului... Cunosc pe acela care ar putea fi stăpân în acest mare imperiu însorit.

IULIAN (*neliniştit*): Da, cu pierderea mântuirii.

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ce este mântuirea? Unirea regăsită cu principiul.

IULIAN: Da, în viaţa conştientă; unirea regăsită pentru mine, aşa cum sunt!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Alipire ca aceea a picăturii de ploaie cu marea, ca a frunzei prefăcute în pulbere cu pământul ce a hrănit-o.

IULIAN: Oh, dacă aş dispune de cunoaştere! De-aş avea arme să le ridic împotriva ta!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Mergi să-ţi faci rost de arme, tinere! Sala de conferinţe este sala de arme a ideilor şi facultăţilor...

IULIAN (*zdruncinat*): Ah!

PROFESORUL DE FILOSOFIE: Ia priveşte pe aceşti tineri voioşi. Sunt şi galileeni printre ei. Greşelile privind latura divină nu sunt un măr al discordiei pentru noi... Rămas bun! Voi galileenii, aţi transformat adevărul în exil. Uite cum ştim noi să îndurăm loviturile soartei. Iată-ne: frunţi înalte încununate cu lauri. Aşa plecăm... scurtând noaptea cu alc noastre cânturi, în aşteptarea lui Helios. (*Coboară scara, unde discipolii l-au aşteptat; se aud vâslele bărcii care îi duce.*)

IULIAN (*priveşte îndelung spre apă*): Cine era acest om enigmatic?

AGATHON (*se apropie*): Ascultă-mă, Iuliane!

IULIAN (*cu o vie emoţie*): M-a înţeles! Şi Libanius însuşi; marele, neasemuitul Libanius!... Ia gândeşte-te, Agathon, Libanius a spus... Oh, cât de pătrunzători sunt aceşti ochi păgâni.

AGATHON: Era lucrătura ispitei, crede-mă!

IULIAN (*fără să-i dea atenţie*): N-o mai pot duce în mijlocul unor asemenea oameni. Aşadar de la ei veneau acele groaznice satire! Sunt disprețuit aici; se râde în spatele meu; nu există nimeni care să creadă în ceea ce port în mine. Sunt observat; îşi bat joc de gesturile şi cuvintele mele; Hekebolios însuşi!... Oh, o simt... Hristos se îndepărtează de mine; devin rău aici.

AGATHON: Oh, tu n-o ştii... tocmai tu eşti obiectul unei favori deosebite.

IULIAN (*se duce şi vine de-a lungul parapetului*): Eu sunt acela cu care Libanius ar fi vrut să lupte. Ce ciudată dorinţă! Libanius mă socoteşte ca pe egalul lui, pe mine. Pe mine mă aşteaptă...

AGATHON: Ascultă şi supune-te; Hristos te aşteaptă!

IULIAN: Prietene, ce vrei să spui?

AGATHON: Vedenia ce m-a făcut să vin la Constantinopol...

IULIAN: Da, da vedenia; aproape că uitasem. O revelaţie, spuneai? Oh, povesteşte!

AGATHON: Era în ţară, în Cappadocia, e o lună sau ceva mai mult de atunci. S-a răspândit zvonul că păgânii începuseră din nou să-şi ţină într-ascuns adunări noaptea, în templul Cybelei...

IULIAN: Ce îndrăzneală! Interdicţia e riguroasă...

AGATHON: Şi astfel, toţi credincioşii s-au ridicat, furioşi. Autoritatea a pus să se dărâme templul, iar noi am sfărâmat idolii scandaloşi. Cei mai zeloşi dintre noi au fost chiar împinşi de Sfântul Duh să meargă mai departe. Cântând psalmi şi precedaţi de stindarde sacre, am traversat oraşul şi am căzut ca nişte vestitori ai mâniei asupra nelegiuiţilor; le-am luat obiectele preţioase; nenumărate case au fost incendiate; numeroşi păgâni au pierit în foc; am masacrat încă şi mai mulţi pe străzi. Oh, au fost zile mari întru slava Domnului!

IULIAN: Şi apoi? Vedenia, dragă Agathon!

AGATHON: Timp de trei zile şi trei nopţi, Domnul răzbunării a fost puternic în noi. Iată însă că slăbiciunea cărnii n-a putut rămâne la nivelul înflăcărării spiritului şi am renunţat să-i urmărim... Eram în culcuşul meu; nu puteam nici veghea, nici dormi. Mi se părea că eram găunos pe dinăuntru şi că spiritul mă părăsise. Eram întins, arzând de febră; mi-am smuls părul, am plâns, m-am rugat, am cântat... nu mai ştiu cum era... Atunci, deodată, am văzut în faţa mea lângă perete o lumină albă strălucitoare şi în această licărire un om sta în picioare, într-o robă lungă. Raze emanau de pe

capul lui; ținea o trestie în mână și-și ațintea asupră-mi ochii cu blândețe.

IULIAN: Ai văzut asta!

AGATHON: Am văzut-o. Și atunci a vorbit și a spus: ridică-te, Agathoane; du-te să-l găsești pe cel care va moșteni imperiul; poruncește-i să coboare în groapă și să lupte cu leii.

IULIAN: Să lupte cu leii? Oh, ciudat, ciudat!... Ah, dacă era!... Întâlnirea cu acest filosof... O revelație, o poruncă dată mie... aș fi, eu, ales?...

AGATHON: Și ești, cu siguranță.

IULIAN: Să lupt cu leii!... Da, o văd... e chiar asta, dragă Agathon! E voința lui Dumnezeu ca eu să merg să-l găsesc pe Libanius...

AGATHON: Nu, nu, ascultă-mă până la capăt!

IULIAN: ...să-i fur meșteșugul și cunoașterea... să-i dau gata pe necredincioși cu propriile lor arme... să lovesc, să lovesc, precum Pavel... să-i înving... să-i înving, precum Pavel, pentru cauza Domnului!

AGATHON: Nu, nu, nu într-asta e sensul.

IULIAN: Te poți îndoi asupra lui? Libanius... nu e puternic ca leul munților, iar sala de conferințe nu e?...

AGATHON: Îți spun că nu asta e; căci apariția a adăugat: vestește-l pe ales că trebuie să-și scuture de pe picioare pulberea orașului imperial și niciodată să nu-i mai treacă porțile.

IULIAN: Și tu ești sigur de ce spui, Agathon?

AGATHON: Da, cu desăvârșire.

IULIAN: Nu aici, prin urmare. Să mă lupt cu leii. Unde, unde? Oh, cum voi limpezi una ca asta? (*Prințul Gallus, bărbat frumos de douăzeci și cinci de ani, bine făcut, cu părul blond, creț, și pe de-a-ntregul înarmat, intră prin aleea din stânga. Iulian, îndreptându-se spre el.*) Gallus!

GALLUS: Ceva de bine? (*Îl arată pe Agathon.*) Cine e omul acesta?

IULIAN: Agathon.
GALLUS: Care Agathon? Cauți compania unor oameni atât de feluriți... Ah, pe Dumnezeu, dar e cappadocianul. Ai devenit un bărbat...
IULIAN: Știi, Gallus... că împăratul a întrebat de tine.
GALLUS (*surprins*): Acum? În această noapte?
IULIAN: Da, da; vrea să vorbească cu tine. Părea pradă celei mai vii mânii.
GALLUS: Cum de o știi? Ce-a spus?
IULIAN: Nu l-am înțeles. Voia să afle ceea ce întrebase un oracol.
GALLUS: Ah!
IULIAN: Nu-mi ascunde nimic. Despre ce e vorba?
GALLUS: E vorba de moarte sau exil.
AGATHON: Mântuitorule blând!
IULIAN: Oh, o presimțeam! Nu, totuși, împărăteasa avea încredere. Oh, dar vorbește, vorbește!
GALLUS: De ce să agăiesc? Știu cumva ceva mai mult decât tine? Dacă împăratul s-a referit la un oracol, trebuie ca un anumit mesager să fie în temniță, sau ca vreun altul să mă fi trădat...
IULIAN: Un crainic?... Gallus, ce-ai îndrăznit!
GALLUS: Oh, și mijlocul de a mai trăi multă vreme această viață de nesiguranță și spaimă? Facă din mine ce-o vrea; orice e mai bine decât...
IULIAN (*pe șoptite, antrenându-l câțiva pași*): Prudență, Gallus! Ce e istorioara asta cu mesagerul?
GALLUS: Am pus o întrebare preoților lui Osiris din Abydos...
IULIAN: Ah, oracolul! Și acest păgânism...
GALLUS: Păgânismul ca păgânismul, ar putea trece nebăgat în seamă; dar, acum te pot pune în curent... am întrebat asupra ieșirii din războiul cu perșii...
IULIAN: Ce nebunie! Gallus... o văd pe chipul tău; ai întrebat asupra a ceva și mai și!
GALLUS: Oprește-te! n-am întrebat...

IULIAN: Ba da, ba da; ai întrebat asupra vieții sau morții unui om puternic!

GALLUS: Și dacă ar fi așa? Ce este atât de important într-asta?

IULIAN (*îi apucă brațele*): Taci, smintitule!

GALLUS: Lasă-mă în pace! Târăște-te în fața lui ca un câine... nu sunt dispus să mai îndur una ca asta mult timp. O voi striga sus și tare pretutindenea... (*Strigă la Agathon.*) L-ai văzut, cappadociene? L-ai văzut pe ucigaș?

IULIAN: Gallus! Frate!

AGATHON: Ucigașul!

GALLUS: Ucigașul în robă roșie; ucigașul tatălui meu, al mamei vitrege, al fratelui meu mai mare...

IULIAN: De la tine o să ni se tragă pieirea!

GALLUS: Unsprezece capete într-o noapte; unsprezece cadavre; întreaga noastră familie... Ah, dar poți gândi dacă îl chinuiește conștiința! Ea-i aleargă prin oase ca o mișunare de viermi...

IULIAN: Nu-l asculta! Du-te, du-te!

GALLUS (*îl apucă pe Iulian de umăr*): Oprește... Prea ești palid și tulburat; nu cumva tu mai trădat?

IULIAN: Eu! Propriul tău frate!...

GALLUS: Ei, aș! Frate, frate! Frăția nu protejează pe nimeni în familia noastră. Dacă într-ascuns mi-ai supravegheat faptele, spune-o! Cine altul ar fi putut să fie? Crezi că nu știu ceea ce se șoptește? Împăratul gândește să te desemneze urmaș.

IULIAN: Niciodată! Ți-o jur, dragă Gallus, niciodată asta n-o să se întâmple. N-o vreau. Altcineva mai puternic m-a ales. Oh, crede-mă, Gallus: altceva mi-e hărăzit. Nu aceasta mi-e calea, îți spun. Oh, Doamne al armatelor... eu pe tronul imperial... Nu, nu, nu!

GALLUS: Ha-ha; bine jucat, comediene!

IULIAN: Da, să tot îți bați joc, tu care nu știi ce s-a întâmplat. Abia de o știu eu însumi. Oh, Agathon, după ce fruntea mi-a fost miruită! N-ar fi o apostazie... un păcat de moarte?

Untdelemnul sfânt al Domnului nu m-ar arde ca un plumb topit?

GALLUS: Atunci, puternicul nostru văr ar trebui să fie mai chel decât Iulius Caesar.

IULIAN: Nu înfrunta legea!... Dă împăratului ce este al împăratului...

GALLUS: Sângele tatălui meu... al tatălui tău şi al mamei tale!...

IULIAN: Oh, ce ştim noi despre aceste grozăvii? Eram prea mici pe atunci. Era mai ales greşeala soldaţilor; erau instigatorii... rău sfătuitorii...

GALLUS (*râde*): Succesorul se pregăteşte pentru conducere!

IULIAN (*cu lacrimi în ochi*): Oh, Gallus, de-aş putea muri, de-aş fi alungat în locul tău! Îmi pierd sufletul aici. Aş vrea să iert... şi nu pot. Devin rău; ura şi răzbunarea mă aţâţă...

GALLUS (*repede, priveşte biserica*): Iată-l că vine!

IULIAN: Fii serios, frate iubit!... Ah, Hekebolios!

(Uşa bisericii s-a deschis. Credincioşii ies grămadă; unii se duc, alţii rămân în picioare afară ca să vadă trecând mulţimea. Printre sosiţi se află şi grămăticul Hekebolios; poartă un costum de preot.)

GRĂMĂTICUL HEKEBOLIOS (*îndreptându-se spre stânga pentru a ieşi*): Tu eşti, dragul meu Iulian? Vai, mi-am petrecut încă o oră penibilă din pricina ta.

IULIAN: Din nefericire, asta trebuie că ţi se întâmplă prea adesea.

HEKEBOLIOS: Hristos e mâniat pe tine, fiule! Dispoziţia ta încăpăţânată îl întărâtă; gândurile tale lipsite de caritate, întreagă această vanitate mondenă...

IULIAN: Da, o ştiu, dragă Hekebolios! Mi-o spui întruna.

HEKEBOLIOS: Tocmai mi-am înălţat ruga pentru îndreptarea ta. Oh, mi se părea că Mântuitorul nostru atât de milostiv îndeobşte o respinge, că n-a vrut să mă asculte; inutilităţi se strecurau în gândurile mele ce nu se puteau concentra.

IULIAN: Te-ai rugat pentru mine? Oh, milostive Hekebolios... te rogi chiar şi pentru noi, dobitoace necioplite... vreau să spun, când suntem în veşminte de Curte!

HEKEBOLIOS: Ce spui, fiule!

IULIAN: Hekebolios, cum ai putut scrie acel poem nerușinat?

HEKEBOLIOS: Eu! Îți jur pe tot ce e mare și sfânt!...

IULIAN: Ochii tăi spun că minți! Știu cu întreaga certitudine că tu l-ai scris. Cum l-ai putut scrie, te întreb... și, mai mult, sub numele lui Libanius?

HEKEBOLIOS: Ei, bine, prea iubitul meu, pentru că o știi, eu...

IULIAN: Ah, Hekebolios! Duplicitate, minciună, falsitate...

HEKEBOLIOS: Vezi tu, preascumpul meu, te iubesc atâta! Sunt capabil de orice pentru sufletul omului pe care Domnul îl va unge într-o zi. Dacă am uzat de subterfugiu și am mințit din grijă pentru binele tău, știu că un Dumnezeu plin de îndurare mi-a observat purtarea cu plăcere și că și-a întins mâna în semn de consimțământ.

IULIAN: Orb ce eram! Lasă-mă să strâng aceste degete sperjure...

HEKEBOLIOS: Împăratul!

(Împăratul Constantius, cu întreaga suită, intră, venind din biserică. Agathon, chiar din timpul scenei de mai înainte, s-a retras în boschetele din dreapta.)

CONSTANTIUS: Oh, ce prea fericită cerească tihnă în mine!

EUSEBIA: Te simți puternic, dragă Constantius?

CONSTANTIUS: Am văzut porumbelul viu coborând asupra mea. Mi-a luat cu el tot greul păcatelor... Acum sunt în stare să îndrăznesc mult, Memnon!

MEMNON (*pe șoptite*): Îndrăznește îndată, stăpâne!

CONSTANTIUS: Sunt acolo amândoi. (*Înaintează spre ei.*)

GALLUS (*apucă, fără să vrea, sabia și strigă cu spaimă*): Nu-mi face rău!

CONSTANTIUS (*întinzând brațele*): Gallus! Vere! (*Îl înlănțuie cu brațele și îi dă o sărutare.*) Vedeți, în lumina stelelor din această noapte de Paști, îl aleg pe acel care-mi este aproape de inimă. Înclinați-vă toți până la pământ. Salutați-l pe caesarul Gallus!

(Surpriză generală în cortegiu; se aud strigăte involuntare.)

EUSEBIA (*cu un strigăt*): Constantius!

GALLUS (*înmărmurit*): Caesar!

IULIAN: Ah! (*Prinde, cu un aer vesel, mâinile împăratului.*)

CONSTANTIUS (*îndepărtându-l cu gestul*): Nu te apropia! Ce vrei? Nu Gallus e cel mai vârstnic? Ce zvon, în orbu-ţi orgoliu, ai?... Du-te; du-te!

GALLUS: Eu... eu Caesar!

CONSTANTIUS: Moştenitorul şi urmaşul meu. Până în trei zile, te vei duce să întâlneşti armata în Asia. Războiul cu perşii îl socotesc foarte important.

GALLUS: Oh, prea nobilul meu stăpân!...

CONSTANTIUS: Mulţumeşte-mi prin acţiunile tale, prea iubite Gallus! Regele Sapor e la vest de Eufrat. Ştiu cât de mult te preocupă viaţa mea; fie, aşadar, misiunea ta de a-l bate. (*Se întoarce, ia capul lui Iulian în mâini şi îl sărută.*) Iar tu, Iuliane, pios prieten şi frate... trebuia...

IULIAN: Voinţa împăratului fie binecuvântată!

CONSTANTIUS: Fără urări! Totuşi, ascultă... m-am gândit şi la tine. Află, Iuliane, că de acum înainte poţi respira liber la Constantinopol...

IULIAN: Da, lăudat fie Hristos şi împăratul!

CONSTANTIUS: Ai şi aflat? Cine ţi-a spus-o?

IULIAN: Ce, stăpâne?

CONSTANTIUS: Că Libanius este exilat?

IULIAN: Libanius... exilat!

CONSTANTIUS: L-am exilat la Atena.

IULIAN: Ah!

CONSTANTIUS: Corabia e acolo; va pleca în această noapte.

IULIAN (*încet*): El însuşi; el însuşi!

CONSTANTIUS: De mult o doreai. Nu ţi-am putut face pe voie mai curând; dar acum... asta să-ţi fie o mică răsplată, dragă Iuliane...

IULIAN (*îi prinde cu vioiciune mâna*): Stăpâne, mai fă-mi o favoare!

CONSTANTIUS: Cere tot ce vei vrea.

IULIAN: Lasă-mă să plec la Pergam. Știi că bătrânul Aedesios predă acolo...

CONSTANTIUS: Ce ciudată dorință. Tu, printre păgâni?...

IULIAN: Aedesios nu e periculos; e un bătrân cu suflet nobil, ba încă și slăbit de vârstă...

CONSTANTIUS: Și ce vrei de la el, frate?

IULIAN: Vreau să învăț a lupta cu leii.

CONSTANTIUS: Îți înțeleg gândul pios. Și nu ți-e teamă... te crezi destul de puternic?...

IULIAN: Domnul Dumnezeu m-a chemat cu voce tare. Precum Daniel, voi coborî cu bucurie și încredere în groapa cu lei.

CONSTANTIUS: Iuliane!

IULIAN: Chiar în noaptea asta, ai fost unealta sa fără să o știi. Oh, lasă-mă să plec și să purific lumea!

GALLUS (*încet împăratului*): Îngăduie-i, stăpâne; asta îl va împiedica să gândească la țeluri mai înalte.

EUSEBIA: Te rog, Constantius... nu te împotrivi acestei arzătoare dorinți.

HEKEBOLIOS (*încet*): Puternice împărat, lasă-l să plece la Pergam. Mă îndoiesc c-o va putea scoate la capăt aici, iar de acum înainte nu mai e atât de important să...

CONSTANTIUS: Cum ți-aș putea refuza ceva într-o asemenea clipă. Du-te cu Dumnezeu, Iuliane!

IULIAN (*îi sărută mâinile*): Oh, mulțumesc... mulțumesc!

CONSTANTIUS: Iar acum, la ospățul veseliei! bucătarul meu venit din Capua a preparat câteva noi feluri de mâncare fără grăsime, capete de crapi în vin de Chios și... înainte... imediat după mine, Caesare Gallus!

(*Cortegiul se pune în mișcare.*)

GALLUS: (*pe șoptite*): Eleno, ce miraculoasă schimbare!

ELENA: O, Gallus, zorii se ridică peste speranța noastră.

GALLUS: Abia pot s-o cred! Cine a făcut asta?

ELENA: Șșt!

GALLUS: Tu, scumpo? Sau atunci, cine, cine?
ELENA: Câinele spartan de Memnon.
GALLUS: Ce vrei să spui?
ELENA: Câinele de Memnon. Iulian i-a dat o lovitură de picior; de unde această răzbunare.
CONSTANTIUS: Pentru ce așa mută, Eusebia?
EUSEBIA (*pe șoptite, plângând*): Oh, Constantius... cum ai putut alege astfel!
CONSTANTIUS: Unsprezece umbre au cerut-o.
EUSEBIA: Nefericire nouă; asta nu îndepărtează umbrele.
CONSTANTIUS (*strigă*): Cântăreți din flaut! Pentru ce tac acești netrebnici? Suflați, suflați!

(Toți, afară de prințul Iulian, ies prin stânga.Agathon apare printre pomi.)

IULIAN: Gallus — succesorul lui; iar eu... liber, liber, liber!
AGATHON: Admirabil s-a dezvăluit voința Domnului.
IULIAN: Ai auzit ce s-a petrecut?
AGATHON: Da, tot.
IULIAN: Iar mâine, dragă Agathon, mâine la Atena.
AGATHON: La Atena? La Pergam te duci.
IULIAN: Șșt! Nu pricepi nimic dintr-asta... Trebuie să fim vicleni precum șerpii. Mai întâi, la Pergam... și apoi, la Atena.
AGATHON: Cu bine, prietene și stăpâne!
IULIAN: Vrei să vii cu mine, Agathon?
AGATHON: Nu pot. Trebuie să mă întorc acasă și să mă ocup de fratele mai mic.
IULIAN (*aproape de parapet*): Iată că ei ridică ancora. Vânt bun, leu într-aripat; Ahile îți calcă pe urme. (*Cu un strigăt ușor.*) Ah!
AGATHON: Ce e?
IULIAN: O stea a căzut, acolo.

ACTUL II

Atena. Piață împrejmuită de colonade. În piață, statui și o fântână. Într-un colț, la stânga, se desfundă o stradă strâmtă. Apus de soare.

Vasile din Cezareea, tânăr cu ținută elegantă, stă pe un soclu și citește. Grigorie din Nazianz și alți elevi se preumblă în cete răzlețe de-a lungul și de-a latul colonadelor. Un grup mai numeros traversează piața alergând și iese în dezordine, la dreapta; zgomot în depărtare.

VASILE DIN CEZAREEA (*ridică ochii de pe carte*): Ce însemnează aceste strigăte sălbatice?

GRIGORIE DIN NAZIANZ: O corabie a sosit din Efes.

VASILE: Cu noi elevi?

GRIGORIE: Da.

VASILE (*se ridică*): Atunci vom avea o noapte zgomotoasă. Vino, Grigorie; să nu privim aceste mârșăvii.

GRIGORIE (*indicând cu degetul stânga*): Uită-te într-acolo. Există cumva priveliște mai înveselitoare?

VASILE: Prințul Iulian... trandafiri în păr, fața radioasă...

GRIGORIE: Da, iar în spatele lui această mulțime ce se clatină pe picoare, cu privire ștearsă. Ia ascultă cum vinul face să bâiguie limbile astea vâscoase. Au petrecut întreaga zi în crâșma lui Lycon.

VASILE: Și mulți dintre ei sunt de-ai noștri, Grigorie; sunt tineri creștini...

GRIGORIE: După ceea ce spun. Lampon nu pretindea că e creștin... el, care a pângărit pe fiica lui Zenon, negustorul de

untdelemn? Şi Hilarion din Agrigente, şi ceilalţi doi, care au săvârşit fapte pe care mi-ar fi ruşine să le numesc?...

IULIAN (*care e auzit strigând afară spre stânga*): Hei, acolo! Priviţi... Castor şi Polux ai Cappadociei!

VASILE: Ne-a zărit. Eu plec: nu pot să-l văd în această stare.

GRIGORIE: Eu rămân; are mare nevoie de un prieten.

(Vasile din Cezareea iese prin dreapta. În aceeaşi clipă prinţul Iulian şi o ceată de tineri intră venind din strada cea strâmtă. Are părul răvăşit şi poartă mantia scurtă ca şi ceilalţi. Printre discipoli se află Sallust din Perugia.)

MAI MULŢI DIN CEATĂ: Trăiască lumina Atenei! Trăiască iubitul înţelepciunii şi al elocinţei!

IULIAN: Orice linguşire este zadarnică. Astăzi nu veţi mai avea nici măcar o strofă!

SALLUST: Când conducătorul nostru tace, totul ni se pare gol, ca dimineaţa după o noapte de chef.

IULIAN: Dacă se impune un joc, să fie nou. Să fie o şedinţă de tribunal.

ÎNTREAGA CEATĂ: Da, da, da; prinţul Iulian pe scaunul judecătorului!

IULIAN: Fără prinţ, prieteni...

SALLUST: Urcă pe scaun, o, neasemuitule!

IULIAN: Aş avea îndrăzneala?... Iată omul nostru. Cine e aşa de experimentat în drept ca Grigorie din Nazianz?

SALLUST: E adevărat!

IULIAN: Pe scaunul judecătorului, înţeleptul meu Grigorie; eu sunt un acuzat.

GRIGORIE: Te rog, prietene, lasă-mă în afara jocului.

IULIAN: Pe scaunul judecătorului, îţi spun! Pe scaunul judecătorului! (*Către ceilalţi.*) Care e crima mea?

CÂTEVA VOCI: Da, care ar fi? Alege tu însuţi!

SALLUST: Ceva galilean, cum zicem noi, noi, nelegiuiţii.

IULIAN: Asta e; ceva galilean. Îmi am problema mea. Am refuzat să plătesc bir împăratului...

VOCI NENUMĂRATE: Ha-ha; nu e rău! Excelent!

IULIAN: Sunt adus; ţinut de gât, cu mâinile legate...

SALLUST (*lui Grigorie*): Judecător orb... înţeleg printr-asta că dreptatea e oarbă... priveşte-l pe acest om cutezător; n-a vrut să verse birul împăratului.

IULIAN: Îngăduiţi-mi să arunc un cuvânt în talerul balanţei. Sunt un cetăţean grec. Cât datorează împăratului un cetăţean grec?

GRIGORIE: Ceea ce cere împăratul.

IULIAN: Bun, dar cât... şi răspunde ca şi cum împăratul ar fi prezent la audienţă... cât poate cere împăratul?

GRIGORIE: Tot.

IULIAN: Iată că s-a răspuns, desigur, ca şi cum împăratul ar fi de faţă. Dar există o reţinere; căci scris e: dă împăratului ceea ce este al împăratului... şi lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu.

GRIGORIE: Şi apoi, după?

IULIAN: Spune-mi, prin urmare, perspicace judecător... cât din ceea ce este al meu aparţine lui Dumnezeu?

GRIGORIE: Tot.

IULIAN: Şi cât din ceea ce aparţine lui Dumnezeu are dreptul de a da împăratului?

GRIGORIE: Dragi prieteni, destul cu acest joc.

STUDENŢII (*făcând zgomot şi râzând*): Da, da; răspunde-i!

IULIAN: Cât din ceea ce este al lui Dumnezeu poate cere împăratul?

GRIGORIE: Nu răspund. E deopotrivă de necuviincios şi faţă de Dumnezeu, şi faţă de împărat. Lasă-mă să plec!

VOCI NENUMĂRATE: Înconjuraţi-l!

IULIAN: Ţineţi-l bine! Cum, foarte supărătorule judecător, ai făcut de ocară cauza împăratului şi ai vrea să scapi numai cu atât? Vrei să fugi? Dar unde, unde? La sciţi? Ia înaintează! Răspundeţi-mi voi, viitori slujitori ai împăratului şi ai înţelepciunii... n-a vrut el să se sustragă puterii împăratului?

STUDENŢII: Ba da, ba da!

IULIAN: Şi la ce pedeapsă îl condamnaţi pentru o atare nelegiuire?

VOCI: La moarte ! La moarte într-un cazan cu vin!

IULIAN: Să reflectăm. Să răspundem ca şi cum împăratul însuşi ar fi de faţă. Care este limita puterii împăratului?

CÂŢIVA DIN CEATĂ: Puterea împăratului e fără limită.

IULIAN: E şi ceea ce gândesc eu. Dar a voi să te sustragi de la ceea ce este fără limită, o, prieteni, nu e nebunie?

STUDENŢII: Ba da, ba da; cappadocianul e nebun!

IULIAN: Şi ce e nebunia? Ce gândeau strămbunii noştri despre această stare? Ce învăţau preoţii egipteni? Şi ce spun misticul Maximus şi ceilalţi filosofi de pe meleagurile Orientului? Spun că taina cerească se dezvăluie în sminteală. Grigorie al nostru... în clipa când se ridică împotriva împăratului... este, prin urmare, în specială unire cu cerul... Vărsaţi vin pentru cappadocian; cântaţi cântece întru lauda lui Grigorie al nostru... o statuie în onoarea lui Grigorie din Nazianz!

STUDENŢII (*râsete şi strigăte de bucurie*): Lăudat fie cappadocianul! Lăudat fie judecătorul din Cappadocia!

(*Profesorul de filosofie Libanius, înconjurat de discipoli. intră.*)

LIBANIUS: Ei, vedeţi... cred că fratele meu Iulian proclamă înţelepciunea în piaţa publică.

IULIAN: Proclamă nebunia, prea iubitul meu; înţelepciunea a plecat.

LIBANIUS: Înţelepciunea a plecat?

IULIAN: Sau e pe punctul de a pleca; pentru că şi tu te îndrepţi spre Pireu; până şi tu, nu e aşa?

LIBANIUS: Eu, frate? La ce bun să mă duc acolo?

IULIAN: Libanius al nostru e deci singurul maestru care nu ştie că un vas tocmai a sosit din Efes?

LIBANIUS: Ei, prietene, ce mă interesează pe mine acest vas!

IULIAN: E încărcat până la bord cu aspiranţi la cunoaştere.

LIBANIUS (*disprefuitor*): Aş, vine din Efes!

IULIAN: Aurul nu are aceeaşi valoare, de oriunde ar veni el?

LIBANIUS: Aurul? Ha-ha! Pe cei care sunt auriţi, Maximus îi păstrează pentru sine şi nu lasă să-i scape. Ce fel de studenţi

ne vin din Efes? Fii de băcani, mai vârstnici dintre meşteşugari. Aur spui, dragă Iuliane? Eu zic: lipsă de aur. Dar de lipsa asta de aur vreau să beneficiez ca să bat o adevărată medalie de aur pentru voi, tinerii. Nu-i aşa că un precept util în viaţă este... atunci când e înfăţişat sub o formă ingenioasă şi seducătoare... comparabil cu o medalie de aur ce atârnă foarte greu?... Ascultaţi, prin urmare, dacă vă place. S-a spus aici că anumiţi oameni s-au luat la întrecere să coboare iute, iute la Pireu. Cine sunt ei? Nu-mi trece prin minte să citez nume, departe de mine asta; ei înşişi se definesc drept iubitori şi maeştri ai înţelepciunii. Ia duceţi-vă cu gândul al Pireu. Ce se petrece acolo, în clipa asta, când stau dinaintea cetei voastre, care mă ascultă cu bunăvoinţă? Am să vă spun eu ce se întâmplă. Aceşti oameni, care pretind că iubesc şi proclamă înţelepciunea, aleargă buluc pe puntea de debarcare; se împing, se ciondănesc, sunt înciudaţi, uită buna cuviinţă şi pierd orice urmă de demnitate. Şi pentru ce? Pentru a fi primii la bord... să-i ia pe sus pe tinerii cei mai bine îmbrăcaţi, să-i ducă la ei, primindu-i, în speranţa de a trage folos, prin urmare, în fel şi chip... Ce ruşine, ce trezire în gol, ca după o beţie, când pe nepusă masă apare... ha-ha!... Juvenilii ăştia abia au venit cu te miri ce pentru a-şi plăti ospăţul de bun sosit! Să vă fie spre învăţătură, dragii mei ce rău îi stă uneori unui tânăr iubitor de înţelepciune şi cât de puţin valorează truda de a năzui spre bunuri ce nu au de a face cu adevărul.

IULIAN: Oh, dragă Libanius, când cu ochii închişi te ascult, mă simt cufundat într-un dulce vis şi mi se pare că Diogene a înviat şi e printre noi.

LIBANIUS: Limba îţi e de o generozitate princiară, prea iubitul meu.

IULIAN: Câtuşi de puţin. Cu toate astea, eram pe punctul de a-ţi întrerupe vorbirea; căci, de data asta, e neîndoielnic, cel puţin unul dintre confraţii tăi nu va fi decepţionat.

LIBANIUS: Prietenul meu glumeşte.

IULIAN: Prietenul tău îți dă asigurarea că cei doi fii ai guvernatorului Milon sunt la bord.

LIBANIUS (*îl apucă de mânecă*): Ce spui?

IULIAN: Succesorul lui Diogene, care își va lua asupă-și educația lor, nu va fi constrâns de sărăcie să bea apă din căușul mâinii sale.

LIBANIUS: Fiii guvernatorului Milon! Acel nobil Milon care a trimis împăratului șapte cai persani cu hamuri încrustate cu perle...

IULIAN: Ținând seama că venea de la Milon, mulți inși au găsit că darul era neînsemnat.

LIBANIUS: E foarte adevărat. Milon ar fi trebuit să trimită un poem; ori s-ar fi cuvenit să trimită un discurs bine ticluit, ori o scrisoare. Bogat, Milon e și cu prisosință înzestrat; întreaga familie a guvernatorului Milon e din belșug dotată.

IULIAN: Mai ales cei doi tineri.

LIBANIUS: O cred bucuros. De-ar voi zeii, în favoarea tatălui binefăcător și generos, ca fii lui să cadă în mâini bune! Deci tu aveai oricum dreptate, o, Iuliane; corabia aducea într-adevăr aur di Efes. Căci darurile spiritului nu sunt aur veritabil? Numai că nu sunt liniștit: cu adevărat binele acestor tineri este o chestiune importantă; totul depinde, în mare parte, de acel care îi va avea mai întâi și mai întâi. Tinerii mei prieteni, dacă sunteți de aceeași părere cu mine, vom întinde celor doi străini o mână spre a-i călăuzi, îi vom ajuta să găsească, pe lângă dascălul cel mai bine ales, și o locuință, și...

SALLUST: Mă și iată acolo!

STUDENȚII: La Pireu! La Pireu!

SALLUST: Ne vom bate ca niște mistreți pentru fiii lui Milon!

(Ies toți prin dreapta împreună cu Libanius; prințul Iulian și Grigorie din Nazianz rămân lângă colonadă.)

IULIAN (*îi urmărește cu privirea*): Uită-te: se zbenguiesc precum o turmă de fauni. Își ling buzele închipuindu-și banchetul la care se vor ospăta la noapte. (*Se întoarce spre*

Grigorie.) Dacă ar adresa Domnului un suspin acum, ar fi pentru a-i cere să le golească stomacul de prânzul lor.

GRIGORIE: Iuliane!

IULIAN: Mă poți privi; n-am băut.

GRIGORIE: Ești cumpătat în toate. Și totuși, iei parte la această viață.

IULIAN: De ce nu? Știi tu sau știu eu când va cădea trăznetul? Pentru ce să nu trăim o limpede zi însorită? Uiți că mi-am târât copilăria și primii ani ai tinereții într-o sclavie aurită? Devenise pentru mine o obișnuință, pot spune chiar un fel de nevoie, să încerc o anumită spaimă. Iar acum? Această tăcere de moarte din partea împăratului... Această mutenie ce spionează! Am părăsit Pergamul fără învoirea împăratului; împăratul n-a zis nimic. Am mers cu de la mine vrere în Nicomedia; am trăit acolo și am urmat lecțiile lui Nikokles și ale altora; împăratul a tăcut mâlc. Am venit la Atena, l-am căutat pe Libanius, pe care împăratul îmi interzisese să-l văd; și până în ziua de azi împăratul nu și-a spus cuvântul. Cum trebuie s-o interpretez?

GRIGORIE: Trebuie s-o interpretezi cu milostenie, Iuliane!

IULIAN: Oh, tu nu știi!... Urăsc această putere din afara mea, înspăimântătoare când acționează... și mai înspăimântătoare în repaos.

GRIGORIE: Fii sincer, prietene, și spune-mi dacă numai asta te-a condus pe toate acele căi ciudate.

IULIAN: Ce înțelegi prin căi ciudate?

GRIGORIE: E adevărat acel zvon... că-ți petreci nopțile informându-te asupra misterelor păgâne de la Eleusis?

IULIAN: Ei, aș! Te pot asigura că ai prea puțin de câștigat de la niște visători, amatori de enigme. Să nu mai vorbim despre asta.

GRIGORIE: Așadar, e adevărat! Oh, Iuliane, cum ai putut căuta atare companie josnică!

IULIAN: Mi-e sete de viață, Grigorie... iar această școală de înțelepciune, de aici, nu este viața. Cât despre Libanius!

Niciodată n-a să-l iert, tocmai pentru că l-am iubit atât. Cu ce tremur de bucurie, cu ce umilință m-am înfățișat la sosirea mea înaintea acestui om, m-am plecat în fața lui, l-am îmbrățișat și l-am numit marele meu frate.

GRIGORIE: Da, toți creștinii erau de părere că mergeai prea departe.

IULIAN: Veneam aici cu sufletul în sărbătoare. Vedeam în spirit o grandioasă bătălie între noi doi... adevărul lumii în luptă împotriva adevărului Domnului... Și ce s-a ales? Libanius n-a vrut niciodată cu seriozitate bătălia. El n-a vrut nici o bătălie; nu vrea decât propriul avantaj. Ți-o spun, Grigorie... Libanius nu e un mare om.

GRIGORIE: Întreaga Grecie luminată, totuși, strigă că este.

IULIAN: Cu toate astea, nu e un mare om, îți spun. O singură dată l-am văzut pe Libanius mare; era în noaptea aceea, la Constantinopol. Era mare, atunci, pentru că suferise o mare nedreptate și pentru că o nobilă mânie îl stăpânea. Dar aici! Oh, la ce n-am fost martor! Libanius e un mare învățat, dar nu și un mare om. Libanius e lacom; e vanitos; e ros de gelozie. Crezi că a putut suferi renumele pe care... datorită, firește, în mare parte îngăduinței prietenilor... am fost destul de fericit să mi-l dobândesc? Dacă mergi să-l găsești pe Libanius, va ști să-ți explice esența și caracterul tuturor virtuților. Le are sub mână, așa cum își are cărțile în bibliotecă. Cultivă el însă aceste virtuți? Viața i se asemuie cu doctrina? El, un urmaș al lui Socrate și al lui Platon... Ha-ha! Nu l-a lingușit pe împărat mai înainte de a fi alungat? Nu m-a lingușit și pe mine în cursul întâlnirii noastre la Constantinopol, acea întâlnire pe care, de atunci, a încercat în chip contrariant s-o înfățișeze sub o lumină ridicolă? Și ce sunt eu pentru el acum? Acum îi scrie lui Gallus, caesarului Gallus, moștenitorul împăratului, și îl felicită pentru progresele lui contra perșilor, măcar că aceste progrese au fost, până aici, destul de mediocre și măcar că caesarul Gallus nu iese din comun prin știința lui, nici

printr-o remarcabilă elocință... Iar grecii continuă să-l numească pe acest Libanius regele filosofilor. Ah, nu voi tăgădui că asta mă întărâta. Credeam, la drept vorbind, că grecii se cuvenea să poată face o mai bună alegere, dacă-și aținteau mai bine ochii asupra adepților înțelepciunii și ai elocinței care, în acești ultimi ani...

VASILE (*soseşte din dreapta*): Scrisori! Scrisori din Cappadocia!

GRIGORIE: Şi pentru mine?

VASILE: Ţine; e de la mama ta.

GRIGORIE: Pioasa mea mamă! (*Desface hârtia şi citeşte.*)

IULIAN (*lui Vasile*): Sora ta e cea care îți scrie?

VASILE (*care a intrat cu scrisoarea deschisă*): Da, Makrina. Îmi dă veşti penibile şi ciudate.

IULIAN: Ce, ce?

VASILE: Mai întâi cu privire la puternicul tău frate, Gallus. Exercită o stăpânire riguroasă în Antiohia.

IULIAN: Da, Gallus e aspru... Makrina scrie „stăpânire riguroasă?"

VASILE (*îl priveşte*): Makrina scrie „sângeroasă".

IULIAN: Ah, e ceea ce gândeam! Pentru ce împăratul l-a făcut să ia în căsătorie pe această văduvă infamă, pe această Constantina!

GRIGORIE (*citind*): Oh, ce ticăloşie nemaiauzită!

IULIAN: Ce e, prietene?

GRIGORIE (*lui Vasile*): Makrina nu pomeneşte nimic despre ceea ce se petrece în Antiohia?

VASILE: Nimic în mod special. Ce este? Eşti palid...

GRIGORIE: Îl cunoşteai bine pe nobilul Clemazios, din Alexandria?

VASILE: Da, da; ce i s-a întâmplat?

GRIGORIE: A fost ucis, Vasile!

VASILE: Ce spui! Ucis?

GRIGORIE: Numesc asta o ucidere... a fost executat fără judecată.

IULIAN: Cine, cine l-a executat?

GRIGORIE: Da, cine? Cum pot spune cine? Mama povesteşte întâmplarea aşa: soacra lui Clemazios ardea de o vinovată iubire pentru soţul fiicei sale; dar cum n-a putut-o scoate la capăt cu el, şi-a dobândit printr-o mică uşă intrarea în castel...

IULIAN: Ce castel?

GRIGORIE: Mama scrie numai „castelul".

IULIAN: Ei bine? Apoi?...

GRIGORIE: Se ştie doar că ea a oferit unei nobile şi puternice doamne o foarte preţioasă bijuterie pentru a obţine o decizie de moarte...

IULIAN: Ah, dar n-a avut-o!

GRIGORIE: A avut-o, Iuliane!

IULIAN: Oh, Isuse!

VASILE: Înspăimântător! Şi Clemazios...?

GRIGORIE: Ordinul de omorâre a fost trimis guvernatorului Honoratus. Acest om slab nu a cutezat să se opună unei dispoziţiuni venite de foarte sus. Clemazios a fost întemniţat şi executat a doua zi dis-de-dimineaţă, fără a fi putut, îmi scrie mama, să deschidă gura ca să se apere.

IULIAN (*palid, pe şoptite*): Arde aceste scrisori periculoase; pot cauza nefericirea noastră, a tuturor.

VASILE: Ce răsunător exces într-un atât de mare oraş! Unde ne aflăm, unde?

IULIAN: Da, o poţi întreba, unde ne aflăm? Un tovarăş creştin, o curtezană creştină, un...

GRIGORIE: Văicărelile nu aduc lecuire. Ce ai de gând să faci?

IULIAN: Eu? Nu mă voi duce la Eleusis; voi rupe orice legătură cu păgânii şi voi mulţumi Domnului Dumnezeu că a alungat de la mine ispita puterii.

GRIGORIE: Bine; şi altceva?

IULIAN: Nu te înţeleg...

GRIGORIE: Ei bine, ascultă. Nu carecumva să crezi că se vor mulţumi cu uciderea lui Clemazios. Acest nesăbuit act de ticăloşie s-a abătut ca o ciumă asupra Antiohiei. Odată

deșteptat, întregul rău iese din vizuine și mișună. Mama scrie cum că ar fi deschizătura unui abis putred. Femeile își denunță bărbații, fiii își denunță tații, preoții își denunță proprii credincioși...

IULIAN: Iar plaga se va întinde până departe. Ticăloșia ne va mânji pe toți... Oh, Grigorie, dacă aș putea fugi până la capătul lumii!...

GRIGORIE: Locul tău este în miezul lumii, principe Iulian!

IULIAN: Ce-mi ceri?

GRIGORIE: Ești fratele sângerosului Caesar. Du-te să-l găsești... își spune creștin. Impută-i, fățiș, comportarea: fie ca spaima și remușcările să-l facă incapabil de a mai rezista!...

IULIAN (*dând înapoi*): Smintitule, la ce te gândești?

GRIGORIE: Îți iubești fratele? Vrei să-l salvezi?

IULIAN: Îl iubeam pe Gallus mai mult decât pe oricine.

GRIGORIE: Îl iubeai...?

IULIAN: Atâta timp cât nu mi-a fost decât frate. Dar acum?... Nu este Caesar? Grigorie... Vasile... Oh! prea iubiți prieteni, tremur pentru viața mea, mi-e greu să respir din pricina caesarului Gallus. Și-ar trebui să mă gândesc a mă arăta dinaintea ochilor săi, eu, a cărui existență reprezintă o primejdie pentru dânsul!

GRIGORIE: De ce ai venit la Atena? Ai dispus să se vestească pretutindeni, făcând vâlvă: prințul Iulian părăsește Constantinopolul ca să lupte împotriva falsei înțelepciuni... ca să apere adevărul creștin împotriva minciunii păgânismului. Ce-ai împlinit din ceea ce trâmbițaseși?

IULIAN: Oh, nu aici trebuia să aibă loc bătălia!

GRIGORIE: Nu, nu aici; nu cu un fel de a vorbi contra altui fel de a vorbi, nu cu carte contra carte, nu cu asalturi de cuvinte, jocuri ale sălii de conferințe. Nu, Iuliane, afară, în viață trebuie să te înfățișezi, cu viața în mâinile tale...

IULIAN: Văd asta; o văd!

GRIGORIE: Da, cum o vede și Libanius! Îți băteai joc de el. Cunoștea esența și caracterul tuturor virtuților; însă doctrina

nu era pentru dânsul decât o doctrină. Cât din ceea ce este al tău aparţine lui Dumnezeu? Şi cât are împăratul dreptul de a cere?

IULIAN: Tu însuţi spuneai că era o blasfemie...

GRIGORIE: Privind pe cine? Pe Dumnezeu sau pe împărat?

IULIAN (*hotărât*): Ei, bine, fie! Vom fi împreună?

GRIGORIE (*neconsimţind*): Îmi am micul meu cerc; am de vegheat asupra familiei. Nici forţa, nici aptitudinile nu mi se extind dincolo de asta.

IULIAN (*vrea să răspundă; deodată ascultă spre dreapta şi strigă*): La bacanală!

VASILE: Iuliane!

IULIAN: La bacanală, prieteni!

(*Grigorie din Nazianz îl priveşte o clipă; apoi iese prin colonada din stânga. O mulţime de studenţi, cu noi veniţi printre ei, năvălesc în piaţă cu mare zarvă strigând.*)

VASILE (*mai aproape*): Iuliane, vrei să mă asculţi?

IULIAN: Priveşte, priveşte! Şi-au condus noii prieteni la baie... le-au uns părul. Priveşte cum îşi învârtesc bastoanele, cum strigă şi lovesc lespezile. Ce spui de asta, Pericles? Mi se pare că-ţi ghicesc umbra întârâtată...

VASILE: Vino, vino!

IULIAN: Ah, priveşte-l pe acela pe care-l împing gol-goluţ printre ei. Iată dansatoarele care sosesc. Ah, vezi...

VASILE: Ptiu, ptiu!... Întoarce-ţi ochii!

(*S-a aşternut noaptea. Întreaga ceată poposeşte în piaţa din apropierea fântânii. Se aduc vin şi fructe. Fete fardate dansează la lumina torţelor.*)

IULIAN (*după o scurtă tăcere*): Spune-mi, Vasile, pentru ce păcatul păgân era atât de frumos?

VASILE: Te înşeli, prietene; s-au compus poeme frumoase, s-au scris istorioare frumoase despre păcatul păgân; dar el nu era frumos.

IULIAN: Oh, ce tot spui? Alcibiade nu era frumos când, încălzit de vin, se avânta, noaptea, pe străzile Atenei ca un tânăr

zeu? Nu era frumos, în superbia lui, când sfida pe Hermes şi izbea ciocanul porţilor cetăţenilor, când le chema pe femeile şi pe ficele lor, care tremurau înăuntru şi tăceau suspinând, gâfâind, căci nu doreau nimic într-atât ca...

VASILE: Oh, te rog, şi te rog stăruitor, ascultă-mă.

IULIAN: Socrate nu era frumos la banchetul său? Şi Platon, şi toţi veselii lor fraţi aşezaţi la masă. Şi cu toate astea, săvârşeau păcate pe care grobienii de creştini — uite, priveşte-i — ar fi jurat pe Dumnezeu că nu le-au înfăptuit niciodată, dacă ar fi fost cumva acuzaţi. Mai gândeşte-te la Oedip, la Medeea, la Leda...

VASILE: Poezie, poezie... amesteci poezia cu adevărul.

IULIAN: Caracterele şi voinţele închipuite nu sunt de aceeaşi natură cu acelea ale fiinţelor reale? Ia priveşte atunci sfânta noastră scriptură, atât Vechiul cât şi Noul Testament. Păcatul era frumos în Sodoma şi în Gomora? Focul lui Iahve n-a răzbunat ceea ce nu-l făcea să dea înapoi pe Socrate?... Când trăiesc asemenea viaţă de desfrâu şi îmbuibare, mă întreb adesea dacă adevărul n-o fi duşmanul frumuseţii.

VASILE: Şi tocmai într-un atare moment poţi suspina după frumuseţe? Ai uitat cu atâta uşurinţă noutăţile pe care le-ai auzit ceva mai înainte...?

IULIAN (*îşi astupă urechile*): Nici o vorbă mai mult despre ororile astea! Sunt probleme ale Antiohiei; hai să le ţinem departe precât se poate de noi... Spune-mi, ce mai scrie Makrina? Avea acolo şi altceva; mi se pare că spuneai... cum numeai tu celelalte noutăţi?

VASILE: Ciudate.

IULIAN: Da, da... despre ce era vorba?

VASILE: Ea scrie cu privire la Maximus din Efes...

IULIAN (*însufleţit*): Misticul?

VASILE: Da, acest om enigmatic. S-a ivit din nou; de data asta la Efes. Tot meleagul din preajmă e numai zumzet. Numele lui Maximus e pe toate buzele. Ori e, cu adevărat, un

pungaș, ori a încheiat cine știe ce pact sinistru cu anumite duhuri. Până și unii creștini îndură neobișnuita atracție a minunilor lui hulitoare.

IULIAN: Spune-mi mai mult, mai mult, te rog!

VASILE: Nimic mai mult despre el. Makrina scrie numai că vede în-întoarcerea lui Maximus o probă că mânia Domnului se abate asupră-ne. Crede că trebuie să prevedem mari calamități antrenate de păcatele noastre.

IULIAN: Da, da, da!... Ascultă, Vasile, trebuie să fie, neîndoielnic, o femeie rară, ea, sora ta.

VASILE: Și este, într-adevăr.

IULIAN: Când îmi povestești ce spune în scrisorile ei, mi se pare că pricep ceva ajuns la împlinire, desăvârșit, spre care deîndelung aș fi aspirat. Spune-mi, tot se mai gândește să părăsească lumea și să trăiască într-un meleag pustiu?

VASILE: Întruna se gândește la asta, cu fermitate.

IULIAN: Într-adevăr? Ea care pare să fi fost încununată cu toate darurile? Ea care, se pare, e în același timp tânără și frumoasă; care are noroc în perspectivă și care dispune cât poate dispune o femeie de cunoștințe cu totul și cu totul excepționale? Știi, Vasile, că ard de dorința de a o vedea?... Ce vrea în singurătate?

VASILE: Dar ți-am spus-o: logodnicul ei a murit. Îl socotește drept soț care o așteaptă, căruia-i datorează toate gândurile și în fața căruia are datoria de a se înfățișa neprihănită.

IULIAN: Ciudat a vedea câți oameni sunt atrași spre singurătate în epoca noastră... Când vei scrie Makrinei, îi poți spune că și eu...

VASILE: O știe, Iuliane, dar n-o crede.

IULIAN: De ce? Ce scrie?

VASILE: Te rog, prietene, cruță-mă...

IULIAN: Dacă mă iubești, nu-mi ascunde un cuvânt din ceea ce scrie!

VASILE: Tu o vrei... Citește, începe de aici.

IULIAN (*citește*): „De fiecare dată când îmi scrii cu privire la tânărul văr al împăratului, care îți este prieten, inima mi se

umple de o mare bucurie ce radiază..." Oh, Vasile, slujește-mi de ochi; continuă în locul meu.

VASILE (*citește*): „Expunerea ta despre încrezătoarea siguranță cu care a venit la Atena a fost pentru mine ca o evocare a sorocului din Vechiul Testament. Da, cred că e David reînviat, care va înfrânge pe campionii păgânilor. Sfântul Duh fie cu el în luptă, și în fiece zi."

IULIAN (*îl apucă de braț*): Destul, mi-e de ajuns! Și ea? Ce cereți, oare, de la mine, voi toți, ca o unică voce? V-am făcut vreo făgăduială că mă voi lupta cu leii puterii?...

VASILE: Cum se face că toți cetățenii privesc spre tine într-o așteptare neliniștită?

IULIAN (*merge în susul și în josul colonadelor, se oprește și întinde mâna spre scrisoare*): Dă-mi; lasă-mă să văd! (*Citește.*) „Sfântul Duh să fie cu el în luptă, și în fiece zi..." O, Vasile, dacă aș putea!... Dar mă simt ca Dedal între cer și pământ. Înălțime vertiginoasă și prăpastie înspăimântătoare... Ce sens să dau acelor voci care, de la răsărit și de la apus, îmi strigă imperios să salvez creștinătatea? Unde-mi e această creștinătate ce se cere salvată? Este la împărat sau la Caesar? Gândesc că acțiunile lor strigă: nu, nu! Este cumva la cei puternici și la nobili, la jumătățile astea de oameni desfrânați ai Curții, care-și încrucișează mâinile pe pântecele ghiftuit și piuie: fiul lui Dumnezeu a fost făcut din nimic? Ori e cumva la acei oameni cultivați, la aceia, ca tine și ca mine, care au băut frumusețea și cunoașterea din izvoarele păgâne? Cea mai mare parte dintre frații noștri nu înclină spre erezia ariană, căreia împăratul însuși îi acordă atâta credit? Iar cât privește întreaga gloată zdrențăroasă a imperiului... toți acei care se dezlănțuie cu turbare împotriva templelor, care masacrează păgânii și pe fiii păgânilor! Așa ceva e pentru Hristos? Ha-ha! se bat între ei, în sfârșit, spre a-și disputa rămășițele morților... O poți întreba pe Makrina de creștinism, dacă trebuie să fie căutat în singurătate... pe coloana unde sfântul stâlpnic se ține pe un

picior. Sau viază cumva în oraşe? Poate la acei brutari din Constantinopol, care nu de mult se băteau, cu lovituri de pumn, pentru a clarifica dacă Trinitatea se compune din trei persoane sau din trei ipostaze!... Pe care dintre toţi aceştia Hristos i-ar aproba, dacă ar coborî din nou pe pământ?... Scoate-mi lanterna lui Diogene, Vasile! Luminează aceste întunecimi... Unde e creştinătatea?

VASILE: Caută răspunsul acolo unde poate fi în toate epocile de slăbiciune.

IULIAN: Nu astupa puţul ştiinţei tale! Potoleşte-mi setea, dacă poţi. Unde trebuie să caut şi să găsesc?

VASILE: În scrierile sfinţilor.

IULIAN: Acelaşi răspuns deznădăjduitor. Cărţi... mereu cărţi! Când am venit spre Libanius, el mi-a spus, cărţi, cărţi, cărţi! Pietre în loc de pâine! N-am nimic de-a face cu cărţile voastre... de viaţă mi-e sete, de comuniune, faţă în faţă cu spiritul. Oare o carte l-a făcut să vadă pe Saul? Nu cumva un val de lumină l-a izbit, o vedenie, o voce!...

VASILE: Uiţi că vedenia şi vocea pe care acel Agathon din Makellon?...

IULIAN: Mesaj enigmatic;chemare a oracolului pe care nu ştiu s-o interpretez. Eram eu alesul? Moştenitorul imperiului, se spunea. Şi care imperiu?... Mii de îndoieli plutesc peste toate acestea. Eu nu ştiu decât un lucru: la Atena nu e groapa cu lei. Dar unde, unde? Oh, bâjbâi ca Saul în noapte. Dacă Hristos vrea să se slujească de mine, trebuie să vorbească desluşit. Degetul pe rană.

VASILE: Şi cu toate astea s-a scris...

IULIAN (*îndepărtând cu un gest al mâinii*): Ştiu tot ceea ce s-a scris. Ceea ce e în scris, nu e adevărul în carne şi oase. Nu încerci un dezgust, o greaţă, ca pe bordul unui vas în vreme liniştită, când eşti astfel legănat între viaţă, scriptură, înţelepciune şi frumuseţe păgână? Se impune o nouă revelaţie. Sau o revelaţie a ceva nou. Trebuie, spun... a sosit vremea... Da, o revelaţie! Oh, Vasile, te-ai putea ruga pentru

ca ea să mă atingă? Martiriul, dacă trebuie! Martiriul!... Ah, mi se face rău de plăcere!... Cununa de spini pe fruntea mea!... (*Își ia capul între mâini, prinde coroana de trandafiri, smulgând-o, reflectează îndelung și spune pe șoptite:*) Asta. O uitasem. (*Zvârle coroana.*) N-am învățat decât un lucru la Atena.

VASILE: Care, Iuliane?

IULIAN: Antica frumusețe nu mai este frumoasă, iar noul adevăr nu mai este adevărat.

(*Profesorul de filosofie Libanius intră repede dinspre colonada din dreapta.*)

LIBANIUS (*încă de la distanță*): Îl avem în mână, îl avem în mână!

IULIAN: Gândeam că îi aveai pe amândoi.

LIBANIUS: Care amândoi?

IULIAN: Fiii lui Milon.

LIBANIUS: Ah, da, îi am și pe ei. Dar îl avem pe el, dragă Iuliane!

IULIAN: Pe cine dară, prea iubite frate?

LIBANIUS: S-a prins în propriile-i lațuri!

IULIAN: Aha... un filosof, atunci?

LIBANIUS: Dușmanul oricărei înțelepciuni.

IULIAN: Cine, cine, întreb?

LIBANIUS: Cu adevărat că n-o știi? N-ai auzit vestea cu privire la Maximus?

IULIAN: Maximus? Oh, ai deci bunătatea...

LIBANIUS: Iată unde trebuia să ajungă acest vizionar agitat... pas cu pas, până la nebunie...

IULIAN: Cu alte cuvinte: până la cea mai înaltă înțelepciune.

LIBANIUS: Da, se poate spune. Dar acum trebuie să acționeze și să nu scăpăm ocazia.Tu, prea stimatul nostru Iulian, tu ești omul. Ești vărul apropiat împăratului. Speranța tuturor adevăraților filosofi se sprijină pe tine, aici ca și în Nicomedia...

IULIAN: Ascultă, o, admirabile Libanius... cum eu nu am atotştiinţa...

LIBANIUS: Află, deci, că Maximus, de curând, a arătat deschis ceea ce se află în miezul doctrinei sale.

IULIAN: Şi pentru asta îl blamezi?

LIBANIUS: A declarat că poate comanda duhurilor şi umbrelor.

IULIAN (*îl ia de mantie*): Libanius!

LIBANIUS: Toţi oamenii de pe vas erau îmbibaţi cu cele mai uimitoare povestiri, iar aici (*arată o scrisoare*) confratele meu Eusebius relatează amănunţit întâmplarea.

IULIAN: Duhurilor şi umbrelor...

LIBANIUS: La Efes, de curând, într-o mare adunare de partizani şi de adversari, Maximus s-a dedat unor practici interzise privind statuia Hecatei. Asta se petrecea în templul zeiţei. Eusebius scrie că era chiar el de faţă şi că a fost martorul a toate de la început până la sfârşit. Noaptea, în preajma lor, era negru cum e corbul. Maximus a rostit farmece stranii; în sfârşit, a intonat un imn pe care nimeni nu l-a priceput. Atunci, sfeşnicul de marmură s-a aprins în mâna statuii...

VASILE: Faptă nelegiuită!

IULIAN (*gâfâind*): Apoi...

LIBANIUS: În puternica lumină albăstuie, toţi au văzut faţa statuii însufleţindu-se şi surâzându-le.

IULIAN: Ce încă?

LIBANIUS: O groază a pus stăpânire pe spiritele celor mai mulţi dintre spectatori. Toţi s-au năpustit spre ieşire. Ca urmare, mulţi dintre ei s-au îmbolnăvit; unii au căzut în delir. Până şi el... ai crede-o, Iuliane?... În ciuda soartei care i-a lovit pe cei doi fraţi ai săi la Constantinopol, şi-a continuat drumul primejdios şi scandalos.

IULIAN: Scandalos? Numeşti acest drum scandalos? Oare ţinta oricărei înţelepciuni nu conduce spre el? Comuniune între spirit şi spirit...

VASILE: Oh, scump prieten rătăcit!...

LIBANIUS: Eu spun: mai mult decât scandalos! Cine este Hecate? Ce sunt zeii, în definitiv, după noțiunile oamenilor luminați? Din fericire, nu mai trăim în vremea bătrânului cântăreț orb. S-ar fi cuvenit ca Maximus să stăpânească mai bine problema. Platon... ca și noi ceilalți după el... nu a proiectat lumina interpretării peste toate astea? Nu e scandalos azi, în vremea noastră, să vrei a învălui în enigme noi și în vise încețoșate o asemenea admirabilă construcție limpede și, îndrăznesc să spun, penibil edificată, de concepte și explicații, pe care noi, pe care iubitorii înțelepciunii, pe care școala, pe care...

IULIAN (*cu impetuozitate*): Cu bine, Vasile! Zăresc o lumină în calea mea!

VASILE (*își zvârle brațele să-l cuprindă*): Nu te las să scapi: te țin bine!

IULIAN: (*se eliberează de el*): Nimeni nu mă ține... Nu te împotrivi imboldului...

LIBANIUS: Ce acces de nebunie! Prietene, frate, confrate, unde vrei să te duci?

IULIAN: Acolo unde sfeșnicele se aprind, iar statuile surâd!

LIBANIUS: Ai putea face asta! Tu, Iuliane, tu, mândria noastră, lumina noastră, speranța noastră... ai putea voi să pleci în grabă în acest Efes orbit, ca să te supui unui șarlatan? Să știi că în clipa când te vei înjosi până-ntr-atât, chiar în acea clipă vei fi distrus magnifica reputație de cunoaștere și de elocință pe care în acești ultimi ani, în Pergam și în Nicomedia, dar mai cu seamă aici, la înalta școală din Atena, tu...

IULIAN: Oh, școală, școală! Rămâi cu tomurile tale... mi-ai și arătat omul pe care îl căutam. (*Iese repede pe lângă colonada din stânga.*)

LIBANIUS (*îl urmărește cu ochii câtva timp*): Acest tânăr prinț e periculos pentru știință.

VASILE: Prințul Iulian e periculos pentru mai mult decât asta.

ACTUL III

La Efes. Sală luminată în locuinţa prinţului Iulian. Intrarea din vestibul este la dreapta: mai departe, o mică uşă, acoperită cu o perdea de pluş. În stânga, o uşă ce conduce înăuntrul casei. Fundul sălii e constituit dintr-un perete întrerupt, dincolo de care se vede o curte mică interioară, împodobită cu statui mici.

Slujitorii pregătesc o cină de zile mari şi aranjează perne în jurul mesei. Şambelanul Eutherius e la intrare, unde determină pe Grigorie din Nazianz şi Vasile din Cezareea, cu tot felul de amabilităţi, să intre.

ŞAMBELANUL EUTHERIUS: Da, da, vă asigur, totul este întocmai.

GRIGORIE: Imposibil! Nu-ţi bate joc de noi!

VASILE: Glumeşti, prietene! Cum poate stăpânul tău să ne aştepte? Nimeni n-a ştiut de plecarea noastră din Atena; nici o piedică nu ne-a făcut să zăbovim pe cale; am rivalizat ca viteză cu norii şi cocorii sălbatici.

EUTHERIUS: Priviţi: iată masa, acolo. În mod obişnuit, el trăieşte cu legume şi pâine.

GRIGORIE: Da, e de necontestat; toate aparenţele aduc mărturie pentru tine. Amforele de vin, împresurate cu flori şi frunziş; lămpile şi fructele; tămâia, ce umple sala cu parfumul ei; cântăreţii din flaut în faţa uşii...

EUTHERIUS: Azi dis-de-dimineaţă m-a chemat. Avea un aer de satisfacţie neobişnuit, căci se plimba de colo până colo, frecându-şi mâinile. „Pregăteşte o masă îmbelşugată, mi-a

spus, căci în seara aceasta vor sosi doi prieteni de la Atena..." (*A aruncat o privire spre uşa deschisă la stânga; tace deodată şi se retrage respectuos.*)

VASILE: E acolo?

(*Eutherius face semn că da, apoi cu un gest porunceşte slujitorilor să se depărteze; ei ies pe uşa cea mai mare, din dreapta; el însuşi îi urmează. Prinţul Iulian intră prin stânga, o clipă după aceea. E îmbrăcat într-un lung veşmânt oriental; întreaga sa înfăţişare e însufleţită şi trădează o mare nelinişte.*)

IULIAN (*merge spre ei şi îi salută cu vioiciune*): Vă văd! Vă am! Vă mulţumesc, vă mulţumesc pentru că spiritele voastre au zburat şi au luat-o înaintea trupurilor.

GRIGORIE: Iuliane!

VASILE: Prietene şi frate!

IULIAN: Am lâncezit ca un iubit, până-ntr-atât vă doream strângerea de mână. Viermăria Curţii, care ambiţiona anumite sufragii, mă numea maimuţă altcândva... ah, de ce nu am cele patru mâini ale unei maimuţe, pentru a le putea strânge pe cele patru ale voastre în acelaşi timp!

GRIGORIE: Dar explică-mi... slujitorii tăi vin dinaintea noastră la uşă cu flaute, vor să ne conducă la baie, să ne ungă părul, să ni-l acopere cu trandafiri...

IULIAN: Astă-noapte v-am văzut. Era lună plină, ştiţi... Iar spiritul, atunci, e întruna uimitor de activ în mine. Mă aşezasem la masă, în bibliotecă, şi adormisem, ostenit, prieteni, atât de ostenit după ce meditasem şi scrisesem. Masa fu scuturată ca de o furtună; draperia ridicată pluti în vânt şi eu privii în noapte, departe, pe mare. Auzii un cânt fermecător, iar acei de la care venea acest cânt erau două mari păsări cu feţe de femei. Zburau oblic spre ţărm, unde şi coborâră uşor; penele li se şterseră ca o brumă alburie şi într-o palidă lucire de zori vă văzui pe amândoi.

GRIGORIE: Eşti sigur?

IULIAN: V-aţi gândit la mine: aţi vorbit de mine azi-noapte?

VASILE: Da, da... În partea din faţă a vasului...

IULIAN: Cam pe la ce oră?
GRIGORIE: La ce oră din noapte ai avut această vedenie?
IULIAN: O oră după miezul nopții.
GRIGORIE (*cu o privire spre Vasile*): E uimitor.
IULIAN (*își freacă mâinile; umblă cu pași mari prin sală*): Vedeți, dar! Ha-ha! O vedeți prea bine, nu?
VASILE (*îl urmărește cu privirea*): Atunci e, așadar, adevărat...
IULIAN: Ce anume?
VASILE: Zvonul cu privire la artele oculte pe care le practici aici.
IULIAN: Ei, câte exagerări nu implică asemenea zvonuri!... De fapt, ce conțin ele? Am dat dezlegare să se spună că circulă câte și mai câte pe seama mea. Dacă mă pot bizui pe asigurările unuia și ale altuia, ar trebui să cred că despre puține persoane se vorbește în imperiu mai mult decât se discută despre mine.
GRIGORIE: O poți crede, nu încape îndoială.
IULIAN: Și ce părere are Libanius despre toate astea? De când îl știu i-a displăcut să vadă că mulțimea se ocupă de alții în afară de el. Și ce agrăiesc numeroșii, neuitații prieteni din Atena, în general? Trebuie că se știe de dizgrația mea pe lângă împărat și suita sa.
GRIGORIE: Dizgrație? Veștile cercurilor de la Curte îmi parvin totuși neîntrerupt; dar fratele meu Cesarios nu-mi scrie despre asta.
IULIAN: Ce altă interpretare pot da, bunul meu Grigorie! De pretutindeni se socotește cu cale a fi cu ochii pe mine. Caesarul Gallus și-a trimis de curând aici șambelanul, pe Aezios, ca să examineze dacă sunt cu fermitate atașat de doctrina pură.
VASILE: Ei, bine?...
IULIAN: Nu scap prilejul de a satisface o cucernicie potrivită ritualului matinal față de biserică. Și-i socot remarcabili pe martiri, fie ei bărbați ori femei; căci nu puțin lucru înseamnă, adevăr spun vouă, să înduri chinuri neasemuite,

până și moartea, pentru părerile tale. Întrutotul, cred că Aezios era foarte satisfăcut de mine atunci când a plecat.

VASILE (*îl ia de mână*): Iuliane... în numele prieteniei noastre intime... spune-mi deschis ce se petrece cu tine.

IULIAN: Sunt cel mai fericit fiu al pământului, scumpi prieteni! Iar Maximus... da, numele i se potrivește... Maximus este cel mai elevat dintre câți au viat vreodată.

GRIGORIE (*se pregătește să iasă*): Vroiam numai să te vedem, stăpâne!

IULIAN: Asta poate înstrăina un frate de fratele său? Dați înapoi, înspăimântați, dinaintea enigmaticului. Ei da, nici nu mă surprinde. Întocmai așa făcusem și eu mai înainte de a deveni văzător și de a presimți ce este sâmburele vieții.

VASILE: Și ce numești tu sâmburele vieții?

IULIAN: Maximus o știe. Conține o nouă revelație.

VASILE: Ai luat cumva parte la ea?

IULIAN: Sunt foarte aproape de a o face. În noaptea aceasta chiar, Maximus mi-a făgăduit...

GRIGORIE: Maximus e un visător ce se hrănește cu iluzii și e limpede că se înșală.

IULIAN: Cum poți tu să apreciezi ceea ce ține de ocult? Căci nu ține de cunoașterea ta, dragul meu Grigorie! Drumul ce conduce spre marea splendoare e înspăimântător. Visătorii de la Elesius se apropiau de calea cea bună; Maximus a găsit-o, am aflat-o eu însumi... Călăuzit de el. Am pătruns în adâncul întunecatelor peșteri. Un greoi lac mlăștinos se afla în stânga mea; cred că era un fluviu ce uitase să mai curgă. Voci stridente agrăiau de-a valma brusc, și ca fără motiv, în întunecime. În timp zăream o lumină albăstruie; făpturi terifiante mă atingeau ușor trecând... înaintam mereu, într-o spaimă de moarte; dar am suportat încercarea... În sfârșit, în sfârșit... o, prea iubiții mei... cu acest trup, pe care iată-l, preschimbat în spirit, am pătruns până departe în paradis; îngerii mi-au intonat cânturi de preamărire; am contemplat centrul lumii...

GRIGORIE: Nefericire asupra acestui nefericit de Maximus! Nefericire asupra acestui şarlatan păgân hărăzit diavolului!

IULIAN: Orbire, orbire! Maximus aduce omagiu fratelui său precursor; aduce omagiu celor doi mari fraţi, Legislatorul de pe Sinai şi Văzătorul din Nazareth... Ştii tu cum m-a copleşit spiritul de cunoaştere?... A fost într-o noapte de rugă şi post. Am avut impresia că aş fi fost împins departe... departe în afara spaţiului şi în afara timpului, căci aerul vibra de soare în preajma mea şi mă aflam singur pe o corabie cu pânzele întinse, în mijlocul mării Egee, de un luciu strălucitor. Insulele se înălţau unele în spatele altora, ca nişte mici nouri solidificaţi, depărtaţi, iar corabia era greoaie şi părea că doarme pe suprafaţa violetă... Şi iată că această suprafaţă a devenit din ce în ce mai transparentă, mai uşoară, mai mică; a sfârşit prin a dispărea, iar corabia ce mă ducea a rămas suspendată deasupra unui abis înspăimântător. Nici tu verdeaţă, nici tu soare, acolo, jos... nimic alt decât fundul mort, vâscos şi negru al mării în groaznica lui goliciune... Dar deasupra, pe bolta infinită care, până atunci, mi se păruse goală... acolo era viaţa; lua forme nevăzute, iar tăcerea devenea armonie... Atunci am înţeles marea cunoaştere eliberatoare.

GRIGORIE: Ce anume cunoaştere vrei să spui?

IULIAN: Ceea ce este, nu e; iar ce nu e, este.

VASILE: Oh, te rătăceşti şi te pierzi într-o urzeală de lumini şi ceţuri.

IULIAN: Eu? Nu se întâmplă şi minuni? Prevestiri şi anumite întâmplări ciudate printre aştri nu vestesc că voinţa divină are asupra mea intenţii încă neclare?

GRIGORIE: Nu crede în asemenea semne; nu poţi şti a cui lucrătură sunt.

IULIAN: N-ar trebui să cred în semne de fericit augur care s-au şi confirmat? (*Îi atrage mai aproape de el şi le spune pe şoptite.*) Vă pot aduce la cunoştinţă că o mare tulburare e foarte aproape. Caesarul Gallus şi cu, peste puţin timp,

vom împărți conducerea lumii... el ca împărat, și eu ca... să-i dau ce nume? Nu poți numi cu un nume ce încă nu s-a născut; căci nu-l are. Prin urmare, nimic mai mult despre asta mai înainte ca vremea să se fi împlinit. Dar despre caesar pot vorbi în voie... Cunoașteți vedenia prin care a fost pus în temniță și torturat cetățeanul Apolinar din Sidon?

VASILE: Nu, nu; cum am putea ști?...

IULIAN: Apolinar a declarat că a auzit pe cineva ciocănindu-i în ușă de mai multe ori noaptea. S-a ridicat și a ieșit din casă; și acolo... afară, a zărit o formă... de bărbat sau de femeie, nici el nu știa. Iar această formă i-a vorbit și i-a poruncit să-și găsească un veșmânt de purpură, asemeni acelor pe care le poartă suveranii de curând desemnați. Dar când Apolinar, speriat, a vrut să refuze o misiune așa de primejdioasă, forma nu mai era acolo și doar a strigat: du-te, du-te, Apolinar și dă zor să sfârșești veșmântul de purpură.

GRIGORIE: E cumva semnul despre care spuneai că s-a confirmat?

IULIAN (*face încet semn că da*): Șapte zile mai târziu, soția caesarului a murit în Bitinia. Constantina a fost neîncetat îngerul lui rău; de aceea trebuia ca ea să plece, datorită schimbării ce a survenit în voința divină. Trei săptămâni după moartea Constantinei, trimisul împăratului, tribunul Skudilo, a sosit în Antiohia cu o suită numeroasă, a dus caesarului Gallus onoruri imperiale și l-a invitat în numele împăratului să vină ca oaspete la Curte, la Roma .. călătoria caesarului este, în această clipă, ca un cortegiu triumfal de-a lungul provinciilor. La Constantinopol a prezidat cursele la Hipodrom și entuziasmul mulțimii a fost mare când, măcar că e numai caesar prin titlul său, a înaintat precum împărații de odinioară și a întins coroana acelui Corax, care câștigase cursa. Minune e să vezi cum Domnul ne ridică familia, pe care păcatul și persecuția o coborâseră.

GRIGORIE: Ciudat. La Atena circulau alte zvonuri.

IULIAN: Am informații sigure. Veșmântul de purpură e gata să sosească, Grigorie! Să mă mai îndoiesc de ceea ce Maximus a prezis ca iminent pentru mine? În noaptea aceasta va cădea ultimul văl. Marea taină se va dezvălui. Oh, rămâneți pe lângă mine, frați ai mei... rămâneți aproape de mine în ore întunecate de spaimă și așteptare! Când Maximus va veni, veți fi martori...

VASILE: Niciodată!

GRIGORIE: Imposibil; ne vom întoarce în Cappadocia.

IULIAN: Și ce v-a alungat atât de brusc din Grecia?

VASILE: Mama e văduvă, Iuliane!

GRIGORIE: Tatăl meu are nu doar sănătatea șubredă, ci și caracterul; un sprijin îi e și prea îi e de trebuință.

IULIAN: Oh, dar rămâneți la han; numai până mâine!...

GRIGORIE: Imposibil; soții noștri de drum pleacă în zori.

IULIAN: În zori? Zorii s-ar putea ivi pentru voi înaintea miezului de noapte.

VASILE: Iuliane, ca să nu plec mult prea neliniștit, spune-mi... când Maximus îți va fi explicat toate tainele... după aceea?

IULIAN: Îți amintești acel fluviu despre care vorbește Strabon... acel fluviu ce-și are izvoarele în munții din Libia? Crește mereu de-a lungul cursului său; dar exact când este mai mare și mai mare, dispare în deșertul de nisip și se înfundă, și se cufundă în sânul pământului matern, de unde a ieșit.

VASILE: N-aspiri totuși la moarte, Iuliane!

IULIAN: Ceea ce voi, slugarnic speranți prin dincolo de moarte, e tocmai ceea ce marea taină își propune să le asigure tuturor acelora care participă la ea, aici chiar, în viața pământească. Renegarea o caută Maximus și discipolii săi... egalitatea, pierdută odată cu Divinitatea. Pentru ce aceste aere de îndoială, fraților? De ce stați acolo ca în fața a ceva de netrecut? Eu știu ceea ce știu. Fiecare generație ce urmează alteia a închis un suflet în care neprihănitul Adam renăștea; el a fost puternic în Moise legiuitorul; a avut forța de a-și supune lumea cu Alexandru din Macedonia; a fost aproape

perfect în Iisus din Nazareth. Însă, vezi tu, Vasile (*îl ia de braț*), lor, tuturor, le-a lipsit ceea ce mi s-a făgăduit mie... femeia neprihănită!

VASILE (*se eliberează*): Iuliane, Iuliane!

GRIGORIE: Hulitor... iată spre ce te-a târât inima orgolioasă!

VASILE: Oh, Grigorie, e bolnav și rătăcit.

IULIAN: La ce bun îndoielile dispreţuitoare? Talia mea mijlocie depune mărturie împotrivă-mi? Ha-ha; această grosolană carne va dispărea. Ceea ce se pregătește va putea fi conceput de spirit, mai bine decât de trup. În cel dintâi Adam era echilibru, precum în statuile zeului Apollo. De atunci n-a mai existat armonie. Moise nu se bâlbâia? N-a trebuit să i se sprijine mâinile când și le întindea ca să comande valurilor Mării Roșii? Macedoneanul nu avea întruna nevoie să se excite cu ajutorul anumitor băuturi tari și a altor artificii? Și Iisus din Nazareth, în sfârșit? Nu avea un trup plăpând? Nu a căzut de somn în barcă, în timp ce alții ședeau treji? Nu s-a încovoiat sub cruce, acea cruce pe care evreul Simon o ducea cu ușurință? Cei doi tâlhari nu s-au îndoit sub povară... Vă spuneți credincioși și credeți atât de puțin în forța de dezvăluire a miraculosului. Așteptați, așteptați... veți vedea... logodnica, fără îndoială, îmi va fi oferită și atunci... mână în mână ne vom îndrepta spre Orient, acolo, unde, după unii, răsare Helios... să beneficiem de singurătate, să ne ascundem, așa cum se ascunde Divinitatea, pe țărmurile Eufratului să căutăm paradisul, să-l găsim, și acolo... o, splendoare!... de acolo o stirpe nouă în plenitudine și frumusețe se va împrăștia pe pământ; acolo, o, voi cei care vă îndoiți, voi subjugați Scripturii, acolo se va întemeia imperiul Spiritului.

VASILE: Oh, îmi frâng mâinile de durere. Ești, oare, același Iulian care a plecat de la Constantinopol, acum trei ani?

IULIAN: Eram orb atunci, precum voi azi; nu cunoșteam alt drum decât acela care se oprește la doctrină.

GRIGORIE: Știi unde se oprește drumul tău?

IULIAN: Unde drum şi ţel nu fac decât una... Pentru ultima oară, Grigorie, Vasile... vă rog stăruitor, rămâneţi cu mine. Vedenia pe care am avut-o în ultimul an... aceasta şi încă alte întâmplări vădesc o legătură misterioasă între noi. Ţie, dragă Vasile, aş avea atâtea să-ţi spun. Eşti şeful familiei tale; şi cine ştie dacă promisiunile seducătoare... dacă nu cumva prin tine şi în familia ta...

VASILE: Niciodată! Nimeni, cu deplina mea voinţă, nu se va prinde la nebunia şi la visele tale rătăcitoare.

IULIAN: Ah, ce vorbeşti despre voinţă? Zăresc o mână care scrie pe zid; în curând voi şti să descifrez inscripţia.

GRIGORIE: Vino, Vasile!

IULIAN (*întinzând braţele*): Oh, prieteni; prieteni!

GRIGORIE: De-acum înainte există o barieră între noi. (*Îl trage după sine pe Vasile; amândoi ies prin dreapta.*)

IULIAN (*îi urmăreşte cu ochii o clipă*): Da, mergeţi! Mergeţi, mergeţi!... Ce ştiţi voi, oameni învăţaţi! Ce aduceţi din cetatea înţelepciunii? Tu, vigurosul meu Grigorie, încăpăţânat... şi tu, Vasile, mai mult fată decât bărbat... voi nu cunoaşteţi decât două drumuri în Atena, drumul şcolii şi drumul bisericii; cel de-al treilea drum, ce conduce spre Eleusis şi dincolo de el, nu-l cunoaşteţi, ba şi mai puţin încă... Ah!

(Perdeaua din dreapta s-a tras. Doi slujitori în costume orientale aduc un înalt obiect acoperit, pe care îl pun în colţul din spatele mesei. Puţin după aceea misticul Maximus intră pe aceeaşi uşă. E un om slab, de talie mijlocie, brun, cu faţă de ulm; părul şi barba îi sunt din plin amestecate cu cenuşiu, în afară de sprâncenele dese şi de mustăţi, care încă şi-au păstrat culoarea lor neagră, de smoală. Poartă o bonetă ascuţită şi o lungă robă neagră; ţine un baston alb în mână. Misticul Maximus se îndreaptă, fără a da atenţie lui Iulian, spre obiectul acoperit, se opreşte şi face semn slujitorilor; ei se îndepărtează, fără zgomot.)

IULIAN (*pe şoptite*): În sfârşit!

MAXIMUS (*trage învelitoarea; se vede o lampă de bronz pe un trepied înalt; apoi ia un mic urcior de argint şi varsă untdelemnul în lampă. Aceasta se aprinde de la sine şi arde cu o vie strălucire roşietică.*)

IULIAN (*într-o vie aşteptare*): E vremea?

MAXIMUS (*fără să-l privească*): Spiritul şi trupul îţi sunt curate, Iuliane?

IULIAN: Am postit şi m-am uns.

MAXIMUS: Sărbătoarea nopţii poate, aşadar, începe! (*Face un semn; dansatoarele şi cântăreţii din flaut se arată în curtea interioară. Muzică şi dans în timpul a ceea ce urmează.*)

IULIAN: Maximus... ce semnificaţie au toate acestea?

MAXIMUS: Trandafiri în păr! Vin scânteind! Priveşte frumoasele picioare care zburdă!

IULIAN: Şi în mijlocul unei asemena răvăşiri a simţurilor vrei tu?...

MAXIMUS: Păcatul nu există decât în ideea ta despre ceea ce e vinovat.

IULIAN: Trandafiri în păr! Vin scânteind! (*Se azvârle pe una din pernele mesei, goleşte o cupă plină, o aşază repede şi întreabă.*) Ah, ce era în cupa asta cu vin?

MAXIMUS: O scânteie din focul pe care l-a furat Prometeu. (*Se culcă de cealaltă latură a mesei.*)

IULIAN: Simţurile mele îşi schimbă funcţiile: aud lumina şi văd sunetele.

MAXIMUS: Vinul e sufletul viei. Eliberatul, prizonier voluntar. Logos în Pan!

DANSATOARELE (*cântă în curte*):

Liberează-te, golind până la fund
sângele lui Dionysos...
leagănă-te în mişcarea
undioasă a ritmurilor!

IULIAN (*bea*): Da, da, există o eliberare în beţie. Poţi explica această beatitudine?

MAXIMUS: Beţia e unirea ta cu sufletul naturii.

IULIAN: Taină delicată; ispititoare, seducătoare!... Ce este? Pentru ce ai râs?

MAXIMUS: Eu?

IULIAN: Se şuşoteşte în stânga mea! Perna de mătase foşneşte... (*Palid, aproape că sare în aer.*) Maximus, nu suntem singuri!
MAXIMUS (*strigă*): Suntem cinci la masă.
IULIAN: Un banchet cu duhurile!
MAXIMUS: Cu umbrele!
IULIAN: Numeşte-mi oaspeţii!
MAXIMUS: Nu acum. Ascultă, ascultă!
IULIAN: Ce e? O furtună vuieşte prin mijlocul casei...
MAXIMUS (*strigă*): Iuliane! Iuliane! Iuliane!
IULIAN: Vorbeşte, vorbeşte! Ce ni se întâmplă?
MAXIMUS: Ora vestirii sună pentru tine!
IULIAN (*sare şi se depărtează de masă*): Ah!

(*Lămpile de pe masă par cât pe ce să se stingă; deasupra lămpii mari de bronz se ridică un cerc de lumină albăstruie.*)

MAXIMUS (*destins ca un arc*): Priveşte lumina cea albăstruie!
IULIAN: Acolo, Maximus?
MAXIMUS: Da, da.
DANSATOARELE (*cu jumătate voce, în curte*):

Noaptea, văzătoarea,
îşi ţese pânza;
voluptate, răzătoareo!
te-nchizi în tine.

IULIAN (*fixând licărirea*): Maximus! Maximus!
MAXIMUS (*încet*): Vezi ceva?
IULIAN: Da.
MAXIMUS: Ce vezi?
IULIAN: Văd un chip ce străluceşte în lumină.
MAXIMUS: Un bărbat sau o femeie?
IULIAN: Nu ştiu.
MAXIMUS: Vorbeşte-i.
IULIAN: Pot?
MAXIMUS: Vorbeşte, vorbeşte!

IULIAN (*mai aproape*): Pentru ce m-am născut?
O VOCE: (*în lumină*): Pentru a sluji spiritul.
MAXIMUS: Răspunde?
IULIAN: Da, da.
MAXIMUS: Mai întreabă.
IULIAN: Care-mi va fi fapta?
VOCEA: Vei fonda imperiul.
IULIAN: Ce imperiu?
VOCEA: Imperiul.
IULIAN: Şi pe ce cale?
VOCEA: Aceea a libertăţii.
IULIAN: Vorbeşte limpede! Care e calea libertăţii?
VOCEA: Calea necesităţii.
IULIAN: Şi prin ce putere?
VOCEA: Prin voinţă.
IULIAN: Şi ce am să vreau?
VOCEA: Ceea ce trebuie.
IULIAN: El se şterge, dispare... (*Mai aproape.*) Vorbeşte, vorbeşte! Ce trebuie?
VOCEA (*gemând*): Iuliane!

(*Cercul luminos se şterge; luminile lămpilor ard ca mai înainte.*)

MAXIMUS: (*priveşte*): A plecat?
IULIAN: A plecat.
MAXIMUS: Acum tu ştii?
IULIAN: Mai puţin ca oricând. Sunt suspendat la marginea prăpăstiei fără fund... între lumină şi tenebre. (*Se culcă iar.*) Ce este imperiul?
MAXIMUS: Sunt trei imperii.
IULIAN: Trei?
MAXIMUS: Mai întâi, imperiul ce s-a întemeiat pe pomul cunoaşterii; apoi imperiul ce s-a fondat pe cruce...
IULIAN: Şi cel de al treilea?
MAXIMUS: Cel de al treilea este imperiul marii taine, imperiul ce se va întemeia totodată pe pomul cunoaşterii şi pe cruce,

pentru că le urăşte şi le iubeşte pe amândouă şi pentru că îşi are izvoarele vii sub grădina lui Adam şi sub Golgota.

IULIAN: Iar acest imperiu va veni?...

MAXIMUS: Stă la uşă. Am calculat, calculat...

IULIAN (*îl întrerupe brusc*): Încă se şuşoteşte! Cine-mi sunt oaspeţii?

MAXIMUS: Cele trei pietre de temelie ce susţin necesitatea în mânie.

IULIAN: Cine, cine?

MAXIMUS: Cele trei mari ajutoare prin renegare.

IULIAN: Numeşte-mi-le!

MAXIMUS: Nu pot; nu le cunosc... însă ţi le-aş putea arăta...

IULIAN: Ei bine, arată-mi-le! Deîndată, Maximus!...

MAXIMUS: Ia seama!...

IULIAN: Deîndată, deîndată! Vreau să le văd, vreau să le vorbesc, unuia după celălalt.

MAXIMUS: Asupră-ţi să cadă vina. (*Îşi agită bastonul şi strigă.*) Ia formă şi apari, tu cel dintâi miel de sacrificiu al predestinării!

IULIAN: Ah!

MAXIMUS (*cu faţa acoperită*): Ce vezi?

IULIAN: (*cu jumătate voce*): El e acolo, aproape de colţ... E mare ca Herakles şi frumos... dar nu, nu... (*Ezitând.*) Dacă poţi, vorbeşte-mi!

O VOCE: Ce vrei să ştii?

IULIAN: Care îţi era atribuţia specială în viaţă?

VOCEA: Crima mea.

IULIAN: Pentru ce ai fost criminal?

VOCEA: Pentru ce n-am fost, fratele meu?

IULIAN: Fără ocoluri. Pentru ce ai fost criminal?

VOCEA: Pentru ce am fost eu însumi?

IULIAN: Şi ce ai vrut, fiind tu însuţi?

VOCEA: Ceea ce trebuia să vreau.

IULIAN: Şi pentru ce trebuia să...

VOCEA: Eram eu.

IULIAN: Eşti cumpătat la vorbă.
MAXIMUS (*fără să ridice ochii*): In vino veritas.
IULIAN: Bun găsit, Maximus! (*Varsă o cupă plină în faţa jilţului gol.*) Scaldă-te în aburii vinului, palidul meu oaspete! Reînsufleţeşte-te. Îi simţi, îi simţi... urcă întocmai ca fumul sacrificiului.
VOCEA: Fumul sacrificiilor nu urcă totdeauna.
IULIAN: De ce această linie îţi înroşeşte fruntea? Nu, nu... nu-ţi aduce părul deasupra. Ce este?
VOCEA: Semnul.
IULIAN: Hm! destul asupra acestui subiect. Şi ce fruct a produs crima ta?
VOCEA: Cel mai măreţ.
IULIAN: Ce numeşti tu cel mai măreţ?
VOCEA: Viaţa.
IULIAN: Şi temelia vieţii?
VOCEA: Moartea.
IULIAN: Şi aceea a morţii?
VOCEA (*se pierde ca într-un suspin*): Ah, iată taina!
IULIAN: A plecat!
MAXIMUS (*ridică ochii*): A plecat?
IULIAN: Da.
MAXIMUS: L-ai recunoscut?
IULIAN: Da.
MAXIMUS: Cine era?
IULIAN: Cain.
MAXIMUS: Acolo e, prin urmare, drumul. Nu căuta mai mult!
IULIAN (*cu un gest al mâinii*): Al doilea, Maximus!
MAXIMUS: Nu, nu, nu... nu fac asta!
IULIAN: Al doilea, ţi-o spun! Mi-ai jurat că vei merge până-n adâncul anumitor lucruri! Al doilea, Maximus! Vreau să-l văd; vreau să-mi cunosc oaspeţii.
MAXIMUS: Tu ai vrut-o, nu eu. (*Îşi agită bastonul.*) Vino aici şi apari, sclav voluntar, care ai ajutat la cea de a doua mare revoluţie a lumii!

IULIAN (*fixează o clipă spațiul gol; întinde deodată mâna spre jilț ca pentru a respinge pe cineva și spune cu jumătate voce*): Nu atât de aproape.
MAXIMUS (*întorcând privirea*): Îl vezi?
IULIAN: Da.
MAXIMUS: Cum îl vezi?
IULIAN: Îl văd ca pe un om cu barba roșie. Poartă haine sfâșiate și o frânghie la gât. Vorbește-i, Maximus.
MAXIMUS: Tu trebuie să-i vorbești.
IULIAN: Ce erai în viață?
O VOCE (*aproape de tot de el*): A douăsprezecea roată a carului lumii.
IULIAN: A douăsprezecea? Chiar cea de a cincea trece drept inutilă.
VOCEA: Unde s-ar fi rostogolit carul fără mine?
IULIAN: Unde s-a rostogolit datorită ție?
VOCEA: În gloria supremă.
IULIAN: De ce l-ai ajutat?
VOCA: Pentru că *voiam*.
IULIAN: Ce voiai?
VOCEA: Ceea ce *trebuia* să vreau.
IULIAN: Cine te-a ales?
VOCA: Stăpânul.
IULIAN: Stăpânul chiar știa atunci când te-a ales?
VOCEA: Da, *iată* taina!

(*Scurtă tăcere.*)

MAXIMUS: Taci?
IULIAN: Nu mai e acolo.
MAXIMUS (*ridică ochii*): L-ai recunoscut?
IULIAN: Da.
MAXIMUS: Cum se numea?
IULIAN: Iuda Iscarioteanul.
MAXIMUS (*sare*): Prăpastia dă fiori; noaptea se dezvăluie!
IULIAN (*îi strigă*): Al treilea, aici!

MAXIMUS: Trebuie să vină! (*Își agită bastonul.*) Apari, cea de a treia piatră de temelie! Apari, tu cel de al treilea eliberat sub legea necesității! (*Se aruncă din nou pe perna lui și întoarce capul.*) Ce vezi?

IULIAN: Nu văd nimic.

MAXIMUS: Cu toate astea, el e acolo. (*Agită din nou bastonul.*) Pe pecetea lui Solomon, pe ochiul din triunghi... te conjur, apari!... Ce vezi acum?

IULIAN: Nimic; nimic.

MAXIMUS (*mai agită bastonul*): Apari, tu!... (*Se oprește deodată, scoate un strigăt și sare departe de masă.*) Ah, un fulger în noapte! O văd... orice meșteșug e de prisos.

IULIAN (*se ridică*): Pentru ce? Vorbește, vorbește!

MAXIMUS: Cel de al treilea nu este încă printre umbre.

IULIAN: Trăiește?

MAXIMUS: Da, trăiește.

IULIAN: Și *aici*, spuneai tu!...

MAXIMUS: Aici, sau acolo, sau printre acei care s-au născut... nu știu...

IULIAN (*nu-l slăbește*): Minți! Mă înșeli! Aici, aici ai spus!...

MAXIMUS: Dă drumul mantiei mele!

IULIAN: Așadar, tu ești sau eu! Dar care?

MAXIMUS: Dă drumul mantiei, Iuliane!

IULIAN: Care? Cine? Totul depinde numai de asta!

MAXIMUS: Despre asta știi mai mult decât mine. Ce vestea vocea în lumină?

IULIAN: Vocea în lumină?... (*Cu un strigăt.*) Imperiul! Imperiul? Să întemeiez imperiul!...

MAXIMUS: Cel de al treilea imperiu!

IULIAN: Nu; și de o mie de ori nu! Înapoi, corupătorule. Mă eliberez de tine și de întreaga ta lucrătură...

MAXIMUS: A necesității?

IULIAN: Sfidez necesitatea! Nu vreau să o slujesc. Sunt liber, liber, liber!

(Zgomot din afară; dansatoarele și cântăreții din flaut fug.)

MAXIMUS (*ascultă spre dreapta*):Ce spaimă şi ce strigăte!...
IULIAN: Străini invadează casa...
MAXIMUS: Îţi sunt maltrataţi slujitorii; vor să ne ucidă!
IULIAN: Fii liniştit; nimeni nu ne poate atinge.
EUTHERIUS (*intră în grabă prin curtea interioară*): Stăpâne, stăpâne!
IULIAN: Cine stârneşte larmă afară, Eutherius?
EUTHERIUS: Străini au împresurat casa; au aşezat gărzi la toate ieşirile; ei intră... aproape cu forţa. Vin, stăpâne! Iată-i!

(*Chestorul Leontes intră prin dreapta cu o suită numeroasă şi falnică.*)

CHESTORUL LEONTES: Scuză-mă, te rog, de o mie de ori, prea nobilul meu stăpân...
IULIAN (*se dă înapoi cu un pas*): Ce văd; chestorul Leontes.
LEONTES: Slujitorii tăi vroiau să mă împiedice să intru; şi cum ţineam foarte mult...
IULIAN: Tu aici, la Efes, excelentul meu Leontes!
LEONTES: Am călătorit zile şi nopţi ca trimis al împăratului.
IULIAN (*palid*): Spre mine? Ce vrea de la mine împăratul? N-am, la drept vorbind conştiinţa vreunei crime. Sunt bolnav, Leontes. Acest om (*îl arată pe Maximus*) îmi stă în preajmă ca medic.
LEONTES: Îngăduie-mi, nobile stăpân!...
IULIAN: Pentru ce se pătrunde la mine cu forţa? Ce vrea împăratul?
LEONTES: Vrea să te înveselească, stăpâne, printr-o mare şi importantă comunicare.
IULIAN: Te rog, încunoştiinţează-mă ce mesaj aduci.
LEONTES (*îngenunchează*): Prea nobilul meu stăpân... te felicit pentru fericirea ta şi mă felicit pe mine însumi, şi te salut, Caesar.
SUITA CHESTORULUI: Trăiască Caesarul Iulian!
MAXIMUS: Caesar!
IULIAN (*se dă înapoi cu un strigăt*): Caesar! Ridică-te, Leontes! Ce nebunie exprimi acolo!

LEONTES: Aduc ordinul împăratului.
IULIAN: Eu... Eu... Caesar!... Ah, unde este Gallus?
LEONTES: Oh, nu întreba.
IULIAN: Unde e Gallus?... Te conjur... Unde e Gallus?
LEONTES (*se ridică*): Caesarul Gallus este lângă prea iubita lui soție.
IULIAN: Mort!
LEONTES: Preafericit lângă soția lui.
IULIAN: Mort, mort! Gallus mort! Mort în mijlocul mersului său triumfal! Dar când... și unde?
LEONTES: Oh, prea iubite stăpân, cruță-mă...
GRIGORIE DIN NAZIANZ (*se bate cu garda, la intrare*): Trebuie să ajung la el! Dați-vă la o parte, vă spun... Iuliane!
IULIAN: Grigorie, frate... te-ai întors, așadar, totuși!
GRIGORIE: E adevărat ceea ce zvonul răspândește în oraș ca pe o ploaie de săgeți?
IULIAN: Sunt eu însumi atins de săgețile acestui zvon. Îndrăzni-voi să cred într-un asemenea amestec de fericire și nefericire, Grigorie?
GRIGORIE: În numele lui Hristos, respinge-l pe ispititor!
IULIAN: Ordin de la împărat, Grigorie!
GRIGORIE: Vrei să calci în picioare cadavrul însângerat al fratelui tău...
IULIAN: Însângerat?...
GRIGORIE: Nu știai? Caesarul Gallus a fost asasinat.
IULIAN (*cu mâinile împreunate*): Asasinat!
LEONTES: Ah, cine este cutezătorul?...
IULIAN: Asasinat, asasinat! (*Lui Leontes.*) Minte, nu e așa?
LEONTES: Caesarul Gallus a sucombat sub povara acțiunilor lui.
IULIAN: Omorât... cine l-a omorât?
LEONTES: Ceea ce s-a întâmplat era o necesitate, nobile stăpân! Caesarul Gallus a abuzat de putere aici, în Orient, ca un smintit. Condiția lui de caesar nu-i mai ajungea. Comportarea sa, la Constantinopol și în alte părți, în timpul călătoriei lui, a arătat foarte bine la ce gândea.

IULIAN: Nu întreb despre crima lui; restul vreau să-l știu.
LEONTES: Oh, lasă-mă să-ți cruț urechile de frate.
IULIAN: Urechile mele de frate vor suporta ceea ce urechile mele de fiu au suportat. Cine l-a omorât?
LEONTES: Tribunul Skudilo, care-l însoțea, a socotit oportun să uneltească execuția lui.
IULIAN: Unde? Nu la Roma, totuși?
LEONTES: Nu, stăpâne, s-a întâmplat pe drum, în orașul Pola, în Iliria.
IULIAN (*se înclină*): Împăratul e mare și drept... Ultimul din familie, Grigorie... Împăratul Constantius e mare.
LEONTES (*primește o mantie de purpură de la cineva din suită*): Nobile Caesar, îngăduie-mi să te învești mânt...
IULIAN: Roșie! Ia-o! Era aceea pe care o purta el la Pola?...
LEONTES: A sosit nouă din Sidon.
IULIAN (*aruncînd o privire spre Maximus*): Din Sidon! Veșmântul de purpură!...
MAXIMUS: Vedenia lui Apolinar!
GRIGORIE: Iuliane, Iuliane!
LEONTES: Iată, vărul tău, împăratul, ți-o trimite. El îți transmite că, fără odraslă, precum este, speră că tu vei vindeca această plagă, cea mai adâncă din viața lui. Dorește să te vadă la Roma. În sfîrșit, voința sa e să mergi în calitate de Caesar în Galia. Seminții alamane de la frontieră au traversat Rinul și au atacat, primejdie de netăgăduit, imperiul. Contează cu încredere pe succesul tău și pe izbânzile tale împotriva barbarilor. A avut anumite revelații în vise, iar ultimile cuvinte pe care mi le-a spus la plecare au fost că tu, cu siguranță, vei reuși să consolidezi imperiul.
IULIAN: Să consolidez imperiul! Vocea din lumină, Maximus!
MAXIMUS: Semn lângă semn.
LEONTES: Cum, nobile Caesar?
IULIAN: Și eu am avut prevestiri; dar asta...
GRIGORIE: Spune nu, Iuliane! Aripile corupției vor să ți le prindă pe umeri.

LEONTES: Cine eşti tu, cel care înfrunţi pe împărat?

GRIGORIE: Numele meu e Grigorie; sunt fiul episcopului din Nazianz... faceţi cu mine ceea ce veţi vrea.

IULIAN: E prietenul şi fratele meu; nimeni să nu-l atingă!

(O mare mulţime a umplut, încetul cu încetul, curtea interioară.)

VASILE (*îşi croieşte drum prin mijlocul mulţimii*): Nu te atinge de purpură, Iuliane!

IULIAN: Şi tu, credinciosul meu Vasile!

VASILE: Nu o lua în numele Domnului Dumnezeu...

IULIAN: Şi ce te înspăimântă într-asta?

VASILE: Grozăviile ce vor veni.

IULIAN: Prin mine imperiul va fi consolidat.

VASILE: Imperiul lui Hristos?

IULIAN: Marele şi frumosul imperiu al împăratului.

VASILE: Oare imperiul împăratului strălucea în faţa ochilor tăi de copil, cînd, pe mormintele martirilor cappadocieni, predicai doctrina? Pentru a consolida pe pământ regatul împăratului ai părăsit Constantinopolul? Cumva regatul împăratului...

IULIAN: Ceţuri, ceţuri... totul rămâne în spatele meu ca un vis confuz.

VASILE: Pentru tine valorează mai mult să fii în fundul mării cu o piatră de gît, decât să ai acest vis în spate... Nu vezi lucrătura ispititorului? Întreaga splendoare a lumii e la picioarele tale.

MAXIMUS: Semn lîngă semn, Caesare!

IULIAN: Un cuvânt, Leontes. (*Îi apucă mâna şi îl ia deoparte.*) Unde mă conduci?

LEONTES: La Roma, stăpâne!

IULIAN: Nu asta întreb. Unde mă conduci, la fericire şi la putere...sau spre masacrare?

LEONTES: Oh, stăpâne! O neîncredere atât de insultătoare...

IULIAN: Trupul lui Gallus abia s-a descompus.

LEONTES: Pot şterge toate îndoielile. (*Scoate o hârtie.*) Este scrisoarea împăratului, pe care aş fi preferat să ţi-o dau în particular...

IULIAN: O scrisoare? Ce scrie el? (*O deschide şi citeşte.*) Ah, Elena!...Oh, Leontes! Elena... Elena, mie!

LEONTES: Împăratul ţi-o dă ţie, stăpâne, pe sora lui iubită, pe care caesarul Gallus zadarnic o ceruse.

IULIAN: Elena, mie? Inaccesibilul atins!... Dar ea, Leontes?...

LEONTES: La plecare, el a luat-o pe prinţesă de mână şi a condus-o spre mine. Sângele ei feciorelnic i s-a urcat în frumoşii obraji, şi-a plecat ochii şi a spus: salută pe scumpul meu văr şi adu-i la cunoştinţă că a fost totdeauna omul care...

IULIAN: Apoi, Leontes?

LEONTES: După aceste cuvinte, ea a tăcut, casta, neprihănita femeie.

IULIAN: Femeia neprihănită!... E surprinzător cum totul se împlineşte! (*Porunceşte cu voce tare.*) Daţi-mi mantia de purpură!

MAXIMUS: Ai ales, Iuliane!

IULIAN: Ales, Maximus.

MAXIMUS: Ales, cu toate semnele ce se opun?

IULIAN: Nu există semn care să se opună. Maximus, Maximus, ai fost orbit, tu, văzătorul!... A mea, mantia de purpură!

(*Leontes îl acoperă cu mantia.*)

VASILE: S-a făcut!

MAXIMUS (*murmură aparte, cu mâinile întinse*): Victorie şi lumină asupra celui care vrea!

LEONTES: Iar acum, la casa guvernatorului, poporul să salute pe Caesar.

IULIAN: Caesar, în înălţarea lui, rămâne ceea ce era... sărmanul iubitor al înţelepciunii care a primit totul prin favoarea împăratului... La casa guvernatorului, prieteni!

VOCI (*în suita chestorului*): Loc, loc pentru Caesarul Iulian!

(Toți ies prin curtea interioară, în mijlocul aplauzelor mulțimii; Grigorie și Vasile rămân singuri.)

VASILE: Grigorie, orice s-ar întîmpla... să rămânem uniți.
GRIGORIE: Iată mâna mea.

ACTUL IV

Aproape de Lutetia, în Galia. O sală în palatul Caesarului. Termele, în afara oraşului. Uşă de intrare, în fund; la dreapta, o uşă mai mică; în prim plan, la stânga, o fereastră cu o draperie.

Prinţesa Elena, somptuos împodobită, cu perle în păr, stă într-un fotoliu şi priveşte pe fereastră. Sclava Myrrha e în picioare în spatele ei şi ţine draperia dată la o parte.

PRINŢESA ELENA: Ce învălmăşeală! Întregul oraş aleargă înaintea lor...Şşt! Myrrha... n-auzi flaute şi tobe?

SCLAVA MYRRHA: Da, mi se pare...

ELENA: Minţi! Zgomotul e prea puternic; nu poţi auzi nimic. (*Se ridică brusc.*) Oh, acest chin al nesiguranţei! Să nu ştii dacă vine ca învingător sau ca fugar.

MYRRHA: Nu te nelinişti, stăpână; Caesar s-a întors mereu ca învingător.

ELENA: Da, până acum, după toate întâlnirile de prea mică însemnătate. Dar de data asta, Myrrha: marea, înspăimântătoarea bătălie. Toate acele zvonuri ce se contrazic. Dacă Caesar ar fi venit ca învingător, pentru ce ar fi trimis o anume scrisoare autorităţilor oraşului şi ar fi interzis să fie întâmpinat în afara porţilor pentru a i se aduce omagii?

MYRRHA: Oh! Ştii, stăpână, ce puţin umblă după asemenea lucruri nobilul tău soţ.

ELENA: Da, da, e foarte adevărat. Oh! dacă aş fi suferit vreo înfrângere... la Roma s-ar fi ştiut, fără îndoială... împăratul

ne-ar mai fi trimis acel reprezentant care se impunea să fie aici chiar de azi și al cărui curier rapid mi-a adus toate acele bijuterii și acele bogate daruri? Ah, Eutherius! Ei bine, ei bine?

EUTHERIUS (*din fund*): Principesa mea, e de-a dreptul imposibil să afli ceva sigur...

ELENA: Imposibil? Mă înșeli! Soldații înșiși trebuie că știu, totuși...

EUTHERIUS: Numai trupe auxiliare de barbari sosesc... batavi și alții... iar ele nu știu nimic.

ELENA (*își frânge mâinile*): Oh, am meritat eu acest chin! Blândule Hrist, sfinte Hristoase, nu te-am chemat zi și noapte... (*Ascultă și scoate un strigăt.*) Ah, dragă Iuliane! Te aud!... Iuliane, iubitul meu!

CAESAR IULIAN (*în armură acoperită de pulbere sosește din fund, repede*): Eleno!

EUTHERIUS: Prea înaltul meu Caesar!

IULIAN (*o ia pe principesă în brațe cu înflăcărare*): Eleno!... Închide toate ușile, Eutherius!

ELENA: Bătut! Urmărit!

EUTHERIUS: Stăpâne!

IULIAN: Gărzi duble la uși; nimeni să nu intre! Ascultă: n-a sosit un mesager al împăratului?

EUTHERIUS: Nu, stăpâne; însă se așteaptă un mesager.

IULIAN: Du-te, du-te! (*Sclavei.*) Du-te și tu, Myrrha!

(*Eutherius și Myrrha ies prin fund.*)

ELENA (*se prăbușește în fotoliul ei*): Deci, s-a zis cu noi!

IULIAN (*trage draperia*): Cine știe. Prudență, și furtuna poate încă...

ELENA: După o asemenea înfrângere?...

IULIAN: Înfrângere? Despre ce vorbești, scumpa mea?

ELENA: Alemanii nu te-au bătut?

IULIAN: Dacă m-ar fi bătut, nu m-ai fi revăzut viu.

ELENA (*tresare brusc*): Dar, Dumnezeule din cer, ce s-a întâmplat?

IULIAN (*pe şoptite*): Mai rău, Eleno... o imensă victorie.
ELENA: Victorie, spui? Ba chiar o imensă victorie? Ai învins, şi cu toate astea...
IULIAN: Nu poţi înţelege situaţia. Nu cunoşti decît exteriorul aurit al întregii nefericiri a unui Caesar.
ELENA: Iuliane!
IULIAN: Îmi poţi reproşa că ţi-am ascuns asta? Datoria şi ruşinea totodată nu-mi porunceau să?... Dar... ce este? Ce schimbare...
ELENA: Ce, ce?
IULIAN: Cum te-ai schimbat în cîteva luni! Eleno, ai fost bolnavă?
ELENA: Nu, nu, dar spune-mi...
IULIAN: Ba da, ai fost bolnavă! Trebuie că eşti încă bolnavă... aceste tâmple febrile, aceste cearcăne albastre-cenuşii în jurul ochilor...
ELENA: Oh, nimic, dragul meu! Nu mă privi, Iuliane! Numai neliniştea şi veghea din pricina ta; rugile arzătoare către Hristos, binecuvântatul de pe cruce...
IULIAN: Menajază-te, prea iubita mea; nu e deloc sigur ca atare zel să producă asemenea efect.
ELENA: Ptiu, gândul nu-ţi e pios... Dar vorbeşte despre problemele tale, Iuliane! Te rog, nu-mi ascunde nimic.
IULIAN: Nu mai e posibil să ascund ceva. De la moartea împărătesei, n-am putut face un pas aici, în Galia, fără ca el să fi fost rău interpretat la Curte. Dacă înaintam cu prudenţă împotriva alemanilor, mi se spunea inactiv şi timorat. Îşi băteau joc de iubitorul înţelepciunii, care nu se prea putea deprinde să poarte armura de război. De izbândeam ceva asupra barbarilor, trebuia să aud că aş fi putut dobândi mai mult.
ELENA: Dar toţi prietenii tăi din armată...
IULIAN: Cine din armată crezi că mi-e prieten? Niciunul, scumpa mea Elenă! Ba, da, unul singur... acel cavaler din Perugia, Sallust, căruia, în timpul serbărilor căsătoriei

nostre, la Milano, a trebuit să-i refuz o modestă cerere. A venit cu generozitate să mă găsească în tabără, mi-a amintit de vechea noastră prietenie la Atena și s-a oferit să-mi fie părtaș la toate pericolele. Dar ce credit are Sallust la Curtea imperială? E dintre aceia pe care-i numesc păgâni. Nu-mi poate sluji la nimic... Cât despre ceilalți!... Generalul Arbetio, care m-a așezat acolo, în temnița de la Sens! Bătrânul Severus, care se îndoaie sub povara propriei incapacități, dar care nu-mi poate totuși admite noua tactică. Sau poate crezi cumva că pot conta pe Florentius, prefectul pretoriului? Ți-o spun, acest spirit neliniștit țintește mai spre înalt.

ELENA: Ah, Iuliane!

IULIAN (*cu pași mari prin sală*): Cel puțin dacă aș putea fi pe urmele intrigilor lor! În fiece săptămână scrisori ascunse pleacă din tabără și merg la Roma. Tot ceea ce întreprind e raportat și denaturat. Nici un sclav în imperiu nu e legat cu lanțuri precum este Caesar. Știi, Eleno, că meniul căruia trebuie să i se conformeze bucătarul meu e trimis de împărat și că nu am dreptul de a schimba nimic în el, nici în plus, nici în minus?

ELENA: Iar tu ai suportat totul în taină!...

IULIAN: Întreaga lume o știe, cu excepția ta. Toată lumea își bate joc de neputința Caesarului. N-o voi mai suporta! Nu mai vreau s-o suport!

ELENA: Dar această mare bătălie?... Povestește-mi, așadar... zvonul a exagerat?...

IULIAN: Zvonul n-a *putut* exagera...Șșt! Ce este? (*Ascultă aproape de ușă.*) Nu, nu; mi s-a părut numai... Îndrăznesc să spun că în ultimele luni am împlinit tot ceea ce era în stare puterea omenească. Pas cu pas și cu toate piedicile din propria mea tabără, i-am respins pe barbari spre frontiera orientală. În fața Argentoratumului, cu Rinul în spatele lui, regele Knodomar și-a regrupat toate forțele de luptă. Cinci regi și zece prinți mai mici îl sprijineau. Dar mai înainte ca el să-și fi reunit corăbiile necesare pentru a trece fluviul în

caz de nevoie, am dispus să înainteze armata mea și am atacat.

ELENA: Eroul meu, dragul meu Iulian!

IULIAN: Lupicin, cu soldații înarmați cu lănci și cu suliți împreună cu trupele ușoare, l-a întors pe dușman spre nord; vechile legiuni sub Severus i-au împins pe barbari din ce în ce mai departe spre est, lângă fluviu; batavii, aliații noștri, sub credinciosul Bainabod, au ajutat cu credință legiunile, iar când Knodomar a băgat de seamă că pericolul se menținea, stăruitor s-a străduit să se salveze luînd-o spre sud pentru a ajunge la insule. Dar, mai înainte ca el să acționeze, am trimis pe Florentius în întâmpinarea sa cu gărzile pretoriene și cavaleria. Eleno, mă păzesc s-o spun cu voce tare, însă sigur e că trădarea sau gelozia au fost aproape de a-mi smulge fructele victoriei. Cavaleria romană a cedat în mai multe rânduri în fața barbarilor, care se aruncau la pământ și înțepau caii în pântece. Am văzut înfrângerea noastră ca foarte apropiată...

ELENA: Dar Dumnezeul bătăliilor era cu tine!

IULIAN: Am apucat un steag, am înflăcărat trupele pretoriene cu chemările mele, le-am ținut în grabă o cuvântare, care n-ar fi fost poate nedemnă chiar față de un auditoriu mai cultivat și, în sfîrșit, îndată ce aclamațiile soldaților m-au recompensat, m-am năpustit drept în plinul învălmășelii.

ELENA: Iuliane! Oh, nu mă iubești!

IULIAN: În clipa aceea nu mă gândeam la tine. Voiam să mor: nu vedeam altă ieșire. Dar succesul a venit, draga mea! A fost ca și cum, în vârful lăncilor noastre, ar fi strălucit fulgere, răspândind spaima. L-am văzut pe Knodomar, acel strașnic luptător... da, tu însăți l-ai văzut... l-am văzut fugind pe picioare din luptă și odată cu el au fugit fratele lui, Vestralp și regii Hortar și Suomar dimpreună cu toți acei care nu muriseră sub săbiile noastre.

ELENA: Oh, îl văd; îl văd! Mîntuitorule binecuvântat, tu erai acela care, din nou, trimeteai îngerii morții de pe podul Milvius!

IULIAN: Niciodată n-am auzit asemenea strigăte de durere; nicicând n-am văzut răni atât de larg deschise ca acelea peste care am trecut înaintând printre oameni căzuți. Fluviul a făcut restul; pe punctul de a se îneca, barbarii se băteau între ei până în clipa când făceau o tumbă și alunecau spre adânc. Cei mai mulți dintre prinți au căzut vii în mâinile noastre; Knodomar, el însuși, a căutat adăpost printre trestii; unul dintre însoțitorii lui l-a descoperit, oamenii noștri au trimis o ploaie de săgeți împotriva dușmanului ascuns, dar nu l-au atins. Atunci a ieșit singur și s-a predat.

ELENA: Și după o asemenea victorie să nu te simți liniștit?

IULIAN (*ezitând*): După o victorie, în aceași seară, s-a petrecut un incident, un fapt nesemnificativ...

ELENA: Un incident?

IULIAN: Prefer să-l numesc așa. La Atena am reflectat atâta la Nemesis... Victoria mea era atât de zdrobitoare, Eleno; echilibrul situației mele era aproape rupt; nu știu...

ELENA: Oh, dar povestește; îmi prilejuiești o spaimă!...

IULIAN: E un fapt nesemnificativ, îți spun. Am cerut să fie adus în fața mea Knodomar prizonier în prezența armatei. Înaintea bătăliei amenințase că mă va jupui de viu dacă voi cădea în mâinile lui. Înainta spre mine cu pași nesiguri, tremurând din tot corpul; zdrobit de nefericire, mi se aruncă la picioare, în felul barbarilor, îmi îmbrățișă genunchii, vărsă lacrimi și imploră să fie cruțat.

ELENA: Cu un tremur de spaimă în brațele sale puternice. Îl văd pe Knodomar la pământ... L-ai omorât, dragul meu?

IULIAN: Nu-l puteam omorî pe acest om. I-am garantat viața și i-am făgăduit că-l voi trimite ca prizonier la Roma.

ELENA: Fără să-l supui torturii?

IULIAN: Prudența îmi poruncea să acționez cu blândețe. Însă atunci... nu înțeleg cum s-a petrecut asta... în veselia lui exuberantă, scoțând un strigăt, barbarul a sărit, și-a ridicat în aer mâinile legate și, puțin culcat la pământ, cum era, a spus în limba noastră cu voce foarte tare: Lăudat fii tu, Iuliane, puternice împărat!

ELENA: Ah!

IULIAN: Cei din anturajul meu erau gata să râdă; dar cuvintele regelui barbar au căzut ca trăznetul incendiator în masa soldaților. „Trăiască împăratul Iulian!" au strigat acei care se aflau mai aproape; și aclamația s-a propagat în cercuri succesive la nesfârșit... era ca și cum un Titan ar fi azvârlit un munte în plină mare; oh, scumpa mea, iartă-mi această comparație păgână, dar...

ELENA: Împăratul Iulian! El a spus: împăratul Iulian!

IULIAN: Ce știa acest grosolan aleman despre Constantius, pe care nu-l văzuse niciodată? Eu, învingătorul lui, eram pentru el cel mai mare...

ELENA: Da, da; dar soldații?...

IULIAN: I-am dojenit cu asprime; căci o vedeam bine... Florentius, Severus și alți câțiva ședeau acolo neclintiți, albi de spaimă și mânie.

ELENA: Da, da... aceia, nu și soldații.

IULIAN: Trecuse abia o noapte, când dușmanii mei ascunși și modificaseră cu viclenie întîmplarea. Caesar a fost proclamat împărat de către Knodomar, se spunea, iar el în schimb i-a dăruit viața regelui barbar. Și astfel, inversând ordinea faptelor, s-a raportat la Roma.

ELENA: Ești sigur de asta? Și de către cine?

IULIAN: Da, de către cine? De către cine? Eu însumi m-am grăbit să scriu împăratului și să-i povestesc toată întâmplarea, dar...

ELENA: Ei bine, ce-a răspuns?

IULIAN: Ca de obicei. Cunoști acea tăcere de rău augur, atunci când el vrea să lovească pe cineva.

ELENA: Cred totuși că interpretezi greșit toate astea. Cu neputință altfel. Gîndește, prin urmare, împuternicitul îți va aduce în curând certitudinea unui...

IULIAN: *Am* certitudinea, Eleno! Aici, pe pieptul meu, păstrez scrisorile interceptate, care...

ELENA: Oh, Doamne Dumnezeul meu, să le văd!

IULIAN: Prea târziu, prea târziu! (*Cu paşi mari prin sală.*) Şi toate astea după serviciile pe care i le-am făcut! Aici am zdrobit atacurile alamanilor pentru multă vreme, chiar dacă el însuşi a suferit înfrângeri peste înfrângeri pe Dunăre, şi în timp ce armata din Asia pare să nu fi înaintat cu un pas împotriva perşilor. Eşecuri şi ruşine din toate părţile, afară de aici, unde a fost aşezat, împotriva voinţei lui, un filosof în fruntea înfăptuirilor. Iar pentru asta nu sunt mai puţin dispreţuit la Curte. Da, chiar după această ultimă mare victorie, s-a compus despre mine o satiră, unde sunt numit Victorinus! Una ca asta trebuie să ia sfârşit!

ELENA: Da, o cred şi eu.

IULIAN: Ce devine demnitatea unui Caesar în asemenea condiţii?

ELENA: Nu, ai dreptate, Iuliane; nu putem rămâne aici.

IULIAN (*se opreşte*): Eleno, m-ai putea urma?

ELENA (*încet*): Nu te teme pentru mine; nu voi da înapoi.

IULIAN: Ei bine, să părăsim o asemenea lume ingrată; s-o părăsim pentru singurătatea atât de îndelung dorită!...

ELENA: Ce spui? Singurătate!

IULIAN: Cu tine, scumpa mea; şi cu iubitele mele cărţi, pe care aici atât de rar le-am putut deschide şi cărora n-am îndrăznit să le hărăzesc decît nopţile mele fără somn.

ELENA (*îl priveşte de sus în jos*): Ah, cum aşa!

IULIAN: Cum altfel?

ELENA: Ei bine, da; cum altfel?

IULIAN: Da, da... întreb, cum altfel?

ELENA (*mai aproape*): Iuliane... cum te-a salutat regele barbar?

IULIAN (*dându-se înapoi*): Eleno!

ELENA (*şi mai aproape*): Care era acel nume ce a găsit un ecou în rândurile soldaţilor?

IULIAN: Nesocotită ce eşti! Există poate cineva aici ca să asculte în spatele fiecărei uşi.

ELENA: Pentru ce te temi de cei care ascultă? Milostivirea Domnului nu este cu tine? N-ai fost omul fericit în toate întîlnirile? Îl văd pe Mîntuitor cum cheamă; văd îngerul cu

sabia de foc ce a deschis calea tatălui meu, când l-a aruncat pe Maxenţiu în Tibru!

IULIAN: Mă voi ridica împotriva suveranului imperiului!

ELENA: Numai împotriva acelora care sunt între voi. Oh, du-te, du-te! Izbeşte-i cu fulgerul mâniei tale, curmă această viaţă înăbuşitoare şi fără bucurie! Galia este un pustiu pierdut. Îngheţ aici, Iuliane! Vreau să mă întorc pe meleagul meu, spre soarele cald, la Roma şi în Grecia.

IULIAN: În ţara ta, la fratele tău?

ELENA (*încet*): Constantius e plăpând.

IULIAN: Eleno!

ELENA: Nu mai ştiu ce să fac, ţi-o spun. Vremea trece. Eusebia a plecat; locul ei gol e ca o chemare spre onoruri şi măreţie, în vreme ce eu îmbătrânesc...

IULIAN: Nu îmbătrâneşti; eşti tânără şi frumoasă!

ELENA: Nu, nu, nu! Vremea trece; nu pot accepta şi avea răbdare; viaţa trece pe lîngă mine!

IULIAN (*o priveşte*): Ce frumoasă şi seducătoare eşti, dumnezeiască!

ELENA (*se strânge lângă el*): Adevărat, Iuliane?

IULIAN: Eşti singura femeie pe care am iubit-o... singura care m-a iubit.

ELENA: Sunt mai în vârstă decît tine. Nu vreau să îmbătrânesc. Cînd totul se va fi sfîrşit, eu...

IULIAN (*se desprinde*): Tăcere! Nu vreau să aud mai mult despre asta.

ELENA (*îl urmează*): Constantius moare câte puţin în fiecare zi; e suspendat de un fir de păr deasupra mormântului. O, scumpul meu Iulian, ai soldaţii de partea ta...

IULIAN: Taci!

ELENA: Nu e în stare să îndure nici o emoţie. Ce l-ar putea face, prin urmare, să dea înapoi? Nu mă gândesc la nimic sângeros. Ptiu, cum de ţi-ai putut-o închipui? Teama va fi de-ajuns; va pune stăpânire pe el şi-i va pune afectuos capăt suferinţelor.

IULIAN: Uiți garda nevăzută ce înconjoară pe unsul Domnului?

ELENA: Hristos e bun. Oh, fii pios, Iuliane, el va ierta mult. Voi ajuta și eu. Rugi îi vor fi adresate pentru tine. Lăudați fie oamenii sfinți! Lăudați fie martirii! Crede-mă, vom răscumpăra totul mai târziu. Dă-mi-i pe alamani ca să-i convertesc; voi trimite preoți la ei; se vor pleca sub milostivenia crucii.

IULIAN: Alemanii nu se vor supune așa.

ELENA: Atunci vor muri! Ca un fum delicat sângele va urca spre el, Mântuitorul binecuvântat. Îi vom spori măreția: gloria sa va fi răspândită de noi. Și eu voi lua parte. Dă-mi femeile alamane! Dacă nu cedează, vor fi jertfite! Iar atunci, dragă Iuliane... cînd mă vei revedea... reîntinerită, reîntinerită! Dă-mi femeile alemane, dragule! Sângele...nu e un asasinat, iar asta trece drept sigur... o baie în sângele tinerelor fecioare...

IULIAN: Eleno, e criminal!

ELENA: E o crimă să fii criminală din cauza ta?

IULIAN: O, frumoaso, o, unico!

ELENA (*se înclină peste mâinile lui*): Stăpânul meu în fața Domnului și în fața oamenilor!... Nu ceda de data asta, Iuliane! Eroul meu, împăratul meu! Văd cerul deschis. Preoții vor cânta gloria lui Hristos; femeile mele se vor ruga laolaltă. (*Cu brațele întinse.*) O, tu, binecuvântatule! O, tu, Dumnezeul armatelor... tu, care ții în mâna ta iertarea și victoria...

IULIAN (*aruncând o privire spre ușă, strigă*): Eleno!

ELENA: Ah!

EUTHERIUS (*din fund*): Stăpâne, trimisul împăratului...

IULIAN: A sosit?

EUTHERIUS: Da, stăpâne.

IULIAN: Numele lui? Cine e?

EUTHERIUS: Tribunul Decentius.

ELENA: Cu adevărat? Piosul Decentius!

IULIAN: Cu cine a vorbit?

EUTHERIUS: Cu nimeni, stăpâne; sosește numaidecât.
IULIAN: Vreau să-l văd îndată. Și ascultă; încă ceva. Generalii și căpeteniile corpurilor de armată se vor întruni la mine.
EUTHERIUS: Bine, prea nobile stăpân. (*Iese prin fund.*)
IULIAN: Ei bine, draga mea Elenă, se va vedea...
ELENA (*încet*): Orice s-ar întîmpla, nu uita că te poți bizui pe soldați.
IULIAN: Ah, a te bizui, a te bizui... nu știu dacă pot conta, indiferent pe cine.

(Tribunul Decentius intră prin fund.)

ELENA (*merge spre el*): Bun venit, nobile Decentius! Un chip roman... și acest chip mai mult decât toate... oh, ce vie licărire de soare răspândește asupra Galiei noastre neîndurătoare.
TRIBUNUL DECENTIUS: Împăratul o ia înaintea dorințelor și a speranței tale, nobilă principesă! Credem că Galia nu te va mai înlănțui mult.
ELENA: Dacă spui asta, aduci bucuria. Împăratul se mai gândește încă la mine cu prietenie? Cum stă cu sănătatea?
IULIAN: Du-te, du-te, scumpa mea Elenă.
DECENTIUS: Sănătatea împăratului nu s-a înrăutățit deloc.
ELENA: Nu, nu e așa? E ceea ce știam. Toate acele zvonuri neliniștitoare... Domnul fie lăudat, nu erau decât zvonuri! Mulțumește-i din toată inima, cucernice Decentius! Și mulțumiri ție însuți. Prin ce bogate daruri nu ți-ai vestit sosirea! Daruri imperiale... nu, nu, daruri frățești, într-adevăr! Doi nubieni, de un negru strălucitor... trebuie să-i vezi, dragă Iuliane... și perle! Le și port. Și fructe... catifelate, superbe; ah! piersici din Damasc, piersici în cupe de aur! Cum or să mă răcorească... fructe, fructe; lâncezesc aici în Galia.
IULIAN: Un ospăț vesel va încheia ziua; dar mai întâi treburile. Du-te, prea iubita mea soție!
ELENA: Mă duc la biserică... să mă rog pentru fratele meu și pentru toate speranțele noastre. (*Iese prin dreapta.*)

IULIAN (*după o tăcere de o clipă*): Mesaj sau scrisoare.
DECENTIUS: Scrisoare. (*Îi întinde un sul de hârtie.*)
IULIAN (*citește, își înfrânează un surâs și întinde mâna*): În sfârșit!
DECENTIUS: Nobile Caesar, e aproape tot.
IULIAN: Adevărat? Împăratul nu l-a pus pe prietenul său să bată o cale atât de lungă decât pentru... (*Are o scurtă izbucnire de râs, apoi străbate sala.*) Knodomar, regele alemanilor, sosise la Roma înaintea plecării tale?
DECENTIUS: Da, prea nobile Caesar.
IULIAN: Și cum se descurcă într-o țară străină, a cărei limbă o cunoaște atât de prost? Căci o cunoaște foarte prost, Decentius. Era batjocura soldaților mei. Închipuiește-ți, confunda cuvinte atât de curente precum împărat și caesar.
DECENTIUS (*ridică din umeri*): Un barbar. Ce se poate găsi de obiectat într-asta?
IULIAN: Da, ce se poate găsi de obiectat într-asta? Dar împăratul îi este binevoitor?
DECENTIUS: Knodomar a murit, stăpâne!
IULIAN (*se oprește*): Knodomar a murit?
DECENTIUS: În cartierul străinilor, pe muntele Celius.
IULIAN: Mort? Într-adevăr?... Da, aerul Romei este vătămător.
DECENTIUS: Regele alemanilor a murit de nostalgie, stăpâne! Arzătorul dor de familie, de libertate...
IULIAN: ...distruge, Decentius; da, da, știu... N-ar fi trebuit să-l trimit viu la Roma. Ar fi trebuit să pun să-l omoare aici.
DECENTIUS: Caesar e îndurător.
IULIAN: Hm!... Nostalgie? Ah, într-adevăr! (*Șeful grăjdarilor, Sintula, care intră prin fund.*) Iată-te, bătrâne faun! Nu mai fă pe ispititorul! (*Către Decentius.*) De când cu bătălia de la Argentoratum, îmi vorbește mereu de car triumfal și de cai albi. (*Către Sintula.*) Ar fi o călătorie a lui Phaeton luat pe sus cu atelajul lui solar. Și care a fost sfârșitul? Ai uitat... Era cât pe ce să spun: ți-ai uitat păgânismul?... Scuză-mă, Decentius, dacă-ți rănesc urechile evlavioase.

DECENTIUS: Caesar măgulește urechile slujitorului său, nu le rănește.

IULIAN: Da, da; să-l suportăm pe Caesar când glumește. Nu văd într-adevăr cum s-o iau altfel... Iată-i. (*Generalul Severus, șeful pretorienilor, Florentius și încă un oarecare număr de șefi de armată și domni de la curtea Caesarului intră prin fund.*) Bună ziua, frați de arme și prieteni! Nu vă supărați prea mult dacă vă convoc direct, mai înainte de a vă fi scuturat noroiul și osteneala drumului; ar fi trebuit, evident, să vă acord câteva ore de odihnă; dar...

ȘEFUL PRETORIENILOR FLORENTIUS: S-a petrecut vreun eveniment important, stăpâne?

IULIAN: Da, într-adevăr. Îmi puteți spune... ce lipsea fericirii Caesarului?

FLORENTIUS: Ce-i mai putea lipsi fericirii Caesarului?

IULIAN: Mai nimic acum. (*Către Decentius.*) Armata a cerut să-mi fac o intrare triumfală în oraș. Se voia ca eu să trec porțile Luteției în fruntea legiunilor. Principi barbari prizonieri, cu mâinile legate, trebuiau să meargă pe lângă roțile carului; femei și sclavi a douăzeci de popoare cucerite trebuiau să urmeze, strânși unii în alții, cap lângă cap... (*Se-ntrerupe deodată.*) Bucurați-vă, bravii mei camarazi de luptă; iată pe tribunul Decentius, intim prieten și sfătuitor al împăratului. A sosit azi dimineață cu daruri și complimente de la Roma.

FLORENTIUS: Ah, nu lipsește, desigur, nimic fericirii Caesarului!

GENERALUL SEVERUS (*Încet lui Florentius*): De neînțeles! E din nou în grațiile împăratului!

FLORENTIUS (*încet*): Ah, ce împărat nestatornic!

IULIAN: S-ar spune că o mutenie uimită v-a lovit... Se apreciază că împăratul a făcut prea mult, dragul meu Decentius!

FLORENTIUS: Cum poate veni o asemenea idee în mintea Caesarului?

SEVERUS: Prea mult, nobile Caesar? Deloc. Împăratul n-ar şti să determine dreptele limite ale favorii sale?
FLORENTIUS: Aici e, fără îndoială, o mare şi rară distincţie...
SEVERUS: Aş numi-o extrem de mare şi rară.
FLORENTIUS: Şi, mai ales, aduce o răsunătoare mărturie a lipsei de orice gelozie în spiritul sublimului nostru împărat...
SEVERUS: O mărturie fără precendent, îndrăznesc s-o spun.
FLORENTIUS: Dar, în egală măsură, ce n-a îndeplinit Caesar în Galia în aceşti cîţiva ani?
IULIAN: Un vis prelungit, prea scumpi prieteni. N-am înfăptuit nimic de valoare. Nimic, nimic!
FLORENTIUS: Modestia ta socoteşte asta drept nimic? Ce era armata când i-ai luat conducerea? O mulţime dezordonată...
SEVERUS: Fără coeziune, fără disciplină, fără conducere...
IULIAN: Exagerezi, Severus!
FLORENTIUS: Şi nu cu această masă dezordonată ai mers împotriva alemanilor şi i-ai bătut, iar prin triumfurile tale ai preschimbat-o într-o armată de învingători? N-ai recucerit Colonia Agrippinensis?...
IULIAN: Nu, nu, vezi cu ochii prieteniei, dragul meu Florentius!...Unde ar fi efectiv adevărul? E drept că am alungat barbarii din insulele Rinului? Că am pus în stare de apărare Tres Tabernae, o fostă ruină, pentru a consolida siguranţa imperiului? Este cu adevărat aşa?
FLORENTIUS: Cum, stăpâne? Te poţi îndoi de asemenea nesăbuite fapte vitejeşti?
IULIAN: Nu, într-adevăr, mi se pare... Şi bătălia de la Argentoratum? N-am luat, oare, parte la ea? Am sentimentul unei victorii câştigate asupra lui Knodomar. Iar după victorie... Florentius, nu cumva am visat; ori cumva nu am reclădit fortul lui Traian când am pătruns în ţările germanice?
FLORENTIUS: Mărite Caesar, există un om atât de nebun pentru a-ţi contesta această glorie?
SEVERUS (*lui Decentius*): Mulţumesc soartei, care, la bătrâneţele mele, mi-a îngăduit să urmez un comandant atât de fericit.

FLORENTIUS (*la fel, către tribun*): Ce întorsătură ar fi putut lua atacul alamanilor, fără curajul și abilitatea Caesarului, nici nu cutez să gândesc.

MAI MULȚI CURTENI(*înaintând*: Da, stăpâne, Caesar e mare!

ALȚII *(bătând din palme*): Caesar n-are asemuire!

IULIAN (*timp de o clipă privește rând pe rând pe Decentius și pe ceilalți; apoi izbucnește într-un hohot de râs tare și scurt*): Atât de oarbă e prietenia, Decentius! Așa de oarbă, oarbă! (*Se întoarce spre ceilalți și izbește sulul de hârtie pe care-l ține în mână.*) Aici stă înscrisă o altă istorioară. Ascultați și gustați-o ca pe o rouă răcoritoare: vă veți dumiri. E mesajul împăratului către toți guvernatorii provinciilor... excelentul nostru Decentius ne-a adus o copie după el. Uite, se atestă că n-am înfăptuit nimic în Galia. Era un vis, așa cum o spuneam ceva mai înainte. Avem aici propriile cuvinte ale împăratului: sub fericitele auspicii ale împăratului, primejdia suspendată deasupra imperiului a fost îndepărtată.

FLORENTIUS: Toate treburile imperiului se fac sub auspiciile împăratului.

IULIAN: Mai mult decât asta, cu mult mai mult! Aici se povestește că *împăratul* e cel care s-a bătut și a învins pe Rin; că împăratul l-a ridicat pe regele alemanilor, când acesta implora umil, prosternat în față sa. Numele *meu* nu ajung să-l găsesc nicăieri în document... nu mai mult decât pe al tău, Florentius, și nici pe al tău, Severus! Și nici, în expunerea bătăliei de la Argentoratum... unde, așadar, l-am văzut? e acolo; iată: împăratul e acela care a dat ordinul de bătaie; împăratul însuși care, cu riscul vieții sale, a izbit cu sabia până la epuizare, luptând în rândul întâi; împăratul este cel care, datorită spaimei cauzate de prezența sa, a pus pe fugă barbarii... citiți, citiți, vă spun!

SEVERUS: Nobile Caesar, cuvântul tău e de ajuns.

IULIAN: Unde vreți să ajungeți, prieteni, cu vorbele voastre atrăgătoare? Vreți, printr-o prietenie excesivă, să faceți din

mine un parazit pe care să-l hrăniți cu prisosul jefuit de la masa vărului meu?... Ce gândești, Decentius? Ce spui de asta? Vezi că, în propria mea tabără, trebuie să-mi supraveghez partizani uneori destul de orbi pentru a fi pe punctul de a se rătăci dincolo de limitele răzmeriței.

FLORENTIUS (*repede, tribunului*): Într-adevăr, cuvintele mi-au fost destul de rău înțelese, dacă...

SEVERUS (*la fel, tribunului*): Niciodată nu mi-ar fi putut trece prin minte să înțeleg astfel...

IULIAN: O luați așa cum trebuie, frați de arme; n-avem decât să ne coborâm cu toții orgoliul. Întrebam mai înainte ce lipsea fericirii Caesarului. Acum o știți. Ceea ce lipsea fericirii Caesarului era ca adevărul să fie recunoscut. Casca ta de argint nu va fi acoperită de pulberea cortegiului triumfal, bravul meu Florentius! Împăratul și-a făcut pentru noi intrarea triumfală la Roma. Și astfel găsește orice solemnitate de prisos aici. Du-te, Sintula și decomandă cortegiul comandat. Împăratul dorește să-și gratifice soldații cu o cuvenită odihnă. Este voința sa ca ei să rămână în tabără în afara zidurilor. (*Șeful grajdurilor, Sintula, iese prin fund.*) Nu eram un filosof altădată? Cel puțin așa se spunea la Atena și la Efes. Câtă slăbiciune a spiritului omenesc în îmbelșugare. Eram pe punctul de a deveni necredincios înțelepciunii. Împăratul mi-a amintit-o. Mulțumește-i cu adâncă plecăciune, Decentius. Asta-i tot?

DECENTIUS: Încă ceva. După toate informațiile împăratului și conform epistolei pe care i-ai scris-o din Argentoratum, marea operă a păcii s-a încheiat fericit aici în Galia.

IULIAN: Bineînțeles; împăratul, prin vitejia lui, precum și datorită blândeții generoase...

DECENTIUS: Frontiera imperiului este asigurată pe Rin.

IULIAN: De către împărat, de către împărat.

DECENTIUS: În regiunile Dunării, dimpotrivă, treburile merg prost, și încă și mai rău în Asia; regele Sapor câștigă mereu teren.

IULIAN: Temerarul! Zvonurile relatează că nu i-a plăcut împăratului să-i zdrobească în vara aceasta cu armatele sale.

DECENTIUS: Împăratul are intenția de a-i zdrobi el însuși în primăvară. (*Scoate un sul de hârtie.*) Iată voința sa, nobile Caesar!

IULIAN: Să vedem, să vedem! (*Citește.*) Ah! (*Citește din nou îndelung, cu puternică emoție; apoi ridică ochii și spune:*) Prin urmare, e voința împăratului ca... Bine, bine, nobile Decentius; voința împăratului va fi satisfăcută.

DECENTIUS: Se impune să fie satisfăcută chiar de azi.

IULIAN: Chiar de azi; firește. Vino aici, Sintula. Ei bine, unde e? Ah, da!... Chemați pe Sintula!

(Un curtean iese prin fund; Iulian se apropie de fereastră și recitește documentele de la un capăt la altul.)

FLORENTIUS (*cu jumătate de voce tribunului*): Te rog stăruitor să nu te înșeli asupra a ceea ce am spus mai înainte. Când i-am atribuit glorie Caesarului, nu vroiam să spun prin asta, bineînțeles...

SEVERUS (*încet*): Niciodată nu mi-a putut trece prin minte că nu înțeleapta conducere a împăratului era cea care...

UN CURTEAN (*de cealaltă parte a tribunului*): Te rog, nobile domn... spune un cuvânt în favoarea mea la Curte și eliberează-mă de acest post penibil pe lângă un Caesar care... știu bine, el e înaltul văr al împăratului, dar...

UN ALT CURTEAN: Aș putea, din nefericire, să te informez despre fapte ce aduc în același timp mărturia unei uimitoare ușurătăți și a unor îndrăznețe speranțe...

IULIAN: Chiar de azi! Să-ți spun o vorbă, Decentius. Ar fi cea mai vie dorință a mea să pot depune această demnitate grea de răspundere.

DECENTIUS: Împăratul va fi informat.

IULIAN: Invoc cerul ca martor că niciodată n-am... Ah, iată pe Sintula; o să putem... (*Tribunului:*) Te duci?

DECENTIUS: Am de discutat cu generalii, nobile Caesar.

IULIAN: În afara prezenței mele?

DECENTIUS: Împăratul mi-a prescris să-l cruț pe prea scumpul său văr. (*Iese prin fund, urmat de alții, în afară de Sintula care rămâne aproape de ușă.*)

IULIAN (*îl privește o clipă.*): Sintula!

SINTULA: Da, nobile stăpân!

IULIAN: Apropie-te... Da, într-adevăr, ai aerul de a fi leal. Iartă-mă; n-am gândit niciodată că puteai să-mi fii atât de devotat.

SINTULA: Cum de știi că îți sunt devotat, stăpâne?

IULIAN (*arătând sulul de hârtie*): O pot afla de aici; se citește aici că trebuie să mă părăsești.

SINTULA: Eu, Doamne?

IULIAN: Împăratul dizolvă armata din Galia, Sintula.

SINTULA: Dizolvă...

IULIAN: Dar cum să numești asta altfel? Împăratul are nevoie de întăriri, totodată de partea Dunării și împotriva perșilor. Trupele noastre ajutătoare batave și herule vor pleca în grabă pentru a putea fi în Asia la primăvară.

SINTULA: Dar e cu neputință, stăpâne! Tu le-ai jurat solemn tocmai acestora, aliaților noștri, că nu trebuie în nici un caz să slujească dincolo de Alpi.

IULIAN: Întocmai, Sintula! Împăratul scrie că am dat această promisiune cu nesăbuință și fără aprobarea sa. Nu m-am îndoit niciodată de asta; dar stă scris acolo. Voi fi constrâns să-mi calc cuvântul, să mă dezonorez în ochii armatei, să întorc împotriva mea mânia tumultuoasă a barbarilor, poate armele lor mortale.

SINTULA: Asta nu se va întâmpla, stăpâne! Legiunile romane îți vor face un scut din piepturile lor.

IULIAN: Legiunile romane? Hm... naive prieten! Din fiecare legiune romană vor fi aleși trei sute de oameni, care vor fi deopotrivă trimiși pe cele mai scurte căi împăratului.

SINTULA: Ah, asta e!...

IULIAN: S-a calculat bine, nu e așa? Toate corpurile armatei vor fi stârnite împotriva mea, pentru ca să mă poată dezarma cu cât mai puțină primejdie.

SINTULA: Iar eu îţi spun, stăpâne, că nici unul singur dintre generalii tăi nu se va lăsa manevrat.

IULIAN: Generalii mei nu vor avea de îndurat ispita. Tu eşti omul.

SINTULA: Eu, dragul meu Caesar?

IULIAN: Stă scris aici. Împăratul te însărcinează să iei toate măsurile necesare şi să conduci în sfârşit la Roma oştile alese.

SINTULA: Şi eu sunt însărcinat cu asta? Aici, unde oameni ca Florentius şi bătrânul Severus...

IULIAN:Tu nu ai să-ţi reproşezi victorii, Sintula!

SINTULA: Nu, e foarte adevărat. Nu s-a vrut niciodată să mi se ofere ocazia de a arăta...

IULIAN: Am fost nedrept faţă de tine. Îţi mulţumesc pentru fidelitate.

SINTULA: O atât de mare favoare imperială! Doamne, pot vedea...

IULIAN: Ce vrei să vezi? Nu te vei lăsa folosit la aşa ceva.

SINTULA: Să mă ferească Domnul de a refuza supunerea faţă de împărat.

IULIAN: Sintula... ţi-ai putea dezarma Caesarul!

SINTULA: Caesarul a făcut totdeauna puţin caz de mine. Caesarul nu mi-a putut niciodată ierta că a avut de suportat pe lângă el un şef al grajdurilor care era ales de împărat.

IULIAN: Împăratul e mare şi înţelept; el ştie să aleagă.

SINTULA: Stăpâne... ard de dorinţa de a-mi face datoria; pot cere ordinul împăratului?

IULIAN (*îi întinde unul din documente*): Iată ordinul împăratului. Mergi şi fă-ţi datoria.

MYRRHA (*intră repede prin dreapta*): O, Mîntuitorule îndurător!

IULIAN: Myrrha! Ce este?

MYRRHA: Oh, protegiuască-ne cerul! Stăpâna mea...

IULIAN: Stăpâna ta... ce are?

MYRRHA: Boală sau nebunie...Ajutor, ajutor!

IULIAN: Elena bolnavă! Doctorul! E nevoie de Oribazez, Sintula. Du-te să-l cauți!

(Șeful grajdurilor iese prin fund. Iulian vrea și el să iasă în grabă prin dreapta, dar întâlnește la ușă pe prințesa Elena, înconjurată de sclave. Fața îi e sălbatică și rătăcită, părul și veșmintele desfăcute.)

ELENA: Luați pieptănul! Luați pieptănul, vă spun! E fierbinte. Focul e în păr; ard, ard!

IULIAN: Elena! Dumnezeu să aibă milă de noi!...

ELENA: Nimeni nu-mi va veni deci în ajutor? Ele mă omoară cu înțepături de ac!

IULIAN: Draga mea Elenă! Ce ți s-a întâmplat?

ELENA: Myrrha, Myrrha! Eliberează-mă de aceste fete, Myrrha!

MEDICUL ORIBAZES (*sosește din fund*): Ce veste înspăimântătoare mi s-a adus?... E adevărat? Ah!

IULIAN: Elena! Iubirea mea, lumina vieții mele!...

ELENA: Departe de mine! Oh, blânde Iisuse, vino în ajutor! (*Se prăbușește pe jumătate în mijlocul sclavelor.*)

IULIAN: Și-a pierdut mințile. Ce poate avea, Oribazes? Vezi... acești ochi, din cale afară de mari!...

ORIBAZES (*Myrrhei*): Ce-a mâncat prințesa? Ce-a mâncat sau ce-a băut?

IULIAN: Ah, crezi?...

ORIBAZES: Răspundeți, femei; ce i-ați dat prințesei?

MYRRHA: Noi? Oh, nimic, crede-mă; ea însăși a...

ORIBAZES: Ei bine, ei bine?

MYRRHA: Fructe; erau piersici, cred... Oh, nu știu...

IULIAN: Fructe! Piersici? Din acelea pe care?...

MYRRHA: Da... nu... da... nu știu, stăpâne... Erau doi nubieni...

IULIAN: Ajutor, ajutor, Oribazes!

ORIBAZES: Din nefericire, mă tem...

IULIAN: Nu, nu, nu!

ORIBAZES: Tăcere, Doamne, își revine.

ELENA (*șușotind*): Pentru ce soarele a coborât? Oh, sfîntă și tainică întunecime!

IULIAN: Eleno, ascultă! Adună-ți ideile...
ORIBAZES: Nobila mea principesă...
IULIAN: E medicul, Eleno!(*Îi ia mâna.*) Nu, aici, unde sunt eu.
ELENA (*se desprinde*): Ptiu, uite-l încă!
IULIAN: Ea nu mă vede. Aici, aici, Eleno!
ELENA: Oribilul bărbat e veşnic după mine.
IULIAN: Ce vrea să spună?
ORIBAZES: Depărtează-te, nobile stăpân!...
ELENA: Dulce tăcere! El nu se îndoieşte...Oh, dragul meu Gallus!
IULIAN: Gallus?
ORIBAZES: Du-te, nobile Caesar; nu se cuvine...
ELENA: Ce aer îndărătnic îţi dau cârlionţii părului strânşi în jurul gâtului. Oh, acest gât cărnos şi scurt...
IULIAN: Abis şi iar abis!...
ORIBAZES: Delirul creşte...
IULIAN: Văd, văd. Trebuie să examinezi, Oribazes!
ELENA: Încă mai vrea să examineze... Cerneală pe degete; praf de cărţi în păr... nespălat; ptiu, ptiu ce urât miroase!
MYRRHA: Stăpâne, îmi poruncești să...
IULIAN: Du-te, femeie!
ELENA: Cum te-ai putut lăsa biruit de el, tu, brun barbar cu trup puternic? El nu ştie să învingă femeile. Ce greaţă îmi provoacă această virtute a neputinţei.
IULIAN: Îndepărtaţi-vă toţi! Nu aşa aproape, Oribazes! O voi veghea pe principesă cu însumi.
ELENA: Te-ai mâniat pe mine, tu, falnicule? Dar Gallus a murit. Cu capul tăiat. Ce lovitură a trebuit. Nu fi gelos, tu cel dintâiul al meu şi cel de pe urmă. Ardeţi-l pe Gallus în focul infernului... până şi atunci vei fi tot tu, tu, tu!...
IULIAN: Ne te apropia, Oribazes!
ELENA: Omorâţi-l şi pe preot! Nu vreau să-l mai văd, pentru că el cunoaşte dulcea noastră taină. O, tu, dorinţă a zilelor mele, delicii ale nopţilor mele! Erai cu adevărat tu însuţi... sub înfăţişarea slujitorului tău... în paraclis; da, da, tu erai

acolo; erai tu... în întunecime, în aer, sub vălul norilor de tămâie, în noaptea când viitorul Caesar, împotriva inimii mele...

IULIAN (*se dă înapoi cu un strigăt*): Ah!

ELENA (*cu brațele întinse*): Iubitul și domnul meu! Al meu, al meu!... (*Cade pe podea; sclavele se grăbesc și o înconjoară.*)

IULIAN (*rămâne o clipă nemișcat, apoi ridică pumnul strâns și strigă*): Galileene!

(*Sclavele o duc pe prințesă prin dreapta; în același timp, cavalerul Sallust intră iute prin fund.*)

CAVALERUL SALLUST: Prințesa leșinată! Oh, asta trebuia, prin urmare, să se întâmple!

IULIAN (*îl ia pe medic de braț și-l trage deoparte*): Spune adevărul! Ai știut înainte de azi că... în sfârșit, mă înțelegi; ai avut, înainte de azi, vreo idee despre... despre starea prințesei?

ORIBAZES: Eu, ca și ceilalți toți, stăpâne!

IULIAN: Și nu mi-ai spus nimic, Oribazes!

ORIBAZES: Cum, dragul meu Caesar?

IULIAN: Cum ai putut îndrăzni să mi-o ascunzi?

ORIBAZES: Stăpâne, nu exista decât un lucru pe care-l ignoram toți.

IULIAN: Și anume?

ORIBAZES: Că Caesar nu știa nimic. (*E gata să iasă.*)

IULIAN: Unde te duci?

ORIBAZES: Să încerc mijloacele pe care meșteșugul meu...

IULIAN: Cred că meșteșugul tău va fi inutil.

ORIBAZES: Doamne, s-ar putea totuși ca...

IULIAN: Inutil, îți spun!

ORIBAZES (*dă înapoi cu un pas*): Puternice Caesar, e de datoria mea să nu-ți dau ascultare într-asta.

IULIAN: Ce sens dai tu cuvintelor mele? Du-te, du-te! Încearcă ceea ce meșteșugul tău... salvează pe sora împăratului; împăratul se va arăta nemângâiat dacă drăgăstoasele-i griji ar

aduce o nenorocire. Căci știi, fără îndoială, acele fructe erau un dar al împăratului.

ORIBAZES: Ah!

IULIAN: Du-te, du-te, prietene... și încearcă ceea ce meșteșugul tău...

ORIBAZES (*se înclină respectuos*): Cred că meșteșugul meu e de prisos, stăpâne! (*Iese prin dreapta.*)

IULIAN: Ah, tu, Sallust! Cum ți se pare? Iată că valurile soartei reîncep a vrea să-mi înece familia.

SALLUST: Oh, dar se încearcă salvarea. Oribazes o să...

IULIAN (*curmă scurt gândurile lui Sallust*): Prințesa moare.

SALLUST: Oh, dacă îndrăzneam să vorbesc! Dacă îndrăzneam să descâlcesc firele ținute de această urzeală a morții!

IULIAN: Fii liniștit, prietene; toate firele vor fi descurcate și atunci...

DECENTIUS (*sosește prin fund*): Cum să apar în prezența Caesarului meu! Căile Domnului sunt de nepătruns!... Sunt zdrobit... De ce nu poți citi înlăuntrul meu! Iată-mă, sol al doliului și al nefericirii!...

IULIAN: Da, o poți spune și repeta, nobile Decentius! Și ce cuvinte aș putea găsi, îndeajuns de delicate și de învăluite, pentru a face această știre suportabilă urechii de frate a împăratului!

DECENTIUS: Ce fatalitate, că s-a întâmplat aproape în același timp cu trimiterea mea aici! Și tocmai în acest moment! Oh, acest fulger în cerul fără nori al nădejdilor!

IULIAN: Da, această furtună ce se ridică și pustiește, exact în clipa când corabia părea că vrea să intre într-un port deîndelung dorit; acest, această... durere ne face elocvenți, Decentius... pe tine ca și pe mine. Dar, mai presus de toate treburile, trebuie ca nubienii să fie puși în închisoare și interogați.

DECENTIUS: Nubienii, Doamne? Crezi că zelul meu indignat ar fi putut îndura ca cei doi slujitori neglijenți, o clipă mai mult...

IULIAN: Cum? Sper că nu i-ai...

DECENTIUS: Spune că am fost prea prompt, Caesare, puternic, dar iubirea mea pentru împărat și pentru casa lui în doliu trebuia, pe bună dreptate, să fie mai puțin mare decât este, pentru a-mi îngădui, într-un asemenea moment, recea reflecție.

IULIAN: I-ai morât pe cei doi sclavi?

DECENTIUS: Nu meritaseră de șapte ori moartea pentru neglijența lor? Erau niște sălbatici păgâni, doamne. Mărturia lor n-ar fi slujit la nimic; mi-a fost peste putință să-i fac să spună ceva, în afară de faptul că luaseră asemenea bunuri importante să stea mult și bine în vestibul fără supraveghere, accesibile tuturor și fiecăruia...

IULIAN: Aha! Cu adevărat, Decentius.

DECENTIUS: Nu dau vina pe nimeni. Însă, prea iubite Caesar, ia aminte: ești înconjurat de slujitori necredincioși. Curtea ta... ce funestă neînțelegere!... s-a crezut a ghici un fel de dizgrație, sau nu știu cum să spun, în măsurile pe care împăratul a fost obligat să le ia aici; pe scurt...

SINTULA (*intră prin fund*): Stăpâne, mi-ai dat o misiune pe care sunt incapabil s-o îndeplinesc.

IULIAN: Împăratul e cel care ți-a dat această misiune, bunul meu Sintula!

SINTULA: Retrage-mi-o, doamne, căci chiar nu pot...

DECENTIUS: Ce s-a întâmplat?

SINTULA: Tabăra freamătă. Cohortele legiunilor și aliații se răscoală...

DECENTIUS: ...Împotriva voinței împăratului!

SINTULA: Soldații strigă că vor să se rămână la făgăduielile Caesarului.

IULIAN: Ascultați, ascultați; acele strigăte, afară!...

SINTULA: O mulțime dintre ei aleargă încoace!

DECENTIUS: Nimeni să nu intre!

SALLUST (*la fereastră*): E prea târziu. Întreaga piață e plină de soldați amenințători.

DECENTIUS: Viața de preț a Caesarului se află în primejdie! Unde este Florentius?

SINTULA: A plecat repede.

DECENTIUS: Ticălosul lăudăros! Dar Severus?

SINTULA: Severus pretinde că e bolnav; s-a lăsat condus la locuința lui de la țară.

IULIAN: Am să le vorbesc eu însumi furioșilor.

DECENTIUS: Nu vei ieși de aici, puternice Caesar.

IULIAN: Ce mai e?

DECENTIUS: Îmi cunosc datoria, prea nobile stăpân, ordinul împăratului... viața prea scumpului său văr... Caesar e prizonierul meu.

SALLUST: Ah!

IULIAN: Iată-ne, așadar, aici, în sfârșit!

DECENTIUS: Trupele pretoriene, Sintula! Vei avea de dus în siguranță pe Caesar la Roma.

IULIAN: La Roma!

SINTULA: Ce spui, acolo?

DECENTIUS: La Roma, îți spun!

IULIAN: Ca pe Gallus! (*Strigă pe fereastră.*) Ajutor, ajutor!

SALLUST: Fugi, dragul meu Caesar, fugi, fugi!

(Se aud strigăte furioase afară. Soldați ai legiunilor romane, trupe auxiliare batave și alți aliați intră cățărându-se pe fereastră. În același timp, o mulțime pătrunde prin ușa din fund. Printre primii veniți, portdrapelul Mauros; femei, dintre care cele mai multe cu copii în brațe, urmează pe cei sosiți.)

STRIGĂTE ALE SOLDAȚILOR: Caesar! Caesar!

ALTE VOCI: Pentru ce ne-ai trădat?

ÎNCĂ UNELE: Jos Caesarul fără credință!

IULIAN (*se aruncă, cu brațele întinse printre soldați și strigă*): Camarazi, frați de arme... eliberați-mă de dușmani.

DECENTIUS: Ah, ce însemnează!...

STRIGĂTE FURIOASE: Jos cu Caesar! Doborâți-l!

IULIAN: Faceți cer în jurul meu; scoateți săbiile!

PORTDRAPELUL MAUROS: Chiar sunt scoase!

FEMEI: Loviți-l; loviți-l!

IULIAN: Mulțumesc că ai venit, Mauros! Cinstite Mauros! Da, da; pe tine pot conta.

SOLDAȚI BATAVI: Cum îndrăznești să ne trimiți la capătul lumii? Asta e ceea ce ne-ai făgăduit?

ALȚI ALIAȚI: Nu dincolo de Alpi! Nu ține de serviciul nostru!

IULIAN: Nu la Roma! Nu mă duc acolo; vor să mă asasineze, așa cum l-au asasinat pe fratele meu Gallus!

MAUROS: Ce spui, doamne!

DECENTIUS: Nu-l credeți!

IULIAN: Nu-l atingeți pe nobilul Decentius; el nu e vinovat.

SUBOFIȚERUL LAIPSO: E adevărat; Caesar e vinovatul.

IULIAN: Ah, tu ești, Laipso! Brav prieten, iată-te! Te-ai bătut bine la Argentoratum.

LAIPSO: Caesar își amintește?

SUBOFIȚERUL VARRO: Promisiunile sale! De ele nu-și amintește.

IULIAN: Nu vocea neînfricatului Varro o percep acum? Ah, da, iată-l! Rana ți-e vindecată, văd. O, brav luptător... a spune că mi s-a refuzat să te fac sutaș!

VARRO: Chiar ai fi vrut-o?

IULIAN: Nu reproșați nimic împăratului pentru că mi-a respins cererea. Împăratul nu cunoaște pe nici unul dintre voi, așa cum vă cunosc eu.

DECENTIUS: Soldați, ascultați-mă!...

VOCI NUMEROASE: Noi nu avem nimic de a face cu împăratul.

ALȚII (*înaintând, amenințători*): Caesar trebuie să ne dea socoteală!

IULIAN: Ce putere are nefericitul vostru Caesar, prieteni? Vor să mă conducă la Roma. Nu mi se îngăduie să-mi administrez propriile afaceri. Mi se confiscă partea din prada de război. Gândisem să dau cinci bucăți de aur și o monedă de argint fiecărui soldat, dar...

SOLDAȚII: Ce spune?

IULIAN: Nu împăratul mi-o interzice, ci sfetnicii răi și geloși. Împăratul e bun, scumpii mei prieteni! Oh! dar împăratul e bolnav; nu poate face nimic...

NUMEROȘI SOLDAȚI: Cinci piese de aur și o monedă de argint!

ALȚII: Și ni se refuză!

ȘI ALȚII: Cine îndrăznește să-i refuze lui Caesar?

MAUROS: Iată cum e tratat Caesar, tatăl soldaților!

LAIPSO: Caesar, care a fost pentru noi un prieten mai curând decât un stăpân! Nu e adevărat, hei?

NENUMĂRATE VOCI: Da, da, e adevărat!

VARRO: Caesar, învingătorul, nu trebuie să-și aleagă sutașii cum înțelege el?

MAUROS: Nu trebuie să dispună liber de prada ce-i revine?

STRIGĂTE VIOLENTE: Da, da, da.

IULIAN: Vai, la ce v-ar sluji asta? Cum vă veți folosi de bunurile voastre pământești, voi care veți fi duși în cele mai depărtate țări, unde vă așteaptă o soartă nesigură...

SOLDAȚII: Nu ne ducem acolo!

IULIAN: Nu mă priviți; mi-e rușine; sunt gata să vărs șiroaie de lacrimi, când mă gândesc că, peste câteva luni, veți fi pradă bolilor, foamei și armelor unui dușman sângeros.

NUMEROȘI SOLDAȚI (*strângându-se pe lângă el*): Caesar! Bunule Caesar!

IULIAN: Și apoi, există femeile și copiii, pe care sunteți obligați să-i părăsiți fără apărare în locuințele voastre risipite! Cineva să apere familiile demne de milă, viitoarele văduve și pe orfanii care în curând vor fi expuși atacurilor răzbunătoare ale alemanilor?

FEMEILE (*plîngînd*): Caesar, Caesar, ocrotește-ne!

IULIAN (*și el în lacrimi*): Ce este Caesar? Ce poate face Caesarul căzut?

LAIPSO: Scrie împăratului și adu-i la cunoștință...

IULIAN: Vai, ce este împăratul? Împăratul este bolnav — trup și spirit. E epuizat de grijile sale pentru binele imperiului. Nu e așa, Decentius?

DECENTIUS: Da, bineînțeles, dar...

IULIAN: Cât m-a mișcat, când am aflat...(*Strânge mâinile celor care-l înconjoară.*) Rugați-vă pentru sufletul lui, voi care veneraţi pe bunul Hristos! Faceți sacrificii pentru sănătatea lui, voi care ați rămas credincioși zeilor părinților voștri... Știți cumva că împăratul și-a făcut o intrare triumfală la Roma?

MAUROS: Împăratul?

VARRO: Cum? La întoarcerea de pe Dunăre, unde a fost bătut?

IULIAN: La întoarcerea de pe Dunăre și-a făcut o intrare triumfală pentru victoriile noastre...

DECENTIUS (*amenințător*): Puternice Caesar, reflectează...

IULIAN: Da, e adevărat ceea ce spune tribunul; reflectați în ce măsură spiritul împăratului trebuie să se fi întunecat, pentru ca așa ceva să fie posibil. Oh! văr al meu, atât de grav atins! Atunci când la Roma a trecut pe cal pe sub arcul majestuos al lui Constantin, s-a crezut așa de mare, încât și-a îndoit spatele și și-a plecat capul până la arcada șeii sale.

MAUROS: Ca un cocoș sub o poartă!

(*Râsete printre soldați.*)

CÂTEVA VOCI: Ăsta e un împărat?

VARRO: Și trebuie să i te supui!

LAIPSO: Destul despre el!

MAUROS: Caesar, ia conducerea!

DECENTIUS: Revoltă!...

VOCI NUMEROASE: Ia puterea, ia puterea, Caesar!

IULIAN: Smintiților! Asta înseamnă a vorbi ca niște romani? Vreți să vă asemuiți barbarilor alamani? Ce striga Knodomar la Argentoratum? Răspunde-mi, bunul meu Mauros... ce striga?

MAUROS: Striga: trăiască împăratul Iulian!

IULIAN: Ah, taci, taci! Ce tot spui acolo?

MAUROS: Trăiască împăratul Iulian!

CEI CARE SUNT ÎN SPATE: Ce se întâmplă?

VARRO: E aclamat Caesarul Iulian împărat!

(Strigăte foarte tari: Trăiască împăratul! Trăiască împăratul Iulian! Strigătul se propagă afară până departe; toți vorbesc în același timp; Iulian, vreme îndelungată, nu poate lua cuvântul.)

IULIAN: Oh, vă rog stăruitor!... Soldați, prieteni, camarazi de arme... vedeți, îmi întind brațele tremurânde!... Nu te neliniști, nobile Decentius!... Oh, ce a trebuit să mi se întâmple! Nu vă reproșez nimic, credincioșii mei; disperarea v-a împins. Voi o vreți. Bine; mă supun voinței armatei... Sintula, întruneşte-mi generalii... Tu, tribune, vei putea mărturisi în fața lui Constantius că numai constrâns și forțat... (*Se întoarce spre Varro.*) Mergi, sutașule, să dai de știre taberei că s-a petrecut asemenea schimbare neașteptată. Eu însumi am să scriu deîndată la Roma...

SALLUST: Doamne, soldații vor să te vadă.

MAUROS: Cu o coroană de aur pe cap, împărate!

IULIAN: Niciodată n-am fost în posesia unei astfel de bijuterii.

MAUROS: Ăsta poate aranja lucrurile (*Își scoate lanțul de la gât, pe care-l înfășoară de două ori pentru a încinge fruntea Caesarului.*)

STRIGĂTE AFARĂ: Împăratul; împăratul! Vrem să-i vedem pe împărat!

SOLDAȚI: Pe scut! Înălțați-l!

(Cei care-l înconjoară ridică pe Iulian pe un scut și-l arată mulțimii care-l aclamă îndelung.)

IULIAN: Voința armatei fie împlinită! Mă plec în fața inevitabilului și-mi reînnoiesc toate promisiunile...

SOLDAȚII LEGIUNILOR: Cinci bucăți de aur și o monedă de argint!

BATAVII: Nu dincolo de Alpi!

IULIAN: Ne vom stabili la Vienna. E orașul cel mai puternic din Galia, ba ceva mai mult, bogat în provizii de tot felul. Am intenția de a aștepta acolo, pentru a vedea dacă vărul meu descurajat va să accepte ce am hotărât aici pentru binele imperiului...

SALLUST: N-o va face, doamne!

IULIAN (*întinzând mâinile*): Înțelepciune divină, luminează-i sufletul întunecat și îndrumă-l spre cât mai bine! Fii cu mine noroc, care până aici nu mi-ai lipsit niciodată.

MYRRHA ȘI CELELALTE FEMEI (*lamentându-se afară, la dreapta*): Moartă, moartă, moartă.

ACTUL V

La Vienna. Un spațiu boltit în catacombe. Spre stânga, urcă o scară în spirală. În zidul din fund e scobită o scară ce se termină sus cu o ușă închisă. În față, la dreapta, nenumărate scări coboară spre săli mai adânci. Spațiul e slab luminat de o lampă atârnată.

Caesarul Iulian, cu barba zbârlită și straiele murdare, stă aplecat deasupra deschizăturii din dreapta. O cântare psalmistă răzbate prin nișa bisericii construite deasupra.

IULIAN (*vorbind în jos*): Încă nici un semn?
O VOCE (*din adîncuri*): Nici unul.
IULIAN: Nici da, nici nu? Nici pentru, nici contra?
VOCEA: Amândouă în același timp.
IULIAN: E, ca și cum ai spune, nimic.
VOCEA: Așteaptă, așteaptă.
IULIAN: Am așteptat cinci zile. Nu-mi cereai mai mult de trei. Ei bine, află!... nu sunt dispus să... (*Ascultă spre ieșire și spune cu jumătate voce.*) Nu vorbi!
SALLUST (*intră prin stânga*): Stăpâne, stăpâne!
IULIAN: Tu ești, Sallust? Pentru ce vii aici?
SALLUST: Ce grele întunecimi... ah, te văd.
IULIAN: Ce vrei?
SALLUST: Să te slujesc, dacă voi putea... să te aduc iară printre cei vii.
IULIAN: Ce mai e nou acolo sus, în lume?

SALLUST: Soldaţii se agită; ne dăm seama după tot felul de semne că în curînd îşi vor pierde răbdarea.

IULIAN: Soarele străluceşte, fără îndoială, în clipa asta acolo sus.

SALLUST: Da, stăpâne.

IULIAN: Bolta cerului e ca o mare de lumini scânteietoare. Soarele e poate sus de tot. E cald; aerul vibrează de-a lungul zidurilor; fluviul pe jumătate secat murmură pe pietrele albe... Frumoasă viaţă, frumoasă lume!

SALLUST: Oh, vino, vino, stăpâne! Această şedere în catacombe e interpretată în defavoarea ta.

IULIAN: Cum e interpretată?

SALLUST: O pot spune?

IULIAN: Poţi şi trebuie. Cum e interpretată?

SALLUST: Mulţi cred că, mai puţin doliul decât remuşcarea, straniu mi te-a împins să te ascunzi sub pământ.

IULIAN: Ei cred că eu am omorât-o?

SALLUST:Aspectul misterios al acestei istorii trebuie să-i scuze, dacă...

IULIAN: Nimeni n-a omorât-o, Sallust. Era prea curată pentru lumea noastră de păcate; drept pentru care un înger cobora din cer, în fiece noapte, în camera ei şi o chema. Ce altă explicaţie pot da? Nu ştii că preoţii, la Luteţia, aşa i-au justificat moartea? Iar preoţii se cade să o ştie. Convoiul ei funebru până aici nu s-a înfăţişat ca un cortegiu triumfal de-al lungul ţării? N-au alergat toate femeile din Vienna înaintea sicriului în afara porţilor oraşului, n-au salutat-o cu ramuri verzi în mâini, n-au întins covoare pe cale, n-au intonat mulţumiri fierbinţi în cinstea acestei logodnice cereşti, care era condusă spre casa soţului ei?... De ce ai râs?

SALLUST: Eu, stăpâne?

IULIAN: Noapte şi zi, de atunci, am auzit cântecele de nuntă. Ascultă, ascultă; s-a dus întru gloria ei spre înalturi. Da, sigur, era o adevărată femeie creştină. Se ţinea strict de precept... Dădea Caesarului ceea ce era al Caesarului, iar

celuilalt îi dădea... dar nu despre asta aveam de vorbit; tu nu eşti iniţiat în tainele doctrinei, Sallust!... Despre noutăţi te întrebam.

SALLUST: Cea mai importantă din câte ştiu e că împăratul, aflând cele petrecute la Luteţia, a fugit, zice-se, până-n Antiohia.

IULIAN: Această veste mi-a parvenit. Constantius ne şi vedea, fără îndoială, în faţa porţilor Romei.

SALLUST: Prietenii, care ţi-au luat cu îndrăzneală partea în asemenea primejdioasă întreprindere, vedeau în sufletul lor acelaşi spectacol.

IULIAN: Momentul nu ne e prielnic, Sallust. Nu ştii că, în timpul jocurilor militare, înaintea plecării din Luteţia, scutul mi s-a sfărâmat până-ntr-atât încât numai mânerul mi-a rămas? Şi nu ştii că, atunci când am vrut să urc pe cal, slujitorul ale cărui mâini împreunate îmi serveau de scaun s-a rostogolit pe pământ?

SALLUST: Te-ai suit în şa, totuşi, stăpâne!

IULIAN: Însă omul a căzut.

SALLUST: Oameni şi mai buni vor cădea, dacă Caesar ezită.

IULIAN: Împăratul e plăpând.

SALLUST: Împăratul trăieşte. Misivele pe care i le-ai scris despre proclamaţia ta...

IULIAN: Despre proclamaţia ce mi s-a impus. M-au forţat... nu exista alegere.

SALLUST: Împăratul nu admite asemenea explicaţie. Intenţia sa, când o armată va fi fost adunată în ţările Orientului, este de a se năpusti asupra Galiei...

IULIAN: De unde ştii?

SALLUST: Printr-o întâmplare, stăpâne! Te rog fierbinte, crede-mă!

IULIAN: Bine, bine; când se va întâmpla asta voi merge înaintea lui Constantius... nu cu sabia în mână...

SALLUST: Nu? Dară cum gândeşti să mergi în întâmpinarea lui?

IULIAN: Vreau să dau împăratului ceea ce este al împăratului.
SALLUST: Vrei să spui cu alte cuvinte că te vei retrage?
IULIAN: Împăratul e plăpând.
SALLUST: Oh, ușuratică speranță! (*Se aruncă în genunchi.*) Atunci, ia-mi viața, stăpâne!
IULIAN: Ce vrei să spui?
SALLUST: Caesare, ia-mi viața; prefer să mor din ordinul tău mai degrabă decât printr-acela al împăratului.
IULIAN: Ridică-te, prietene!
SALLUST: Nu; lasă-mă la picioarele Caesarului meu, să mărturisesc totul. Oh! prea iubite stăpân... a fi obligat să povestești una ca asta!... Când am venit să te găsesc în tabără aproape de Rin, ... când ți-am amintit prietenia noastră de odinioară, din vremea când eram laolaltă în Grecia... când ți-am cerut să împart cu tine primejdiile războiului... veneam atunci, o, Caesare, în calitate de spion secret în solda împăratului...
IULIAN: Tu!...
SALLUST: De câtva timp, spiritul mi-era înflăcărat de mânie împotriva ta; îți amintești acea vagă neînțelegere de la Milano, nu ușoară pentru mine, care sperasem că Caesar mă va ajuta să-mi restabilesc prosperitatea ce se clătina. La Roma s-a știut scoate profit dintr-asta; s-a gândit că eram omul bine ales pentru a-ți supraveghea pașii.
IULIAN: Și te-ai putut vinde pentru asta? Ce neagră trădare!
SALLUST: Eram pierdut, stăpâne; și mi se părea că Caesar mă părăsise. Da, dragul meu Caesar, te-am trădat... în primele luni; nu mai mult. Amabilitatea ta, inima-ți mare, întreaga bunăvoință pe care mi-o mărturiseai... am devenit ceea ce pretinsesem a fi, partizanul tău credincios și, în scrisorile mele către Roma, i-am mistificat pe acei care mă trimiseseră.
IULIAN: Acele scrisori erau de la tine. Oh, Sallust!
SALLUST: Nu cuprindeau nimic care să-ți fi putut dăuna, stăpâne. Ce vor fi putut scrie alții nu știu; știu numai că

prea adesea am gemut, chinuit de o tăcere constrânsă și detestată. Am mers orbește atât de departe precât mi-a fost posibil. Acel document adresat unui om nedesemnat, în tabăra ta, unde se dădea vestea intrării triumfale a împăratului la Roma și pe care l-ai găsit într-o dimineață strecurat sub cortul tău, în vremea întoarcerii la Luteția... Chiar l-ai găsit, stăpâne?

IULIAN: Da, da...

SALLUST: Mie mi-era adresat și o întâmplare favorabilă mi-a îngăduit să fac astfel încât să-ți parvină. Să vorbesc, nu îndrăzneam. *Voiam* să vorbesc, dar nu puteam; amânam din zi în zi mărturisirea rușinii mele. Oh, pedepsește-mă, stăpâne; uite, îți sunt la picioare!

IULIAN: Ridică-te, mi-ești mai drag așa... câștigat fără voia mea și fără a ta. Ridică-te, prieten al sufletului meu; nimeni nu se va atinge de un fir de păr de pe capul tău.

SALLUST: Ia-mi mai degrabă viața, pe care nu vei avea mult timp puterea de a o apăra. Spui că împăratul e plăpând. (*Se ridică.*) Dragul meu Caesar, ceea ce am jurat să trec sub tăcere, dau pe față acum. Debilitatea împăratului nu lasă nici o speranță pentru tine. Împăratul se recăsătorește.

IULIAN: Ce nebunie! Cum poți gândi!...

SALLUST: Împăratul se recăsătorește, stăpâne! (*Îi întinde câteva hârtii.*) Citește, citește, nobile Caesar; aceste scrisori nu-ți vor lăsa nici o îndoială.

IULIAN (*apucă hârtiile și citește*): Da, lumină și putere a soarelui!...

SALLUST: De ce n-am cutezat să vorbesc mai curând!

IULIAN (*citind mereu*): Ia în căsătorie o femeie. Constantius... acest om pe care îl revendică întunecimea!... Faustina... ce se spune acolo? Tânără, abia nouăsprezece ani... o fată de...ah, o fată dintr-o familie orgolioasă. Deci, o creștină înfocată. (*Împăturește hârtiile.*) Ai dreptate, Sallust; debilitatea lui nu lasă nici o speranță. Fie debil, muribund... ce interesează? Faustina nu e pioasă? Va să apară un

înger vestitor sau aproximativ... Ha-ha! pe scurt... într-un chip sau altul... se va face să existe un tânăr Caesar și atunci...

SALLUST: A ezita însemnează a te pierde.

IULIAN: Asta a fost pregătită de departe și în mare taină, Sallust. Da, dacă este așa, toate enigmele se explică. Elena... n-a fost, așa cum am presupus, limba ei imprudentă cea care a pierdut-o...

SALLUST: Nu, stăpâne.

IULIAN: S-a gândit... s-a crezut că... O, dreptate nivelatoare de nepătruns! pentru asta trebuia ca ea să facă, net, loc.

SALLUST: Da, pentru asta; eu am fost acel asupra căruia s-au aruncat mai întâi ochii, la Roma. Oh, stăpâne, nu te îndoiești că am refuzat? Am pretextat imposibilitatea de a găsi o ocazie; am fost asigurat că se renunțase la atare punere în execuție criminală, și atunci...

IULIAN: Nu se vor opri la... la dublul cadavru din sicriul de piatră, de acolo. Constantius se recăsătorește. Pentru asta trebuia să mă dezarmeze la Lutetia.

SALLUST: N-ai decât un mijloc de salvare, dragul meu Caesar; trebuie să acționezi mai înainte ca împăratul să redobândească forțe.

IULIAN: Dacă m-aș fi retras în singurătate, pentru a mă dedica înțelepciunii pe care aici a trebuit fără doar și poate s-o neglijez? Noii stăpâni ai puterii ar îngădui o asemenea existență? Numai faptul de a mă ști viu ar fi ca o sabie suspendată deasupra capetelor lor.

SALLUST: Părinții viitoarei împărătese sunt oamenii care înconjurau pe Caesarul Gallus în timpul ultimelor sale ore.

IULIAN: Tribunul Skudilo. Crede-mă, prietene... nu l-am uitat. Și pentru acest sângeros împărat aș ceda și aș pieri! Pe el l-aș cruța, pe el care, timp de atâția ani, n-a făcut decât să se învârtească printre cadavrele apropiaților mei.

SALLUST: Dacă-l cruți, de-acum în trei luni o să se învârtească printre cadavrele partizanilor tăi.

IULIAN: Da, da; într-asta ai dreptate, firește. E aproape o obligație să merg împotriva lui. Dacă nu o fac, nu o voi face pentru mine. Nu e vorba aici despre soarta a mii de oameni? Nu e în joc viața lor? Stă cumva în puterea mea să evit hotărârile extreme? Tu ești mai vinovat decât mine, Sallust. Pentru ce n-ai vorbit mai curând?

SALLUST: La Roma am fost pus să depun un jurământ solemn că o să tac.

IULIAN: Un jurământ. Aha! Pe zeii părinților tăi?

SALLUST: Da, stăpâne... pe Zeus și pe Apollo.

IULIAN: Și totuși rupi jurământul.

SALLUST: Doresc să trăiesc.

IULIAN: Dar zeii?

SALLUST: Zeii... sunt departe.

IULIAN: Da, zeii voștri sunt departe; ei nu constituie o piedică; nu stânjenesc pe nimeni; lasă omului coatele libere pentru acțiune. Oh, această fericire greacă de a te simți liber!... Spuneai că împăratul, răzbunător cum e, o să verse sângele credincioșilor mei. Da, cine se poate îndoi că nu va fi așa? Knodomar a fost cruțat? Prizonier inofensiv, n-a trebuit să plătească cu viața o greșeală de limbă? Căci... o știu, Sallust... l-au omorât; era o minciună acel zvon despre nostalgia barbarului. La ce trebuie, prin urmare, să ne așteptăm noi? Sub ce aspect odios tribunul Decentius nu va fi prezentat evenimentele la Roma?

SALLUST: Îți dai seama despre asta mai ales prin prompta fugă a lui Constantius de la Curte în Antiohia.

IULIAN: Și nu sunt eu părintele armatei, Sallust?

SALLUST: Părintele soldaților; meterezul și protectorul femeilor și copiilor lor.

IULIAN: Și care va fi soarta imperiului, dacă șovăi acum? Un împărat plăpând, iar după el un copil minor pe tronul suveran; vrajbă și neorânduieli; luptă a tuturor împotriva tuturor pentru a pune mâna pe putere... Am avut o vedenie, acum câteva nopți. Un chip mi s-a arătat, jur împrejurul capului cu un nimb; m-a privit mânios și a spus: alege!

Apoi s-a șters ca un abur al dimineții ce se ridică. Până aici presupusesem că vedenia se referea la cu totul altceva; dar acum, când cunosc apropiata căsătorie a împăratului... Da, într-adevăr, e vorba de a alege mai înainte ca nefericirea să se năpustească asupra imperiului. Nu mă gândesc la propriul profit; dar îmi *pot* refuza să aleg, Sallust? Și nu e datoria mea față de împărat să-mi apăr viața? Am dreptul de a rămâne cu brațele bălăbănindu-se și de a aștepta ucigașii pe care, în spaima lui nebună, îi plătește pentru a mă lovi? Am dreptul de a procura nefericitului Constantius ocazia de a-și încărca printr-o nouă crimă sângeroasă capul greu de păcate? Nu e mai bine pentru el... cum se spune în Scriptură... să îndure nedreptatea decât s-o înfăptuiască? Dacă dauna pe care i-o aduc vărului meu se poate chema nedreaptă, sunt de părere că nedreptatea mea e compensată de faptul că-mi împiedic vărul să comită o nedreptate față de *mine*. Cred că Platon și Marc Aureliu, o pereche de înțelepți, m-ar aproba amândoi întru totul. Problema, în tot cazul, n-ar fi nedemnă de filosofi, dragul meu Sallust!... Oh, de l-aș avea cel puțin pe Libanius aici!

SALLUST: Stăpâne, ai studiat tu însuți destul știința pentru...

IULIAN: E adevărat, e adevărat; și cu toate astea mi-ar plăcea să cunosc și părerea altora. Nu că aș fi nehotărît. N-o crede. Și nici nu gândesc că am avea vreun motiv de a pierde nădejdea unei depline reușite. Căci semnele prevestitoare despre care vorbeam nu trebuie căutați de puțin să ne înspăimânte. Pentru că am păstrat mânerul când scutul mi s-a sfărâmat în cursul jocurilor, asta mi se pare pe bună dreptate că poate fi interpretat așa: ceea ce mâna mea va fi apucat o dată, voi izbuti să păstrez. Iar dacă, suindu-mă pe cal, am făcut să cadă pe pământ omul care mă ajută să mă așez pe șa, mi se pare că asta vestește o cădere bruscă a lui Constantius, căruia îi datorez înălțarea mea. Orice ar fi, dragul meu Sallust, am intenția de a compune un memoriu, unde va fi limpede justificat...

SALLUST: E perfect, nobile stăpân; dar soldaţii sunt neliniştiţi; doresc să te vadă şi să-şi afle soarta din propria ta gură.

IULIAN: Du-te, du-te şi linişteşte-i... Spune-le că Caesar se va arăta în curând.

SALLUST: Stăpâne, nu pe Caesar, ci pe însuşi împăratul vor ei să-l vadă.

IULIAN: Împăratul soseşte.

SALLUST: Atunci soseşte... şi de e cu mâinile goale... cu mii de vieţi într-ale sale mâini.

IULIAN: Un simplu schimb în natură, Sallust; viaţa a mii de oameni contra morţii a mii de oameni.

SALLUST: Duşmanii tăi au drept la viaţă?

IULIAN: Tu eşti fericit; tu, ai cărui zei se află departe. Oh, această vigoare a voinţei!...

O VOCE (*cheamă din fundul catacombelor*): Iuliane, Iuliane!

SALLUST: Ah, ce e asta?

IULIAN: Du-te, dragul meu grăbeşte-te.

VOCEA: Cântarea bisericească să amuţească, Iuliane!

SALLUST: Încă o chemare. Oh, aşadar, e adevărat!

IULIAN: Ce ar fi adevărat?

SALLUST: Că vieţuieşti aici, subteran, cu un misterios străin, cu un ghicitor sau vrăjitor care a venit să te găsească noaptea.

IULIAN: Ha-ha; se spune asta? Du-te, du-te!

SALLUST: Te conjur, stăpâne... lasă încolo asemenea vise funeste. Vino cu mine; urcă spre zi!

VOCEA (*dedesubt, mai aproape*): Orice strădanie zadarnică e.

IULIAN (*aproape de coborâre, la dreapta*): Nici un semn, frate al meu?

VOCEA: Gol şi tăcere!

IULIAN: Oh, Maximus!

SALLUST: Maximus!

IULIAN: Du-te, îţi spun! Dacă ies din astă locuinţă a putreziciunii, voi veni ca împărat.

SALLUST: Te rog stăruitor... ce cauți aici în întunecimi?
IULIAN: Lumina. Du-te, du-te!
SALLUST: Dacă Caesar șovăie, mă tem să nu găsească drumul închis. (*Iese prin stânga.*)

(*O clipă mai târziu misticul Maximus urcă scara; poartă o cordea albă de sacrificiu pe frunte; în mână ține un cuțit lung, însângerat.*)

IULIAN: Vorbește, dragul meu Maximus!
MAXIMUS: Orice trudă e în van, mă auzi? Pentru ce n-ai putut face să tacă acel cântec bisericesc? El a înăbușit toate prevestirile; vroiau să vorbească, însă au amuțit.
IULIAN: Tăcere, întunecimi... iar eu nu mai pot aștepta! Ce mă sfătuiești?
MAXIMUS: Mergi orbește, împărate Iulian! Lumina te caută.
IULIAN: Da, da, o cred și eu. Nu era necesar să te trimit să cauți atât de departe. Știi ceea ce tocmai am aflat?...
MAXIMUS: Nu vreau să știu ce ai aflat. Ia-ți soarta în propriile mâini.
IULIAN (*străbate sala cu pas agitat*): Cine e, cu adevărat, acest Constantius... acest păcătos biciuit de furii, această rămășiță aproape prefăcută în pulbere din ceea ce a fost un om?
MAXIMUS: Piatra mormântului peste el, împărate Iulian!
IULIAN: În toată comportarea sa cu privire la mine, n-a fost ca un schelet de corabie fără vâsle... când abătându-se spre stânga într-un curent de neîncredere, când zvârlit la dreapta de furtuna remușcării? Nu s-a cățărat clătinându-se pe tronul imperial, înspăimântat, cu roba-i de purpură picurând de sângele tatălui meu? Poate și de al mamei. N-a trebuit să-mi cadă toate rudele, pentru ca el să se poată simți în siguranță? Nu, nu toate: Gallus a fost cruțat, ca și mine... trebuia ca un cuplu de vieți să fie lăsat, pentru ca să-și poată cumpăra cu el puțină iertare. Apoi s-a abătut din nou, luat de curentul neîncrederii. Chinul remușcării i-a smuls un titlu de caesar pentru Gallus; apoi chinul fericirii i-a smuls o sentință de moarte împotriva caesarului. Iar eu? Îi datorez vreo mulțumire pentru viața pe care mi-a acordat-o până aici?

Unul după altul; Gallus mai întâi și apoi... în fiecare noapte transpiram de spaimă, temându-mă ca nu cumva ziua trecută să-mi fi fost și cea de pe urmă.

MAXIMUS: Constantius și moartea însemnau cea mai mare spaimă a ta? Reflectează.

IULIAN: Da, ai dreptate. Preoții!... Întreaga mea tinerețe a fost o permanentă groază de împărat și de Hristos. Oh, e înspăimântător acest enigmatic... acest neînduplecat om-zeu. Pretutindeni, când vroiam să înaintez repede, el, mare și sever, îmi bara drumul, cu existența lui absolută, inflexibilă.

MAXIMUS: Iar această existență... era în tine?

IULIAN: Totdeauna în afara mea. Eu *trebuia*. Dacă sufletu-mi se strîngea, ros de ură împotriva ucigașului familiei, ură ce mă epiza, ordinul era: iubește-ți dușmanul! Dacă spiritul, fascinat de frumusețe, aspira spre obiceiurile și chipurile lumii grecești de odinioară, exigența creștină se năpustea asupra mea și spunea: caută numai ceea ce e necesar! Dacă simțeam dulcea văpaie a trupului și dorința de una sau de alta, prințul renunțării mă înspăimânta cu al său: a muri aici pentru a trăi acolo!... Tot ce este omenesc a fost interzis din ziua când văzătorul din Galileea a luat conducerea lumii. A trăi, prin el a devenit: a muri. A iubi, ca și a urî, însemnează a păcătui. A modificat el cumva carnea și sângele omului? Iar omul, legat de pământ, n-a continuat să fie ceea ce era? Sănătosul nostru duh propriu iată că protestează; și, cu toate astea, trebuie *să vroim* împotriva propriei noastre voințe! Trebuie, trebuie, trebuie!

MAXIMUS: Și n-ai trecut dincolo de?... Rușine ție!

IULIAN: Eu?

MAXIMUS: Da, tu, omul Atenei și al Efesului.

IULIAN: Vai, vremi abolite, Maximus! Era ușor, atunci, să alegi. În fond, ce ne preocupa? Să construim o filosofie; nici mai mult, nici mai puțin.

MAXIMUS: Nu s-a spus undeva în Scriptele voastre: cu noi sau împotriva noastră?

IULIAN: Libanius nu continua să fie același, chit că, într-o luptă verbală, era de partea acuzării ori a apărării? Pentru mine e ceva mai profund aici. E un act, iar eu trebuie să rămân la cutare sau cutare hotărâre. „Dă împăratului ceea ce este al împăratului". La Atena, într-o zi, am convertit-o în glumă, însă, repet, e ceva mai adânc aici. N-o poți înțelege tu, care nu ai îndurat niciodată puterea omului-zeu. E mai mult decât o doctrină ceea ce El a propagat în lume; e o vrajă prin care ține spiritele prizoniere. Cel prins o dată în mrejele Sale... cred că niciodată nu va mai scăpa pe de-a-ntregul.

MAXIMUS: Pentru că nu o *vrei* pe de-a-ntregul.

IULIAN: Cum aș putea să vreau imposibilul?

MAXIMUS: Merită truda de a vroi posibilul?

IULIAN: Flux de vorbe din sala de conferințe! N-o să mă domoliți cu asta. Și totuși...Oh, nu,.nu, Maximus! Dar voi nu puteți înțelege situația noastră. Suntem ca niște butuci de vie transplantați într-un teren străin, ce nu ne e pe plac... să fim plantați din nou și vom propăși; însă în pământul străin ne prăpădim.

MAXIMUS: Noi? Pe cine numești tu noi?

IULIAN: Pe toți cei care sunt sub teroarea revelatului.

MAXIMUS: Teroarea unei umbre!

IULIAN: Fie, cum se va voi. Nu vezi însă că această spaimă paralizantă s-a ridicat ca un zid gros împrejurul împăratului? Oh, înțeleg foarte bine pentru ce marele Constantin a vrut ca o doctrină ce leagă atât de bine voința să fie triumfătoare și forte în imperiu. Nici o gardă înarmată cu țepușe și scuturi nu constituie o mai sigură barieră în preajma tronului imperial ca această credință vrăjitorească; ea, care țintește întruna dincolo de viața asta terestră. I-ai privit bine pe creștini? Ochii găunoși, obrajii palizi, piepturile strâmte: așa arată cu toții; sunt asemeni țesătorilor din Byssos; o existență deprimantă înăuntrul căreia nici unei nădejdi ambițioase nu-i e îngăduit să încolțească; soarele strălucește pentru ei, dar ei nu-l văd; pământul le oferă bogăția lui, însă

ei nu o doresc... nu-şi doresc decât să renunţe şi să sufere, ca să ajungă la moarte.

MAXIMUS: Ei bine, slujeşte-te de ei, aşa cum sunt; dară tu rămâi tu însuţi în afară: trebuie. Împărat sau Galilean... *aci* este alegerea. Fii sclav sub teroare sau suveran pe meleagul zilei, al luminii şi al veseliei. Tu nu poţi să vrei ceea ce se contrazice; şi totuşi *asta* e ceea ce vrei. Vrei să reuneşti incompatibilul... să pui de acord două elemente de neîmpăciuit; pentru asta, iată, eşti acolo şi putrezeşti în beznă.

IULIAN: Dacă poţi, luminează-mă!

MAXIMUS: Eşti tu acel Achile pe care maica ta visa că avea să-l dea lumii? Un călcâi vulnerabil nu face dintr-un om un Ahile. Ridică-te, stăpâne! Îndrăzneţ şi încrezător, precum un cavaler pe calu-i impetuos, trebuie să treci peste Galilean, dacă vrei să ajungi la tronul imperial...

IULIAN: Maximus!

MAXIMUS: Scumpul meu Iulian, priveşte aşadar în preajma ta în lume! Aceşti creştini aspirând spre moarte, despre care vorbeai mai înainte, sunt în număr mic. Însă ce e cu ceilalţi toţi? Spiritele nu se întoarnă de la stăpân puţin câte puţin? Da, răspunde-mi... ce a devenit ea, strania doctrină a iubirii? Nu este o dezlănţuire de comunităţi contra comunităţi? Iar episcopii, nişte seniori acoperiţi cu aur, care îşi spun păstori ai bisericii! Sunt cu ceva mai prejos chiar faţă de mărimile Curţii prin zgârcenia, despotismul şi josnicia lor?...

IULIAN: Nu toţi sunt aşa; gândeşte-te la puternicul Atanasie din Alexandria...

MAXIMUS: Atanasie da, dar este singurul. Şi unde este Atanasie acum? Nu l-au alungat, pentru că nu era de vândut după bunul plac al împăratului? N-a trebuit să se refugieze în deşertul Libiei, unde a fost sfâşiat de lei? Şi-mi mai poţi numi un al doilea, aşa ca Atanasie? Gândeşte-te la episcopul Maris din Calcedonia, care şi-a şi schimbat de trei ori părerea

în disputele ariene. Gândește-te la bătrânul episcop Marc din Arethusa; îl cunoști din copilăria ta. Nu le-a luat de curând cetățenilor, în ciuda legii și împotriva oricărei dreptăți, proprietatea lor comunală, pentru ca să o dea bisericii? Și gândește-te la plăpândul episcop din Nazianz, fără voință, luat în râs de propria-i comunitate, pentru că răspunde da și nu pentru aceeași chestiune și pentru că vrea să fie pe placul tuturor părților?

IULIAN: E adevărat, e adevărat, e adevărat.

MAXIMUS: Iată-ți frații de arme, dragul meu Iulian; nu vei găsi printre ei unii mai buni. Sau poate contezi pe acele două mari lumini așteptate din Cappadocia? Ha-ha! Grigorie, fiul episcopului, se îndeletnicește cu afaceri judiciare în orașul natal, iar Vasile studiază operele filosofilor profani în casa lui de la țară, în Orient.

IULIAN: Da, o știu prea bine. Defecțiune de toate părțile! Hekebolios, bătrânul meu profesor, s-a îmbogățit prin zelul său pentru credință și interpretările Scripturii; și de atunci!... Maximus... încă puțin, și o să rămân singurul care să ia toată asta în serios.

MAXIMUS: Tu *rămâi* singur. Întreaga-ți armată e în debandadă, pe fugă sau a căzut, ici și colo, în jurul tău. Sună de luptă... nimeni nu te va auzi; ia-o înainte... nimeni nu te va urma! Nu-ți închipui că poți face să izbutească o cauză ce s-a părăsit ea însăși. Vei cădea, te asigur! Și încotro vrei să te îndrepți? Respins de Constantius, vei fi respins de toate puterile pământului... și de deasupra pământului. Ori vrei cumva să te refugiezi în brațele Galileanului? Cam care sunt relațiile între tine și el? N-ai spus tu însuți că ești sub teroare? Ai experiența lui în tine? Dacă nu-l lovești pe Constantius, dușmanul tău, îl iubești? Dacă nu te cufunzi, ca un înfocat înotător, în plăcerile cărnii și ademenirile terestre, le urăști? Dacă nu ai curajul de a poseda lumea, renunți la ea? Și știi tu cu atâta siguranță că... dacă mori aici... vei trăi acolo?

IULIAN (*cu paşi mari prin sală*): Ce a făcut pentru mine, El care cere atât de mult? Dacă ţine frânele carului lumii în mâna sa, ar fi trebuit să poată... (*Cântarea psalmilor răsună mai puternic deasupra , în biserică.*) Ascultă, ascultă! Iată ceea ce numesc ei a-l sluji. Iar el ia asta ca pe un suav fum al sacrificiului. Cântece de laudă pentru el... şi pentru ea în sicriu? Dacă are atotştiinţa, cum poate aşadar?...

EUTHERIUS (*coboară iute scara din stânga*): Dragul meu Caesar! Stăpâne, stăpâne, unde eşti?

IULIAN: Aici, Eutherius. Ce vrei de la mine?

EUTHERIUS: Trebuie să urci, stăpâne; trebuie să vezi asta cu proprii tăi ochi... Se întâmplă minuni la sicriul principesei.

IULIAN: Minţi!

EUTHERIUS: Nu mint, stăpâne! Nu ader la asemenea doctrină ciudată; dar de ceea ce am văzut, nu mă pot îndoi.

IULIAN: Ce ai văzut?

EUTHERIUS: Întregul oraş freamătă. Se aduc bolnavi şi infirmi la sicriul prinţesei; preoţii îi pun să-l atingă, iar ei pleacă vindecaţi.

IULIAN: Şi ai văzut asta tu însuţi?

EUTHERIUS: Da, stăpâne; am văzut o femeie epileptică părăsind biserica sănătoasă, lăudând pe Dumnezeul galileenilor.

IULIAN: Ah, Maximus, Maximus!

EUTHERIUS: Ascultă strigătele de bucurie ale creştinilor... o nouă minune are loc.

ORIBAZES (*cheamă din susul scării, spre stânga*): Eutherius... l-ai găsit? Eutherius, Eutherius, unde e Caesar?

IULIAN (*merge spre el*): Aici, aici... e adevărat, Oribazes?

ORIBAZES (*înaintează*): De necrezut, inexplicabil... şi totuşi adevărat; ating sicriul, preoţii citesc şi se roagă peste ei, iar ei pleacă vindecaţi: o voce proclamă din timp în timp: binecuvântată, binecuvântată e femeia neprihănită!

IULIAN: O voce proclamă?...

ORIBAZES: O voce nevăzută, dragul meu Caesar; o voce sus, sub bolta bisericii... nimeni nu ştie de unde vine.

IULIAN (*rămâne o clipă nemișcat, apoi se întoarce brusc spre Maximus și strigă*): Viața sau minciuna!

MAXIMUS: Alege!

ORIBAZES: Vino, vino, stăpâne; soldații înspăimântați te amenință...

IULIAN: Lasă-i să amenințe.

ORIBAZES: Ne fac răspunzători, pe tine și pe mine, de moartea principesei tămăduitoare...

IULIAN: Voi veni; le voi da satisfacție...

ORIBAZES: Nu există decât un mijloc: trebuie să le întorni gândurile spre o altă direcție, stăpâne... Sunt nebuni de neliniște cu privire la soarta ce-i așteaptă, dacă mai eziți.

MAXIMUS: Urcă acum la cer, smintitule; ai să mori pentru domnul și stăpânul tău!

IULIAN (*îl apucă de braț*): A mea, — coroana împăratului!

MAXIMUS: Ahile!

IULIAN: Ce rupe pactul?

MAXIMUS (*îi întinde cuțitul de sacrificiu*): Acesta.

IULIAN: Ce spală apa?

MAXIMUS: Sângele animalului. (*Își scoate cordeaua de sacrificiu de pe frunte și o fixează pe aceea a lui Iulian.*)

ORIBAZES (*se apropie*): La ce te gândești, stăpâne?

IULIAN: Nu căuta.

EUTHERIUS: Ascultă zgomotul! Urcă, urcă, dragul meu Caesar!

IULIAN: Să cobori mai întâi... apoi să urci. (*Lui Maximus*) Sanctuarul, frate iubit?...

MAXIMUS: Îndată, la cea de a doua boltă.

ORIBAZES: Caesare, Caesare... unde te duci?

MAXIMUS: La libertate.

IULIAN: Prin beznă spre lumină. Ah!... (*Coboară prin catacombe.*)

MAXIMUS (*încet, urmărindu-l cu privirea*): S-a făcut, totuși.

EUTHERIUS: Vorbește, vorbește; ce însemnează aceste practici oculte?

ORIBAZES: Şi asta acum, când fiecare clipă e preţioasă...
MAXIMUS (*agitat, nu-şi află locul şi murmură*): Aceste umbre jilave ce lunecă! Ptiu! această viermărie vâscoasă sub picioare!...
ORIBAZES (*ascultă*): Zgomotul creşte, Eutherius! Sunt soldaţii; ascultă, ascultă!
EUTHERIUS: E cântecul din biserică...
ORIBAZES: Nu, sunt soldaţii... iată-i!

(*Sallust apare în susul scării, spre stânga, înconjurat de o mare mulţime de soldaţi aţâţaţi. Portdrapelul Mauros e printre ei.*)

SALLUST: Vă conjur să vă potoliţi!
SOLDAŢII: Caesar ne-a trădat! Caesar va muri!
SALLUST: Şi după aceea, nebuni ce sunteţi?
MAUROS: După? Cu capul lui Caesar ne vom cumpăra iertarea...
SOLDAŢII: Arată-te, Caesar.
SALLUST: Caesar... dragul meu Caesar, unde eşti?
IULIAN (*în catacombe, invocă*): Helios! Helios!
MAXIMUS: Eliberat!
CORUL (*sus în biserică*): „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri!"
SALLUST: Unde este? Eutherius, Oribazes... ce se petrece aici?
CORUL (*în biserică*): „Sfinţească-se numele Tău!"
IULIAN (*urcă treptele; are sânge pe frunte, pe piept şi pe mâini*): S-a împlinit!
SOLDAŢII: Caesar!
SALLUST: Însângerat!... Ce-ai făcut?
IULIAN: Am gonit norii teroarei.
MAXIMUS: Lumea creată este în mâinile tale.
CORUL (*în biserică*): „Vie împărăţia Ta; Fie voia Ta, precum în cer, aşa şi pe pământ!"

(*Cântecul continuă în timpul celor ce urmează.*)

IULIAN: Nu mai există gardă care să-l protejeze pe Constantius.
MAUROS: Ce spui, stăpâne!
IULIAN: Ah, credincioşii mei! Să urcăm spre zi; spre Roma şi Grecia!

SOLDAŢII: Trăiască împăratul Iulian!

IULIAN: Nu vom privi în spatele nostru; înainte, toate drumurile ne sunt deschise. Să urcăm spre zi. Prin mijlocul bisericii. Minciunile vor amuţi!... (*Urcă repede scara din fund.*) Armata mea, comoara mea, tronul meu imperial!

CORUL (*în biserică*): „Şi nu ne duce pre noi în ispită; Ci ne mântuieşte de cel rău."

(*Iulian izbeşte uşa şi o deschide larg. Se zăreşte biserica foarte luminată. Preoţii sunt în picioare în faţa altarului mare; o mulţime plină de râvnă a îngenuncheat în jurul sicriului prinţesei.*)

IULIAN: Liber, liber! Al meu, imperiul!

SALLUST (*îi strigă*): Şi puterea, şi onoarea!

CORUL (*în biserică*): „Că a ta este împărăţia şi puterea şi slava..."

IULIAN (*orbit de lumină*): Ah!

MAXIMUS: Victorie!

CORUL (*în biserică*): „...în vecii vecilor. Amin."

Partea a doua

ÎMPĂRATUL IULIAN

Cinci acte

PERSONAJELE

Împăratul IULIAN
NEVITA, general
POTAMON, aurar
CESARIOS din Nazianz, medic al împăratului
THEMISTEOS, retor
MAMERTINOS, retor
URSULOS, mare vistiernic
EUNAPIOS, coafor
BARBARA
HEKEBOLIOS, grămătic
Curteni și funcționari
Cetățeni din Constantinopol
Însoțitori ai cortegiului lui Dionysos, cîntăreți din flaut, dansatori, măscărici și femei.
Ambasadori ai regilor Orientului
EUTHERIUS, șambelan
Slujitori ai palatului
Judecători, oratori, profesori și cetățeni din Antiohia
MEDON, negustor de grâne
MALKOS, încasator al impozitelor
GRIGORIE din Nazianz, fratele lui Cesarios
PHOKION, boiangiu
PUBLIA
HILARION, fiul ei
AGATHON din Cappadocia

MARIS din Calcedonia, episcop
Însoţitori ai cortegiului lui Apollo, preoţi sacrificatori, slujitori ai templului, harpişti şi gărzi ale oraşului.
Tânărul frate al lui AGATHON
Cortegiul creştinilor arestaţi
HERAKLEOS, poet
ORIBAZES, medicul împăratului
Retorul LIBANIUS, guvernatorul oraşului Antiohia
APOLLINARIS, poet psalmist
KYRILLOS, profesor
Un bătrân preot al sanctuarului Cybelei
Cântăreţe ale psalmilor din Antiohia
FROMENTINOS, sutaş
IOVIAN, general
Misticul MAXIMUS
NUMA, augur
Alţi doi auguri etrusci
Prinţul HORMISDAS, persan exilat
ANATOLOS, şeful gărzii imperiale
PRISKOS, filosof
KYTRON, filosof
AMMIAN, căpitan
VASILE din Cezareea
MAKRINA, sora sa
Un transfug persan
Soldaţi romani şi greci
Războinici persani

Primul act se petrece la Constantinopol, al doilea în Antiohia, al treilea tot în Antiohia, al patrulea spre frontierele orientale ale imperiului, iar al cincilea în câmpiile de dincolo de Tigru. Acţiunea cuprinde perioada ce merge din decembrie 361 până la sfârşitul lui iunie 363.

ACTUL I

În portul din Constantinopol. În prim plan, la dreapta, magnific debarcader acoperit de covoare. În susul coastei, la oarecare distanță de chei, se vede o piatră acoperită cu un văl, înconjurată de gărzi. În depărtare, spre Bosfor, flota imperială împodobită cu drapele de doliu.

Mulțime câtă frunză și iarbă, în bărci și pe țărm. La capătul debarcaderului stă împăratul Iulian, îmbrăcat în purpură și cu bijuterii de aur. E înconjurat de curteni și de înalți funcționari. Printre cei mai apropiați de el se află generalul Nevita, medicul Cesarios, precum și oratorii Themisteos și Mamertinos.

ÎMPĂRATUL IULIAN (*privește în depărtare pe apă*): Ce întîlnire! Împăratul mort și cel viu... Oh, a spune că a trebuit să-și dea ultima suflare în ținuturi atât de îndepărtate! Oh, a spune că n-am putut, cu toată graba mea, să am alinarea de a-mi îmbrățișa vărul pentru cea din urmă oară. Soartă amară pentru amândoi!... Unde e corabia mortuară?

NEVITA: Iat-o că sosește.

IULIAN: Acel vas lung?

NEVITA: Da, prea nobile împărat.

IULIAN: Sărmane văr! Atât de mare în viață, iar acum trebuie să te mulțumești cu un acoperiș tare scund. Azi nu-ți vei mai lovi fruntea de capacul sicriului, tu care-ți plecai capul atunci când treceai călare pe sub arcul lui Constantin.

UN CETĂȚEAN (*printre spectatori, aurarului Potamon*): Ce tânăr pare noul nostru împărat.

POTAMON: Totuşi s-a mai împlinit. Ultima dată când l-am văzut, era mic şi slab... sunt nouă sau zece ani de atunci.

UN ALT CETĂŢEAN: Da, mari fapte a împlinit de atunci.

O FEMEIE: Unde mai pui toate primejdiile prin care a trecut încă din copilărie!

UN PREOT: A scăpat din toate ca prin minune; e sub proteguirea divină.

POTAMON: Se zvoneşte că în Galia s-a aşezat sub o altă protecţie.

PREOTUL: Minciună, minciună; puteţi fi siguri de asta.

IULIAN: Iată-l că soseşte. Soarele pe care-l invoc şi marele zeu care slobozeşte tunetul ştiu că n-am dorit moartea lui Constantius. A fost, cu adevărat, departe de gândirea mea. Am adresat rugi pentru viaţa lui... Spune-mi, Cesarios... tu eşti cel care trebuie să ştie cel mai bine... s-a arătat trupului împăratului, la trecerea sa, respectul cuvenit?

CESARIOS: Cortegiul funebru şi-a făcut un mers triumfal de-a lungul întregii Asii Mici. În toate oraşele pe care le-am străbătut, credincioşii au ieşit cu mic şi mare în stradă; bisericile, nopţi întregi, au răsunat de rugi şi cântări sfinte; întunecimea se preschimba în plină zi sub strălicărul miilor de lumânări aprinse.

IULIAN: Bine, bine, bine!... Mă simt cuprins de o teamă incredibilă la gândul că urmează să iau conducerea după un asemenea mare împărat, atât de virtuos şi de iubit. De ce nu mi-a fost dat ca, retras, să am parte de o viaţă tihnită?

MAMERTINOS: Şi cine altul, neasemuite stăpân, ar fi fost capabil să îndeplinească ăst mare şi greu rol, aşa cum vei şti să o faci tu? Cutezător, întreb pe cei care au râvnit demnitatea imperială: hai, veniţi şi luaţi cârma, dar după modelul oferit de conducerea lui Iulian. Vegheaţi zi şi noapte la fericirea tuturor. Fiţi domni cu numele, totuşi, mai presus de orice, slujitori ai libertăţii cetăţeneşti. Alegeţi-vă locul în cel dintâi rând al luptătorilor, nicidecum la ospăţ. Nu luaţi nimic pentru voi înşivă, dar fiţi darnici cu întreaga lume. Fie ca dreptatea să vă stea deopotrivă departe de amabilitate şi de

cruzime. Trăiţi în aşa fel încât nici o fecioară de pe întregul cuprins al pământului să nu îşi frângă mâinile pentru ceea ce aţi înfăptuit. Bravaţi, în egală măsură, nepătrunsul Galiei şi frigul Germaniei. Ce mi-ar răspunde cei întrebaţi astfel? Înspăimântaţi de atari îndatoriri, şi-ar astupa urechile delicate şi ar striga: numai un Iulian poate duce la îndeplinire una ca asta.

IULIAN: Facă Atotputernicul ca aste mari nădejdi să nu fie înşelate. O, dar câte nu-mi lipsesc! Mă scutură un fior. A spune că trebuie să fii comparat cu un Alexandru, cu un Marc-Aureliu şi cu atâţia alţii care au excelat! Platon n-a spus că doar un zeu poate cârmui oamenii? Să ne rugăm împreună ca să fiu ferit de cursele ambiţiei şi ispitele puterii. Atena, Atena! Spre tine tinteşte dorinţa mea! Eram ca cineva care, pentru sănătatea lui, nu face decât un exerciţiu moderat... şi iată că se vine la mine şi mi se spune: coboară în arenă şi fii învingător la jocurile olimpice. Toţi grecii vor fi spectatori! Nu se cade ca spiritu-mi să fie lovit de groază chiar mai înainte de a intra în luptă?

THEMISTEOS: Pentru ce de groază, o, împărate? Nu ai aplauzele grecilor chiar mai înainte de jocul luptei? Nu ai venit pentru a restabili toate virtuţile, exilate, în vechiul lor drept? Nu se vede la tine înmănunchiată într-un singur om întreaga forţă victorioasă pe care Hercule, pe care Dionysos, pe care Solon, pe care?...

IULIAN: Tăcere! Să nu se audă decât lauda mortului! Iată-i că acostează. Luaţi-mi cordeaua de pe frunte şi colierele; nu vreau să port podoabe imperiale într-o clipă ca aceasta. (*Dă bijuteriile unei persoane din anturajul său. Cortegiul funebru traversează în mare pompă debarcaderul. Preoţii, în frunte, poartă lumini; sicriul e tras de o trăsură cu roţile joase; prapurii preced şi urmează trăsura; copii din cor agită cădelniţe: o mulţime de credincioşi creştini urmează cortegiul. Iulian pune mâna pe sicriu şi suspină cu voce tare:*)Ah!

UN SPECTATOR: Şi-a făcut semnul crucii?
UN ALTUL (*în mulţime*): Nu.
CEL DINTÂI: Vezi, vezi!
UN AL TREILEA: Şi nici măcar dinaintea sfântului chip nu s-a aplecat.
CEL DINTÂI: Vezi bine! Ce spuneam eu?
IULIAN: Mergi, aşadar, în purpură şi onorat, spre lăcaşul tău, trup fără suflet al vărului meu! Nu-ţi fac răspunzătoare cenuşa de jignirile pe care le-am îndurat prin tine. Tu să fii oare cel care mi-a tratat cu atâta asprime familia, încât azi rămân unicul ei supravieţuitor? Tu, cel ce a poruncit ca mii de spaime să-mi întunece copilăria? Tu eşti cel datorită căruia a căzut capul nobilului ceasar Gallus? Tu, cel care mi-a dat mie, tânăr fără experienţă, un post mai mult decât dificil în neospitaliera Galie şi care, de atunci încolo, când adversitatea şi obstacolele n-au izbutit să mă înfrângă, mi-ai contestat onoarea victoriilor? Oh, Constantius, vere, nu din marea-ţi inimă veneau toate astea. Pentru ce ai fost chinuit de remuşcări şi nelinişte? Şi de ce te-ai văzut împresurat de umbre însângerate pe patul tău de moarte dureros? Răi sfetnici ţi-au adăpat viaţa cu amărăciune până în cea de pe urmă oră chiar. Cunosc aceşti sfetnici; erau oameni ajunşi la corupţie prin vieţuirea sub necontenita strălucire a soarelui bunăvoinţei tale. Îi cunosc pe oamenii ăştia mult prea grăbiţi să se acopere cu simulacrul convingerilor ce păreau a face delectarea Curţii.
CETĂŢENI PĂGÂNI (*în anturaj*): Trăiască împăratul Iulian!
CESARIOS: Prea nobile stăpân, cortegiul aşteaptă...
IULIAN (*preoţilor*): Fie ca pioasa voastră cântare să nu amuţească din pricina mea. Înainte, prieteni! (*Cortegiul iese încet prin stânga*) Urmeze cine va voi; şi rămână cine va voi. Dar în ziua asta, trebuie să o ştiţi, locul meu e aici. (*Mişcare şi agitaţie în mulţime.*) Cine sunt? Împăratul. Dar cu asta am spus totul? Nu există aici o demnitate imperială care se pare că a fost ştearsă din amintire cu dispreţ în ultimii ani?

Ce era filosoful încoronat Marc Aureliu? Împărat? Numai împărat? Eram pe punctul de a întreba: nu era ceva mai mult decât împărat? Nu era, în plus, ca-n Orient, suprem pontif?

VOCI ÎN MULȚIME: Ce spune împăratul? Ce se petrece? Ce-a spus?

THEMISTEOS: Oh, stăpâne, gândul tău ar fi el, prin urmare...

IULIAN: Până și unchiul meu, marele Constantin, n-a cutezat să renunțe la asemenea demnitate. Chiar după ce va fi acordat unei anumite credințe noi drepturi extraordinare, a continuat să fie numit pontif suprem de toți acei care rămâneau legați de zeii antici ai poporului grec. Că această demnitate a fost jalnic neglijată în ultima vreme, nu e cazul să vorbesc aici: voi spune numai că nici unul dintre sublimii mei predecesori, nici măcar acela căruia îi adresăm acum, cu fața scăldată în lacrimi, cel din urmă rămas bun, n-a îndrăznit să renunțe la ea. Avea-voi îndrăzneala să fac eu ceea ce împărați atât de înțelepți și de drepți n-au socotit că este cu cale să facă? Departe de mine acest gând.

THEMISTEOS: Oh, împărat suprem, vrei să spui prin asta că?...

IULIAN: Vreau să spun prin asta că toți cetățenii vor avea libertate deplină. Rămâneți legați de Dumnezeul creștinilor, voi, cei care o găsiți de dorit pentru tihna voastră. În ceea ce mă privește, nu mă încumet să-mi întemeiez speranța pe un zeu care, până aici, mi-a fost ostil în tot ce am înfăptuit. Am semne și prevestiri sigure care vădesc că tot ce am câștigat la frontierele Galiei datorez acelor alți zei care au ajutat un nou Alexandru într-un chip atât de asemănător. Prin protecția lor, din fericire, am scăpat din toate primejdiile; ei sunt, mai ales, acei care mi-au îndrumat pașii spre acest oraș, cu o reușită și cu o repeziciune atât de miraculoase încât am auzit aici, pe străzi, saluturi ce te-ar face să gândești că sunt luat drept făptură divină... ceea ce e foarte exagerat, prieteni. Dar e sigur că nu cutez să mă arăt ingrat pentru mărturisirile unei atât de statornice bunăvoințe.

VOCI ALE MULȚIMII (*cu jumătate glas*): Ce o să facă?

IULIAN: Restabilesc, aşadar, pe venerabilii zei ai strămbunilor noştri în vechiul drept. Dar nici o ofensă nu va fi îndurată de Dumnezeul galileenilor, nu mai mult decât de acela al evreilor. Templele pe care pioşi suverani le-au clădit odinioară cu mare meşteşug vor fi reconstruite în reîntinerita lor splendoare, dimpreună cu altarele şi statuile lor, fiecare pentru zeii săi proprii, aşa încât acolo cultul să poată fi din nou celebrat aşa cum se cuvine. Totuşi, nu voi îngădui ca bisericile creştinilor să fie maltratate din ură; nici o stricăciune nu va fi făcută, cu atât mai mult mormintelor, şi nici acelor locuri pe care, printr-o ciudată eroare, ei le iau drept sfinte. Vom fi îngăduitori cu aberaţiile altora; eu însumi, prins cândva în lanţurile rătăcirii, las să cadă un văl peste asta. Nu vreau să mă opresc asupra celor pe care le gândeam, la douăzeci şi unu de ani, despre sacru; ţin doar să precizez că felicit pe acei care mă vor imita de acum încolo... că le surâd acelora care-mi vor călca pe urme... că mă voi strădui să conving, fără a voi să contrazic pe oarecine. (*Îşi întrerupe o clipă expunerea şi aşteaptă; slabe aplauze se fac auzite ici şi colo în mulţime. Pe un ton mai vioi.*) Eram îndreptăţit să contez pe strigăte de recunoştinţă şi nu întrevăd decât semnele unei curiozităţi mirate. De altfel, ar fi trebuit să o prevăd; o jalnică nepăsare domneşte printre cei care pretind a fi rămas legaţi de vechea noastră credinţă. Împilarea şi derâderea au condus spre uitarea venerabilelor deprinderi ale strămbunilor. Am încercat să aflu câte ceva de pe la mari şi mici; dar aproape nimeni nu a fost în măsură să-mi dea o informaţie serioasă cu privire la chipul în care se cuvine să sacrifici, cu priceperea cuvenită, lui Apollo sau Fortunei. Aşadar, şi în cazul de faţă, ca şi în rest, se impune ca eu să fac cei dintâi paşi. E ceea ce m-a costat somnul atâtor nopţi de căutare în vechile cărţi, pentru a afla în ce consta odinioară deprinderea împlinirii riturilor. Nu mă plâng însă pentru nopţile mele albe, dacă mă duc cu gândul la recunoştinţa ce datorăm celor două divinităţi; şi nu îmi este

nici ruşinc să fac eu cu mâna mea tot... Unde te duci, Cesarios?

CESARIOS: La biserică, prea nobile împărat; merg să mă rog pentru sufletul răposatului meu domn.

IULIAN: Du-te, du-te! Fiecare dispune de libertate într-o asemenea problemă. (*Cesarios, cu mai mulţi curteni şi funcţionari vârstnici, iese prin stânga.*) Însă libertatea pe care o acord celui mai neînsemnat cetăţean, o păstrez şi pentru mine. Vă vestesc, prin urmare, greci şi romani, că mă reîntorc din toată inima la doctrinele şi deprinderile ce erau sfinte pentru strămbunii noştri... că ele se vor putea răspândi şi vor putea fi liber practicate alături de toate credinţele noi şi străine... şi, cum sunt un copil al acestui oraş ce-mi e, prin urmare, cât se poate de drag, în numele zeilor proteguitori ai cetăţii, o proclam. (*Face un semn; slujitorii trag perdeaua ce ascundea piatra acoperită cu văl; se vede un altar, iar la piciorul altarului, un ibric cu vin, un urcior cu untdelemn, o grămăjoară de lemne şi alte accesorii. Mare mişcare, dar mută, în mulţime, în timp ce Iulian urcă la altar şi pregăteşte jertfa.*)

THEMISTEOS: Oh, se cuvine, ca grec, să izbucnesc în lacrimi la vederea acestei umilinţe şi atâtui zel pios!

UN CETĂŢEAN: Priveşte, frânge legătura de crengi el însuşi.

UN ALTUL: Pe genunchiul stâng. Cam aşa trebuie s-o frângi?

CEL DINTÂI: Se poate.

MAMERTINOS: În acest foc pe care îl aprinzi, o, mare împărat, vor străluci studiul şi ştiinţa, da! ele se vor ivi reîntinerite, întocmai ca pasărea Phoenix...

NEVITA: Acest foc va călli armatele grecești. Nu cunosc mare lucru din născocirile galileene; dar ceea ce am băgat bine de seamă e că toţi cei care aderă la ele sunt bicisnici şi netrebuitori la înfăptuiri elevate.

THEMISTEOS: În acest foc, o, neasemuite, văd înţelepciunea purificată de orice acuzaţie şi de orice reproş. Vinul pe care îl verşi e asemeni purpurei cu care împodobeşti adevărul

IULIAN: Restabilesc, aşadar, pe venerabilii zei ai strămbunilor noştri în vechiul drept. Dar nici o ofensă nu va fi îndurată de Dumnezeul galileenilor, nu mai mult decât de acela al evreilor. Templele pe care pioşi suverani le-au clădit odinioară cu mare meşteşug vor fi reconstruite în reîntinerita lor splendoare, dimpreună cu altarele şi statuile lor, fiecare pentru zeii săi proprii, aşa încât acolo cultul să poată fi din nou celebrat aşa cum se cuvine. Totuşi, nu voi îngădui ca bisericile creştinilor să fie maltratate din ură; nici o stricăciune nu va fi făcută, cu atât mai mult mormintelor, şi nici acelor locuri pe care, printr-o ciudată eroare, ei le iau drept sfinte. Vom fi îngăduitori cu aberaţiile altora; eu însumi, prins cândva în lanţurile rătăcirii, las să cadă un văl peste asta. Nu vreau să mă opresc asupra celor pe care le gândeam, la douăzeci şi unu de ani, despre sacru; ţin doar să precizez că felicit pe acei care mă vor imita de acum încolo... că le surâd acelora care-mi vor călca pe urme... că mă voi strădui să conving, fără a voi să contrazic pe oarecine. (*Îşi întrerupe o clipă expunerea şi aşteaptă; slabe aplauze se fac auzite ici şi colo în mulţime. Pe un ton mai vioi.*) Eram îndreptăţit să contez pe strigăte de recunoştinţă şi nu întrevăd decât semnele unei curiozităţi mirate. De altfel, ar fi trebuit să o prevăd; o jalnică nepăsare domneşte printre cei care pretind a fi rămas legaţi de vechea noastră credinţă. Împilarea şi derâderea au condus spre uitarea venerabilelor deprinderi ale strămbunilor. Am încercat să aflu câte ceva de pe la mari şi mici; dar aproape nimeni nu a fost în măsură să-mi dea o informaţie serioasă cu privire la chipul în care se cuvine să sacrifici, cu priceperea cuvenită, lui Apollo sau Fortunei. Aşadar, şi în cazul de faţă, ca şi în rest, se impune ca eu să fac cei dintâi paşi. E ceea ce m-a costat somnul atâtor nopţi de căutare în vechile cărţi, pentru a afla în ce consta odinioară deprinderea împlinirii riturilor. Nu mă plâng însă pentru nopţile mele albe, dacă mă duc cu gândul la recunoştinţa ce datorăm celor două divinităţi; şi nu îmi este

nici ruşinc să fac eu cu mâna mea tot... Unde te duci, Cesarios?

CESARIOS: La biserică, prea nobile împărat; merg să mă rog pentru sufletul răposatului meu domn.

IULIAN: Du-te, du-te! Fiecare dispune de libertate într-o asemenea problemă. (*Cesarios, cu mai mulţi curteni şi funcţionari vârstnici, iese prin stânga.*) Însă libertatea pe care o acord celui mai neînsemnat cetăţean, o păstrez şi pentru mine. Vă vestesc, prin urmare, greci şi romani, că mă reîntorc din toată inima la doctrinele şi deprinderile ce erau sfinte pentru strămbunii noştri... că ele se vor putea răspândi şi vor putea fi liber practicate alături de toate credinţele noi şi străine... şi, cum sunt un copil al acestui oraş ce-mi e, prin urmare, cât se poate de drag, în numele zeilor proteguitori ai cetăţii, o proclam. (*Face un semn; slujitorii trag perdeaua ce ascundea piatra acoperită cu văl; se vede un altar, iar la piciorul altarului, un ibric cu vin, un urcior cu untdelemn, o grămăjoară de lemne şi alte accesorii. Mare mişcare, dar mută, în mulţime, în timp ce Iulian urcă la altar şi pregăteşte jertfa.*)

THEMISTEOS: Oh, se cuvine, ca grec, să izbucnesc în lacrimi la vederea acestei umilinţe şi atâtui zel pios!

UN CETĂŢEAN: Priveşte, frânge legătura de crengi el însuşi.

UN ALTUL: Pe genunchiul stâng. Cam aşa trebuie s-o frângi?

CEL DINTÂI: Se poate.

MAMERTINOS: În acest foc pe care îl aprinzi, o, mare împărat, vor străluci studiul şi ştiinţa, da! ele se vor ivi reîntinerite, întocmai ca pasărea Phoenix...

NEVITA: Acest foc va călli armatele grecești. Nu cunosc mare lucru din născocirile galileene; dar ceea ce am băgat bine de seamă e că toţi cei care aderă la ele sunt bicisnici şi netrebuitori la înfăptuiri elevate.

THEMISTEOS: În acest foc, o, neasemuite, văd înţelepciunea purificată de orice acuzaţie şi de orice reproş. Vinul pe care îl verşi e asemeni purpurei cu care împodobeşti adevărul

Urmați-mă! Mă îndrept spre alte îndatoriri. (*Pleacă repede fără să-i salute pe cetățeni; curtenii și ceilalți însoțitori îl urmează.*)

Sală mare în palatul imperial; uși de cele două laturi și în fund; pe o estradă aproape de zidul din stânga, în prim plan, se află tronul imperial. Împăratul Iulian înconjurat de Curtea și de înalții săi funcționari, printre care marele vistiernic Ursulos și oratorii Mamertinos și Themisteos.

IULIAN: Zeii ne-au ajutat până aici. Ce înfăptuim o să se desfășoare acum precum valurile unui mare flux și reflux. Sfidarea mută pe care o simt dintr-o anumită parte, de la care trebuia să mă aștept cel mai puțin, nu mă va face să-mi pierd sângele rece. E tocmai semnul adevăratei înțelepciuni a te arăta răbdător. Știm cu toții că, prin mijloace convenabile, se pot lecui relele trupului... dar se pot distruge prin foc și sabie cu privire la divin? Și la ce-mi slujește că mâinile voastre oferă sacrificii, dacă sufletele condamnă ceea ce fac mâinile. Așa vom trăi în bună înțelegere unii cu alții. Curtea-mi va fi deschisă tuturor oamenilor distinși, oricare le-ar putea fi părerile. Să oferim lumii spectacolul rar și sublim al unei Curți fără ipocrizie... desigur, singura Curte de felul ei... o Curte unde lingușirea va fi pusă în rândul celor mai primejdioși dușmani. Să ne adresăm reproșuri și dezaprobări unii altora, dacă va fi cazul, ceea ce nu ne va împiedica să ne iubim mai puțin unii pe alții. (*Generalului Nevita care sosește din fund.*) Ai privirea strălucitoare, Nevita... ce vești bune aduci?

NEVITA: Cele mai bune, cele mai agreabile, într-adevăr. Un mare număr de ambasadori, trimiși de principi ai Indiilor îndepărtate, au venit să-ți aducă daruri și să-ți ceară prietenia.

IULIAN: Oh, povestește-mi deci... ai căror neamuri?

NEVITA: Ai neamului armean și ai altora de dincolo de Tigru. Câte unii dintre acești străini spun că vin chiar din insulele Diu și Serandib.

IULIAN: Adică de la capătul lumii, prieteni!

THEMISTEOS: Iată până unde renumele ţi-a dus numele şi slava!

MAMERTINOS: Până în aceste meleaguri retrase sabia ta e o spaimă pentru principi şi popoare.

THEMISTEOS: Diu şi Serandib! Departe, la răsărit, în Oceanul Indian...

MAMERTINOS: Nu şovăi să spun: în afară de cercul ce înconjoară orizontul pământului...

IULIAN: Să vină coaforul! (*Un curtean iese prin dreapta.*) O să primesc ambasadorii cum se cuvine... însă fără pompă şi bijuterii. Aşa i-ar fi întâmpinat admirabilul Marc-Aureliu; şi pe el îl aleg ca model, mai degrabă decât pe împăratul care tocmai ne-a întristat prin moartea sa. Prea mult fast cu fleacurile pământeşti pieritoare! Barbarii înşişi vor pricepe că înţelepciunea... în persoana, e drept, a celui mai umil slujitor... a luat din nou loc pe tronul imperial. (*Curteanul se întoarce cu coaforul Eunapios, care e magnific înveşmântat. Iulian îl priveşte cu surprindere, se îndreaptă spre el şi îl salută.*) Ce cauţi aici, domnule?

EUNAPIOS: Prea nobile împărat, mi-ai poruncit să vin...

IULIAN: Te înşeli, prietene; n-am trimis să fie căutat nici unul dintre miniştrii mei...

EUNAPIOS: Prea nobile împărat...

MARELE VISTIERNIC URSULOS: Iertare, stăpâne; acest om e coaforul imperial.

IULIAN: Ce spui? Cu adevărat? Acest om... oh, îţi baţi joc... acest om, în mătase îmbrăcat, cu încălţămintea întreţesută cu fire de aur, să fie?... Aha! Prin urmare, tu eşti coaforul? (*Îi face o plecăciune.*) Niciodată nu voi îndrăzni să mă las slujit de nişte mâini atât de delicate.

EUNAPIOS: Prea nobile împărat, în numele Domnului Dumnezeu, mântuitorul meu, te rog...

IULIAN: Ho-ho! Un galilean! Da, bănuiam şi prea bănuiam eu. Ia te uită! Renunţarea de care faceţi caz. Ce bine vă cunosc!

Cărei divinități i-ai prădat templul, sau cât ai scos din casa de bani imperială ca să îți poți îngădui asemenea somptuozitate?... Poți pleca: n-am nevoie de serviciile tale. (*Eunapios iese prin dreapta.*) Spune-mi, Ursulos, ce salariu primește acest om?

URSULOS: Nobile împărat, la ordinul sublimului tău predecesor, i se atribuie întreținerea zilnică a douăzeci de oameni.

IULIAN: Da-da; nu mai mult?

URSULOS: Ba da, stăpâne! în ultima vreme a avut întreținerea gratuită a cailor lui în grajdurile imperiale, pe lângă o anumită sumă de bani pe an și o piesă de aur de fiece dată când...

IULIAN: Iar toate astea pentru un coafor! Ce pot însemna pentru alții?... Trebuie pusă ordine aici și asta fără întârziere... Să intre ambasadorii străini. (*Nevita iese prin fund.*) O să-i primesc cu părul netăiat. E cel mai nimerit; căci prea bine știu că nu pletele prost pieptănate și nici mantia în zdrențe definesc un adevărat filosof; oricum, socotesc că modelul oferit de Antisthene și Diogene trebuie luat în considerație de cel care... fie el și pe scaunul imperial... e dispus să calce pe urmele unor neasemuiți maeștri. (*Urcă pe estradă, unde se află tronul.*)

(Curtea se orânduiește jos. Ambasadorii, introduși de generalul Nevita și șabelanul Eutherius, intră în somptuos alai, însoțiți de sclavi care poartă felurite daruri.)

NEVITA: Nobile stăpân și împărat! Neposedând aleasa agrăire, pe care oameni elocvenți — iar tu te numeri printre cei mai destoinici dintre ei — au dus-o la o desăvârșire ce-o face superioară tuturor celorlalte limbi... și, mai mult, păzindu-se ca nu cumva să-ți zgârie urechile cu sunete barbare... ambasadorii principilor orientali m-au ales pe mine să vorbesc în numele lor.

IULIAN (*așezându-se pe tron*): Sunt gata să te ascult.

NEVITA: Mai întâi regele Armeniei: depune la picioarele tale această armură, pe care te roagă să o porți în luptele

împotriva dușmanilor imperiului, măcar că știe bine că tu, erou de neînvins, ești sub privirea oblăduitoare a zeilor care nu vor îngădui ca armele vreunui muritor să te poată răni... Covoarele prețioase, pe care iată-le aici, corturile și hamurile, îți vin din partea principilor de dincolo de Tigru. Dăruindu-ți-le, vor să dea de înțeles că, dacă zeii le-au dăruit meleagurile cu bogății prodigioase, a fost cu intenția de a-l face să beneficieze de ele pe favoritul lor... Regele din Serandib, așijderi suveranului din Diu, îți trimite arme: sabie, lance și scut, dimpreună cu arcuri și săgeți; căci, spun ei doi, socotim a fi o încununare a raționamentului să rămâi dezarmat în fața victoriosului care, aidoma unei divinități, s-a arătat până-ntr-atât de puternic încât să poată sfărâma orice rezistență... De altminteri, cu toții îți cer, ca supremă favoare, prietenia și, mai ales, te roagă, dacă ai cumva intenția, așa cum le-a parvenit știrea, să nimicești în primăvară pe temerarul suveran al perșilor... să le cruți meleagul de orice invazie străină.

IULIAN: O asemenea ambasadă nu putea fi cu totul neașteptată pentru mine. Darurile aduse vor fi depuse în tezaur, iar prin mijlocirea voastră aduc la cunoștința stăpânilor pe care-i slujiți că am intenția de a întreține relații prietenești cu toate semințiile care nu-mi vor contrazice proiectele... nici cu armele, nici prin uneltiri... Cât privește gândul de care, în țările voastre înapoiate, unii s-au lăsat antrenați ca urmare a fericitelor mele victorii, gândul de a vedea în mine o divinitate, e o problemă pe care nu doresc să o abordez. Îi venerez prea mult pe zei pentru a voi, cu indecență, să capăt un loc printre ei, deși bine știu că adesea, cu osebire în vremurile vechi, eroi și suverani au trăit atât de favorizați de milostenia olimpienilor, încât era greu să te pronunți: se cuvenea să fie rânduiți printre muritori, ori mai curând printre nemuritori? Sunt aici niște subiecte, de altminteri, asupra cărora e îndrăznet să ne pronunțăm chiar noi, grecii, necum voi. Așadar, să punem punct... Eutherius, îi vei

conduce pe străini să se odihnească și vei veghea să nu ducă lipsă de ceva.

(Ambasadorii și suitele lor părăsesc sala, însoțiți de șambelanul Eutherius. Împăratul Iulian coboară de pe estradă; curteni și retori îl înconjoară și îl adresează felicitări, beți de admirație.)

THEMISTEOS: Atât de tânăr... și mult, mult prea onorat, mai presus de toți ceilalți împărați!

MAMERTINOS: Mă întreb dacă plămânii Faimei vor fi suficient de puternici pentru a-ți proclama gloria, în caz că zeii, așa cum trag nădejde, îți vor acorda o viață lungă!

THEMISTEOS: Strigătele de groază scoase de alemanii puși pe fugă pe tărâmurile depărtate ale Rinului s-au răsfrânt până-ntr-atât spre răsărit, încât au surpins Taurusul și Caucazul...

MAMERTINOS: Vuietul lor își croiește drum, sonor ecou, prin întreaga Asie.

NEVITA: Înspăimântatu-i-a pe indieni asemănarea dintre elinul nostru Iulian și Alexandru din Macedonia...

MAMERTINOS: Oh, și ce asemuire! Dar regele Alexandru avea cumva dușmani ascunși în propria tabără? Avea de luptat împotriva geloziei și calomniilor Curții?

NEVITA: Așa e, cu adevărat; și nici nu viau generali incapabili, în măsură să stingherească propășirile lui Alexandru.

IULIAN: Ursulos, voința mea este să se aducă la cunoștința orășenilor și provincialilor din întregul imperiu sosirea acestor ambasadori. Se cade ca totul să fie povestit cu exactitate... de unde vin ei și ce daruri au adus. Nu vreau să ascund cetățenilor nimic din ceea ce interesează conducerea mea. Mai poți strecura și câteva cuvinte privind neobișnuita idee, ce bântuie printre indieni, cum că Alexandru ar fi revenit...

URSULOS (*ezitând*): Iartă-mă, nobile împărat, dar...

IULIAN: Ei bine?

URSULOS: Tu însuți ai spus că nu se va admite la această Curte nici o lingușire...

IULIAN: Desigur, prietene!

URSULOS: Lasă-mă, atunci, să-ţi spun cu loialitate că ambasadorii au venit aici pentru a-l găsi pe predecesorul tău, nu pe tine.

IULIAN: Ce cutezi să vrei a mă face să cred!

THEMISTEOS: He, ce limbaj absurd!

MAMERTINOS: Iată o născocire!

URSULOS: Este purul adevăr. Ştiam de multă vreme că aceşti oameni trebuiau să vină... cu mult înainte ca împăratul Constantius să fi închis ochii. Oh, nobilul meu stăpân, nu lăsa ca o falsă vanitate să pătrundă în tânărul tău suflet...

IULIAN: Destul, destul! Vrei, deci, să spui că...

URSULOS: Reflectează tu însuţi. Victoriile tale în Galia, oricât de celebre vor fi fost ele, cum ar fi putut aşa de repede ajunge la urechile acestor depărtate neamuri? Când ambasadorii au vorbit de acţiunile eroice al împăratului, s-au gândit la războiul împotriva regelui Persiei...

NEVITA: Nu ştiam că războiul împotriva regelui Sapor ar fi fost condus în asemenea chip încât a trebuit să răspândească groaza până la frontierele lumii.

URSULOS: E drept; succesul a fost potrivnic armelor noastre în aceste regiuni. Dar zvonul marilor înarmări proiectate de împăratul Constantius pentru primăvară a pricinuit neliniştea armenilor şi a altor neamuri... Oh, calculează timpul, stăpâne; numără zilele, dacă vrei; şi spune, în sfârşit, dacă poate fi altfel. Mersu-ţi, pentru a veni din Galia aici, a fost miraculos de iute; însă călătoria acestor oameni din insulele indiene ar fi fost de zece ori mai miraculoasă dacă... Întreabă-i şi vei vedea...

IULIAN (*palid de mânie*): Pentru ce îmi spui asta?

URSULOS: Pentru că e adevărul şi pentru că nu pot suporta să-ţi văd tânăra glorie întunecată de o mantie împrumutată.

THEMISTEOS: Nerușinată vorbire!

MAMERTINOS: O vorbire foarte nerușinată!

IULIAN: N-o poţi suporta? Cu adevărat! Oh, te cunosc. Vă cunosc pe toţi, vârstnicii acestei Curţi. Zeii sunt acei a căror

glorie vreți s-o micșorați. Căci nu gloria zeilor este a împlini mari acțiuni prin mijlocirea unui om? Însă voi îi urâți... pe acești zei... ale căror temple le-ați distrus, ale căror statui le-ați sfărâmat și ale căror comori vi le-ați însușit. Abia dacă ați îngăduit pietății noastre să-i poarte pe ascuns în inimi: iar acum vreți să distrugeți și acest templu al recunoștinței pe care lor l-am înălțat în inima mea: vreți să-mi răpiți recunoscătorul gând că datorez nemuritorilor o binefacere nouă și foarte de dorit... căci gloria nu trebuie să fie apreciată astfel?

URSULOS: Unicul Dumnezeu, Acela din cer îmi e martor că...

IULIAN: Unicul! Iată-ne tot aici! Sunteți mereu aceiași. Ce intoleranță! Comparați-vă cu noi. Spunem cumva că zeii noștri sunt singurii? Nu-i respectăm și pe zeii egiptenilor și pe acel Iehova evreu care cu siguranță a înfăptuit mari lucruri pentru poporul său? Voi însă, dimpotrivă... iar un om ca tine, Ursulos!... Roman ești tu, descinzând din străbuni greci? Și ești cumva singurul? Ce nerușinare barbară!

URSULOS: Ai făgăduit că nu vei urî pe nimeni pentru părerile sale.

IULIAN: De făgăduit am făgăduit, dar oricum nu voi îngădui să ne călcați în picioare. Va să zică, ambasadorii n-ar fi venit pentru?... Cu alte cuvinte, marele, divinul Dyonisos, a cărui forță constă cu osebire în a dezvălui muritorilor cele tăinuite... n-ar acționa și azi la fel de bine ca în vremurile trecute. Se cade să îndur așa ceva? Nu este vorba de o excesivă obrăznicie, drept pentru care mă văd obligat să-ți cer socoteală?

URSULOS: În acest caz, toți creștinii vor conveni că îi persecuți pentru credința lor.

IULIAN: Nu! Nimeni nu va să fie urmărit pentru credința sa. Dar am eu dreptul de a curma răul de care vă faceți vinovați, aducând drept scuză faptul că sunteți creștini? Erorile voastre vă pot acoperi greșelile? Ce n-ați făptuit încă, temerarilor, fie aici la Curte, fie pe alocuri? Ce vicii n-ați măgulit, în fa-

ţa căror capricii nu v-aţi înclinat? Chiar tu, Ursulos? Există ceva condamnabil asupra căruia să nu-ţi fi închis ochii? Mă duce gândul la acel coafor, cu nerușinare împodobit, împopoţonat, individ grotesc, puţind de surplusul înmiresmării, care m-a dezgustat până-ntr-atât ceva mai înainte. Nu eşti vistiernic? Cum ai putut da curs cererilor lui exorbitante?

URSULOS: Am făcut o crimă dacă am fost slujitorul stăpânului meu?

IULIAN: Eu nu mă voi folosi de asemenea slujitori, până la refuz de luxoşi. Toţi aceşti semi-oameni aroganţi vor fi alungaţi din palat dimpreună cu toţi bucătarii pungaşi şi amatori de dans. Se va restabili o cumpătare decentă. (*Lui Themisteos şi Mamertinos*) Voi, prieteni, mă veţi ajuta într-asta... Iar ţie, Nevita, îţi confer gradul de general de armată, ca să poţi acţiona cu mai mare autoritate... şi te însărcinez să faci o anchetă asupra chipului în care funcţiile publice au fost îndeplinite sub predecesorul meu, cu precădere în ultimii ani. Vei putea face apel la oameni competenţi, aleşi după vrerea-ţi, spre a judeca împreună cu tine asemenea probleme. (*Vechilor curteni şi miniştri.*) N-am nevoie de voi. Când regretatul meu văr, pe patul de moarte, m-a lăsat moştenitor, mi-a dat moştenire şi dreptatea, pe care îndelunga-i stare de slăbiciune îl împiedicase s-o exercite el însuşi. Întoarceţi-vă la voi; şi, după ce veţi fi dat socoteală şi vă veţi fi justificat, vă veţi putea retrage unde veţi vrea.

URSULOS: Domnul Dumnezeu să te păzească şi să te protejeze, împărate al meu! (*Se înclină şi iese prin fund împreună cu vârstnicii.*)

(*Nevita, Themisteos şi Mamertinos, împreună cu toţi tinerii, se grupează în jurul împăratului.*)

NEVITA: Suprem suveran al meu, cum ţi-aş putea mulţumi îndeajuns pentru semnul bunăvoinţei pe care tocmai...

IULIAN: Fără mulţumiri. Am învăţat, în aceste câteva zile, să-ţi apreciez credinţa şi judecata. Te şi însărcinez să redactezi

lucrarea cu privire la ambasadele orientale. Scrie acolo în asemenea chip încât zeii binefăcători să nu găsească într-asta motiv de a se îndârji împotriva vreunuia dintre noi.

NEVITA: Voi acţiona întru totul după voinţa împăratului meu. (*Iese prin dreapta.*)

IULIAN: Şi acum, credincioşii mei, acum să lăudăm puterile nemuritoare care ne-au arătat calea cea bună.

THEMISTEOS: Nemuritorii şi favoritul lor mai mult decât muritor! Ce veselie va exploda în întregul imperiu, când se va răspândi vestea că ai îndepărtat atari oameni ai violenţei şi egoismului?

MAMERTINOS: Ce curiozitate vie şi ce speranţă nerăbdătoare, când se va aştepta alegerea succesorilor lor!

THEMISTEOS: Toţi grecii vor striga într-o singură voce: Platon însuşi a luat cârma statului!

MAMERTINOS: Nu, nu, demnul meu prieten; toţi grecii vor striga: vorbele lui Platon au acoperire... numai un zeu poate cârmui oamenii!

THEMISTEOS: Acum urez numai ca bunăvoinţa zeilor care dau succesul să-l însoţească pe Nevita. Mare şi dificilă e misiunea pe care a primit-o; nu-l cunosc foarte bine; dar trebuie să sperăm cu toţii că se va arăta adevăratul...

MAMERTINOS: Cu siguranţă; cu toate că s-ar putea găsi alţii care...

THEMISTEOS: Nu vreau să spun printr-asta, împărat al împăraţilor, că alegerea pe care tu...

MAMERTINOS: Nu, nu, deloc!

THEMISTEOS: Dar dacă a fi plin de înflăcărare în a servi un suveran iubit e o greşeală...

MAMERTINOS: ...atunci, într-adevăr, ai mai mult decât un prieten supus greşelii...

THEMISTEOS: ...chiar dacă nu-i onorezi în felul cum l-ai onorat pe prea fericitul Nevita...

MAMERTINOS: ...chiar dacă trebuiau să se lipsească de orice semn vizibil al bunăvoinţei tale...

IULIAN: Vrerea noastră e să nu lăsăm nici un om capabil fără slujba meritată şi fără răsplată. Ţie, Themisteos, îţi încredinţez funcţia de guvernator al Constantinopolului; iar tu, Mamertinos, te poţi pregăti, în anul ce vine, să pleci ca să iei în primire la Roma unul dintre consulatele vacante.

THEMISTEOS: Împărate al meu! Sunt orbit de o atât de mare onoare!...

MAMERTINOS: O atât de înaltă glorie! Consul! Existat-a vreodată consul aşa de glorios ca mine? Fie să fi fost el Lucius, să fi fost Brutus, să fi fost Publius Valerius? Ce însemna gloria lor comparată cu a mea? Ei erau numiţi de popor, câtă vreme eu sunt numit de Iulian.

UN CURTEAN: Lăudat fie împăratul care întronează dreptatea!

UN ALT CURTEAN: Lăudat acela al cărui nume, el singur, izbeşte cu securea spaimei barbarii!

THEMISTEOS: Lăudaţi fie sublimii zei care s-au pus de acord să-şi îndrepte privirile asupra unicului om pe care îl iubeau, aşa încât, acesta, când pentru prima dată... cât mai târziu posibil... ne va îndolia dispărând, va trebui să se proclame că ar fi adumbrit şi pe Socrate, şi pe Marc-Aureliu, şi pe Alexandru!

IULIAN: Ai atins aici punctul esenţial, dragul meu Themisteos. Către zei se impune să ne înălţăm mâinile şi inimile. Nu este doar o afirmaţie, ci dorinţa mea de a vă aminti ceea ce, la Curtea asta, a fost de atâta amar de vreme neglijat. Departe de mine gândul de a vrea să constrâng pe careva. Mă întreb însă dacă pot fi iertat pentru înclinarea mea de a împărtăşi altora delicioasa încântare ce mă pătrunde, atunci când mă simt legănat în compania nemuritorilor! Laudă, laudă ţie, Dyonisos, tu cel încoronat cu frunze de viţă! Căci tu, şi numai tu, eşti izvoditor de efecte mari şi misteroase. Şi acum, plecaţi fiecare la îndeletnicirile voastre. În ceea ce mă priveşte, am comandat o procesiune sărbătorească, de-a lungul străzilor oraşului. Nu va fi o petrecere pentru curtenii mei, nici un ospăţ între patru pereţi. Cetăţenii vor putea în

deplină libertate să adere ori să se țină la distanță de mine; voi despărți neprihăniții de impuri, pioșii de rătăciți... O, Rege-Soare, revarsă lumină și frumusețe peste această zi! O, Dyonisos, fă să coboare asupra spiritelor splendoarea ta tumultuoasă; umple sufletele cu vântul furtunii, cu suflul tău sfințit, umple-le până ce, orice legătură odată sfărâmată, liberul entuziasm va să se risipească în dans și cânt!... A trăi, a trăi, a trăi în frumusețe! (*Iese la dreapta, repede.*)

(*Curtenii se strâng în grupuri și șușotesc, apoi se depărtează puțin câte puțin.*)

O stradă strâmtă la Constantinopol. Un furnicar de oameni; toți privesc strada în aceeași direcție. Zgomot, muzică și cântec de flaut, și ropot de tobe se fac auzite la oarecare distanță.

UN CIZMAR (*în ușă, strigă de-a lungul străzii*): Ce se petrece, dragă vecine?

UN NEGUSTOR (*în casa din față*): Se spune că niște jongleri sirieni au sosit în oraș.

UN NEGUSTOR DE FRUCTE (*în stradă*): Nu; e o ceată egipteană care circulă cu maimuțe și dromaderi.

COAFORUL EUNAPIOS (*modest îmbrăcat, caută zadarnic să se strecoare în mulțime*): Loc deci, nătărăilor! Cum dracului se poate trăncăni și glumi într-o asemenea zi de nefericire!

O FEMEIE (*la o fereastră mică*): Pst, pst; Eunapios! Frumosule domn!

EUNAPIOS: Nu-mi vorbi în plină stradă, scrumbie!

FEMEIA: Strecoară-te prin intrarea din spate, bune prieten!

EUNAPIOS: La naiba cu tine! Ce, eu sunt pe punctul de a trăncăni...

FEMEIA: Vei fi în curând pe punctul de a te pune în acțiune. Vino, frumosule Eunapios; alaltăieri mi s-au trimis „porumbei" proaspeți...

EUNAPIOS: Oh, lume a păcatului! (*Vrea să plece.*) Loc, loc dară, în numele Satanei; lăsați-mă să trec.

GRĂMĂTICUL HEKEBOLIOS (*în costum de călătorie, urmat de doi sclavi încărcați, soseşte dintr-o stradă laterală*): Orașul a devenit o casă de nebuni? Toată lumea strigă și nimeni nu mă poate informa. Ah, uite... Eunapios, piosul meu frate!

EUNAPIOS: Salutare, demnule domn! Iată-te, așadar, revenit în oraș!

HEKEBOLIOS: Chiar acum; ...Mi-am dedicat lunile calde ale toamnei cucerniciei tihnite în casa mea de la țară, în Creta. Însă, mai înainte de orice, spune-mi, ce se întâmplă aici?

EUNAPIOS: Nefericire și un talmeș-balmeș. Noul împărat...

HEKEBOLIOS: Da, da, am auzit zvonuri neobișnuite...

EUNAPIOS: E de zece ori mai rău decât se zvonește. Toți slujitorii credincioși sunt alungați din palat.

HEKEBOLIOS: Spui drept?

EUNAPIOS: Nefericire mie! am fost cel dintâi...

HEKEBOLIOS: E înspăimântător! Atunci și eu, poate?...

EUNAPIOS: Cu siguranță. Toate conturile vor fi examinate, toate darurile luate înapoi, toate depunerile de bani nereglemetate...

HEKEBOLIOS: Domnul să mă păzească!

EUNAPIOS: Domnul fie lăudat, am o conștiință curată.

HEKEBOLIOS: Și eu, și eu; cu toate astea... Ah, atunci, fără îndoială, e adevărat că împăratul a adus jertfe lui Apollo și Fortunei?

EUNAPIOS: Da, desigur; dar cine se sinchisește de asemenea amănunte?

HEKEBOLIOS: Amănunte? Nu înțelegi, prietene orb, că ne persecută sentimentele de buni creștini?

EUNAPIOS: Ce tot spui? Pe coroana Domnului, să fie posibil?

NIȘTE FEMEI (*în mulțime*): Iată-l!

UN OM (*pe un acoperiș*): Îl pot vedea!

ALTE VOCI: Cine soseşte? Cine? Cine?

OMUL DE PE ACOPERIȘ: Împăratul Iulian. Are cunună din frunze de viță în păr.

OAMENII DE PE STRADĂ: Împăratul!
EUNAPIOS: Împăratul!
HEKEBOLIOS: Vino, vino, frate pios!
EUNAPIOS: Slobozește-mă, domnule; nu sunt deloc pios.
HEKEBOLIOS: Nu ești pios?...
EUNAPIOS: Cine va îndrăzni să spună de mine că... Vrea să mă piardă? Pios? Când am fost pios? Am aparținut altădată comunității donatiștilor; sunt mulți ani de atunci. Dracul să-i ia pe donatiști! (*Ciocăne în fereastră.*) Hei, Barbara; deschide, bătrână stricată! (*E băgat pe ușă.*)
MULȚIMEA: El e! Iată-l!
HEKEBOLIOS: Toate vărsămintele nereglementate!... O anchetă! Oh, înspăimântătorul fulger! (*Se fofilează și iese cu cei doi sclavi.*)

(Cortegiul lui Dyonisos coboară strada. Cântăreții din flaut merg în frunte; oameni beți, dintre care mai mulți sunt costumați în fauni și în satiri dansează în tact. În mijlocul cortegiului se vede împăratul Iulian, urcat pe un măgar pe care îl acoperă o piele de panteră. E îmbrăcat precum zeul Dyonisos; piele de panteră pe umeri,coroană de viță de vie pe frunte și ține în mână un baston înfășurat cu frunziș, la capătul căruia e fixat un con. Femei fardate și tineri, pe jumătate goi, dansatori și jongleri îl înconjoară; unii duc ibrice cu vin și cupe, alții bat niște tobe și înaintează în salturi și cu gesturi avântate.)

DANSATORII (*cântă*):

Înghițituri arzătoare din cupe pline!
Înghițituri arzătoare!
Buze ce savurează,
ochi ce clipesc,
picioare de țap ce țopăie
te salută, zeu al vinului, o mulțime mișcătoare!

FEMEILE(*cântă*):

Din ochii iubirii pe care noaptea abia o destaină,
gustați, iubiți ai lui Bacchus
și abandonați-vă în strălucirea scânteietoare a zilei!
Vedeți, pe pantera lui

tronează splendidul zeu!
Luați-ne, băieți ai lui Bacchus,
simțiți înflăcărarea mângâierilor noastre;
sărind, cântând,
clătinându-ne, legănându-ne,
luați-ne, băieți ai lui Bacchus!

IULIAN: Loc! Rânduiți-vă, cetățeni! Faceți loc cu respect; nu pentru noi, ci pentru acel pe care îl cinstim!

O VOCE ÎN MULȚIME: Împăratul în compania târfelor și a jonglerilor!

IULIAN: Rușine vouă, dacă trebuie să mă mulțumesc cu atâta. Nu roșiți în a găsi o pietate mai mare și mai mult zel printre ei decât la voi înșivă?

UN BĂTRÂN: Hristos să te lumineze, stăpâne!

IULIAN: Aha, ești un galilean! Și mai vrei să și vorbești! Marele tău stăpân nu mânca și el ca pescarii? Nu frecventa case ce erau socotite ușuratice? Răspunde-mi!

EUNAPIOS (*înconjurat de fete în ușa casei Barbarei*): Da, răspunde, răspunde dacă poți, nebunule!

IULIAN: Ei, iată... nu ești tu acel coafor care?...

EUNAPIOS: Un om eliberat, nobile împărat!... Loc, iubiți ai lui Bacchus, loc pentru un frate. (*El și fetele intră dansând în rândurile cortegiului.*)

IULIAN: Uite că-mi place. Luați exemplu de la un grec, luați exemplu de la acest grec, dacă mai dăinuie în voi o scânteie din spiritul anticilor. Și asta e foarte necesar, cetățeni, căci nici un zeu nu a fost atât de puțin apreciat... ba chiar ridiculizat, ca acest Dyonisos care izvodește extazul, el, pe care romanii îl numesc și Bacchus. Credeți că e un zeu pentru bețivi? O, oameni foarte neștiutori, îmi inspirați milă, dacă gândiți așa. Cui altuia, în afară de el, văzătorii și poeții datorează miraculoasele lor daruri? Știu bine că asemenea rol e uneori atribuit lui Apollo și nu fără motiv; dar atunci problema trebuie înțeleasă într-un cu totul alt

chip... ceea ce pot dovedi după mai multe texte. Însă nu vreau să discut cu voi asupra acestui subiect în plină stradă. Nici n-aș avea, de altfel, timp. Da, bateți-vă joc! Faceți semnul crucii! O văd bine. Ați fluiera bucuros; mi-ați arunca bucuros pietre, dacă ați îndrăzni... Oh, nu trebuie să vă fie rușine de orașul ăsta, care s-a înjosit sub barbari și care nu știe să facă altceva mai bun decât să rămână legat de născocirile eronate ale unui evreu incult... Înainte! Orânduiți-vă... nu ne opriți!

DANSATORII:

Uitați-vă, pe pantera lui
tronează splendidul zeu!

FEMEILE:

Simțiți înflăcărarea mângâierilor noastre...
Luați-ne, băieți ai lui Bacchus!

(Procesiunea coteşte cântând pe o stradă laterală; mulțimea privește cu o surprindere mută.)

Biblioteca împăratului în palat. Ușă de intrare în stânga; în dreapta, o deschizătură de ușă mai mică, cu draperie. Șambelanul Eutherius intră prin stânga, urmat de doi slujitori care duc niște covoare.

EUTHERIUS(*strigând spre camera din dreapta*): Agilo, Agilo, apă caldă de trandafiri! Împăratul vrea să facă o baie. (*Iese la dreapta cu cei doi slujitori.*)

(Împăratul Iulian intră repede prin stânga. Mai poartă pielea de panteră și coroana din frunze de viță; ține în mână bastonul înfășurat cu frunziș. Păşeşte de două ori prin încăpere, apoi aruncă bastonul într-un colț.)

IULIAN: Exista frumusețe într-asta? Unde erau bătrânii cu barba lor albă? Unde erau fecioarele neprihănite cu fruntea încercuită cu bentițe, cu gesturi decente, caste în mijlocul veseliei dansului? Ptiu, târfe! (*Smulge pielea de panteră și o azvârle.*) Ce-a devenit frumusețea? Împăratul nu poate

porunci ca ea să renască, iar ea să și renască? Ptiu, puturosul desfrâu!... Ce fețe! Aceste figuri crispate urlau toate viciile. Ulcere ale corpului și ale sufletului... Ptiu, ptiu! O baie, Agilo! Această putoare mă sufocă.

AGILO: Baia e gata, nobile stăpân!

IULIAN: Baia? Nu merită osteneala. Ce interesează murdăria trupului în comparație cu restul? Du-te! (*Agilo iese. Împăratul rămâne o clipă să reflecteze.*) Văzătorul din Nazareth prezida ospețe de oameni de afaceri și de pescari... Ce face să existe o prăpastie între acestea și acelea? (*Hekebolios intră prin stânga și se oprește la ușă, neliniștit.*) Ce vrei, omule?

HEKEBOLIOS (*în genunchi*): Stăpâne!

IULIAN: Ah, ce văd? Hekebolios... cu adevărat tu ești?

HEKEBOLIOS: Același, și foarte deosebit.

IULIAN: Bătrânul meu profesor. Ce vrei? Ridică-te!

HEKEBOLIOS: Nu, nu, lasă-mă la pământ. Și nu te enerva dacă m-am folosit de vechiul meu drept de a intra direct la tine.

IULIAN (*rece*): Te-am întrebat ce vrei!

HEKEBOLIOS: Ai spus: bătrânul meu profesor. Oh, dacă aș putea zvârli vălul uitării peste acel timp!

IULIAN (*la fel*): Înțeleg. Vrei să spui că...

HEKEBOLIOS: Oh, de m-aș putea afunda în pământ, ca să-mi ascund rușinea! Privește...sunt la picioarele tale, eu, un om al cărui păr e pe cale de a albi... un om care și-a pierdut întreaga viață în cercetări și studii și care trebuie să mărturisească acum că s-a înșelat și că și-a condus pe un drum greșit elevul scump.

IULIAN: Ce vrei să spui printr-asta?

HEKEBOLIOS: M-ai numit bătrânul tău profesor: Privește, iată-mă-n genunchi, îmi înalț ochii spre tine cu mirare și te numesc noul meu stăpân.

IULIAN: Ridică-te, Hekebolios.

HEKEBOLIOS (*se ridică*): Ai să auzi tot, stăpâne, și mă vei judeca în sfârșit după dreptatea ta... Pe când erai plecat, mi-a

devenit aproape de neîngăduit să trăiesc la curtea nobilului tău predecesor. Nu știu dacă ai aflat că am fost promovat lector al împărătesei și distribuitor al dărniciilor. Vai, niște posturi de onoare puteau compensa pentru mine pierderea dragului meu Iulian? Aproape că nu mai suportam să văd cum oameni care se făleau cu virtutea primeau daruri și bacșișuri de tot felul. Am început să urăsc această viață comună cu intriganți avizi, a căror influență era în slujba oricui putea plăti cuvinte sunătoare în monedă sunătoare. Oh, împărate al meu, nu știi ce obiceiuri s-au introdus aici!...

IULIAN: O știu, o știu.

HEKEBOLIOS: O viață cumpătată în singurătate mă atrăgea. Cât mai des posibil mă duceam în Creta, în modestul meu Tusculum... mica-mi locuință de la țară unde nu orice urmă de virtute părea a fi părăsit lumea asta. Acolo am trăit și vara aceasta, gândindu-mă la contingențele umane și la virtuțile cerești.

IULIAN: Fericite Hekebolios!

HEKEBOLIOS: Atunci zvonul mununatelor tale bravuri a ajuns în Creta...

IULIAN: Ah!

HEKEBOLIOS: M-am întrebat: Acest tânăr fără asemuire nu e cumva mai mult decât un om? Ce protecție se întinde asupră-i? Oare în acest fel Dumnezeul creștinilor își relevă de obicei puterea?...

IULIAN (*atent*): Ei bine, ei bine!

HEKEBOLIOS: M-am apucat din nou să studiez ceea ce au scris anticii. A fost pentru mine sclipire de lumină după sclipire de lumină... Oh, a spune că trebuie să mărturisești așa ceva!

IULIAN: Spune tot, te conjur!

HEKEBOLIOS (*cade în genunchi*): Pedepsește-mă în dreptatea ta, stăpâne; însă respinge erorile tinereții tale asupra celor divine! Da, nobile stăpân, ești cufundat în eroare; și eu... oh,

e de neconceput că nu mor de rușine... eu am contribuit în a te rătăci...

IULIAN (*întinzând brațele*): Vino să te îmbrățișez!

HEKEBOLIOS: Oh, te rog firbinte, să îți mărturisești recunoștința față de zeii nemuritori al căror favorit ești! Iar dacă nu o poți face, pedepsește-mă pentru că o fac eu în locul tău...

IULIAN: Vino, vino în brațele mele, îți spun! (*Îl ridică, îl strânge în brațe și îl sărută.*) Dragul meu Hekebolios! Ce mare bucurie neprevăzută!

HEKEBOLIOS: Stăpâne, cum să înțeleg?...

IULIAN: Oh, nu știi, așadar?... Când ai sosit în oraș?

HEKEBOLIOS: Am părăsit corabia acum o oră.

IULIAN: Și te-ai grăbit să vii aici?

HEKEBOLIOS: Pe aripile spaimei și ale remușcării, stăpâne!

IULIAN: Fără să vorbești nimănui?

HEKEBOLIOS: Da, da, fără să vorbesc nimănui; dar?...

IULIAN: Oh, atunci nu poți ști... (*Îl ia din nou în brațe.*) Dragul meu Hekebolios, află deci acum! Ca și tine, am aruncat jugul erorii. Pe nemuritorul Rege-Soare, căruia îi datorăm atât, noi oamenii, l-am repus în vechile sale drepturi; Fortuna și-a primit ofranda din mâinile mele umile și dacă, în această clipă, mă găsești ostenit și puțin deprimat, este pentru că tocmai oficiam o sărbătoare în cinstea divinului Dyonisos.

HEKEBOLIOS: Aud și sunt uluit.

IULIAN: Privește... coroana e încă pe capul meu. La aplauzele voioase ale mulțimii... da, erau destul de numeroși...

HEKEBOLIOS: Și eu, care m-am îndoit de asemenea mari evenimente!

IULIAN: Cum ceea ce vrem acum e să strângem în jurul nostru pe toți prietenii adevărului, pe toți iubitorii de înțelepciune, pe toți adoratorii instruiți și onorabili ai zeilor... chiar și sunt câte unii... un număr destul de restrâns... (*Cesarios, însoțit de mai mulți funcționari și seniori ai vechii Curți,*

intră prin stânga.) Ah, iată-l pe bunul Cesarios... în numeroasă companie și cu o figură ce anunță o chestiune importantă.

CESARIOS: Nobile împărat, vrei să îngădui slujitorului tău o problemă în propriul său nume și în numele acestor oameni neliniștiți?

IULIAN: Întreabă, dragul meu Cesarios! Nu ești tu fratele lui Grigorie, pe care îl iubesc? Întreabă, întreabă!

CESARIOS: Spune-mi, atunci, stăpâne... (*Îl zărește pe Hekebolios.*) Ce văd? Hekebolios aici?

IULIAN: Abia întors...

CESARIOS (*vrea să se retragă*): Mai bine să amân...

IULIAN: Nu, dragul meu Cesarios; acest prieten poate auzi tot.

CESARIOS: Prieten, spui tu? Oh, împărate al meu, întemnițările n-au, prin urmare, loc prin voința ta?

IULIAN: Despre ce vorbești?

CESARIOS: Așadar, nu o știi? generalul Nevita... șeful armatei, cum se numește acum... dă curs unor urmăriri și pretinde că acționează în numele tău împotriva tuturor oamenilor de încredere ai predecesorului tău.

IULIAN: Anchetă, Cesarios, anchetă foarte necesară.

CESARIOS: Oh, dar, stăpâne, interzice-i să procedeze cu asemenea brutalitate. Contabilul Pentadios e căutat de soldați, ca și un anume șef al pretorienilor al cărui nume ai interzis să fie pronunțat; știi cine vreau să spun, stăpâne... acel nefericit care, de teama ta, s-a și ascuns cu întreaga familie.

IULIAN: Nu-l cunoști pe acest om. În Galia nutrea cele mai îndrăznețe proiecte.

CESARIOS: Să admitem; acum însă e inofensiv. Și nu e singurul amenințat. Vistiernicul Ursulos se află și el în temniță...

IULIAN: Ah, Ursulos? Trebuie să credem prin urmare că era necesar.

CESARIOS: Necesar! Era necesar *asta*? Gândește-te numai cine e Ursulos, un bătrân fără pată... un om în fața cuvântului căruia întreaga lume, mare și mică, se înclină cu respect...

IULIAN: Un om pe de-a-ntregul lipsit de judecată, spun eu! Ursulos e un risipitor, care a săturat lăcomia slujitorilor Curții fără a obiecta. Mai mult, e un om nepotrivit în treburile Statului. Eu însumi mi-am dat seama. Nu voi îndrăzni niciodată să îl însărcinez cu primirea ambasadorilor principilor străini.

CESARIOS: Și totuși, te rugăm, stăpâne, noi toți cei care suntem aici în fața ta: fii mărinimos... cu privire la Ursulos ca și la alții.

IULIAN: Cine sunt ceilalți?

CESARIOS: Foarte numeroși, mă tem. Voi numi doar pe subvistiernicul Evagrios, pe bătrânul șambelan Saturninos, pe marele judecător Kyrenos și...

IULIAN: Pentru ce te oprești?

CESARIOS (*ezitând*): Stăpâne... printre acuzați se află și lectorul curții, Hekebolios.

IULIAN: Cum?

HEKEBOLIOS: Eu? Imposibil!

CESARIOS: Acuzat de a fi primit bani de la solicitatori indigeni...

IULIAN: Hekebolios ar fi?... Un om ca Hekebolios?...

HEKEBOLIOS: Ce nerușinată calomnie! Oh, Hristoase... vroiam să spun... oh, divinități cerești!

CESARIOS: Ah!

IULIAN: Ce vrei să spui?

CESARIOS (*rece*): Nimic, prea nobilul meu împărat.

IULIAN: Cesarios!

CESARIOS: Nobile stăpân?

IULIAN: Nu, nu stăpân; numește-mă prietenul tău.

CESARIOS: Un creștin te poate numi astfel?

IULIAN: Te rog: nu nutri asemenea gânduri, Cesarios. Nu trebuie să crezi asta. E greșeala mea dacă acești acuzați sunt creștini? Asta nu arată pur și simplu că creștinii au izbutit să-și însușească toate funcțiile bănoase? Împăratul poate însă îngădui ca funcțiile cele mai importante ale imperiului să fie prost împlinite? (*Celorlalți*) Nu gândiți, trag nădejde, că a

voastră credință mi-a atâțat mânia împotriva unor funcționari inocenți. Iau drept martori toți zeii că nu vreau să se procedeze împotriva voastră, a creștinilor, altfel decât după lege și prin judecată, nici ca, în mod general, să vi se facă un rău. Voi, sau cel puțin mulți dintre voi, sunteți încă pioși, pentru că îl onorați pe Stăpânul atotputernic, suveran al întregii lumi văzute... Oh, dragul meu Cesarios, nu e așa că tot pe el îl ador, însă sub alte nume?

CESARIOS: Îngăduie-mi, nobile stăpân...

IULIAN: De altfel, intenția mea e de a mă arăta blând, atât cît se cuvine. În ceea ce îl privește pe Hekebolios, nu trebuie ca dușmanii lui ascunși să-și închipuie că le va fi îngăduit să-i facă un rău cu denunțurile lor și cu alte josnice manopere.

HEKEBOLIOS: Împărate al meu! Scutul și protectorul meu!

IULIAN: Nu vreau aici ca fără de milă să li se ia pâinea micilor slujbași ai Curții. Mă gândesc, de pildă, la acel coafor pe care l-am alungat. O regret. Omul poate rămâne. Mi s-a părut a fi un om care-și cunoaște foarte bine meseria. Cinste unor asemenea oameni! Iată până unde pot merge, dragul meu Cesarios, dar nu mai departe. Ursulos va suporta consecințele... Trebuie să acționeze în asemenea fel încât zeița dreptății, oarbă și totuși atât de clarvăzătoare, să nu aibă nici un motiv ca să încrunte din sprâncene în fața unui muritor în mâinile căruia e depusă o atât de mare răspundere.

CESARIOS: După asta, nu mai am nici un cuvânt de spus pentru nefericiți. Cer numai să părăsesc Curtea și orașul.

IULIAN: Tu o vrei?

CESARIOS: Da, nobile împărat.

IULIAN: Ești încăpățânat precum fratele tău.

CESARIOS: Recentele evenimente îmi dau mult de gândit.

IULIAN: Aveam mari intenții cu privire la tine, Cesarios. Aș fi extrem de fericit dacă ai putea renunța la erorile tale. Nu poți?

CESARIOS: Dumnezeu știe ceea ce aș fi putut face în urmă cu o lună... acum, nu pot.

IULIAN: O căsătorie într-una din cele mai puternice familii îți e rezervată. Asta nu te face să șovăi?

CESARIOS: Nu, nobile străpân!

IULIAN: Cineva ca tine ar putea urca repede treptele unor osebite situații. Cesarios, n-ar fi posibil să te hotărăști a mă ajuta în acțiunea pe care o întreprind în favoarea noului?

CESARIOS: Nu, nobile străpân!

IULIAN: Nu spun aici, ci altundeva. Am intenția de a pleca. Tare îmi displace la Constantinopol; mi l-ați corupt în toate chipurile, voi, galileenii. Plec în Antiohia; acolo voi găsi un teren mai bun. Ar trebui să mă însoțești. O vrei, Cesarios?

CESARIOS: Nobile stăpân, și eu voi merge spre țările Orientului; însă voi călători singur.

IULIAN: Și ce vrei să faci acolo?

CESARIOS: Să-mi văd bătrânul tată; să-l ajut pe Grigorie și să-l încurajez în lupta ce se pregătește.

IULIAN: Du-te!

CESARIOS: Rămas bun, împărate al meu.

IULIAN: Fericit tată, care are fii atât de nefericiți! (*Face un semn cu mâna; Cesarios și însoțitorii lui se înclină adânc și ies prin stânga.*)

HEKEBOLIOS: Ce îndrăzneață și foarte necuviincioasă sfidare!

IULIAN: Inima lui e rănită până la sânge de tot și de toate. Tu, dragul meu Hekebolios, tu mă vei însoți. Pământul îmi arde picioarele în acest oraș otrăvit de galilei! O să scriu filosofilor Kytron și Priskos, care au dobândit de câțiva ani o faimă atât de mare. Aștept în fiecare zi sosirea lui Maximus; va veni cu noi... Ți-o spun, avem înaintea noastră fericite zile de victorie, Hekebolios. În Antiohia, prietene... ne vom întâlni — nu încape îndoială — cu incomparabilul Libanius... și acolo vom fi mult mai aproape de Soare-răsare... Oh, arzătoare dorință de a merge spre Regele-Soare.

HEKEBOLIOS: Da, da, da!...

IULIAN (*îl ia în brațe*): Dragul meu Hekebolios!... Înțelepciune; Lumină; Frumusețe!

ACTUL II

Un mare vestibul în palatul împăratului, la Antiohia. Intrare deschisă, în fund; pe peretele din stânga, o uşă conduce în apartamente.

Pe un scaun înalt, în prim plan la dreapta, stă împăratul Iulian înconjurat de Curtea lui. Judecători, retori, poeţi şi profesori, printre care şi Hekebolios, sunt aşezaţi pe scaune mai joase, la picioarele sale. Sprijinit de perete, aproape de ieşire, un om îmbrăcat în preot creştin stă în picioare; îşi ascunde faţa în mâini şi pare absorbit în rugă. O mare grupare de cetăţeni ai oraşului umple sala. Nişte gărzi sunt la uşa de ieşire; altele, la uşa din stânga.

IULIAN (*vorbeşte oamenilor adunaţi*): iată marele succes; ei, zeii, mi l-au acordat. Abia dacă a existat în timpul călătoriei mele vreun oraş de care, apropiindu-mă, cete de galileeni să nu mă fi întâmpinat pe cale, deplângându-şi împilările şi supunându-se, întru protecţie, puterilor divine. Ce contează detestabila comportare a zeflemiştilor faţă în faţă cu asta? Cei care îşi bat joc nu sunt de comparat cu nişte câini ce, în ignoranţa lor, latră la cornul de lună? Nu voi tăgădui, totuşi, că am fost cuprins de mânie când am aflat că mai mulţi locuitori ai acestui oraş le-au scăpat vorbe dispreţuitoare cu privire la regula de viaţă pe care am impus-o preoţilor Cybelei, bună zeiţă. Respectul faţă de o asemenea admirabilă zee n-ar trebui să apere preoţii de a fi luaţi drept obiecte de batjocură? Interpelez pe aceşti temerari: sunteţi barbari, că nu ştiţi cine este Cybela? O să fiu constrâns a vă aminti că altădată, când dominaţia romană era aşa de grav ameninţată de

luptătorul punic căruia de curând i-am văzut mormântul la Libyssa... sibila din Cumae a îndemnat să se ia statuia Cybelei din templul de la Pessinont și să fie adusă la Roma. Cât privește modul de a trăi al preoților, câteva persoane au insistat asupra faptului că le-a fost interzis să mănânce rădăcini precum și ceea ce crește aproape de pământ, în vreme ce le e îngăduit să se hrănească cu legume și fructe ce cresc îndeajuns de sus. O, oameni foarte neștiutori... vă plâng dacă nu pricepeți asta. Spiritul omului se poate hrăni cu ceea ce se târăște pe glie? Sufletul nu dăinuiește cu tot ce aspiră spre înalt, spre cer și soare? Nu mă voi extinde asupra acestor subiecte astăzi. Ceea ce e mai mult de spus într-asta, o veți afla dintr-un opuscul la care trudesc în timpul nopților de veghe și care, o sper, va fi citit curând în sălile de conferințe și în piețele publice. (*Se ridică.*) Iar acum, prieteni, dacă nimeni nu are vreo jalbă de prezentat...

UN CETĂȚEAN (*înaintând*): Oh, nobile împărat, să nu plec fără a fi ascultat!

IULIAN (*se așază iar*): Firește că nu, prietene. Cine ești?

CETĂȚEANUL: Sunt Medon, negustor de grâne. O, stăpâne, dacă iubirea mea pentru tine, sublim și divin...

IULIAN: Povestește ce te-a adus.

MEDON: Am un vecin, Alites, care mi-a făcut în fel și chip rău de neimaginat ani de-a rândul: și el face comerț cu grâne, și e rușinos cum îmi ia pâinea de la gură...

IULIAN: Aha, bunul meu Medon, ai totuși aerul cuiva bine hrănit.

MEDON: Nu pentru asta, prea nobile împărat! Oh, pe venerabilii zei, pe care învăț în fiecare zi să-i iubesc și să-i venerez tot mai mult!... jignirile pe care mi le aduce mie aș putea să nu le iau în seamă, însă ceea ce nu pot trece cu vederea...

IULIAN: Cel puțin pe zei nu-i disprețuiește?

MEDON: Face ceea ce e și mai rău... sau, cel puțin, ceea ce e tot atât de nerușinat: el, oh! nu știu dacă mânia îmi va

îngădui s-o exprim... te disprețuiește chiar pe tine, prea nobile stăpân!

IULIAN: Cu adevărat? Și care i-au fost vorbele?

MEDON: Nu s-a servit de cuvinte: s-a slujit de ceva și mai rău decât asta.

IULIAN: Și ce e mai rău?

MEDON: O mantie de culoarea purpurei...

IULIAN: ...pe care o poartă? Oho! e îndrăzneală.

MEDON: Da, o, mare Mercur cu picioarele într-aripate, când mă gândesc la ceea ce această mantie i-ar fi adus pe vremea predecesorului tău! Iar acest veșmânt al orgoliului îl am în fiecare zi sub ochi...

IULIAN: Acest veșmânt cumpărat cu bani ce puteau fi ai tăi...

MEDON: Oh, nobile împărat, pedepsește-l pe cutezător; fă-l să fie alungat din oraș; iubirea ce o port marelui și admirabilului nostru suveran nu-mi îngăduie să fiu martorul unei atari uzurpări nerușinate.

IULIAN: Spune-mi, bunule Medon, ce fel de veșminte mai poartă Alites pe sub mantia de purpură?

MEDON: Nu-mi amintesc, stăpâne; costumul obișnuit, cred; n-am băgat de seamă decât mantia de purpură.

IULIAN: Deci, mantia de purpură și sandalele neargăsite.

MEDON: Da, stăpâne; pe cât de ridicol, pe atât de nerușinat.

IULIAN: Trebuie să corectăm asta, Medon.

MEDON (*fericit*): Ah, nobile împărat!

IULIAN: Mâine, dis-de-dimineață, vei veni aici, la palat...

MEDON (*și mai fericit*): Voi veni dis-de-dimineață, nobile împărat!

IULIAN: Va să vină șambelanul meu...

MEDON: Da, da, prea nobile împărat!

IULIAN: Vei primi de la el o pereche de pantofi de purpură placați cu foițe de aur.

MEDON: Oh! oh! generosul meu stăpân și împărat...

IULIAN: Acești pantofi îi vei duce lui Alites, îl vei încălța și-i vei spune că trebuie negreșit să-i poarte ori de câte ori va

avea poftă să se arate pe stradă în mantia de purpură ziua în amiaza mare.

MEDON: Oh!

IULIAN: Iar după ce o vei fi făcut, îi vei putea spune din partea mea că e un nătărău dacă cumva crede că mantia de purpură îi conferă vreo onoare fără ca el să stăpânească puterea purpurei... Du-te; şi întoarce-te mâine să cauţi încălţările.

(Medon pleacă pleoştit, urmărit de râsetele cetăţenilor; curtenii, retorii, poeţii şi ceilalţi bat din palme şi-şi mărturisesc aprobarea prin strigăte puternice.)

UN ALT CETĂŢEAN (*iese din mulţime*): Lăudată fie dreptatea împăratului! Oh, ce bine a meritat să fie astfel pedepsit acest acaparator de grâne! Oh, ascultă-mă şi milostivirea ta...

IULIAN: Aha! mi se pare că-ţi recunosc faţa. Nu eşti unul dintre acei care strigau dinaintea trăsurii mele când am intrat în oraş?

CETĂŢEANUL: Eram unul dintre aceia care strigau cel mai tare, neasemuite împărat! Sunt încasatorul de impozite Malkos. Ah, oblăduieşte-mă! Am o contestaţie cu un om rău şi zgârcit.

IULIAN: Şi pentru asta vii să mă găseşti? Nu există judecători?...

MALKOS: Afacerea e puţin complicată, puternice împărat. E vorba de un pământ pe care l-am arendat cu contract acestui om rău şi pe care îl obţinusem acum şapte ani, când o parte din bunurile bisericii Apostolilor fuseseră vândute...

IULIAN: Ah, să vedem; bunuri ale bisericii, prin urmare?

MALKOS: Corect dobândite; dar acest individ, acum, refuză să-mi plătească arenda şi nici proprietatea nu vrea să mi-o dea, sub pretext că terenul ar fi aparţinut cândva templului lui Apollo şi, după cum spune el, ar fi fost pe nedrept sustras templului, sunt nenumăraţi ani de atunci.

IULIAN: Ascultă şi-mi spune, Malkos... eşti, nu încape îndoială, un adept al Galileanului?

MALKOS: Nobile împărat, e un obicei străvechi în familia noastră a mărturisi credinţă lui Hristos.

IULIAN: Şi spui asta aşa, foarte simplu, fără ruşine?

MALKOS: Adversarul meu e mai îndrăzneţ decât mine, stăpâne! Circulă şi iese precum altădată; n-a părăsit oraşul când s-a răspândit zvonul că urma să vii.

IULIAN: N-a părăsit? Şi de ce ar fi făcut-o, el, care susţine interesul zeilor?

MALKOS: Prea nobile împărat, sigur că ai auzit vorbindu-se de contabilul Thalassios?

IULIAN: Cum! Acel Thalassios care, pentru a se pune bine la Curte pe lângă predecesorul meu, în timp ce în Galia eram calomniat şi ameninţat de multe primejdii, a propus cetăţenilor aici, în Antiohia, în plină piaţă publică, să ceară împăratului capul Caesarului Iulian!

MALKOS: Stăpâne, el însuşi e. Duşmanul tău de moarte, cel care mă nedreptăţeşte.

IULIAN: Într-adevăr, Malkos, am, tot atât cât tine, motiv să mă plâng de acest om.

MALKOS: De zece ori mai mult, nobilul meu împărat!

IULIAN: Ce gândeşti despre asta? Să unim cele două probleme ale noastre şi să-l citâm împreună?

MALKOS: Oh, ce milostenie extremă! Sunt un om de zece ori fericit!

IULIAN: Om de zece ori smintit! Thalassios circulă şi iese precum altădată, spui tu? N-a părăsit oraşul la sosirea mea. Thalassios mă cunoaşte mai bine decât tine. Du-te! Când îl voi cita pe Thalassios pentru capul meu, îl vei putea cita şi tu pentru terenul tău.

MALKOS (*îşi frânge mâinile*): Oh, eu, cel de zece ori nefericit! (*Iese prin fund; ceilalţi aplaudă din nou pe împărat.*)

IULIAN: E bine, prieteni; bucuraţi-vă că am izbutit — şi chiar cât se poate de onorabil — să încep această zi consacrată cu osebire celebrării strălucitorului Apollo. Nu e demn de un filosof, într-adevăr, să treacă peste insultele adresate lui, în

vreme ce pedepsește riguros prejudiciul zeilor nemuritori? Nu-mi amintesc dacă Marc-Aureliu,discipol încoronat al științei, s-a găsit vreodată într-o situație asemănătoare; dar, dacă a fost într-o asemenea situație, trebuie să nădăjduim că n-a acționat altfel decât mine, care-mi fac o cinste din a merge cu umilință pe urmele sale. Fie ca aceasta să vă servească drept regulă de conduită, pe care va trebui să o luați în seamă pe viitor. În palat, în piețele publice, la teatru chiar... de nu mi-ar repugna să intru într-un asemenea loc al nebuniei... poate fi îngăduit să mă salutați cu aclamații și aplauze voioase. Știu că un asemenea omagiu era bine primit de Alexandru din Macedonia și de Iulius Caesar, bărbați cărora zeița fericirii le-a îngăduit să se înalțe, radios, deasupra altor muritori. Dar când mă vedeți intrând într-un templu, e altceva. Atunci trebuie să tăceți sau să adresați aclamațiile voastre zeilor și nu mie, pe care mă vedeți înaintând cu ochii în pământ și fruntea plecată. Și trag nădejde că veți lua aminte la asta azi, acolo unde mă duc să ofer un sacrificiu unui zeu superior și tot atât de puternic precât acel pe care îl cunoaștem sub numele de Regele-Soare; el, care crește încă în ochii noștri dacă ne gândim că e unul și același cu Mithra, cum îl numesc anumite popoare orientale. Iar asupra celor de mai sus... dacă nimeni nu are nimic de spus...

PREOTUL (*la ușă, se ridică*): În numele Domnului Dumnezeu!

IULIAN: Cine vorbește acolo?

PREOTUL: Un slujitor al lui Dumnezeu și al împăratului.

IULIAN: Apropie-te. Ce vrei?

PREOTUL: Să vorbesc inimii și conștiinței tale.

IULIAN (*sare*): Ce voce! Ce văd! În ciuda bărbii și a costumului!... Grigorie!

PREOTUL: Da, puternicul meu stăpân.

IULIAN: Grigorie! Grigorie din Nazianz!

GRIGORIE: Da, nobile împărat.

IULIAN (*a coborât, i-a luat mâinile și îl privește îndelung*): Puțin îmbătrânit; mai brunet; mai gras. Nu, nu era decât

la o primă aruncătură de ochi; acum, eşti acelaşi de altădată.

GRIGORIE: Ah, de ce nu pot spune la fel despre tine, stăpâne!

IULIAN: Atena. Noaptea pe sub arcade. Nici un om n-a fost mai aproape de inima mea ca tine.

GRIGORIE: Inima ta? Vai, împărate, din inima ta ai smuls un prieten mai bun decât mine.

IULIAN: Vrei să vorbeşti de Vasile?

GRIGORIE: Vreau să vorbesc de Unul mai mare decât Vasile.

IULIAN (*posomorât*): Ah, bine! Asta ai venit să-mi spui? Şi în acest costum...

GRIGORIE: Nu eu am ales acest costum, stăpâne.

IULIAN: Nu tu? Dar cine?

GRIGORIE: Acel care e mai mare decât împăratul.

IULIAN: Cunosc acest mod galilean de a vorbi. În numele prieteniei noastre, treci.

GRIGORIE: Lasă-mă să încep prin a-ţi povesti cum se face că mă vezi aici, hirotonisit preot al Bisericii pe care o persecuţi.

IULIAN (*cu o privire tăioasă*): Persecuţi! (*Urcă pe estradă şi se aşază.*) Acum poţi continua.

GRIGORIE: Ştii care îmi erau ideile asupra celor divine pe vremea când duceam o viaţă veselă împreună la Atena. Dar pe atunci era departe de gândul meu renunţarea la bucuriile vieţii. Ambiţia sau setea de bogăţii, îndrăznesc s-o spun, nu m-au ispitit niciodată; totuşi, n-aş fi sincer, dacă aş vrea să neg că ochii şi spiritul se-ataşau cu admiraţie de întreaga splendoare ce mi se revela în ştiinţa şi arta antică a grecilor. Certurile şi toate luptele meschine ce se dezlănţuiau în Biserica noastră mă mâhneau profund; însă nu participam deloc la ele; îmi serveam compatrioţii în afacerile cetăţeneşti; atâta tot... Atunci au venit ştiri de la Constantinopol. Se spunea că murise Constantius de spaimă din cauza celor întreprinse de tine şi te lăsase moştenitorul său. Primit ca o fiinţă supraomenească, iar zvonul victoriilor tale zburând înainte-ţi, urcaseşi tu, eroul Galiei şi al

Germaniei, fără o lovitură de sabie, pe tronul lui Constantius. Lumea era la picioarele tale. Atunci au venit alte veşti. Stăpânul pământului se înarma pentru a lupta împotriva stăpânului cerului...

IULIAN: Grigorie, cum îndrăzneşti!...

GRIGORIE: Stăpânul trupurilor se înarma ca să lupte contra stăpânului sufletelor. Sunt aici în faţa ta în groaza cărnii mele; dar nu vreau să mint. Vrei să auzi adevărul, sau trebuie să tac?

IULIAN: Trebuie să vorbeşti, Grigorie.

GRIGORIE: Ce n-au trebuit să îndure creştinii mei în aceste ultime luni? Câte condamnări la moarte au fost pronunţate şi executate în chipul cel mai crud? Secretarul de stat Gaudenzios... Artemios, guvernatorul dinainte al Egiptului... cei doi tribuni Romanos şi Vincenzios...

IULIAN: Nu cunoşti aceste probleme. Te asigur că zeiţa dreptăţii ar fi vărsat lacrimi, dacă aceşti trădători ar fi rămas în viaţă.

GRIGORIE: Fie, împărate al meu, dar te asigur că e vorba aici de o condamnare la moarte pe care Dumnezeul dreptăţii nu ţi-o va ierta niciodată; Ursulos! Acest om, care a fost un prieten pentru tine în zilele de încercare! Ursulos care, cu preţul vieţii sale, ţi-a avansat bani în Galia; Ursulos, a cărui întreagă crimă era credinţa lui creştină şi sinceritatea...

IULIAN: Ah, asta o ştii de la fratele tău, Cesarios.

GRIGORIE: Pedepseşte-mă, stăpâne; dar cruţă-mi fratele.

IULIAN: Ştii bine că nu risti nimic, Grigorie. Mai mult, îţi dau dreptate asupra faptului că Nevita a procedat cu prea mare severitate.

GRIGORIE: Da, acest barbar care, sub poleiala-i greacă, nu izbuteşte să-şi ascundă obârşia!...

IULIAN: Nevita îşi îndeplineşte funcţiunile cu zel, iar eu, eu însumi nu pot fi pretutindeni. Am deplâns sincer moartea lui Ursulos şi regret profund că nici timpul, nici împrejurările nu mi-au îngăduit să mă ocup chiar eu de problema lui. Cu

siguranță că l-aș fi cruțat, Grigorie. M-am gândit să restitui moștenitorilor săi ceea ce a lăsat.

GRIGORIE: Nobile stăpân, nu-mi datorezi și nici nu-ți cer nici o socoteală asupra faptelor tale. Am vrut numai să-ți spun că toate aceste știri au căzut ca un fulger în Cezareea, în Nazianz și în alte orașe ale Cappadociei. Cum să-ți descriu efectul produs? Vrăjbile noastre lăuntrice au tăcut în fața primejdiei comune. Nenumărați frați credincioși ai Bisericii au apostaziat; însă, în multe inimi indiferente, lumina Domnului s-a aprins și a strălucit cu o sclipire neprevăzută. În acest timp, calamitățile plouau asupra poporului Domnului. Păgânii... da, împărate al meu, acei pe care eu îi numesc păgâni... începeau să ne amenințe, să ne facă rău, să ne persecute...

IULIAN: Represalii... represalii, Grigorie!

GRIGORIE: Departe de mine gândul de a voi să apăr tot ceea ce creștinii mei se poate să fi înfăptuit din exces de zel pentru cauza Bisericii. Dar tu, care ești foarte luminat și care ești suveranul tuturor, tu nu poți tolera ca viii să fie pedepsiți pentru greșelile morților. Și totuși, asta s-a întâmplat în Cappadocia. Dușmanii creștinilor, puțin numeroși, dar lacomi de câștig și arzând de dorința de a fi pe placul noilor funcționari, au iscat neorânduiala și neliniștea în rândurile populației din orașe și de la țară. Nu mă gândesc aici în primul rând la insultele pe care a trebuit să le îndurăm, nici la violarea dreptului nostru de proprietate dobândit cu formele cuvenite și care ne-a fost frecvent contestat în această ultimă vreme. Ceea ce ne neliniștește mai ales, pe mine și pe toți frații mei cugetători, este primejdia ce rezultă de aici pentru suflete. Mulți oameni dispun de o firavă credință și nu sunt pe de-a-ntregul capabili să-și întoarne gândurile de la bunurile pământești. Penibilul tratament ce trebuie să fie îndurat de acum înainte de oricine poartă numele de creștin a și adus mai mult decât o renegare. Stăpâne, înseamnă a fura suflete regatului lui Dumnezeu.

IULIAN: Oh, înțeleptul meu Grigorie... cum poți spune asta? Sunt uimit! N-ar trebui, dimpotrivă, ca bun galilean, să te bucuri că ale voastre comunități sunt eliberate de acești oameni?

GRIGORIE: Nobile împărat, nu sunt de aceeași părere cu tine. Eu însumi am văzut delăsare în materie de credință și-i socotesc pe toți cei care se află într-o situație similară ca pe niște bolnavi capabili să-și redobândească sănătatea atâta timp cât rămân în sânul Bisericii. Era și ceea ce se gândea în mica noastră comunitate din Nazianz. Frați și surori, neliniștiți, se reuneau pentru a hotărî ceea ce ar fi fost de făcut împotriva nefericirilor vremii. Delegați din Cezareea și din alte orașe li s-au alăturat. Tatăl meu e plăpând și — așa cum însuși o recunoaște cu părere de rău — nu are fermitatea de neîmblânzit a caracterului pe care aceste zile de angoasă o cer de la cel care ocupă scaunul episcopal. Adunarea a hotărât, în consecință, să fie ales pentru a-l ajuta pe un bărbat mai tânăr, capabil să țină unită turma Domnului. Alegerea a căzut asupra mea.

IULIAN: Ah!

GRIGORIE: Eram atunci absent, în călătorie. Dar în lipsa mea, și fără să mă consulte, tata m-a consfințit preot și mi-a trimis costumul secerdotal. Această veste mi-a parvenit în Tiberina, casa mea de la țară, unde îmi petreceam câteva zile în compania fratelui meu și a prietenului din tinerețe, Vasile din Cezareea. Stăpâne... dacă mi s-ar fi anunțat condamnarea la moarte, n-aș fi fost mai înspăimântat. Eu, preot! O vroiam și nu o vroiam. O datoram... și nu îndrăzneam. Luptam împotriva Domnului Dumnezeu, în chipul în care patriarhul lupta contra lui în vremea Vechiului Testament. Cum mi-am petrecut noaptea ce a urmat, nu știu. Dar ceea ce știu e că încă nu cântase cocoșul, când am vorbit față în față cu Crucificatul... Atunci, al lui am fost.

IULIAN: Nebunie; nebunie! Cunosc aceste vise.

GRIGORIE: Întorcându-mă în Nazianz, am traversat Cezareea. Oh, peste ce situație jalnică am dat acolo! Am găsit orașul

plin de cultivatori pe fugă: își părăsiseră case și ferme, pentru că seceta verii pârlise semințele și pustiise toate podgoriile și plantațiile cu măslini. Ca să se sustragă morții din pricina foamei, se refugiaseră la înfometați. Erau acolo țăranii... bărbați, femei, copii... culcați grămadă de-a lungul zidurilor, scuturați de friguri, chinuiți de nemâncare. Ce le putea oferi Cezareea... biet oraș sărăcit, ce nu se refăcuse încă decât pe jumătate după marele cutremur de pământ de acum doi ani? Și în mijlocul calamităților, sub căldura copleșitoare, cu zguduirile frecvente ale solului, trebuia să vedem nelegiuitele sacrificii ce aveau loc zi și noapte. Altarele răsturnate erau reconstruite cât se putea de iute; sângele victimelor curgea în valuri; jongleri și prostituate străbăteau cântând și dansând străzile orașului. Stăpâne... poți fi surprins dacă frații mei aspru încercați au crezut că văd în nefericirile ce-i loveau o pedeapsă a cerului, pentru că tolcraseră vreme îndelungată necredința și semnele scandaloase ale necredinței printre ei?

IULIAN: Despre ce semne vrei să vorbești?

GRIGORIE: Strigătele oamenilor înspăimântați și ale înfriguraților se înălțau din ce în ce mai tare; ei cereau autorităților orașului să-i fie dată lui Hristos o mărturie răsunătoare prin dărâmarea a ceea ce încă dăinuie ca amintire a vechii puteri a păgânismului în Cezareea.

IULIAN: Nu vrei să spui printr-asta cumva?...

GRIGORIE: Conducătorii orașului anunțaseră o adunare la care am asistat. Știi, nobile împărat, că toate templele sunt proprietăți municipale. Cetățenii pot deci dispune de ele după bunul lor plac.

IULIAN: Ei și? admițând asta?

GRIGORIE: În acel înspăimântător cutremur de pământ ce a bântuit Cezareea acum doi ani, toate templele au fost nimicite în afară de unul.

IULIAN: Da, da; templul Fortunei.

GRIGORIE: În adunarea despre care vorbesc, cetățenii au hotărât să desăvârșească opera pedepsei divine, probând astfel că ar fi

pe de-a-ntregul atașați lui Dumnezeu și numai lui și că n-ar mai îngădui dihonia printre ei.

IULIAN (*cu o voce aspră*): Grigorie... prieten de odinioară... ții la viață?

GRIGORIE: Cetățenii au adoptat acolo o hotărâre pe care nu o puteam aproba, dar care a obținut aproape toate sufragiile. Și cum exista temerea că totul o să ajungă alterat la urechile tale și o să-ți stârnească, poate, mânia împotriva orașului, s-a decis ca cineva să vină aici pentru a-ți aduce la cunoștință ceea ce am hotărât și ceea ce urmează a se înfăptui acum. Puternice suveran... nu s-a găsit nici un altul care să accepte a-și lua asupra sa atare misiune. A trebuit, prin urmare, să o iau eu. Pentru care, stăpâne, mă aflu aici umil în fața ta și te încunoștiințez că noi, creștinii din Cezareea, am stabilit ca templul în care păgânii, la vremea lor, au onorat o falsă zeiță sub numele de Fortuna, va fi dărâmat și ras de pe fața pământului.

IULIAN (*țâșnește*): Și trebuie să aud asta cu propriile mele urechi! Aceste vorbe nemaiauzite, un om îndrăznește să mi le spună!

CURTENI, RETORI ȘI POEȚI: O, piosule împărat, nu îngădui asta. Pedepsește-l pe temerar!

HEKEBOLIOS: E nebun, stăpâne. Lasă-l să plece. Privește... nebunia sclipește în ochii lui.

IULIAN: Da, fără îndoială, trebuie să numin asta nebunie. E chiar mai mult decât nebunie. A voi să dărâmi acel magnific templu, înălțat unei nu mai puțin magnifice zeițe! Și asta tocmai zeiței căreia datorez favoarea în acțiunile despre care vorbesc chiar și popoarele cele mai îndepărtate. Ce nădejde de victorie și succes mi-aș putea imagina de aici înainte, dacă aș lăsa să se facă asta?... Grigorie, îți poruncesc să te întorci în Cazareea și să aduci la cunoștință cetățenilor că nu îngădui asemenea acțiune scandaloasă.

GRIGORIE: E imposibil, stăpâne! Lucrurile au ajuns până într-acolo, încât e vorba pentru noi de a alege între teama

omenească și supunerea față de Dumnezeu. Noi nu putem ceda.

IULIAN: Atunci veți simți până unde se întinde brațul împăratului!

GRIGORIE: Brațul împăratului este puternic într-ale pământului;și tremur, ca și alții, în fața lui.

IULIAN: Arat-o dar în faptă! Ah, galileeni, contați pe îngăduința mea. Nu vă bizuiți pe ea; căci într-adevăr... (*Zgomot la intrare. Coaforul Eunapios, urmat de mai mulți cetățeni, se năpustește.*) Ce este? Eunapios, ce ți s-a întâmplat?

EUNAPIOS: Oh, cum de-au putut ochii mei fi martori la un asemenea spectacol!

IULIAN: Ce spectacol ai văzut?

EUNAPIOS: Iată, prea nobile împărat, sosesc însângerat, stâlcit în bătaie și totuși fericit de a fi cel dintâi care imploră pedeapsa...

IULIAN: Vorbește... cine te-a lovit?

EUNAPIOS: Îngăduie, stăpâne, să-mi înfățișez plângerea. Ieșisem din oraș, la această oră matinală, pentru a vizita micul templu al Venerei, pe care de curând l-ai reconstruit tu. Odată ajuns, cântece și sunete de flaut m-au întâmpinat. Femei executau dansuri grațioase în vestibul, iar înăuntru am găsit întregul spațiu umplut cu o mulțime entuziastă, în timp ce preoții, în fața altarului, ofereau sacrificiile pe care le-ai prescris.

IULIAN: Bine, bine; după aceea!

EUNAPIOS: Abia am avut timp, cât să-mi întorn cu devoțiune gândurile spre această zeiță seducătoare pe care o cinstesc și onorez îndeosebi... când o ceată numeroasă de tineri a invadat templul...

IULIAN: Nu galileeni, cel puțin.

EUNAPIOS: Ba da, stăpâne... galileeni.

IULIAN: Ah!

EUNAPIOS: Ce scenă a urmat! Plângând sub injuriile și loviturile de bâtă ale acestor oameni brutali, dansatoarele din

vestibul au fugit spre noi. Galileenii s-au năpustit asupra noastră, a tuturor, ne-au maltratat și ne-au batjocorit în cel mai rușinos chip.

IULIAN (*coborând de pe estradă*): Așteptați, așteptați!

EUNAPIOS: Vai, dacă măcar aceste violențe nu ne-ar fi atins decât pe noi. Dar turbații ăștia au mers mai departe. Da, nobile împărat... pe scurt: altarul e răsturnat, statuia zeiței prefăcută în bucăți, măruntaiele victimei zvârlite afară ca hrană câinilor...

IULIAN (*cu pași mari prin sală*): Așteptați, așteptați, așteptați!

GRIGORIE: Cuvântul unui singur om nu este îndeajuns...

IULIAN: Tăcere! (*Lui Eunapios.*) Cunoșteai pe vreunul dintre profanatori?

EUNAPIOS: Eu nu, stăpâne; însă cetățenii, pe care iată-i! cunoșteau pe mai mulți dintre ei.

IULIAN: Luați gărzi cu voi. Prindeți atâția vinovați câți veți putea găsi. Zvârliți-i în temniță. Prizonierii vor desemna pe alții; și când îi voi avea pe toți în puterea mea...

GRIGORIE: Ce vei face, stăpâne?

IULIAN: Călăul va putea să ți-o spună. Tu și cetățenii din Cazareea veți afla la ce trebuie să vă așteptați dacă, prin încăpățânarea voastră galileană, vă veți îndârji să mai acționați.

(Împăratul, într-un acces de violentă mânie, iese prin stânga; Eunapios și martorii lui se duc împreună cu garda; ceilalți se împrăștie.)

O piață în Antiohia. În prim plan, la dreapta, o stradă ce dă spre piață; la stânga, în fund, vederea se întinde într-o ulicioară strâmtă și sinuoasă.

O mare mulțime de oameni umple piața. Vânzători și-au expus mărfurile și fac reclamă. Ici-colo, grupuri de cetățeni vorbesc cu însuflețire.

UN CETĂȚEAN: Dar, bune Doamne din cer, în ce clipă s-a abătut atare nefericire?

UN ALT CETĂȚEAN: În dimineața asta, ți-o spun; dis-de-dimineață.

PHOKION (*care a intrat pe strada din dreapta*): Dragul meu, găsești potrivit să numești asta o nefericire? Eu o numesc crimă, ba chiar o mare neușinare.

AL DOILEA CETĂȚEAN: Da, da; E cât se poate de adevărat; s-a făptuit o mare nerușinare.

PHOKION: Îți poți închipui așa ceva... da, va să zică de ajutor pentru dărâmat templul Venerei vorbiți? Îți poți închipui așa ceva, spuneam, într-un moment în care împăratul însuși se afla în oraș!... Și, pe urmă, să alegi o asemenea zi... o zi...

UN AL TREILEA CETĂȚEAN (*se apropie de cei care vorbesc*): Spuneți-mi, străini buni, de fapt, ce se...

PHOKION: Spun că într-o zi ca asta, în care augustul nostru suveran o să oficieze el însuși la sărbătoarea lui Apollo...

AL TREILEA CETĂȚEAN: Bineînțeles, o știu, o știu; dar pentru ce sunt puși în temnițe ăști creștini?

PHOKION: Ce? În temniță? Chiar i-au putut prinde? (*Se aud strigăte puternice.*) Sst! Ce este? Da, pe zei, cred că i-au prins!

(*O bătrână, buimăcită, cu părul răvășit, își croiește drum prin mijlocul mulțimii înghesuite; e înconjurată de alte femei care încearcă zadarnic să o rețină.*)

BĂTRÂNA: Nu mă rețineți! E unicul meu copil; e copilul bătrâneților mele! Dați-mi drumul, dați-mi drumul! Nimeni nu-mi poate spune unde-l voi găsi pe împărat?

PHOKION: Ce vrei cu împăratul, măicuță?

BĂTRÂNA: Vreau să-mi recapăt fiul. Ajutor! Fiul meu! Hilarion! Oh, credeți-mă, mi l-au luat! Au dat buzna în casa noastră... și l-au luat!

UNUL DINTRE CETĂȚENI (*lui Phokion*): Cine e femeia?

PHOKION: Cum? N-o cunoști pe văduva Publia... cântăreața de psalmi?

CETĂȚEANUL? Ah, da, da, da!

PUBLIA: Hilarion! Copilul meu! Ce vor să-i facă? Ah, ia te uită, Phokion... iată-te! E o fericire a lui Dumnezeu să întâlnești un frate creștin...

PHOKION: Sst, calm, calm: nu striga așa; vine împăratul.

PUBLIA: Oh, împăratul nelegiuit! Domnul mâniei ne lovește din cauza păcatelor noastre; foametea devastează ținutul; pământul tremură sub noi!

(Un pichet de soldați intră pe strada din dreapta.)

ȘEFUL CETEI: Orînduiți-vă; loc, acolo!

PUBLIA: Oh, vino, bunule Phokion... ajută-mi în numele prieteniei noastre, al fraternității...

PHOKION: Ești nebună, femeie? Nu te cunosc.

PUBLIA: Cum? Nu mă cunoști? Nu ești boiangiul Phokion? Nu ești fiul lui?...

PHOKION: Nu sînt fiul nimănui. Lasă-mă, femeie. Ești nebună. Nu te cunosc; nu te-am văzut niciodată. (*Se grăbește să se piardă în mulțime.*)

UN CENTURION (*venind din dreapta cu niște soldați*): Să mergem, faceți loc!

(Soldații împing masa de oameni spre zidurile casei. Bătrâna Publia cade în brațele femeilor, la stânga. Toate privirile se îndreaptă spre stradă, atente.)

PHOKION (*în grupul din dreapta, în spatele gărzilor*): Da, pe Dumnezeul soarelui, iată-l că vine, stăpânul binecuvântat!

UN SOLDAT: Nu împingeți atât, acolo în spate!

PHOKION: Îl puteți vedea? Omul cu cordeluță albă pe frunte e împăratul.

UN CETĂȚEAN: Omul care e îmbrăcat pe de-a-ntregul în alb?

PHOKION: Da, da, acela.

CETĂȚEANUL: Dar pentru ce este în alb?

PHOKION: Din cauza căldurii, probabil... sau poate că nu, așteptați, cred că în calitate de preot sacrificator, el...

UN ALT CETĂȚEAN: Oare împăratul va sacrifica el însuși?

UN AL TREILEA CETĂȚEAN: Nu pare a fi atât de robust precât era împăratul Constantius.

PHOKION: Mi se pare că da, totuși. Nu e atît de voinic ca împăratul de mai înainte; însă brațele-i sunt mai lungi. Și

apoi, are o privire... oh, prieteni!... Asta n-o puteți vedea acum; când merge, își lasă cuvios ochii în pământ. Da, cuvios puteți spune că este. De femei nu se ocupă. Aș jura că, de când e văduv, nu i s-a întîmplat prea des... am să vă spun, scrie întreaga noapte. Și astfel degetele sale sunt adesea tot atât de negre ca cele ale unui boiangiu; da, ca ale mele. Asta pentru că sunt boiangiu. Puteți spune că-l cunosc pe împărat mai bine decât cea mai mare parte dintre oameni. M-am născut aici, în oraș; dar mi-am petrecut cincisprezece ani la Constantinopol, până foarte de curând...

UN CETĂȚEAN: E ceva adevărat în acel zvon cum că împăratul gândește să se stabilească aici?

PHOKION: Cunosc pe coaforul împăratului, și el o spune. Cu condiția ca aceste scene scandaloase să nu-l atâțe prea mult.

UN CETĂȚEAN: Ei, da, ar fi plictisitor!

UN ALT CETĂȚEAN: Dacă împăratul ar rămâne aici, am avea cu toții niște avantaje.

PHOKION: Tocmai pe asta contasem; iată de ce am venit să mă instalez aici. Iar acum vom acționa cît vom putea mai bine, prieteni; când împăratul o să treacă, o să-l aclamăm cu voioșie, pe el și pe Apollo.

UN CETĂȚEAN (*spre un altul*): Ce este, la drept vorbind, acest Apollo, despre care oamenii au început să vorbească atât?

AL DOILEA CETĂȚEAN: He, e preotul din Corint... acel care uda ceea ce sfântul Pavel plantase.

CEL DINTÂI CETĂȚEAN: Într-adevăr; da, acum mi se pare că îmi amintesc de el.

PHOKION: Ta, ta, ta, nu este Apollo al grecilor; e un altul, cu totul deosebit; e Regele-Soare, marele Apollo oriental care cântă la liră.

AL DOILEA CETĂȚEAN: Ah, bine; acel Apollo! Valorează mai mult?

PHOKION: Da, gândesc că... Priviți, priviți sosește. Oh, stăpâne preabinecuvântat!

(Împăratul Iulian, îmbrăcat în mare pontif, intră, înconjurat de preoți sacrificatori și de slujitori ai templului. Curteni și învățați, printre care Hekebolios, s-au unit cu cortegiul; cetățeni, în egală măsură. Înaintea împăratului merg cântăreți din flaut și la harpă. Soldați și agenți ai orașului prevăzuți cu bâte lungi izbutesc să facă loc în față și pe lături.)

MULȚIMEA (*aplaudă*): Glorie împăratului! Lăudat fie Iulian, eroul care aduce fericirea!

PHOKION: Slavă lui Iulian și Regelui-Soare! Trăiască Apollo!

CETĂȚENII (*în prim plan la dreapta*): Împărate, împărate, rămîi pentru mult timp printre noi!

(Împăratul Iulian face un semn cu mâna; cortegiul se oprește.)

IULIAN: Cetățeni ai Antiohiei! N-aș ști, așa pe neașteptate, să găsesc ceva care să poată fi mai plăcut inimii mele decât aclamațiile voastre încurajatoare. Iar inima-mi are nevoie de asemenea mângâiere. Cu suflet deprimat m-am pornit la drum pentru procesiunea, care se cuvenea să fie un marș al bucuriei și al înălțării. Da, nu vă voi ascunde că, în dimineața asta, nu eram departe de a-mi pierde sângele rece pe care se cade ca un filozof să și-l păstreze în toate împrejurările. Dar cine ar cuteza să-mi intenteze proces pe asemenea temă? Rog pe fiecare să cugete la acțiunile temerare care, gândite fiind, au și fost inițiate.

PUBLIA: Stăpâne, stăpâne!

PHOKION: O, împărate drept și pios, pedepsește-i pe acești insolenți!

PUBLIA: Stăpâne, dă-mi-l pe Hilarion!

PHOKION: Toți bunii cetățeni îți imploră bunăvoința pentru oraș.

IULIAN: Încercați să câștigați bunăvoința zeilor; atunci o veți avea cu siguranță și pe a mea. Oare nu e firesc ca Antiohia să se afle în fruntea celor care se pleacă în fața nemuritorilor? Se pare, nu este așa, că privirea Zeului-Soare se așterne cu osebită plăcere asupra acestui oraș. Luați informații de la oamenii care au călătorit mult; veți afla cu ce jalnic exces rătăcirea a izbutit să devasteze pe alocuri sfințitele noastre

lăcașuri. Ce mai rămâne din ele? Un monument ici și colo; și nu dintre cele mai bune. La voi, cetățeni ai Antiohiei, ochii mi s-au umplut de lacrimi ale bucuriei când am văzut pentru prima dată neasemuitul sanctuar, lăcaș al lui Apollo, pe care nu ți l-ai putea închipui a fi fost construit de mâini omenești. Statuia falnicului zeu nu se află acolo în picioare precum altădată în neștirbita ei frumusețe? Nici un colț al altarului nu s-a spart sau prefăcut în pulbere; nu se vede nici o fisură în coloanele avântate. Oh, când mă gândesc la asta... când simt bentițele pe fruntea mea... când privesc acest veșmânt, mai prețios în ochii mei decât mantia de purpură, vecinătatea zeului îmi dă un fior sfânt. Priviți cum vibrează lumina în preajma noastră într-a ei măreție! Simțiți cum aerul e încărcat cu mireasma coroanelor proaspete! Frumos pământ, meleag al luminii și al vieții, meleag al bucuriei și meleag al fericirii și al frumuseții... ceea ce erai, o, vei fi!... În brațele Regelui-Soare! Mithra Mithra! Înainte, cortegiu al nostru triumfal! (*Cortegiul se pune din nou în mișcare în aclamațiile mulțimii, însă cei care sunt în primul rând se opresc la intrarea ulicioarei înguste, prin care un alt cortegiu intră în piață.*) Cine ne oprește?

HEKEBOLIOS: Nobile împărat, se petrece ceva în susul străzii.

CÂNTEC (*în depărtare*):

Preafericit cine suferă, preafericit cine moare,
Preafericit cine renaște dincolo de valea durerii.

PHOKION: Galileenii, stăpâne! Îi avem!

PUBLIA: Hilarion!

PHOKION: Îi avem! Aud lanțurile...

IULIAN: Să se treacă înaintea lor...!

EUNAPIOS (*traversând repede mulțimea*): Reușită replină, stăpâne!

IULIAN: Cine sunt ei, nerușinații?

EUNAPIOS: Unii sunt cetățeni ai orașului; dar majoritatea sunt țărani care fug din Cappadocia.

IULIAN: Nu vreau să-i văd. Înainte, am poruncit!
CÂNTARE A PRIZONIERILOR (*tot mai aproape*):
Preafericit cine se întâlneşte cu vechii martiri,
Preafericit cine primeşte coroana martiriului.
IULIAN: Smintiţii! Nu aşa aproape de mine! Gărzi, gărzi!

(Cele două cortegii s-au ciocnit. Cortegiul lui Apollo e obligat să stea pe loc, în timp ce cortegiul prizonierilor, oameni înlănţuiţi înconjuraţi de soldaţi şi însoţiţi de o mare mulţime, trece.)

PUBLIA: Copilul meu! Hilarion!
HILARION (*printre prizonieri*): Bucură-te, mamă!
IULIAN: Sărmani rătăciţi! Când aud nebunia exprimându-se astfel în voi, mă întreb aproape dacă am dreptul de a vă pedepsi.
O ALTĂ VOCE (*printre prizonieri*): Înapoi; nu ne luaţi coroana de spini.
IULIAN: Înspăimântător... ce voce e asta?
ŞEFUL GĂRZII: Stăpâne, iată pe cel care a vorbit. (*Împinge pe unul dintre prizonieri, un tânăr care ţine de mână un băiat mărişor).*
IULIAN: (*cu un strigăt*): Agathon! (*Prizonierul îl priveşte şi tace.*) Agathon, Agathon! Răspunde-mi; nu eşti Agathon?
PRIZONIERUL: Ba da.
IULIAN: Tu printre aceştia! Vorbeşte-mi.
AGATHON: Nu te cunosc.
IULIAN: Nu mă cunoşti? Nu ştii cine sunt?
AGATHON: Ştiu că eşti stăpânul pământului; pentru asta nu te recunosc.
IULIAN: Iar el? E fratele tău? (*Şeful gărzii.*) Acest prizonier trebuie să fie nevinovat.
EUNAPIOS: Stăpâne, el e tocmai acela care a condus totul; a şi mărturisit-o; ba chiar s-a lăudat cu activitatea lui.
IULIAN: Ciudat, cum foamea, boala şi nefericirea pot rătăci mintea unui om. (*Prizonierilor.*) Spuneţi doar o vorbă de căinţă şi nu vi se va face nici un rău.
PUBLIA (*strigă*): N-o spune, Hilarion!

AGATHON: Fii tare, frate drag!
PUBLIA: Du-te, du-te înaintea a ceea ce te așteaptă, tu, unicul meu fiu!
IULIAN: Ascultați și reflectați, voi ceilalți!
AGATHON (*prizonierilor*): Alegeți între Hristos și împărat!
PRIZONIERII: Lăudat fie Domnul din ceruri!
IULIAN: Teribilă e puterea de aberație a Galileanului. Trebuie sfărâmată. Să-i depășim pe acești oameni oribili! Ei așternu o umbră peste bucurie; întunecă ziua cu domoala lor aspirație spre moarte... Cântăreți din flaut... bărbați, femei... muzică! Cântați... cântați viața, lumina și fericirea!
CORTEGIUL LUI APOLLO (*cântă*):

E delicios să fii răcorit de coroana de trandafiri;
E delicios să fii legănat în strălucirea soarelui!

CORTEGIUL PRIZONIERILOR:

Preafericit cine s-a afundat în mormintele însângerate,
Preafericit cine moare în preajma grădinilor cerului!

CORTERGIUL LUI APOLLO:

E delicios să respiri valurile de tămâie.

CORTEGIUL PRIZONIERILOR:

Preafericit cine s-a înăbușit cu aburii sângelui.

CORTEGIUL LUI APOLLO:

Cupele pline, spumoase, ale plăcerii,
Cu-mbelșugare le dărui, Apollo, credincioșilor tăi.

CORTEGIUL PRIZONIERILOR:

Rănile arzătoare, picioarele jupuite,
Unul singur le vindecă.

CORTEGIUL LUI APOLLO:

E delicios să te veselești în arșița nădejdii!

CORTEGIUL PRIZONIERILOR:

Preafericiţi cei care gem în botezul însângerat!

(Cele două cortegii s-au depăşit reciproc în timpul cântului. Mulţimea, în piaţă, priveşte tăcută şi posomorâtă.)

Pădurea sacră ce împrejmuie templul lui Apollo. În fund, la stânga, printre arbori, se vede porticul, susţinut de coloane, la care ajunge o scară lungă.

O mulţime de oameni aleargă înspăimântată, scoţând strigăte jalnice de-a lungul pădurii. În depărtare, se aude muzica cortegiului sărbătoresc.

FEMEI: Milostivire! Pământul s-a cutremurat din nou!

UN OM CARE FUGE: E înspăimântător! Lovituri de trăsnet sub picioare...

UN ALTUL: Chiar aşa? Pământul s-a cutremurat?

O FEMEIE: N-ai simţit? Pomul pe care îl vezi se mişca tare de tot. Freamătă întregul frunziş.

VOCI NUMEROASE: Ascultaţi, ascultaţi, ascultaţi!

UNII: Sunt trăsuri pe pietrele podului.

ALŢII: Sunt tobe. Ascultaţi muzica... împăratul soseşte!

(Cortegiul lui Apollo se zăreşte venind prin dreapta de-a lungul pădurii şi se orânduieşte în semicerc dinaintea templului, în timp ce răsună cântul flautelor şi al harpelor.)

IULIAN (*întors spre templu, cu mâinile întinse*): Accept augurul!... Niciodată nu m-am simţit într-o asemenea intimă unire cu zeii nemuritori. Zeul-arcaş este printre noi. Tună pământul sub călcâiul său, tot aşa cum tuna altădată, când în mânia sa mergea de-a lungul şi de-a latul ţărmului troian. Însă nu împotriva noastră îşi înalţă sprâncenele încruntate. Ci contra acestor nefericiţi care îl urăsc, pe el şi radiosul imperiu al soarelui. Da... tot atât de sigur precât plenitudinea fericirii sau a nefericirii dă dreapta măsură a favorii în care zeii îi ţin pe muritori... tot atât de sigur se dezvăluie deosebirea dintre noi şi ei. Unde sunt galileenii acum? Unii în mâinile călăului, alţii pe fugă în uliţele strâmte, palizi nespus de spaimă, cu ochii holbaţi... un strigăt pe buzele

întredeschise... şi părul măciucă, dacă nu cumva şi-l smulg de disperare. Şi unde ne aflăm noi? Aici, în fermecătoarea pădure a lui Daphnis, unde răsuflarea îmbălsămată a driadelor ne împrospătează tâmplele... aici în faţa splendidului templu al splendidului zeu, printre undele răsunătoare ale lirelor şi ale flautelor... aici, în lumină şi bucurie şi siguranţă, cu însuşi zeul care ni se revelă. Unde e Dumnezeul galileenilor? Unde este evreul, fiul crucificat al dulgherului? Să se arate. Se va feri să o facă, şi cum încă! Iată pentru ce se cuvine să umplem sanctuarul. Mă duc să îndeplinesc acolo, cu propriile mele mâini, oficiul pe care, departe de a-l socoti umilitor şi necuviincios, îl aşez, dimpotrivă, mai presus de oricare altul. (*În fruntea cortegiului, trece prin mulţime şi se îndreaptă spre templu.*)

O VOCE (*strigă în mulţime*): Opreşte, nelegiuitule!

IULIAN: Un galilean printre noi?

ACEEAŞI VOCE: Nu mai departe, ateule!

IULIAN: Cine e bărbatul care vorbeşte?

ALTE VOCI ÎN MULŢIME: Un preot galilean. Un bătrân orb. E aici.

ŞI ÎNCĂ ALTELE: Goniţi-l, goniţi nerușinatul!

(*Un bătrân orb, în costum de preot, condus de doi tineri, de asemenea în costum preoţesti, e împins înainte, astfel încât se află în picioare în josul scărilor templului şi înaintea împăratului.*)

IULIAN: Ah, ce văd! Spune-mi, bătrâne, nu eşti episcopul Maris din Calcedonia?

BĂTRÂNUL: Da, eu sunt acel slujitor foarte nedemn de biserica noastră.

IULIAN: Foarte nedemn, spui tu. Şi nu cred că greşeşti pe de-a-ntregul. Dacă nu mă înşel, ai fost unul dintre cei mai zeloşi în a azvârli gâlceava printre galileeni.

MARIS: Am făcut acest lucru, a cărui remuşcare mă şi apasă atâta. Când ai luat puterea, iar zvonul intenţiilor tale s-a răspândit, o nespusă spaimă mi-a strâns inima. Slăbit de vârstă şi orb cum eram, n-am avut nici cel mai firav gând de

a mă opune puternicului stăpân al pământului. Chiar... Dumnezeu să mă ierte... mi-am părăsit turma pe care aveam îndatorirea de a o apăra, m-am îndepărtat cu lașitate de furtuna ce-i amenința pe credincioșii Domnului și am căutat un refugiu aici, în Siria, în casa mea de la țară...

IULIAN: Vedeți, vedeți; ciudat mai e totul! Iar tu, lașule, care altădată ai prețuit atâta favoarea imperială, mi te înfățișezi — iată-te! — și îmi arunci în față o insultă!

MARIS: Acum nu mă mai tem de tine; căci acum Hristos îmi stăpânește pe deplin inima. În vremea asta de disperare a bisericii, lumina și splendoarea sa mi s-au arătat. Tot sângele pe care îl verși tu... întreaga silnicie și nedreptate, pe care le exerciți, strigă la cer, saltă vehement, răsună în urechea mea surdă și-mi arată în noaptea orbirii mele drumul pe care trebuie să-l urmez.

IULIAN: Întroarce-te la tine, bătrâne.

MARIS: Nu mai înainte ca tu să fi făgăduit că renunți la diavoleasca-ți acțiune. La ce te gândești? Pulberea o să se ridice împotriva spiritului? Stăpânul pământului va să-l răstoarne pe stăpânul cerului? Nu vezi că s-a abătut peste noi ziua mâniei din pricina păcatelor noastre? Izvoarele au secat, întocmai ca niște ochi uscați de atâta plâns. Norii, care trebuiau să lase a cădea asupră-ne mana fecundității, nu trec pe deasupra capetelor și nu se revarsă. Pământul, care a fost blestemat din zorii zilelor, tresaltă și tremură sub crimele sângeroase ale împăratului!

IULIAN: Ce favoare aștepți de la Dumnezeul tău pentru un atât de mare zel, bătrâne absurd? Speri că stăpânul tău galilean, precum altădată, o să facă o minune și o să-ți redea vederea?

MARIS: Am vederea pe care o doresc; și mulțumesc Domnului pentru a-mi fi închis ochiul trupesc, așa încât să fiu cruțat de a-l vedea pe omul care umblă într-o noapte mai înspăimântătoare decât a mea.

IULIAN: Lasă-mă să trec!

MARIS: Spre a merge unde?

IULIAN: În lăcașul Zeului-Soare.

MARIS: Nu vei merge. Ţi-o interzic în numele unicului Dumnezeu!

IULIAN: Bătrân smintit!... Să fie luat!

MARIS: Da, puneţi mâna pe mine! Dar cui îndrăzneşte s-o facă, aceluia mâna i se va usca. Dumnezeul mânici se va manifesta în atotputernicia sa...

IULIAN: Dumnezeul tău nu e un Dumnezeu atotputernic. Îţi voi arăta că împăratul e mai presus de el...

MARIS: Eşti pierdut!... Acum rostesc anatema împotriva ta, fiu renegat al bisericii!

HEKEBOLIOS (*palid*): Stăpâne şi împărate, nu lăsa una ca asta să se înfăptuiască!

MARIS (*ridicând glasul*): Blestemat fii tu, Iulian Apostatul! Blestemat fii tu, împărate Iulian! Domnul Dumnezeu te-a scuipat cu gura sa! Fie-ţi blestemaţi ochii şi mâinile! Blestemate să-ţi fie: capul şi întreaga activitate! Nefericire, nefericire, nefericire asupra Apostatului! Nefericire, nefericire, nefericire... (*Se percepe un vuiet surd prelungit. Acoperişul templului şi coloanele se clatină şi se văd prăbuşindu-se cu un bubuit ca de tunet, în timp ce întreaga clădire e învăluită într-un nor de praf. Mulţimea scoate un strigăt de spaimă; mulţi dintre oameni fug, alţii cad la pământ. Tăcere absolută timp de o clipă. Puţin câte puţin norul de praf se risipeşte şi se vede templul lui Apollo în ruină. Maris, ai cărui doi însoţitori au fugit, e în picioare, singur şi spune cu jumătate voce.)* Dumnezeu a vorbit.

IULIAN: (*palid şi cu jumătate voce*): Apollo a vorbit. Templul îi era pângărit; drept pentru care l-a nimicit.

MARIS: Iar eu îţi spun că era Domnul. El care a prefăcut în pulbere templul din Ierusalim.

IULIAN: Dacă e aşa, bisericile Galileanului vor fi închise şi preoţii lui vor fi constrânşi cu lovituri de bici să înalţe din nou acest templu.

MARIS: Încearcă, neputinciosule! Cine ar fi în stare să reclădească templul din Ierusalim, după ce prinţul de pe Golgota l-a condamnat să dispară?

IULIAN: Eu voi fi în stare s-o fac! Împăratul va fi în stare! Voi face din Dumnezeul vostru un mincinos. Piatră pe piatră, voi construi acest templu din Ierusalim, în gloria și splendoarea sa, așa cum era pe vremea lui Solomon.

MARIS: Nu vei ajunge să pui piatră pe piatră; căci a fost blestemat de Domnul.

IULIAN: Așteaptă, așteaptă; vei vedea... dacă *vei putea* vedea... tu, care ești aici fără ajutor, părăsit, care pipăi în noapte fără a ști unde să-ți pui piciorul.

MARIS: Pentru mine strălucește fulgerul care, într-o zi, te va izbi, pe tine și pe ai tăi. (*Iese pipăind*)

(Împăratul Iulian rămâne, înconjurat de un mic grup, palid și înspăimântat)

ACTUL III

În Antiohia. Arcadă cu statui și o fântână în față. În stânga, sub arcadă, o scară urcă spre palatul imperial.

Un grup de curteni, profesori, poeți și retori, printre care medicul Oribazes și poetul Hekebolios, s-au adunat, parte sub arcadă, parte în preajma fântânii; cei mai mulți dintre ei sunt îmbrăcați în straie trențăroase, cu părul și barba răvășite.

HERAKLEOS: Nu mai pot suporta această viață. Să te scoli odată cu soarele, să faci băi reci, să alergi și să lupți, în sfârșit până la istovire...

ORIBAZES: Ceea ce e totuși foarte sănătos.

HERAKLEOS: Sănătos e și să mănânci iarbă de mare și pește crud?

UN CURTEAN: Sănătos e să înghiți carnea în bucăți mari foarte însângerate, așa cum vine de la măcelar?

HERAKLEOS: Carnea n-am văzut-o deloc în ultima săptămână. Cea mai mare parte din ea se duce la sacrificii. Cred că în scurt timp se va putea spune despre foarte venerabilii zei că sunt singurii consumatori de carne ai Antichității.

ORIBAZES: Ești mereu același zeflemist, Herakleos!

HERAKLEOS: Ei, ce-ți trece prin minte, prietene? Departe de mine gândul de a-mi bate joc de înțeleptele prescripții ale împăratului. Binecuvântat fie împăratul Iulian! Nu merge el pe urmele nemuritorilor? Căci, spune-mi, nu se pare că o anumită zgârcenie a fost introdusă și în gospodăria zeilor?

UN CURTEAN: Ha-ha-ha; nu ai cu totul şi cu totul dreptate.

HERAKLEOS: Priveşte pe Cybela, luxurianta zeiţă de odinioară, a cărei statuie împăratul a regăsit-o de curând în cenuşă...

UN ALT CURTEAN: Era într-o grămadă de bălegar...

HERAKLEOS: E foarte posibil; tot ceea ce fertilizează e, într-adevăr, pe placul Cybelei. Dar n-aveţi decât s-o priviţi pe această zeiţă... în ciuda sutelor sale de sâni, din ei nu curge nici lapte, nici miere.

(Un grup de ascultători, râzând, s-a reunit în jurul lui. În timpul replicii sale, împăratul Iulian a apărut în susul scării fără să fie văzut de cei care sunt în jos. Poartă o manta în zdrenţe, legată cu o frânghie; părul şi barba nu-i sunt piepteănate, are degetele pătate de cerneală; în amândouă mâinile, sub braţe şi strânse în cingătoare, poartă cantităţi de suluri de pergament şi de hârtii. Se opreşte şi, cu toate semnele mâniei, ascultă pe Herakleos.)

HERAKLEOS: (*continuă*): Da, s-ar spune într-adevăr că această doică a lumii a devenit stearpă. Ai fi ispitit să crezi că a depăşit vârsta la care femeile...

UN CURTEAN (*care l-a zărit pe împărat*): Haida de, să vedem, Herakleos... nu ţi-e ruşine?

(Iulian face semn curteanului să tacă.)

HERAKLEOS (*continuă*): Bine, s-o lăsăm. Dar Cercs... nu se poate vorbi aşijderea şi despre ea? Nu vădeşte cumva o foarte jalnică... aş putea aproape spune imperială... zgârcenie? Da, vă asigur, dacă am avea legături puţin mai neîntrerupte cu înaltul Olimp în această clipă, am afla multe de felul ăsta. Aş jura că nectarul şi ambrozia sunt distribuite cât se poate de meschin. O, Zeus, cum trebuie să fi slăbit! O, pişicherule de Dionysos, ce mai rămâne din burta-ţi rotofeie? Şi tu, Venus lasciva şi rumeioară... şi tu, Marte, ofensator al tuturor soţilor!...

IULIAN (*cuprins de mânie*): O, tu, preaneruşinate Herakleos! O, tu, ticăloasă limbă de viperă cu venin de fiere...

HERAKLEOS: Ah, nobile împărat al meu!

IULIAN: O, tu, insultător neobrăzat a tot ceea ce e mare! Asta trebuia aşadar să mi se întâmple... să fiu obligat a auzi

orăcăielile tale, în clipa când ies din bibliotecă pentru a lua aer proaspăt de dimineaţă! (*Se apropie.*) Ştii ce ţin sub braţul stâng? Nu, nu o ştii. E o operă polemică împotriva ta, Herakleos, blasfemator neghiob!

HERAKLEOS: Cum, împărate al meu... împotriva mea?

IULIAN: Da, o operă polemică împotriva ta. Un pamflet pe care l-am compus noaptea aceasta, în mânie. Oare nu trebuia să fiu înflăcărat de mânie, într-adevăr, din pricina prea necuviincioasei tale comportări de ieri-seară? Ce ţi-ai îngăduit în sala de conferinţe, în prezenţa mea şi a numeroşi alţi oameni gravi? Nu a trebuit, timp de câteva ore, să ascultăm acele invenţii ruşinoase despre zei, cu care ne-ai saturat? Cum de ai putut expune asemenea născociri? Nu erau minciuni de la un capăt la altul?

HERAKLEOS: Vai, împărate al meu, dacă numeşti asta a minţi, atunci Ovidiu şi Lucian au minţit.

IULIAN: Şi apoi, după aceea? Oh, n-aş şti să exprim indignarea ce m-a cuprins, când am înţeles spre ce tindea cuvântarea ta nerușinată. „Omule, nu te mira de nimic", eram ispitit să strig împreună cu autorul comic, când te-am auzit, asemănător unei javre ţărăneşti cu părul zbârlit, lătrând... nu strigăte de recunoştinţă, ci absurde braşoave de doică, ce mai erau şi prosteşte redactate. Căci aceste versuri erau proste, Herakleos... am arătat-o în pamflet. Da, aveam poftă să mă ridic de pe scaun şi să plec, când te-am văzut punând în scenă pe Dionysos şi pe marele nemuritor pe care-l aminteşte numele tău, ca la un teatru. Şi dacă m-am abţinut şi am rămas aşezat, te asigur că a fost mai puţin pentru poet decât pentru actori... dacă mi-e îngăduit să-i numesc aşa. Şi am făcut-o mai ales pentru mine însumi. Căci nu trebuia să-i fie teamă că par a fugi întocmai ca un porumbel înspăimântat? Pentru asta am lăsat-o moartă şi mi-am recitat în tăcere versul lui Homer: „Îndură puţin, inimă; ai îndurat şi mai rele suferinţe. Rabdă ca un câine în delir să insulte zeii nemuritori." Da, trebuie să îndurăm asta şi chiar mai mult

decât atât. Nu trăim în vremuri fericite. Arată-mi omul norocos căruia să-i fi fost dat a-şi apăra ochii şi urechile de pângăririle ăstui secol de fier!

ORIBAZES: Te rog, puternice stăpân, nu te înfuria. Consolează-te gândind că toţi am ascultat cu repulsie stupizeniile acestui om.

IULIAN: Nu e deloc adevărat. Am observat pe feţele celor mai mulţi dintre ascultători cu totul altceva decât repulsie, de fiecare dată când acest nerușinat măscărici şi-a debitat infamiile şi a privit în jurul lui cu un surâs satisfăcut, ca şi cum ar fi împlinit un act de care ar fi avut motiv să se laude.

HERAKLEOS: Vai, împărate al meu, sunt foarte nefericit...

IULIAN: Da, pe drept, ai şi de ce să fii; căci nu este o nimica toată asta. Închipuirile cu privire la zei nu au un scop important? Nu au fost compuse cu intenţia de a duce gândirea omenească pe un drum în acelaşi timp plăcut şi uşor, până în locurile retrase, ascunse, unde-şi are sălaşul zeul suprem şi de a pregăti astfel unirea sufletului nostru cu el? Ce alt motiv? Pentru această raţiune vechii poeţi au născocit fel şi chipuri de mitologicale şi pentru aceasta Platon şi alţii le-au repetat, sau chiar le-au sporit numărul. V-o spun eu: la urma urmei aceste povestioare nu sunt bune decât pentru copii şi barbari... cel mult. Dar copii şi barbari aveai ieri în faţa ta? De unde îţi vine îndrăzneala de a mă trata ca pe un copil? Crezi că ai devenit un înţelept şi că ai dobândit dreptul de a vorbi ca un înţelept, pentru că te-ai îmbrăcat cu o mantie sfâşiată şi ai luat ciomagul de cerşetor?

UN CURTEAN: Oh, ce adevărat e, împărate al meu! Nu, nu, fără îndoială, se cere mai mult decât asta.

IULIAN: Adevărat? Se cere mai mult? Şi ce anume? Să laşi să-ţi crească părul şi să nu-ţi cureţi niciodată unghiile, poate? Oh, ipocrite Cleon! Dar vă cunosc pe toţi. În pamfletul pe care îl am acolo, v-am dat un nume ce... o să auziţi... (*Îşi răsfoieşte sulurile. În aceeaşi clipă, intră prin dreapta retorul Libanius, bogat îmbrăcat şi cu un aer trufaş.*)

ORIBAZES (*cu jumătate voce*): Ah, ce noroc că soseşti, prea onorate Libanius.

IULIAN (*răsfoind mereu*): Dar unde e?...

LIBANIUS (*lui Oribazes*): Ce noroc vrei să spui, prietene?

ORIBAZES: Împăratul e tare mâniat; venirea ta o să-l calmeze.

IULIAN: Ah, iată, îl am... (*Pe un ton posac.*) Ce vrea acest om?

ORIBAZES: Stăpâne, e...

IULIAN: Bine, bine, bine! Acum o să vedeţi dacă vă cunosc sau nu. Se află printre nefericiţii galileeni un anumit număr de scrântiţi care îşi zic renunţători. Aceştia se leapădă de toate bunurile pământeşti, dar cer daruri consistente de la toţi nătărăii, care îi onorează ca pe sfinţi şi ca pe oameni demni aproape de un adevărat cult. Iată cu cine vă asemuiţi voi, cu singura deosebire că eu nu vă dau nimic. Căci nu sunt slab de minte precum aceştia. Da, da, dacă nu rezistam cu străşnicie, curând aţi fi invadat curtea cu impertinenţa voastră. De altminteri, nu chiar asta faceţi? Mare număr dintre voi s-ar reîntoarce, chiar dacă v-aş alunga. O, bunii mei prieteni, la ce bun toate astea? Sunteţi cumva filosofi? Sunteţi urmaşi ai lui Diogene, căruia luatu-i-aţi aerul şi costumul? Într-adevăr, de văzut nu sunteţi văzuţi — departe de asta! — în sălile de conferinţe precât la vistiernicul meu. Oh, ce josnică şi de dispreţ a devenit prin voi filosofia! Oh, ipocriţi şi foarte ignoranţi oratori! O, voi... dar ce tot vrea, acolo, omul ăsta voinic?

ORIBAZES: Stăpâne, este guvernatorul oraşului...

IULIAN: Guvernatorul oraşului va aştepta. Problemele despre care e vorba aici trec înaintea chestiunilor mărunte. Dar, ce?... Bărbatul ăsta pare foarte nerăbdător! E, prin urmare, de o asemenea osebită importanţă...

LIBANIUS: Deloc, stăpâne; pot reveni într-o altă zi. (*E gata să plece.*)

ORIBAZES: Stăpâne, nu-l recunoşti pe acest bărbat remarcabil? E profesorul de elocinţă Libanius.

IULIAN: Cum? Libanius? Imposibil. Libanius... neasemuitul Libanius... el să fie aici? Cum să o cred?

LIBANIUS: Gândeam că împăratul ştia că cetăţenii din Antiohia mă aleseseră preşedinte al magistraţilor oraşului.

IULIAN: Desigur, o ştiam. Însă când mi-am făcut intrarea în oraş şi când magistraţii m-au întâmpinat cu o cuvântare, ochii mei l-au căutat zadarnic pe Libanius. Libanius nu era printre ei.

LIBANIUS: Împăratul nu-şi exprimase dorinţa de a-l auzi vorbind pe Libanius cu acest prilej.

IULIAN: Retorul Libanius ar fi trebuit să ştie ceea ce împăratul doreşte în această privinţă.

LIBANIUS: Libanius nu ştia care ar fi putut fi efectul timpului şi al despărţirii. Drept pentru care Libanius a socotit că cel mai nimerit era să se amestece cu gloata. A stat, prin urmare, într-un loc unde cu siguranţă putea fi zărit; însă împăratului nu i-a plăcut să-şi arunce privirile asupra lui.

IULIAN: Credeam totuşi că ai primit scrisoarea mea, a doua zi?...

LIBANIUS: Priskos, noul tău prieten, mi-a încredinţat-o.

IULIAN: Şi cu toate astea... sau din cauza asta, poate... ai rămas deoparte?...

LIBANIUS: Dureri de cap şi nişte ocupaţii importante...

IULIAN: Ei, Libanius, altădată nu făceai atâtea nazuri.

LIBANIUS: Vin atunci când sunt invitat. Se cădea să devin inoportun? Trebuia să intru în concurenţă cu Maximus, pe care împăratul îl cinsteşte atâta?

IULIAN: Maximus nu se arată niciodată la Curte.

LIBANIUS: Asta e de conceput. Maximus are el însuşi o Curte. Împăratul i-a dat un palat.

IULIAN: Oh, dragul meu Libanius, ţie nu ţi-am dat inima? Cum poţi fi invidios pe palatul lui Maximus?

LIBANIUS: Libanius nu e gelos pe nimeni. Nu-mi gelozesc nici măcar confraţii, pe Themisteos şi pe Mamertinos, măcar că le-ai dat atâtea dovezi de bunăvoinţă. Mai mult, nu sunt gelos nici pe Hekebolios, ale cărui proprietăţi le-ai crescut

prin daruri foarte însemnate. Da, sunt chiar fericit de a fi singurul căruia nu i-ai oferit nimic. Căci înţeleg bine motivul acestei excepţii. Ai vrut ca oraşele imperiului să-ţi fie bogate în de toate şi cu osebire în elocinţă, ştiind că atare superioritate ne deosebeşte de barbari. Ţi-e teamă, deci, să nu mă vezi cumva... aşa ca pe alţii câţiva... că-mi practic arta cu indiferenţă, dacă ai să mă îmbogăţeşti. Împăratul a preferat, prin urmare, ca profesorul tinereţii sale să rămână sărac, pentru a rămâne au atât mai legat de profesia lui. Aşa interpretez eu o comportare care a uimit mai multe persoane al căror nume îmi place să-l trec sub tăcere. În vederea unui interes public nu mi-ai dat nimic. Vrei să fiu lipsit de bogăţie, pentru ca să-mi prisosească vorbele.

IULIAN: Iar eu, dragul meu Libanius, am înţeles la rândul meu motivul care l-a făcut pe profesorul tinereţii mele să rămână mai multe luni aici, în Antiohia, fără să mi se înfăţişeze. Libanius a considerat, fără îndoială, că serviciile aduse zeilor şi statului ori ştiinţei de către vechiul său elev erau prea neînsemnate pentru a merita pe bună dreptate laudele omului care e numit regele maeştrilor elocinţei. Libanius trebuie să fi gândit că retori mai mici se potriveau mai bine pentru acţiuni mediocre. Şi Libanius s-a mai abţinut, fără îndoială, din grija pentru echilibrul spiritului meu. Te-ai temut, evident, că ai să-l vezi pe împărat îmbătat de orgoliu, împleticindu-se întocmai ca acela pe care setea l-a împins să bea cu prea multă înflăcărare o cupă cu vin încununată cu frunziş, dacă o să risipeşti în cinstea lui un strop din arta pe care toţi grecii o admiră în tine şi dacă, prin asta, îl ridicai, în oarecare măsură, la înălţimea zeilor vărsînd asupra lui o ofrandă mult prea preţioasă.

LIBANIUS: Vai, împărate al meu, de-aş putea crede că vorbirea conţine o asemenea putere...

IULIAN: Asta e ceea ce n-ai putea crede, neasemuite prieten? Oh, du-te, sunt mâniat pe tine, Libanius. E însă mânia iubitului împotriva celui pe care îl iubeşti.

LIBANIUS: Cu adevărat că e așa? Oh, fratele meu încoronat, lasă-mă să-ți spun atunci că, de la sosirea ta aici, n-a trecut zi fără să-mi fi blestemat încăpățânarea care mă împiedica să fac primul pas. Prietenii mei susțineau... nu fără oarecare aparență de dreptate... că ai întreprins această lungă călătorie mai ales pentru a mă vedea și auzi vorbind. Dar Iulian, el însuși, nu dădea nici o veste despre el. Ce trebuia, așadar, să fac? Se cădea să lingușesc pe împăratul pe care îl iubeam ca om?

IULIAN (*îl ia în brațe și îl sărută*): Dragul meu Libanius!

LIBANIUS (*și el sărută pe împărat*): Prietene și frate!

ORIBAZES: Ce cinste le face amândurora!

CURTENI ȘI PROFESORI (*bătând din palme*): Ce frumos e! Admirabil!

IULIAN: Oh, Libanius, prietene rău... cum de ți-a fost inima în stare să-mi refuze atât amar de vreme o atât de dulce clipă? De săptămâni și luni de când te așteptam, întunecimile scitice îmi acopereau fruntea.

LIBANIUS: Vai, poziția ta era totuși mai bună decât a mea; căci aveai cui vorbi despre prietenul absent.

IULIAN: Nu spune asta. N-aveam decât mângâierea sărmanilor îndrăgostiți; aceea de a-ți repeta cu tristețe numele și de a chema: Libanius, Libanius!

LIBANIUS: Ah, în timp ce tu vorbeai astfel în aerul gol, eu mă adresam celor patru pereți ai camerei mele. Îmi petreceam cea mai mare parte a orelor zilei în pat și îmi închipuiam cine trebuia să-ți fie atunci pe aproape... când unul, când altul. Altfel era altădată, îmi spuneam... pe atunci eu eram acela care putea vorbi oricând cu Iulian.

IULIAN: Cu toate astea, mă lăsai să lâncezesc în așteptare. Privește-mă. N-am îmbătrânit cu un veac?

LIBANIUS: Oh, n-am suferit și eu o schimbare la fel de mare? Nu mă recunoșteai.

IULIAN: Această întâlnire a fost pentru noi doi o baie din care ieșim vindecați. (*Se îmbrățișează din nou.*) Și acum, prea

scumpul meu, ai să-mi spui ceea ce te-a făcut să vii aici; căci nu mă pot îndoi că aveai un motiv precis.

LIBANIUS: În afara dorinței de a te vedea... într-adevăr. De-ar fi plăcut zeilor ca un altul să fi fost trimis în locul meu! Însă postul de onoare, în care încrederea cetățenilor m-a chemat, mi-a creat datorii de tot felul.

IULIAN: Vorbește, dragul meu Libanius, și spune-mi în ce te pot sluji.

LIBANIUS: Lasă-mă să încep prin a-ți spune că locuitorii acestui oraș sunt cufundați în durere pentru că le-ai retras bunăvioința ta.

IULIAN: Hm!

LIBANIUS: Iar această durere s-a dublat cu o vie neliniște, de când Alexandros, noul guvernator, a intrat în funcție.

IULIAN: Aha! Într-adevăr!

LIBANIUS: Ridicarea în rang a unui om ca el a fost pentru noi cu totul neașteptată. Alexandros n-a exercitat până aici decât funcții puțin importante și asta într-un chip ce nu-i putea atrage respectul și nici afecțiunea cetățenilor.

IULIAN: O știu prea bine, Libanius.

LIBANIUS: Alexandros recurge la procedee brutale, iar dreptatea nu contează deloc în ochii lui... .

IULIAN: O știu; știu asta. Alexandros e un om grosolan, cu deprinderi necioplite și nici harul elocinței nu îl are. Alexandros n-a meritat deloc să fie ridicat atât de sus. Dar le poți spune cetățenilor din Antiohia că l-au meritat pe Alexandros. Acești oameni avari și nesupuși, ar fi meritat, dacă era posibil, un conducător și mai rău.

LIBANIUS: Prin urmare, e cam ceea ce ne temeam: o pedeapsă.

IULIAN: Ascultă-mă, Libanius. Cum am venit eu aici? Aveam încredere în locuitorii orașului Antiohia, pe care Regele-Soare l-a ales spre a se statornici într-însul; trebuiau să mă ajute să îndrept toată strâmbătatea și să repar întreaga ingratitudine de atâta amar de vreme săvârșite față de nemuritori. Și cum m-ați primit voi? Unii cu ostilitate, alții

cu răceală. Ce nu trebuie să îndur aici? Cappadocianul, Grigorie din Nazianz, nu circulă încă prin oraș, atâtându-i pe neștiutorii galileeni cu agrăirile lui insolente? Nu s-a ivit printre ei un poet... un oarecare Apollinaris... care le întețește delirul până la nebunie cu impetuoasele lui cântări? Și ce nu trebuie să aflu despre ce se petrece pe alocuri? În Cezareea, ceea ce ținea de amenințare s-a săvârșit. Templul Fortunei a fost dărâmat! O, rușine și infamie! Și unde erau, în vremea asta, adoratorii zeiței? Împiedicat-au ei nimicirea? Nu! în liniște, au lăsat ca înfăptuirea să-și urmeze cursul, Libanius, atunci când se impunea să-și sacrifice viețile pentru apărarea sanctuarului. Dar așteptați, așteptați! Galileenii din Cezareea vor plăti asta cu sângele lor și întregul oraș va fi dat flăcărilor, îndată ce voi avea puțin timp pentru mine.

LIBANIUS: Stăpâne și prietene... dacă vrei să-mi îngădui...

IULIAN: Îngăduie-mi mie mai întâi. Da, spune tu însuți dacă pot îndura una ca asta. Spune dacă zelu-mi poate îngădui atari ofense aduse nemuritorilor, a căror protecție se extinde asupra mea? Dar ce trebuie să fac? Nu mi-am hărăzit nopți lungi scrisului împotriva unor asemenea funeste erori?... Să scriu, Libanius, până într-a avea ochii roșii, iar degetele negre de cerneală? Și ce rezultat gândești că am obținut? Batjocuri drept mulțumiri, și asta nu numai de la rătăciții propriu-zis, ci și de la acei care, ținând seama de ce spun, îmi împărtășesc părerile. Da, și ca o încununare a nemernicei, trebuie ca azi să te văd aici făcându-te interpretul câtorva cetățeni care se plâng de Alexandros, despre care ar trebui să se spună, cel puțin, că face tot ce poate pentru a ține în frâu pe galileeni.

LIBANIUS: Oh, sublimul meu prieten... într-asta și stă rațiunea noastră de a ne plânge.

IULIAN: Ce mi-e dat să aud de la tine!

LIBANIUS: Nu pe deplina mea voie vin în numele orașului. În adunare, am atras atenția cetățenilor că, pentru asemenea

misiune, trebuiau să aleagă oamenii cei mai elevați, dându-le să înțeleagă printr-asta că nu doream să fiu desemnat. Totuși, alegerea a căzut asupra mea, care, desigur, nu...

IULIAN: Bine, bine, bine! Dar ce trebuie, o, Libanius, să aud din gura ta...

LIBANIUS: Rog pe fratele meu încoronat a gândi că vorbesc în numele orașului. În ceea ce mă privește, onorez zeii nemuritori ca nimeni altul. Ce ar fi arta elocinței fără istorioarele pe care poeții vremurilor trecute ni le-au lăsat! Oare aceste născociri nu sunt de comparat cu o mină prețioasă, din care un orator exersat poate extrage pentru a-și făuri arme și podoabe atunci când se vădește dibaci în a folosi metalul? Cât de fade și triviale ar părea regulile înțelepciunii, dacă ar trebui să le exprimi fără imagini și comparații scoase din lumea supraterestră? Dar spune-mi, prietene... poți nădăjdui că așa ceva o să fie înțeles de mulțime, mai ales într-o vreme ca a noastră? Te asigur că, cel puțin în Antiohia, n-am ajuns pînă acolo. Cetățenii de aici... galileenii și oamenii mai cultivați, au trăit împreună, în acești din urmă ani, fără a acorda mare atenție unor asemenea probleme. Aproape că nu există familie în oraș, unde să nu domnească păreri diferite cu privire la divin. Însă, până în ultimul timp, asta n-a împiedicat bunele relații. Cu totul altfel e acum. S-a pus spre discutare doctrină lângă doctrină. Neînțelegerea s-a iscat între rude apropiate. De curînd, un cetățean al cărui nume nu vreau să-l spun și-a dezmoștenit fiul pentru că tânărul părăsea comunitatea galileenilor. Comerțul suferă de pe urma asta, ceea ce e dublu resimțit astăzi, când viața e scumpă și când ești amenințat cu foamea.

IULIAN: Destul, destul, mai mult decât destul, Libanius! Vă plângeți că e viața scumpă. Spune-mi însă dacă luxul s-a arătat \mai fălos vreodată decât o face acum. Amfiteatrul e gol cumva atunci când se răspândește zvonul că un leu a sosit din Africa? Săptămâna din urmă, atunci când s-a vorbit

să fie alungați din oraș, din pricina vieții costisitoare, toți trândavii și vagabonzii, cetățenii nu au cerut cu strigăte asurzitoare să se facă o excepție cu gladiatorii și dansatoarele? Căci se pare că nu se puteau lipsi de ei. Vai, zeii au cu adevărat motiv să vă retragă bunăvoința lor, întărâtați de nebunia voastră! Profesorii de înțelepciune nu lipsesc din oraș, dar unde e înțelepciunea? Pentru ce nu se merge pe urmele mele? Pentru ce se rămâne la Socrate? Pentru ce nu se merge puțin mai departe și nu este urmat Diogene sau și... dacă îndrăznesc să o spun... eu, pentru că noi vă vom conduce spre fericire? Căci nu fericirea e ținta oricărei filosofii? Și ce e fericirea, dacă nu a trăi în conformitate cu tine însuți? Vulturul cere cumva aripi de aur? Leul dorește gheare de argint? Grenadierul are ambiția de a duce fructe din pietre prețioase? V-o spun, nici un om nu are dreptul de a se bucura mai înainte de a se fi arătat destul de călit pentru a îndura frustrarea de bucurie. Nici măcar nu trebuie să atingă voioșia cu vârful degetului, mai înainte de a fi în stare să o calce în picioare. Ah, într-adevăr, e greu să o faci. Însă eu îi voi închina întreaga-mi străduință. Într-acest folos voi renunța la alte probleme, care și ele sunt importante. Regele Persiei... neliniștit de apropierea mea... mi-a făcut oferte de pace. Mă bate gândul să le accept, ca să am mâinile libere spre a vă lumina și reforma, oameni nesupuși! Cât privește restul, totul rămâne așa cum e. Îl veți păstra pe Alexandros. Vedeți să vă înțelegeți cu el. Totuși, dragă Libanius, nu vreau să se poată spune că te-am lăsat să pleci în dizgrație...

LIBANIUS: Ah, împărate al meu...

IULIAN: Ai spus cu o oarecare amărăciune că am dat mult lui Themisteos și lui Mamertinos. Dar nu le-am și luat ceva, de pe altă parte? Nu i-am lipsit de frecventarea mea zilnică? Îmi propun să-ți ofer mai mult decât acestora.

LIBANIUS: Ah, ce spui, frate magnific?

IULIAN: Nu-mi propun să-ți dau nici aur, nici argint. N-am fost atât de prost ca la început, până-ntr-atât încât să văd cum

oamenii se strângeau în jurul meu, împingându-se și răsturnându-se unul pe altul, și dând mâna goală spre a le-o umple, și a le-o umple până la refuz. Am devenit mai prudent de atunci. Cred mai ales că se poate spune că zeița înțelepciunii nu mi-a refuzat sprijinul în acțiunea pe care am întreprins-o pentru binele acestui oraș.

LIBANIUS: Bineînțeles, bineînțeles!

IULIAN: Drept pentru care te însărcinez, dragă Libanius, să-mi compui un panegiric.

LIBANIUS: Ah, ce onoare!...

IULIAN: Îl vei redacta astfel încât să subliniezi cu osebire binefacerile pentru care cetățenii din Antiohia trebuie să-mi fie recunoscători. Nădăjduiesc că îl vei redacta într-un chip demn totodată de orator și de subiect. Să fie, dragă Libanius, darul pe care ți-l fac. Nu știu nimic mai bun de oferit unui om ca tine.

LIBANIUS: Oh, prietene încoronat, ce neasemuită favoare!

IULIAN: Iar acum, vom merge în sala armelor. În sfârșit, prieteni, ne vom plimba pe străzi pentru a da somptuoșilor băștinași un exemplu util de simplitate în îmbrăcăminte și deprinderi.

ORIBAZES: Pe străzi, stăpâne? Oh, pe această căldură a nămiezii...

UN CURTEAN: Oh, stăpâne, iertare, dar nu mă simt deloc bine...

HERAKLEOS: Eu așișderi, nobile stăpân! Toată dimineața am luptat împotriva durerilor de stomac...

IULIAN: Ei bine, ia un vomitiv și încearcă să-ți scuipi totodată ignoranța. O, Diogene... iată-ți urmașii! Le e rușine să-ți poarte mantia în plină stradă. (*Iese mânios prin arcadă.*)

Stradă mică într-un cartier periferic al orașului. În înșiruirea caselor din stânga, o bisericuță.)

O mare mulțime de creștini care se jeluiesc s-a adunat. Psalmistul Apollinaris și profesorul Kyrillos se află printre ei. Femei cu copii în brațe gem. Grigorie din Nazianz traversează strada.

FEMEI (*aleargă la el şi îl apucă de veşmânt*): Ah, Grigorie... vorbeşte-ne! Mângâie-ne în această nefericire a noastră.

GRIGORIE: Unul singur vă poate consola. Alipiţi-vă de el. Strângeţi-vă aproape de Domnul şi Păstorul vostru.

O FEMEIE: Oh, ştii tu, om al lui Dumnezeu... că împăratul a poruncit să ni se ardă toate cărţile sfinte!

GRIGORIE: Am auzit spunându-se asta; dar nu pot crede într-o asemenea nebunie.

/ POLLINARIS: E adevărul-adevărat. Alexandros, noul guvernator, a trimis soldaţi care vizitează casele fraţilor noştri. Chiar femeile şi copiii sunt biciuiţi până la sânge, când sunt bănuiţi că păstrează cărţi în ascuns.

KYRILLOS: Porunca împăratului nu priveşte numai Antiohia... nici numai Siria; priveşte imperiul şi pământul întreg. Orice căpeţel de hârtie care vorbeşte despre Hristos va fi nimicit şi şters din mintea credincioşilor.

APOLLINARIS: O, mame, plângeţi-vă pe voi înşivă şi pe copiii voştri! Va veni vremea când vă veţi certa cu acei pe care îi purtaţi azi în braţe, pentru ca ei să ştie ce spunea cuvântul pierdut al lui Dumnezeu. Va veni vremea când copiii copiilor voştri îşi vor bate joc de voi şi nu vor şti cine era Hristos. Va veni vremea când ştearsă fi-va din inimi amintirea unui mântuitor al lumii care a suferit şi care a murit. Cel din urmă credincios, orb, va merge într-al său mormânt, iar din acea clipă Golgota va fi dispărut de pe pământ, întocmai ca locul unde se afla grădina Edenului. Nefericire, nefericire noului Pilat! El nu se mulţumeşte, precum celălalt, să omoare trupul Mântuitorului. El pune să moară Cuvântul şi doctrina!

FEMEILE (*îşi smulg părul şi îşi sfâşie veşmintele*): Nefericire, nefericire, nefericire!

GRIGORIE: Iară eu vă spun: aveţi încredere! Dumnezeu nu moare. Nu de la Iulian vine pericolul. Primejdia a fost acolo cu mult înaintea lui, în slăbiciunea şi fragmentarea inimilor noastre.

KYRILLOS: O, Grigorie, cum poţi cere să fim fermi în cuprinsul acestor erori?... Fraţi şi surori, ştiţi voi ce s-a petrecut la Arethusa? Necredincioşii au maltratat pe Marc, bătrânul episcop, l-au târât de păr prin mijlocul străzilor, l-au zvârlit în canale, l-au scos pe de-a-ntregul mânjit şi sângerând, l-au uns cu miere şi l-au atârnat de un copac, expus înţepăturilor muştelor şi viespilor.

GRIGORIE: Puterea lui Dumnezeu s-a relevat tocmai la timp în Marc în chip admirabil? Cine era Marc mai înainte? Un om cu credinţă şovăielnică. Atunci când au început tulburările la Arethusa, el a şi fugit din oraş. Dar iată... îndată ce, în ascunzătoarea sa, aflat-a că furioşii se răzbunau pentru fuga episcopului pe nişte fraţi nevinovaţi, s-a reîntors de bună voie. Şi îndurat-a chinurile ce-au înspăimântat până şi pe călăii lui în asemenea măsură încât, pentru a o scoate la capăt, hai să zicem onorabil, s-au înfăţişat ca să-i dea drumul prin mijlocirea unei sume minime. Răspunsului a fost: nu... şi nu, şi tot nu. Domnul Dumnezeu sălăşluia în el. Nu a murit şi nu a cedat. Pe faţă nu i s-a citit nici spaimă, nici nelinişte. În copacul de care fusese atârnat, se socotea fericit că se afla cu câteva trepte mai aproape de cer, în timp ce alţii, spunea el, se târau pe pământ.

KYRILLOS: Trebuie să se fi petrecut o minune în acest bătrân ferm. De-ai fi auzit, ca mine, strigătele ce ieşeau din închisoare vara asta, în ziua când Hilarion şi ceilalţi au fost torturaţi!... Nu se-asemuiau cu nici un alt strigăt... erau urlete involuntare, ce se amestecau cu şuierăturile fierului înroşit la alb, de fiecare dată când pătrundea în carnea jupuită.

APOLLINARIS: O, Kyrillos, uiţi cântecul ce a urmat strigătelor? Hilarion n-a murit cântând? Acest viteaz băiat din Cappadocia n-a cântat până când şi-a dat sufletul în chinuri? Agathon, fratele lui, n-a cântat şi el până în clipa în care a leşinat pentru a se trezi nebun? Cu adevărat vă spun, atâta timp cât va răsuna cântul peste nefericirile noastre, Satana nu va învinge!

GRIGORIE: Aveţi încredere. Iubiţi-vă unii pe alţii şi suferiţi unii pentru alţii, precum Serapion, la Doristera, suferit-a de curând pentru fraţii săi, el, care pentru ei s-a lăsat jupuit şi aruncat în cuptorul aprins. Priviţi... mâna răzbunătoare a Domnului nu s-a şi abătut asupra nelegiuiţilor? Sau poate nu aţi aflat veştile de la Heliopolis din Liban?

APOLLINARIS: Ştiu. În mijlocul obscenităţilor sărbătorii Afroditei, păgânii au invadat casa sfintelor noastre surori, au batjocorit femeile, le-au masacrat în chinuri pe care nu le-ai putea exprima...

FEMEILE: Nefericire, nefericire!

APOLLINARIS: ... Ba chiar, câţiva dintre aceşti mizerabili au sfâşiat trupul unuia dintre martiri, i-au smuls măruntaiele şi i-au mâncat ficatul crud!

FEMEILE: Nefericire, nefericire, nefericire!

GRIGORIE: Dumnezeul răzbunării a dat gust mâncării. Care a fost urmarea pentru ei? Mergeţi la Heliopolis şi-i veţi putea vedea pe aceşti oameni cu otrava putreziciunii în toate vinele, cu ochii morţi, dinţii căzuţi, lipsiţi de auzul cuvântului şi al raţiunii. Oraşul e lovit de spaimă. Numeroşi păgâni s-au convertit chiar din aceeaşi noapte. Drept pentru care nu mă mai tem de acel animal funest care s-a ridicat împotriva Bisericii; nu mă tem de acest ticălos încoronat de iad, care îşi propune să desăvârşească lucrătura diavolului. Cadă asupra noastră cu focul, cu sabia, cu animalele feroce ale amfiteatrului! Da, de-ar trebui ca demenţa lui să-l împingă şi mai departe decât a ajuns... ce interesează? Împotriva a tot ce face există un leac, un drum s-a deschis spre victorie!

FEMEILE: Hristos, Hristos!

ALTE VOCI: El e! Iată-l!

CÂŢIVA: Cine?

ALŢII: Împăratul! Asasinul! Duşmanul lui Dumnezeu!

GRIGORIE: Tăcere! Lăsaţi-l să treacă fără să spuneţi ceva.

(O ceată de trupe ale gărzii imperiale. În continuare, intră Iulian însoțit de curteni și filosofi, toți înconjurați de gărzi. Un alt șir de soldați ai palatului, conduși de căpitanul Fromentinos, încheie cortegiul.)

O FEMEIE (*încet, către altele*): Ia priviți-l! S-a acoperit cu zdrențe, ca un cerșător.

O ALTĂ FEMEIE: Trebuie să fie nebun.

O A TREIA: Dumnezeu l-a și lovit.

O A PATRA: Strângeți-vă copiii la piept. Ochii lor să nu vadă asemenea oroare.

IULIAN: He, he, toți oamenii aceștia nu sunt galileeni? Ce faceți aici, în soare, în plină stradă, seminție a întunecimilor?

GRIGORIE: Ne-ai închis bisericile; pentru asta suntem afară și lăudăm pe Domnul Dumnezeul nostru.

IULIAN: Ah, tu ești, Grigorie? Da, tot mai circuli pe aici. Dar bagă de seamă; nu o voi mai îngădui mult.

GRIGORIE: Nu caut martiriul; nici măcar nu-l doresc; dar dacă mi se înfățișează, îmi va face cinste să mor pentru Hristos.

IULIAN: Felul în care vorbiți mă obosește. Nu vreau să vă văd aici. Pentru ce nu rămâneți în bortile voastre puturoase? Întoarceți-vă la voi, vă spun!

O FEMEIE: O, împărate, unde e asta, la noi?

O ALTA: Unde ne sunt casele? Păgânii le-au jefuit și ne-au alungat.

VOCI ÎN MULȚIME: Soldații tăi ne-au luat bunurile!

ALTE VOCI: O, împărate, împărate, pentru ce ne-ai luat bunurile?

IULIAN: Voi întrebați? Am să v-o spun, neștiutorilor! Dacă vi s-au luat bunurile, e în interesul sufletelor voastre. Galileanul nu a spus că nu trebuie să posedați nici aur, nici argint? Stăpânul vostru v-a făgăduit că veți urca într-o zi la cer? N-ar trebui să-mi mulțumiți că vă înlesnesc călătoria precât se poate?

FILOSOFII: Oh, ce bine spus.

APOLLINARIS: Stăpâne, ne-ai luat mai mult decât argintul și aurul. Ne-ai luat chiar cuvântul lui Dumnezeu. Ne-ai luat sfintele scrieri.

IULIAN: Te cunosc bine, psalmistule cu ochii găunoși! Ești Apollinaris. Și gândesc că de vă iau absurdele voastre cărți, tu vei fi omul care să scrie o cantitate de versuri tot pe atât de absurde. Îți spun însă că ești un biet scriitor și versificator. Pe Apollo, nici un grec adevărat n-ar vrea să-ți recite versurile! Lucrarea pe care de curând mi-ai trimis-o și pe care ai avut nerușinarea de a o intitula *Adevărul*, te pot informa că am citit-o, am înțeles-o și am condamnat-o.

APOLLINARIS: E posibil s-o fi citit; dar nu ai înțeles-o; căci dacă ai fi înțeles-o, n-ai fi condamnat-o.

IULIAN: Ha, ha; combaterea la care lucrez va arăta că am înțeles... Iar cât privește acele cărți a căror pierdere o deplângeți azi cu strigăte sălbatice vă pot spune că, peste puțin timp, veți ajunge să le veneraţi mai puțin, căci se va vădi că Iisus din Nazareth a fost un mincinos și un impostor.

FEMEILE: Nefericire nouă; nefericire nouă!

KYRILLOS (*iese din mulțime*): Împărate... ce ai spus?

IULIAN: Evreul crucificat nu a vestit că templul din Ierusalim va dăinui în ruină până la sfârșitul vremurilor?

KYRILLOS: Așa va fi!

IULIAN: O, smintiților! În această clipă, generalul Iovian este la Ierusalim cu două mii de muncitori și construiește într-a lui splendoare templul. Așteptați, încăpățânaților care vă îndoiți... veți afla cine e mai puternic, împăratul sau galileanul.

KYRILLOS: Stăpâne, o vei afla tu însuți, spre spaima ta. Am tăcut până în clipa când l-ai hulit pe Hristos și l-ai numit un mincinos; dar acum îți voi spune că nici umbra puterii n-o ai împotriva Crucificatului.

IULIAN (*se stăpânește*): Cine ești și cum te numești?

KYRILLOS (*se apropie*): Ai să o afli. Mai întâi, mă numesc creștin: e un nume mare și plin de glorie; căci niciodată nu

va fi șters de pe fața pământului. În sfârșit, port și numele de Kyrillos și sub acesta sunt cunoscut printre frații și surorile mele. Dar, dacă îl păstrez pe cel dintâi nepătat, voi avea preafericita nemurire drept recompensă.

IULIAN: Te înșeli, Kyrillos. Știi că întrucâtva cunosc misterele doctrinei voastre. Crede-mă... acela în care tu speri, nu este așa cum ți-l închipui. A murit el însuși, și e de-a binelea mort, de pe vremea când romanul Pilat din Pont era guvernator al Iudeii.

KYRILLOS: Eu nu mă înșel. Tu, împărate, ești cel care se înșeală într-aceasta. Tu ai renunțat la Hristos chiar atunci când el, și numai el, îți dădea puterea supremă asupra pământului. Pentru care te avertizez în numele său că în curând îți va lua înapoi suveranitatea împreună cu viața; iar atunci, prea târziu, vei recunoaște ce puternic e acel pe care, în orbirea ta, îl disprețuiești. Da, tot așa cum ai pierdut amintirea binefacerilor sale, el însuși nu va lăsa să i se risipească bunătatea, atunci când se va ridica pentru a te pedepsi. I-ai răsturnat altarele... el te va arunca de pe tronul imperial. Ți-a făcut plăcere să-i calci în picioare legea, acea lege pe care tu însuți altădată o predicai credincioșilor. La fel Domnul te va călca în picioare. Corpul îți va fi risipit în cele patru vânturi iar sufletul va coborî în locul unde chinurile sunt mai atroce decât acelea pe care ți le poți închipui pentru mine și ai mei!

(Femeile se îngrămădesc plângând și strigând în jurul lui Kyrillos.)

IULIAN: Aș fi vrut să te cruț, Kyrillos. Zeii îmi sunt martori că nu te urăsc pentru credința ta. Dar ai vădit lipsă de respect față de puterea și autoritatea mea imperială, iar asta se impune să o pedepsesc. (*Căpitanului gărzii.*) Fromentinos, pune-l pe acest om în temniță și să i se dea de către călăul Tyfon atâtea lovituri de bici câte vor fi necesare pentru a-l determina să declare că împăratul și nu Galileanul este cel care dispune de întreaga putere pe pământ.

GRIGORIE: Fii tare, frate Kyrillos!

KYRILLOS (*cu braţele întinse*): Preafericit, eu care am să sufăr pentru gloria lui Dumnezeu!

(Soldaţii îl apucă şi îl târăsc afară.)

FEMEILE (*plângând şi văicărindu-se*): Nefericire nouă! Nefericire, nefericire asupra ateului!

IULIAN: Despărţiţi-le, pe aceste furioase! Să fie alungate din oraş ca rebele. Nu voi mai îngădui asemenea spirit de sfidare şi asemenea ticăloşii.

(Garda împinge mulţimea, care geme, în străzile laterale. Împăratul şi suita lui rămân singuri. Se zăreşte însă, culcat în faţa uşii bisericii, un om până atunci neobservat; veşmintele îi sunt sfâşiate, iar capul acoperit cu cenuşă.)

UN SOLDAT (*îl loveşte cu coada lăncii*): În picioare, în picioare; şterge-o!

OMUL (*îşi ridică ochii*): Călcaţi în picioare această sare dezgustătoare pe care mâna Domnului a aruncat-o!

IULIAN: O, mari zei... Hekebolios!...

CURTENII: Ah, într-adevăr... Hekebolios!

HEKEBOLIOS: Nu mă mai numesc aşa! Nu am nume. Am renegat botezul care mi-a dat un nume!

IULIAN: Ridică-te, prietene! Judecata îţi e bolnavă...

HEKEBOLIOS: Fratele lui Iuda e infectat de ciumă. Înapoi...

IULIAN: O, tu, om nestatornic...

HEKEBOLIOS: Înapoi, ispititorule! Reia-ţi cei treizeci de dinari. Nu s-a scris: „Îţi vei părăsi femeia şi copiii pentru Domnul?" Iar eu?... Pentru femeia şi copiii mei l-am trădat pe Domnul-Dumnezeul meu! Nefericire, nefericire, nefericire! (*Se aruncă din nou cu faţa la pământ.*)

IULIAN: Aceste Scripturi aprind un foc de nebunie pe pământ. Iar eu să nu le fi ars? Aşteptaţi! De-acum într-un an, templul evreilor va fi reconstruit pe colina Sionului... sclipirea acoperişului său de aur se va aşterne peste meleaguri şi va aduce mărturie: mincinos, mincinos, mincinos! (*Pleacă cu pas grăbit, urmat de filosofi.*)

Drum câmpenesc aproape de oraş. În stânga, la marginea drumului, statuia Cybelei, în picioare, în mijlocul trunchiurilor de copaci tăiaţi. Puţin mai departe, spre stânga, un izvor cu un bazin de piatră. Soarele scapătă.

Pe o treaptă a piedestalului statuii s-a aşezat un bătrân preot, cu un coş închis pe genunchi. În jurul bazinului, bărbaţi şi femei vin să caute apă. Se văd oameni ducându-se şi venind pe drum. Prin stânga intră boiangiul Phokion, prost îmbrăcat, cu un pachet mare pe cap. Îl întâlneşte pe coaforul Eunapios, care vine din oraş.

PHOKION: He, he, prietenul meu Eunapios în mare costum de Curte!

EUNAPIOS: Ruşine ţie, care îţi baţi joc de un sărman om.

PHOKION: Tu numeşti asta batjocură? Credeam că era cea mai mare onoare.

EUNAPIOS: Poţi să o spui. A devenit o onoare, astăzi, să mergi în zdrenţe, mai ales dacă ele au stat multă vreme într-un râu.

PHOKION: Cum crezi că se va termina ceea ce se petrece acum?

EUNAPIOS: Prea puţin mă sinchisesc să cuget la una ca asta. Ştiu cum s-a terminat pentru mine şi mi-e de-ajuns.

PHOKION: Nu mai eşti în slujba împăratului?

EUNAPIOS: Ce ar putea face împăratul Iulian cu un coafor? I se taie lui vreodată părul? Sau i se aranjează barba? Nici măcar nu şi-o păptănă. Dar ţie cum îţi merge? Nu ai aerul de a fi prea fericit.

PHOKION: Ah, Eunapios, vremea boiangiilor în purpură s-a sfârşit.

EUNAPIOS: E drept; nu se mai voseşte decât spatele creştinilor. Dar ce greutate duci acolo?

PHOKION: Un pachet cu scoarţă de salcie. Am să vopsesc nişte mantale de nebuni pentru filosofi.

(O centurie intră prin dreapta şi se postează aproape de statuia Cybelei.)

PHOKION (*se adresează unuia dintre oamenii de lângă bazin.*): Ce înseamnă asta?

OMUL: O să i se dea iar să mănânce statuii.

PHOKION: Împăratul o să sacrifice aici astă-seară?

UN ALT OM: Nu sacrifică împăratul dimineața și seara... când aici, când acolo?

O FEMEIE: E o nefericire pentru sărmanii oameni că împăratul iubește zeii într-o asemenea măsură.

O ALTĂ FEMEIE: Ei, Dionéa, nu vorbi așa. Nu trebuie ca toți să-i iubim pe zei?

PRIMA FEMEIE: Da, asta se poate; dar e o nefericire totuși...

UNUL DINTRE OAMENI (*indicând dreapta*): Vreți să vedeți... iată-l că vine.

(Împăratul Iulian intră în costum sacerdotal, cu un cuțit de sacrificiu în mână. Profesori de filosofie, preoți păgâni, slujitori și gărzi îl înconjoară. În spatele lor urmează oameni, unii batjocoritori, alții iritați.)

UNUL DINTRE CEI SOSIȚI: Iat-o pe zeiță, acolo. O să vedeți dacă nu e nostim.

UN OM ÎN VÂRSTĂ: Nostim numești asta? Câți flămânzi nu s-ar putea hrăni cu ce se irosește aici?

IULIAN (*înaintează spre statuie*): Oh, ce spectacol! Inima mi-e frântă și mă podidesc lacrimile de emoție. Da, sigur, am de ce plânge, când mă gândesc că statuia acestei venerabile zeițe... răsturnată de mâini nelegiuite și cutezătoare... a rămas atâta timp ca și adâncită într-un somn al uitării... și asta, într-un loc pe care mi-e rușine să-l indic. (*Râsete înfundate printre curioși. Iulian se întoarce brusc.*) Și nu mă simt mai puțin încântat când mă gândesc că mie mi-a fost dat să eliberez pe divina mamă dintr-o situație mai mult decât nedemnă. Nu e firească încântarea ce pune stăpânire pe mine la acest gând?... Se spune că am câștigat câteva bătălii împotriva barbarilor, motiv pentru care sunt lăudat. În ceea ce mă privește, pun mai mare preț pe tot ce fac în interesul zeilor, căci lor le datorăm atât tăria cât și preocupările noastre. (*Celor care sunt pe-aproape de bazin.*) De altminteri, mă simt fericit să văd că există totuși câteva persoane în orașul ăsta încăpățânat care, fără a fi surde la chemările mele, au venit așa cum le-o poruncea simpla pietate... și nu mă

îndoiesc că ați adus daruri cuvenite. (*Înaintează spre bătrânul preot.*) Ce văd? Un singur bătrân! Unde îți sunt frații, ceilalți preoți?

BĂTRÂNUL PREOT: Stăpâne, nici unul dintre ei nu e în viață, în afară de mine.

IULIAN: Morți. Drumul, într-o necuviincioasă apropiere de sanctuar. Venerabila pădure, tăiată... Bătrâne... unde sunt victimele sacrificiului?

BĂTRÂNUL PREOT (*arată coșul*): Aici, stăpâne!

IULIAN: Bine, bine. Și celelalte?

BĂTRÂNUL PREOT: Asta e tot. (*Deschide coșul.*)

IULIAN: O gâscă. Și această gâscă e tot?

BĂTRÂNUL PREOT: Da, stăpâne.

IULIAN: Și cine e piosul care ne-a gratificat cu un atât de generos dar?

BĂTRÂNUL PREOT: Eu însumi am adus-o. Oh, stăpâne, nu te supăra; n-o aveam decât pe asta.

(*Râsete și murmure printre cei adunați.*)

VOCI ÎNĂBUȘITE: Asta ajunge. O gâscă e mai mult decât destul.

IULIAN: O, Antiohie... îmi supui răbdarea la aspră încercare!

UN OM DIN MULȚIME: Pâine, mai întâi; victime, după aceea!

PHOKION (*îl împinge în lături*): Bine spus; bine spus!

UN ALT OM: Dă să mănânce cetățenilor; zeii se vor aranja cum vor putea.

UN AL TREILEA: Era mai bine aici în vremea lui Chi și Kappa!

IULIAN: Eh, nerușinați scandalagii! Iată-vă cu ai voștri Chi și Kappa! Credeți, poate, că nu știu pe cine desemnați prin Chi și Kappa? Ho, ho, o știu bine. A devenit expresie curentă printre voi. Christos și Konstantius vreți să spuneți. Dar suveranitatea lor nu mai există, iar eu voi găsi mijlocul de a înmlădia acest spirit de sfidare și ingratitudine pe care îl manifestați față de zei și față de mine. Găsiți de obiectat că

ofer zeilor victimele datorate. Vă bateți joc pentru că port un veșmânt sărac și las să-mi crească barba. Uimitor vă întunecă privirile această barbă! O numiți, fără pic de respect, o barbă de țap. Însă eu vă spun, nebuni ce sunteți, că c o barbă de înțelepț. Da, nu mi-e rușine să vă aduc la cunoștință că această barbă adăpostește puzderie de insecte, precum codrii adăpostesc vânatul... și, cu toate astea, această barbă disprețuită îmi face mai multă cinste decât voua bărbile voastre rase!

EUNAPIOS (*cu jumătate voce*): Prost vorbit; cât se poate de absurd!

IULIAN: Iar aceste batjocuri, credeți că le voi lăsa să treacă fără răspuns? Nu, nu, vă veți convinge. Așteptați puțin; veți avea vești de la mine mai curând decât gândiți. Lucrez în clipa de față la un pamflet care se intitulează *Dușmanul bărbii*. Știi știți împotriva cui e scris pamfletul. E scris împotriva voastră, cetățeni ai Antiohiei... da, împotriva voastră, voi, cei pe care îi numesc „câinii ignoranți". Acolo, veți găsi rațiunea a tot ceea ce, azi, vi se pare ciudat în comportarea mea.

FROMENTINOS (*intră prin dreapta*): Puternice împărat, aduc o fericită știre. Kyrillos s-a resemnat.

IULIAN: Ah, mă și gândeam...

FROMENTINOS: Trebuie spus că Tyfon și-a făcut meseria superb. Prizonierul, complet gol, a fost legat cu încheieturile mâinilor atât de sus sub plafon, încât degetele de la picioare abia îi atingeau pământul; în sfârșit, Tyfon l-a biciuit pe la spate cu un bici din vână de bou, cu asemenea dibăcie încât loviturile îl izbeau în cerc până la piept.

IULIAN: Ah, netrebnicii, care ne obligă să recurgem la astfel de mijloace!

FROMENTINOS: Ca să împiedicăm pieirea lui a trebuit să-l dezlegăm pe încăpățânat. A rămas atunci o clipă mut și a părut că reflectează; apoi, deodată, și-a exprimat dorința de a apărea înaintea împăratului.

IULIAN: Îmi face mare plăcere. Şi mi-l aduci?
FROMENTINOS: Da, stăpâne... iată că vin cu el.

(O centurie intră, împrejmuind pe Kyrillos.)

IULIAN: Ah, bunul meu Kyrillos... nu mai eşti aşa de arogant ca ultima dată, văd.
KYRILLOS: Ai găsit poate în măruntaiele vreunui animal sau ale vreunei păsări ceea ce am să-ţi spun?
IULIAN: Gândesc că pot crede fără semne prevestitoare că ţi-a venit mintea la cap, că renunţi la rătăcirile tale asupra puterii Galileanului şi că recunoşti acum superioritatea împăratului şi a zeilor noştri asupra lui.
KYRILLOS: Nu te mai bizui pe asta. Zeii tăi sunt neputincioşi; şi dacă te aşezi de nişte statui de piatră, care nu pot nici vedea nici auzi, vei fi în curând la fel de neputincios ca ele.
IULIAN: Kyrillos... asta e ceea ce ai să-mi spui?
KYRILLOS: Nu; vin să-ţi mulţumesc. Până acum tremuram în faţa ta şi a chinurilor. Dar în ceasul torturii, am dobândit victoria spiritului asupra materiei coruptibile. Da, împărate, când mercenarii tăi mă socoteau disperat, cum stam aşa, agăţat sub plafonul temniţei... eram în realitate culcat, preafericit ca un copil, în braţele Mântuitorului meu; iar când călăii tăi îşi închipuiau că scot curele din carnea mea, Domnul, cu a sa mână blândă, îmi mângâia rănile, îmi scotea coroana de spini şi îmi punea pe cap coroana vieţii. Pentru asta îţi mulţumesc; căci de la nimeni altul nu am primit atare binefacere. Iar de crezi cumva că mă tem de tine de acum încolo, priveşte... *(îşi îndepărtează mantaua, îşi smulge bucăţi de piele şi le aruncă la picioarele împăratului)* priveşte... Hrăneşte-te cu sângele meu, pentru că îţi e sete! Cât despre mine, vei şti că mă hrănesc cu Iisus Hristos.

(Strigăte de groază în mulţime.)

MAI MULTE VOCI: Asta ne va aduce nefericire tuturor!

IULIAN (*care s-a dat înapoi*): Reţineţi pe smintitul ăsta să nu ne atingă! (*Solfaţi îl înconjoară pe Kyrillos şi îl târăsc spre bazin; în acelaşi timp, se aude un cântec afară, în dreapta.*) Hei, Fromentinos... ce vrea să însemneze acest ciudat cortegiu?...

FROMENTINOS: Nobile împărat, sunt cântăreţele de psalmi...

IULIAN: Ah, această asociaţie de femei furioase...

FROMENTINOS: Guvernatorul Alexandros le-a luat câteva cărţi pe care ele le socotesc sfinte. Şi au ieşit din oraş pentru a se jelui pe mormintele creştine.

IULIAN (*strângând pumnii*): Sfidare, sfidare... din partea femeilor ca şi dintr-a bărbaţilor!

(*Bătrâna Publia şi un mare grup de femei înaintează pe cale.*)

PUBLIA (*cântă*):

Zeii voştri sunt marmură, argint şi aur.
În pulbere vor cădea.

COR AL FEMEILOR:

În pulbere; în pulbere!

PUBLIA:

Ne-au omorât fraţii, ne-au omorât fiii
Cântaţi porumbei, chemaţi răzbunarea!

CORUL: Rugi răzbunătoare!

PUBLIA (*îl zăreşte pe împărat*): Iată-l. Nefericire asupra nelegiuitului care a ars cuvântul Domnului! Crezi că poţi distruge cuvântul Domnului? Am să-ţi spun unde arde cuvântul. (*Apucă cuţitul unuia dintre preoţii sacrificatori, îşi face tăieturi pe piept şi-şi scormoneşte rana.*) Aici arde cunântul. Arde-ne cărţile. Cuvântul va arde în inimile oamenilor până în cea de pe urmă zi. (*Zvârle cuţitul.*)

FEMEILE (*cântă cu o furie crescândă*):

Piară trupurile; dispară sfintele scrieri.
Cuvântul rămâne...

Cuvântul rămâne! (*O iau pe Publia şi se depărtează pe câmpie.*)

OAMENII DE PE LÂNGĂ FÂNTÂNĂ: Nefericire nouă; Dumnezeul galileenilor e cel mai puternic!

ALTE VOCI: Ce pot zeii voştri cu toţii, împotriva acestuia, a unicului?

ALŢII: Nu sacrificiul. Nu adorare! Ar fi să aţâţăm împotriva noastră pe cel Teribil!

IULIAN: O, smintiţilor! Vă temeţi că-l întărâtaţi pe acel care-i mort demult... un fals profet... Da, o veţi vedea voi înşivă. E un mincinos, v-o spun! Aveţi răbdare încă puţin. În fiece zi, la orice oră, pot primi veşti de la Ierusalim...

(*Generalul Iovian, în straie prăfuite, intră prin dreapta, cu un pas sprinten, în compania câtorva însoţitori.*)

GENERALUL IOVIAN: Nobile împărat, iartă slujitorul tău că vine să te găsească aici.

IULIAN (*cu un strigăt de bucurie*): Iovian! Oh, fericit mesaj!...

IOVIAN: Sosesc de-a dreptul din Iudcea. La palat am aflat că ai venit aici...

IULIAN: O, zei glorioşi... soarele ce scapătă nu se va culca pe minciună! Cum stau lucrurile? Vorbeşte, dragă Iovian!

IOVIAN (*cu o privire spre mulţime*): Stăpâne... trebuie să vă spun tot?

IULIAN: Tot, tot... de la un capăt la altul!

IOVIAN: Am ajuns la Ierusalim cu arhitecţii şi soldaţii şi cu cei două mii de muncitori. Am început deîndată lucrările prin eliberarea locului. Bucăţi de zid groase rămâneau încă în picioare. Cazmalele noastre şi pârghiile le-au ajutat să cadă cu uşurinţă, ca şi cum puterea nevăzută ne-ar fi sprijinit să le ridicăm...

IULIAN: Vedeţi; vedeţi!

IOVIAN: În acest timp, enorme grămezi de ipsos au fost făcute morman pentru noua construcţie. O furtună, iscată pe neaşteptate, s-a ridicat în vârtejuri şi a împrăştiat ipsosul ca pe un nor în întreaga regiune.

IULIAN: Apoi, apoi!

IOVIAN: În aceeași noapte, pământul s-a cutremurat de mai multe ori.

VOCI ÎN MULȚIME: Auziți? Pământul s-a cutremurat.

IULIAN: Apoi, îți spun!

IOVIAN: Nu ne-am lăsat totuși descurajați de ciudatul incident. Dar când am pătruns mai adânc în pământ și când am deschis bolțile subterane, muncitorii au intrat acolo pentru a lucra la lumina torțelor...

IULIAN: Iovian... și atunci?

IOVIAN: Stăpâne, atunci un înspăimântător, un imens torent de foc a scăpat din săpătură. Un bubuit de tunet a zguduit întregul ținut. Bolțile au sărit în aer, sute de muncitori au fost omorâți în adânc, iar cei câțiva care s-au putut salva au fugit cu membrele sfârtecate.

VOCI ȘUȘOTINDE: Dumnezeul galileenilor!

IULIAN: Pot crede una ca asta? Ai văzut-o tu?

IOVIAN: Eram de față eu însumi. Am reînceput. Stăpâne, în prezența mai multor mii de oameni... înspăimântați, în genunghi, triumfători, în rugă... aceeași minune s-a reînnoit de două ori.

IULIAN (palid și tremurând): Și atunci?... Într-un cuvânt... ce a făcut împăratul la Ierusalim?

IOVIAN: Împăratul a împlinit prezicerea Galileanului.

IULIAN: Împlinit...

IOVIAN: Prin tine cuvântul a devenit literalmente adevărat: nu va mai rămâne din el piatră pe piatră.

BĂRBAȚI ȘI FEMEI: Galileanul l-a învins pe împărat! Galileanul e mai mare decât Iulian!

IULIAN (*preotul lui Cybelei*): Te poți întoarce la tine, bătrâne. Și ia-ți gâsca. Nu vom mai oferi sacrificiu astă seară. (*Se întoarce spre mulțime.*) Am auzit câteva persoane spunând că Galileanul a învins. Ar putea părea că așa și e; însă v-o spun eu: este o greșeală. O, ignoranți; o, proști demni de dispreț... mă puteți crede: totul nu va întârzia să se schimbe! Mă

duc... mă duc!... Da, aşteptaţi puţin! Chiar pregătesc o operă împotriva Galileanului... în şapte capitole; iar când adepţii lui vor fi citit-o... şi când, mai mult, „duşmanul bărbii"... Ia-mă de braţ, Fromentinos. Această nereuşită m-a obosit. (*Gârzii, trecând prin faţa bazinului.*) Puneţi-l pe Kyrillos în libertate! (*Merge cu suita spre oraş.*)

MULŢIMEA DE LÂNGĂ FÂNTÂNĂ (*strigă după el hohotind batjocoritor*): Hei, măcelarul!... Hei, bădăranul!... Hei, maimuţa cu braţe lungi!

Noapte cu clar de lună. Pe ruinele templului lui Apollo. Împăratul Iulian şi misticul Maximus, amândoi în robe lungi, înaintează, în fund, printre coloanele căzute.

MAXIMUS: Unde te duci, frăţioare?

IULIAN: Acolo unde singurătatea e mai adâncă.

MAXIMUS: Dar vii aici, în această apăsătoare tristeţe? În mijlocul acestor grămezi de dărâmături?...

IULIAN: Întreaga lume nu e o grămadă de dărâmături?

MAXIMUS: Tu ai arătat totuşi că poate fi înălţat ceea ce a căzut.

IULIAN: Batjocoritor! La Atena, am văzut un cârpaci care îşi instalase un mic atelier în templul lui Teseu. La Roma, zice-se, un colţ al bazilicii iuliene a fost refăcut pentru a servi ca staul bivolilor. Numeşte şi *asta* a înălţa!

MAXIMUS: De ce nu? Totul nu se crează bucată cu bucată? Ce este întregul, dacă nu suma completă a tuturor bucăţilor?

IULIAN: Vătămătoare ştiinţă! (*Arată statuia lui Apollo, răsturnată.*) Priveşte acest cap fără nas. Priveşte acest cot spart... şi aceste coapse sfărâmate! Însumarea acestor urâţenii e desăvârşita frumuseţe divină de odinioară?

MAXIMUS: De unde ştii că această frumuseţe de odinioară era frumoasă... în ea însăşi... în afara reprezentării spectatorului?

IULIAN: Vai, Maximus, aici e, în mod sigur, nodul. În ea însăşi: ce semnifică asta? Nu mai ştiu să numesc nimic de

acum înainte. (*Dă o lovitură cu piciorul în capul lui Apollo.*) Ai fost vreodată mai puternic... în tine însuți? Ciudat, Maximus, că poate rezida o asemenea forță în eroare. Privește-i pe galileeni. Și privește-mă pe mine, cel care eram altădată, când credeam că e posibil să restabilești lumea decăzută a frumuseții.

MAXIMUS: Prietene... dacă eroarea e pentru tine o nevoie, întoarce-te la galileeni. Te vor primi cu brațele deschise.

IULIAN: Știi bine că nu e posibil așa ceva. Împărat și Galilean! Cum să unești contradicțiile? Da, acest Iisus Hristos e cel mai mare răzvrătit din câți au trăit vreodată. Ce erau Brutus... și Cassius, comparați cu el? Ei au ucis numai pe Iulius Caesar; însă el omoară pe Caesar și pe Augustus totodată. Se poate închipui o împăcăciune între Galilean și împărat? Există loc pentru amândoi în același timp pe pământ? Căci el trăiește pe pământ, Maximus... Galileanul trăiește, ți-o spun, tot atât de definitiv precât evreii și romanii au crezut că l-au așternut în moarte... trăiește în spiritul nesupus al oamenilor; trăiește în opoziția și disprețul lor față de orice putere vizibilă. „Dă împăratului ceea ce este al împăratului... și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu". Niciodată gură omenească n-a rostit cuvânt mai perfid decât acesta. Ce ascunde el? Ce se cuvine împăratului și cât? Acest cuvânt e ca o măciucă de luptă, ce face să cadă coroana de pe capul împăratului.

MAXIMUS: Marele Constantin a știut totuși să se pună de acord cu Galileanul... și înaintașul tău de asemeni.

IULIAN: Da, dacă știai să te mulțumești, precum ei. Dar asta e ceea ce numești tu a cârmui regatul pământului? Constantin a lărgit frontierele domeniului său. Însă n-a restrâns riguros frontierele în jurul spiritului și al voinței sale? E așezat prea sus acest om, când i se spune mare. Despre predecesorul meu nici nu voi vorbi; era mai mult sclav decât împărat, și eu nu mă pot mulțumi cu asemenea titlu. Nu, nu, nu e de gândit că poți înțelege ceva în asemenea probleme. Și totuși... a fi

constrâns să cedezi! Oh, Maximus, după atari înfrângeri, nu pot continua să fiu împărat... şi nu pot nici renunţa a mai fi. Maximus, tu care ştii să interpretezi semnele prevestitoare al căror sens enigmatic rămâne ascuns tuturor celorlalţi... tu care ştii să citeşti în cartea stelelor veşnice... îmi poţi spune ieşirea din această luptă?

MAXIMUS: Da, frate al meu, îţi pot spune ieşirea.

IULIAN: O poţi? Atunci, hai, spune-o! Cine va învinge, împăratul sau Galileanul?

MAXIMUS: Împăratul şi Galileanul vor dipărea amândoi.

IULIAN: Vor dispărea? Amândoi?...

MAXIMUS: Amândoi. Fi-va în vremea noastră, fi-va în sute de ani, nu ştiu; dar asta va fi când cel drept va veni.

IULIAN: Şi cine e cel drept?

MAXIMUS: Cel care trebuie să absoarbă totodată pe împărat şi pe Galilean.

IULIAN: Rezolvi enigma printr-o enigmă şi mai întunecată.

MAXIMUS: Ascultă-mă, prieten al adevărului şi frate! Spun că amândoi vor dipărea, dar nu că vor pieri. Copilul nu dispare în tânăr, iar tânărul, la rândul lui, în bărbat? Dar copilul nu piere, şi nici tânărul. O, tu, iubitul meu discipol... uitat-ai convorbirile noastre din Efes asupra celor trei imperii?

IULIAN: Ah, Maximus, sunt ani de atunci. Vorbeşte!

MAXIMUS: Ştii că niciodată n-am aprobat ceea ce ai întreprins ca împărat. Ai vrut să refaci din tânăr un copil. Imperiul cărnii e absorbit de imperiul spiritual. Dar imperiul spiritului nu este cel definitiv, nu mai mult decât nu e definitiv tânărul. Ai vrut să împiedici creşterea tânărului... să-l împiedici a deveni om. O, smintitule, care ai tras sabia împotriva devenirii... împotriva celui de al treilea imperiu, unde va domni armonia contrariilor!

IULIAN: Şi acela?...

MAXIMUS: Poporul iudeu are un nume pentru el. Evreii îl numesc Messia şi îl aşteaptă.

IULIAN (*încet și visător*): Messia?... Nici împărat, nici mântuitor?

MAXIMUS: Amândoi într-unul singur și unul în doi.

IULIAN: Împărat-zeu... zeu-împărat. Împărat în imperiul spiritului... și zeu în acela al cărnii.

MAXIMUS: *Acesta* e cel de al treilea imperiu, Iuliane!

IULIAN: Da, Mamximus, *acesta* e cel de al treilea imperiu.

MAXIMUS: În acest imperiu cuvântul de revoltă al provizoriului a devenit adevăr.

IULIAN: „Dă împăratului ceea ce este al împăratului... și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu". Da, da... atunci împăratul este în Dumnezeu și Dumnezeu în împărat... Ah, vise, vise... cine va sfărâma puterea Galileanului?

MAXIMUS: În ce constă puterea Galileanului?

IULIAN: Zadarnic am meditat într-aceasta.

MAXIMUS: S-a scris undeva: „Nu vei avea zei străini pentru mine."

IULIAN: Da... da... da!

MAXIMUS: Văzătorul din Nazareth nu anunța cutare sau cutare zeu; spunea: Dumnezeu sunt eu... eu sunt Dumnezeu.

IULIAN: Da, această despărțire!... E ceea ce face ca împăratul să fie neputincios! Cel de-al treilea imperiu? Messia? Nu Messia al poporului evreu, ci acela al imperiului spiritului și al imperiului pământului.

MAXIMUS: Dumnezeul împărat.

IULIAN: Împăratul zeu.

MAXIMUS: Logos în Pan... Pan în Logos.

IULIAN: Maximus... cum se formează el?

MAXIMUS: Se formează în acela care vrea prin el însuși.

IULIAN: Iubitul meu maestru... trebuie să te părăsesc.

MAXIMUS: Unde te duci?

IULIAN: În oraș. Regele Persiei mi-a făcut propuneri de pace, pe care în mod nesăbuit le-am acceptat. Trimișii mei sunt chiar pe drum. Se va pleca în căutarea lor pentru a-i rechema.

MAXIMUS: Vrei să redeschizi lupta împotriva regelui Sapor?

IULIAN: Vreau ceea ce visa Cyrus şi ceea ce Alexandru a încercat...

MAXIMUS: Iuliane!

IULIAN: Vreau să stăpânesc lumea... Noapte bună, dragă Maximus. (*Face cu mâna un gest de rămas bun şi pleacă repede.*)

(*Maximus, gânditor, îl urmăreşte din ochi.*)

CORUL CÂNTĂREŢELOR DE PSALMI (*în depărtare, pe mormintele martirilor*):

Oameni-zei de-argint şi de aur...
Veţi cădea în praf.

ACTUL IV

Aproape de frontiera orientală a imperiului. Peisaj de munți deșerți. O vale adânc închisă între pereții abrupți desparte primul plan elevat al munților din fund.

Împăratul Iulian, în costum de luptă, stă la capătul unui vârf stâncos și privește în jos. La mică distanță de el, în stânga, generalul Iovian și mai mulți ofițeri de rang înalt. În dreapta, aproape de un altar de piatră grosolan construit, s-au întins augurul Numa și alți doi auguri etrusci, ocupați cu examinarea măruntaielor unei victime. Mai departe, în prim plan, misticul Maximus s-a așezat pe o piatră, înconjurat de maeștri într-ale filosofiei, Priskos și Kytron, și de mulți alții. Din când în când, mici secțiuni de trupe ușoare trec pe înălțime de la stânga la dreapta.

IULIAN (*indică un punct în jos*): Priviți... legiunile se curbează în această falie, precum un șarpe oțelit.

NEVITA: Cei care sunt chiar la picioarele noastre, în haine scurte de piei de oaie, sunt sciții.

IULIAN: Ce strigăte stridente!...

NEVITA: E cântecul obișnuit al sciților, stăpâne!

IULIAN: Strigăte... nu e un cântec.

NEVITA: Iată pe armeni. Arsace îi conduce, el însuși.

IULIAN: Legiunile romane trebuie că se și află în câmpie. Toate neamurile vecine aleargă și se supun. (*Se întoarce spre generali.*) Pe Eufrat s-au reunit douăsprezece sute de vase, unde sunt toate proviziile noastre și întregul echipament. Am dobândit acum certitudinea că flota, prin vechiul canal săpat de mână de om, poate ajunge la Tigru. Întreaga armată

va trece pe corăbii. În sfârșit, ne vom năpusti înainte de-a lungul țărmului oriental, atât de repede încât curentul contrariu să îngăduie flotei să ne urmeze. Spune-mi, Hormisdas, ce încredere îți inspiră aceste măsuri?

HORMISDAS: Războinice de neînvins, știu că, sub oblăduirea ta victorioasă, îmi va fi dat să reintru în patrie.

IULIAN: Câtă ușurare în a nu mai fi în contact cu acei cetățeni cu piepturile înguste! Cu ce spaimă în ochi au alergat în jurul cvadrigii mele când am părăsit orașul. „Revino curând, strigau, și fii mai puțin întărâtat împotriva noastră." Niciodată nu mă voi mai întoarce în Antiohia. Nu mai vreau să-l văd, ingratul oraș. După ce voi fi câștigat victoria, mă voi întoarce prin Tars. (*Se îndreaptă spre auguri.*) Numa... ce semne prevestitoare pentru campania noastră citești în această dimineață?

NUMA: Semnele te avertizează să nu depășești frontierele imperiului tău în acest an.

IULIAN: Hm! Cum interpretezi prezicerea, Maximus?

MAXIMUS: O interpretez așa: prezicerea te înștiințează să-ți supui toate țările pe care le vei traversa; așa nu vei depăși frontierele imperiului tău.

IULIAN: Asta e. Trebuie să fim atenți la asemenea semne miraculoase; căci ele comportă cel mai adesea un dublu sens. Uneori, puteri misterioase par chiar că își fac o plăcere din a-i înșela pe oameni, mai ales când aceștia întreprind mari acțiuni. Nu s-au găsit persoane care să interpreteze în detrimentul nostru faptul că s-a prăvălit colonada din Hierapollis și că a îngropat vreo cincizeci de soldați chiar în clipa când traversam orașul? Însă eu spun că asta ne prezice un îndoit succes. Prezice mai întâi că regatul Persiei o să se prăbușească, apoi ne vestește căderea nefericiților galileeni din batalioanele de disciplină, care nu mergeau la război decât în silă și cărora, pentru atare rațiune, soarta le-a rezervat un sfârșit în același timp brusc și puțin glorios.

IOVIAN: Nobile împărat, iată un trimis al legiunilor de avangardă.

AMMIAN: Stăpâne, mi-ai poruncit să te informez asupra a ceea ce s-ar putea petrece mai special la plecare.

IULIAN: Ei, bine! S-a întâmplat ceva în dimineața asta?

AMMIAN: Da, stăpâne, o dublă prezicere.

IULIAN: Hei, Ammian... ia povestește!

AMMIAN: Mai întâi, stăpâne, după ce am depășit puțin satul Zaita, s-a întâmplat că un leu de statură imensă a ieșit din desișurile codrului și s-a năpustit drept asupra soldaților noștri, care l-au omorât cu mii de săgeți.

IULIAN: Ah!

PROFESORII DE FILOSOFIE: Ce fericită prezicere!

HORMISDAS: Regele Sapor își spune leul neamurilor.

AUGURUL NUMA (*ocupat la altar*): Întoarce-te; întoarce-te, împărate Iulian!

MAXIMUS: Curaj și înainte, ales al victoriei!

IULIAN: Să mă întorc după asta? Întocmai ca leul din Zaita, și leul neamurilor va cădea sub săgețile noastre. N-am, de altminteri, mărturii anterioare pe care să mă pot sprijini pentru a interpreta incidentul în avantajul nostru? E nevoie să amintesc unor oameni atât de instruiți că, atunci când cu victoria împăratului Maximin asupra regelui Persiei, Narsès, s-a întâmplat tot așa că un leu... și, mai mult, un enorm mistreț... au fost uciși dinaintea rândurilor romanilor? (*Lui Ammian.*) Și acum, celălalt?... Mi se pare că ai vorbit de două semne.

AMMIAN: Celălalt e mai îndoielnic, stăpâne. Calul tău de luptă, Babylonios, a fost dus înșeuat, așa cum poruncișesi, spre a te aștepta la coborâre, de cealaltă parte a muntelui. Dar iată că o ceată de disciplinari galileeni a trecut. Cum acești soldați erau greu încărcați și lipsiți de bunăvoință, a fost necesar să se folosească biciul împotriva lor. Nu și-au întins mai puțin brațele, ca încântați, și au intonat un imn în cinstea divinității lor. Auzind zgomotul brusc, Babylonios s-a speriat, s-a cabrat, a căzut de-a-ndaratelea și, cum se zbătea pe pământ, valtrapu-i împodobit cu aur s-a mânjit tot cu noroi.

NUMA (*la altar*): Împărate Iulian... întoarce-te, întoarce-te!

IULIAN: Galileenii au făcut-o din răutate... dar printr-asta, fără voia lor, au furnizat o prevestire pe care o salut cu mare bucurie. Da, așa cum Babylonios a căzut, la fel Babylonul va cădea, despuiat de splendoarea și podoabele lui.

PRISKOS: Câtă pricepere în explicație!

KYTRON: Pe zei, cu adevărat așa e!

ALȚI PROFESORI DE FILOSOFIE: Așa e și nu într-altfel!

IULIAN (*lui Nevita*): Armata își va continua mersul înainte. Totuși, diseară, spre și mai mare siguranță, voi face sacrificii și voi vedea ce confirmări vor da prezicerile. Cât despre voi, șarlatani etrusci pe care v-am făcut să veniți aici cu nesăbuite cheltuieli, să știți că nu vă voi mai tolera în tabără, unde contribuiți numai la descurajarea soldaților. Spun că nu pricepeți nimic din munca dificilă pe care v-ați asumat-o. Ce îndrăzneală! Ce exces de nerușinare! Să plece! Nu vreau să-i mai văd. (*Câteva gărzi alungă augurii spre stânga.*) Babylonios a căzut. Leul s-a prăbușit dintr-o dată în fața soldaților mei. Însă nu știm pentru asta pe ce ajutor nevăzut ne putem bizui. Zeii, a căror esență n-a fost îndeajuns de studiată, par uneori... dacă îndrăznesc să o spun... că somnolează sau, în definitiv, nu intervin decât prea puțin în îndeletnicirile omenești. Ne aflăm din nefericire, dragi prieteni, într-o epocă de acest gen. Da, am văzut chiar anumiți zei dispensându-se de niște eforturi binevoitoare, care tindeau spre interesul propriei lor glorii. Dar nu îndrăznim să ne pronunțăm în această materie. S-ar putea crede că nemuritorii, care conduc și susțin lumea, și-ar așeza, în anumite clipe, puterea în mâinile omenești... printr-asta zeii, desigur, nu sunt deloc micșorați; căci numai datorită lor o persoană atât de special favorizată... dacă ea există... a putut apărea pe pământ.

PRISKOS: O, neasemuite împărat, propriile-ți fapte nu aduc o asemenea mărturie?

IULIAN: Nu știu, o, Priskos, dacă să îndrăznesc a atribui faptelor mele o atât de înaltă valoare. Că galileenii pretind

anume că evreul Iisus din Nazareth a fost ales în acest fel? Nu pot spune decât să ei se înşeală... ceea ce voi şi demonstra amplu în opera mea îndreptată împotriva lor. Îl voi cita însă pe Prometeu, din vremurile vechi, admirabil erou care a făcut rost oamenilor de bunuri chiar mai mari decât erau dispuşi nemuritorii să le dea... drept pentru care, de altfel, a trebuit să sufere mult — dureri fizice şi lăuntrice — până ce în sfârşit a fost admis în compania zeilor... căreia, în realitate, îi aparţinuse dintotdeauna. Şi nu tot astfel se poate spune despre Hercule şi Ahile, şi chiar despre Alexandru din Macedonia, cu acţiunile căruia a fost comparat ceea ce am înfăptuit eu în Galia şi, mai ales, ceea ce îmi propun în această campanie?

NEVITA: Împărate... ariergarda e acum drept sub noi... ar fi poate timp...

IULIAN: Îndată, Nevita. Totuşi, am să vă povestesc mai întâi un vis straniu pe care l-am vrut astă noapte. Se făcea că aveam dinaintea mea un copil pe care îl prigonea un bogătan, stăpânitor a numeroase turme, dar defăimător al zeilor. Acest om rău s-a debarasat de toate rudele copilului. Dar Zeus a avut milă de copil şi l-a oblăduit. L-am văzut în sfârşit crescând sub ocrotirea Minervei şi a lui Apollo şi devenind tânăr. Se făcea, apoi, că acest tânăr dormea pe o piatră în văzduh. Şi iată că Hermes a coborât pe câmpie, luând chipul şi asemănarea cuiva în floarea vârstei şi a spus: „Vino, am să îţi arăt drumul ce duce la lăcaşul zeului suprem." Şi l-a condus până la poalele unui munte foarte abrupt, unde l-a părăsit. Atunci, tânărul a izbucnit în lacrimi, şi s-a jeluit, şi l-a invocat pe Zeus strigând din răsputeri; iar Minerva şi Regele-Soare care domnesc pe pământ au coborât lângă el, l-au ridicat pe vârful muntelui şi i-au arătat întreaga moştenire a familiei sale. Or, această moştenire era cercul pământului de la un ocean la celălalt, şi dincolo de ocean. L-au vestit apoi că totul îi aparţine. Însă i-au dat trei recomandări: să nu doarmă aşa cum făcuseră

părinții lui; să nu cedeze părerilor ipocriților; și, în fine, să nu cinstească drept zei decât pe aceia care se asemuie zeilor. „Amintește-ți, i-au spus părăsindu-l, că ai un suflet nemuritor și că acest suflet e de esență divină. Iar dacă ne urmezi sfaturile, ne vei vedea tatăl și vei deveni un zeu ca și noi."

PRISKOS: Ce semne și prevestiri ar mai conta după acesta?

KYTRON: Nu cred că ar fi prea mult spus, dacă presupun că zeițele Destinului ar reflecta la asta de două ori, în caz că dezbaterile lor nu s-ar potrivi cu ale tale.

IULIAN: Nu cutezăm să ne întemeiem cu certitudine pe o asemenea excepție. Dar continui, firește, să găsesc izbitor visul tău, măcar că fratele meu Maximus, printr-a sa tăcere... împotriva oricărei așteptări rezonabile... nu pare că a gustat nici visul, și nici forma pe care i-am dat-o. Trebuie, așteptând, să ne resemnăm! (*Scoate un sul de hârtie.*) Ține, Iovian; azi, dis-de-dimineață, în pat, am redactat ceea ce visasem. Ia redactarea și fă după ea nenumărate copii, cărora li se va da citire în fața diferitelor legiuni ale armatei. Socotesc important, într-o atât de îndrăzneață campanie, ca soldații, în mijlocul primejdiilor și ostenelilor, să își pună soarta cu încredere în mâinile conducătorului și să îl socotească infailibil în măsurile pe care le ia pentru a determina ieșirea din luptă.

IOVIAN: Te rog, împărate, să mă eliberezi de această misiune.

IULIAN: Ce vrei să spui printr-asta?

IOVIAN: Că nu trebuie să te amesteci în ceea ce e împotriva adevărului... Oh, ascultă-mă, nobile împărat și stăpân. Există unul singur dintre soldații tăi care să se îndoiască cumva că e în siguranță sub conducerea ta? La frontierele Galiei, cu tot numărul mare al dușmanilor și în ciuda dificultăților de toate felurile, n-ai câștigat victorii mai mari decât acelea cu care orice șef de armată s-ar putea lăuda în zilele noastre?

IULIAN: He... iată, prin urmare, frumoasa știre!

IOVIAN: Toți știu că norocul te-a însoțit până aici admirabil. Prin știința ta ești deasupra tuturor celorlalți muritori, iar în frumoasa artă a elocinței ești prețuit printre cei dintâi.

IULIAN: Și apoi?... Cu toate astea?...

IOVIAN: Cu toate astea, împărate, nu ești decât un om. Și comunicând visul armatei, vei da curs părerii că ești un zeu... iar într-aceasta nu trebuie să-ți vin în ajutor.

IULIAN: Ce spuneți, prieteni, de asemenea cuvântare?

KYTRON: Bineînțeles că e îndrăzneață; și tot pe atât, aduce mărturia neștiinței.

IULIAN: Se pare, o, Ioviane, tu cel ce ești prietenul adevărului, că îl uiți pe acel împărat antonin, supranumit piosul, care a fost adorat ca un zeu nemuritor într-un templu anume al Forumului roman. Și nu doar el, ci și soția lui Faustina, și alți împărați înainte și după el.

IOVIAN: O știu, stăpâne; însă strămbunilor noștri nu le era dat să păsească în lumina adevărului.

IULIAN (*îl privește îndelung*): Ah, Ioviane!... Spune-mi... ieri-seară, când am luat prevestirile pentru noapte, ai intrat și mi-ai adus un mesaj drept în clipa când îmi spălam sângele de pe mâini cu apa lustrală.

IOVIAN: Da, împărate.

IULIAN: Grăbit cum eram, mi s-a întâmplat să împrăștii câteva picături de apă pe mantia ta. Atunci ai dat repede înapoi cu un pas și te-ai scuturat, de parcă apa ți-ar fi mânjit mantia.

IOVIAN: Împărate... ai băgat, așadar, de seamă?

IULIAN: Dorința îți era ca asta să-mi scape?

IOVIAN: Da, stăpâne; căci era o chestiune între mine și unicul, adevăratul Dumnezeu.

IULIAN: Galileene!

IOVIAN: Stăpâne, tu însuți m-ai trimis la Ierusalim și am fost martor la tot ce s-a întâmplat acolo. Am meditat mult de atunci; am citit scrierile creștinilor, am vorbit cu un mare număr dintre ei... și azi am recunoscut că în această doctrină rezidă adevărul divin.

IULIAN: E posibil! E cu adevărat posibil? Va să zică așa se răspândește această nebunie contagioasă! Anturajul meu direct... proprii mei generali mă părăsesc...

IOVIAN: Așează-mă în rândul întâi împotriva dușmanilor tăi, stăpâne... și vei vedea că voi da cu bucurie împăratului ceea ce este al împăratului...

IULIAN: Ce?...

IOVIAN: Viața și sângele meu.

IULIAN: Viața și sângele nu sunt de-ajuns. Acel care domnește trebuie să poată domni peste voințele, peste spiritul oamenilor. Într-asta Iisus din Nazareth îmi este ostil și se opune puterii mele. Să nu-ți închipui că te voi pedepsi, Ioviane. Cei din categoria cărora tu faci parte aspiră spre pedeapsă ca spre o fericire. Și sunteți numiți martiri, în sfârșit. Sau, ce alt mai mult? N-au fost ridicați în slăvi astfel acei pe care a trebuit să-i pedepsesc pentru împotrivirea lor? Vei merge în avangardă. Nu vreau să te mai văd... Oh, iată trădarea față de mine, pe care o mascați cu modul vostrul de a vorbi despre o dublă datorie și despre un dublu imperiu! Se impune o schimbare. Există alți regi în afară de suveranul Persiei care îmi vor simți piciorul pe grumaz. În avangardă, Ioviane!

IOVIAN: Îmi voi face datoria, stăpâne! (*Iese prin dreapta.*)

IULIAN: Nu vrem ca această dimineață, care s-a scurs sub auspicii favorabile, să ne fie întunecată. Pe toate va să le primim cu seninătate. Visul îmi va fi totuși comunicat armatei. Tu, Kytron, și tu, dragă Priskos, și voi ceilalți, prieteni, veți veghea ca totul să se desfășoare așa cum se cuvine.

PROFESORII DE FILOSOFIE: Cu bucurie, cu extremă plăcere, stăpâne! (*Primesc sulul de hârtie și ies prin dreapta.*)

IULIAN: Te rog, Hormisdas, să nu te îndoiești de puterea mea, cu toate că ar putea părea că voințe ostile domină aici. Du-te! tu, de asemeni, Nevita, dimpreună cu toți ceilalți: fiecare la treaba lui... Voi veni, în fine, când armata va fi reunită pe câmpuri...

(Toți, în afară de împărat și de Maximus, ies prin dreapta.)

MAXIMUS: (*într-o clipă, se ridică de pe piatra pe care se așezase și se îndreaptă spre împărat*): Fratele meu bolnav!

IULIAN: Mai puțin bolnav decât rănit. Cerbul atins de săgeata unui vânător caută desișul, unde animalele nu îl pot vedea. De nesuportat îmi era să mă mai arăt pe străzile Antiohiei; ...acum mi se pare că nu mă mai pot arăta în fața armatei.

MAXIMUS: Nimeni nu te vede, prietene; căci ei pipăie ca niște orbi. Iar tu vei sfârși prin a fi un medic pentru ochii lor, și atunci te vor vedea în măreția ta.

IULIAN (*privește în fundul văii*): Ce adâncime sub noi! Și cât de mici sunt în mersul lor sinuos între desișurile și tufișurile de spini, în lungul fluviului pietruit! Când am ajuns în fața defileului șefii au intrat ca un singur om în trecătoarea strâmtă. Însemna a scurta drumul cu o oră, a evita puțină trudă... în acest mers la moarte. Iar sumedenia soldaților îi urma foarte bucuroasă. Nici gând de a face un înconjur pe înălțimi; nici cea mai mică dorință de aerul liber al culmilor, care lărgește pieptul și unde se respiră din plin. Merg, merg, merg și nu văd că cerul, deasupra lor, e strâmt... și nu știu că există înălțimi unde el e mai mare... Nu ți se pare, Maximus, că oamenii trăiesc întru moarte? Dăinuie ceva din spiritul Galileanului într-asta. Dacă e adevărat, așa cum se spune, că tatăl lui a creat lumea, fiul disprețuiește opera tatălui. Și tocmai pentru această cutezătoare nebunie e până într-atât de lăudat! Ce om era Socrate, comparat cu el! Socrate nu iubea bucuria, și fericirea, și frumusețea? Totuși, renunța... Dar ce prăpastie fără fund între această... de o parte să nu dorești... și de altă parte să dorești și să renunți. Oh, aș vrea să restitui oamenilor comoara unei asemenea înțelepciuni pierdute. Întocmai ca odinioară Dionysos și eu vin spre ei vesel și tânăr, cu fruntea încununată cu frunziș, cu brațele pline de ciorchini de struguri. Dar ei îmi refuză darul, sunt disprețuit, urât, luat în râs de prieteni și dușmani.

MAXIMUS: Pentru ce? Am să-ţi spun eu pentru ce. În vecinătatea unui anumit oraş, în care am trăit cândva, se afla o podgorie ai cărei struguri erau celebri până departe; iar când cetăţenii doreau să aibă pe masă fructe bine îndulcite, îşi trimiteau oamenii să caute struguri la vestita podgorie. Mulţi ani mai târziu, m-am reîntors în acest oraş, unde nu se mai cunoşteau strugurii atât de apreciaţi altcândva. M-am dus să-l găsesc pe stăpânul viei şi l-am întrebat: spune-mi, prietene, butucii tăi au murit? pentru că nimeni nu-ţi cunoaşte strugurii. Nu, a răspuns el, dar ştii şi tu că tinerii butuci dau struguri buni şi vin mediocru; vechii butuci, dimpotrivă, dău struguri proşti, dar vin bun. Şi aşa, străine, înveselesc încă inimile concetăţenilor cu bogata mea podgorie, dar sub o altă formă... ca vin şi nu ca struguri.

IULIAN (*gânditor*): Da, da, da!

MAXIMUS: La asta n-ai luat tu seama: butucul lumii a îmbătrânit, şi tot mai crezi că poţi, ca odinioară, să oferi struguri nefalsificaţi celor cărora le e sete de vin nou.

IULIAN: Vai, Maximus, cui îi e sete? Numeşte-mi un singur om, în afara fraternităţii noastre, care să fie antrenat de o nevoie spirituală!... Ah, ce nefericire de a te fi născut într-un asemenea secol de fier!

MAXIMUS: Nu ponegri epoca. Dacă ea ar fi fost mai mare, tu ai fi fost mai mic. Sufletul lumii e ca un om bogat care are nenumăraţi fii. Dacă tuturor fiilor le dă parte egală din averea lui, cu toţii vor fi mulţumiţi, însă nici unul dintre ei nu va fi bogat. Dacă, dimpotrivă, îi dezmoşteneşti pe toţi, în afară de unul, iar acestuia îi dă totul, acesta singur se află bogat într-un cerc de săraci.

IULIAN: Nici o comparaţie nu se potriveşte mai puţin decât asta... Sunt eu cumva într-o asemenea situaţie? Nu este, cu siguranţă, împărţit între numeroase mâini acel ceva pe care stăpânul lumii ar trebui să-l aibe în stăpânire cu mai multă îmbelşugare decât toţi ceilalţi? Da, voi îndrăzni să o spun... acel ceva al cărui posesor ar trebui să fie el singur! Oh, cât

de fărâmiţată este puterea! Libanius nu are puterea cuvântului pe o treaptă atât de înaltă încât a putut fi numit regele oratorilor? Iar tu, dragă Maximus, nu ai puterea enigmaticei înţelepciuni? Acel furios Apollinaris din Antiohia nu are puterea cântului şi a extazului până la un asemenea punct încât i-aş putea-o pizmui? Şi cappadocianul Grigorie! Nu are forţa de neîmblânzit a voinţei, atât de ardentă în el încât mulţi îi dau calificativul de mare, calificativ prea puţin potrivit pentru un supus? Chiar... ceea ce e mai neobişnuit... acelaşi calificativ i se dă şi prietenului său, Vasile, bărbatul nespus de delicat, cu ochi de fată. Cu toate astea, el nu se evidenţiază prin ceva; acest Vasile trăieşte aici, tocmai într-o regiune îndepărtată, sub straiul eremitului, fără altă societate în afară de aceea a discipolilor lui, laolaltă cu sora sa Makrina şi cu alte femei care sunt numite pioase şi sfinte. Dar ce activitate exercită, el şi sora lui, prin scrisorile care, din când în când, de la ei purced. Totul, până şi renunţarea, şi retragerea, devin putere împotriva puterii mele. Şi cel mai rău dintre toate este tot evreul crucificat.

MAXIMUS: Ei bine, rupe cu atare autoritate împrăştiată! Numai să nu crezi că-i poţi zdrobi pe răzvrătiţi, de cazi cumva asupra lor ca un comandant de război trimis de un stăpân pe care nu îl cunosc. În propriul tău nume trebuie să vii, Iuliane! Iisus din Nazareth venit-a ca împuternicit al altuia? N-a spus că el era cel care îl trimitea? Într-adevăr, în tine se desăvârşeşte epoca, iar tu nu vezi asta. Toate semnele şi prevestirile nu pe tine te arată cu un deget sigur? Să-ţi amintesc de visul mamei tale?...

IULIAN: A visat că îl năştea pe Ahile.

MAXIMUS: Să-ţi amintesc că ai fost purtat de noroc, ca pe nişte aripi viguroase de-a lungul unei vieţi accidentate şi primejdioase? Cine eşti tu, stăpâne? Eşti Alexandru reîntors, nedesăvârşit odinioară, astăzi complet şi înarmat pentru a desăvârşi opera?

IULIAN: Maximus!

MAXIMUS: Există o ființă care totdeauna, la anumite intervale, revine în viața seminției umane. E ca un cavaler care, în arenă, trebuie să îmblânzească un cal sălbatic. De fiece dată, calul îl descumpănește. O clipă, și cavalerul iar e în șa, din ce în ce mai sigur și mai pregătit; dar i-a fost necesar să cadă, sub diferite forme, de fiecare dată, până în această zi. I-a fost necesar să cadă precum omul ieșit din Dumnezeu în grădina Edenului; i-a fost necesar să cadă ca fondator al imperiului lumii... trebuie să cadă ca prinț al imperiului lui Dumnezeu. Cine știe de câte ori a circulat printre noi, fără ca cineva să-l fi cunoscut? Știi tu, Iuliane, dacă nu ai sălășluit în acela pe care azi îl urmărești?

IULIAN (*cu ochii ficși*): O, taină de nepătruns!...

MAXIMUS: Să-ți amintesc o veche prezicere care, azi, cutreieră din nou? S-a vestit că imperiul Galileanului va dăinui tot atâția ani câte zile numără anul. Peste doi ani vor fi 365 ani de când acest om s-a născut în Bethleem.

IULIAN: Crezi în această prezicere?

MAXIMUS: Cred în ceea ce vine.

IULIAN: Întruna taine!

MAXIMUS: Cred în libera necesitate.

IULIAN: Și mai enigmatic.

MAXIMUS: Ascultă, Iuliane... când Haosul se rostogolea în înfricoșătorul abis și când Iehova era singur... în ziua când, după vechile scrieri sfinte ebraice, cu un gest al mâinii, a despărțit lumina de întuneric, marea de uscat... în ziua aceea marele zeu creator a fost la apogeul puterii lui. Dar, dimpreună cu oamenii, s-au ivit voințe pe pământ. Și oameni, animale, copaci și plante și-au creat semenii după niște legi eterne; și după niște legi veșnice circulă toate stelele în spațiul ceresc. Iahve a resimțit păreri de rău? Legendele antice ale tuturor popoarelor vorbesc despre un creator care regretă. El a introdus în creația sa legea conservării. Regrete târzii! Creatorul vrea să se mențină... și

se menține. Dar cele două imperii ale exclusivismului se războiesc. Unde e, unde, regele păcii, unificatorul, acel care le va împăciui contrariile?

IULIAN (*aparte*): Doi ani? Toți zeii inerți. Nici o putere capricioasă ascunsă, care să vrea să-mi contracareze proiectele... Doi ani? În doi ani îmi pot supune lumea.

MAXIMUS: Vorbeai, Iuliane... ce spuneai?

IULIAN: Sunt tânăr și viguros, mă simt bine. Maximus... Voința mea e să trăiesc îndelung. (*Iese prin dreapta. Maximus îl urmează.*)

Regiune împădurită, unduitoare, cu un curs de apă între arbori. Pe înălțime, o căsuță rustică. Soarele asfințește. Vasile din Cezareea și sora lui, Makrina, amândoi în costume de pustnici, stau pe marginea drumului și întind fructe și apă soldaților istoviți. Legiuni ale armatei trec de la stânga la dreapta spre poalele colinelor.

MAKRINA: Oh, Vasile, privește... toți: unul mai palid și mai slab decât altul.

VASILE: Și un considerabil număr de frați creștini printre ei! Nefericire împăratului Iulian! E o invenție mai crudă decât toate chinurile băncii de tortură. Împotriva cui își conduce armatele? Mai puțin împotriva regelui Persiei decât împotriva lui Hristos.

MAKRINA: Îl crezi în stare de gânduri atât de înspăimântătoare?

VASILE: Da, Makrina, din ce trece, din ce îmi dau seama că în noi trebuie să izbească. Toate înfrângerile pe care le-a suferit în Antiohia, întreaga rezistență pe care a întâmpinat-o, toate umilințele și decepțiile pe care a trebuit să le îndure în acțiunea-i nelegiuită, toate astea nădăjduiesc să le acopere cu uitare printr-o victorioasă campanie. Și va izbuti. O mare victorie va șterge tot. Oamenii nici nu sunt altfel; văd ce e drept în succes, iar cea mai mare parte se pleacă în fața forței.

MAKRINA (*arătând spre stânga*): Noi mulțimi! Nenumărate, fără oprire...

(O legiune trece; un tânăr, într-un rând, cade de epuizare pe cale.)

UN CENTURION (*îl loveşte cu nuiaua*): Hai, sus, leneşule!

MAKRINA (*alergând*): Oh, nu-l lovi!

SOLDATUL: Lasă-i să lovească; îndur atât de bucuros.

AMMIAN (*intră*): Încă o oprire!... Ah, el e. Oare cu adevărat nu mai poate.

CENTURIONUL: Nu ştiu ce să mai spun, domnule: cade în fiece clipă.

MAKRINA: Oh, ai răbdare! Cine e acest nefericit?... Ia! suge sucul acestor fructe... Cine-i el, domnule?

AMMIAN: Un cappadocian, unul dintre acei furioşi care au pângărit templul Venerei în Antiohia.

MAKRINA: Oh, unul dintre acei martiri!...

AMMIAN: Încearcă să te ridici, Agathon. Mi-e milă de acest om. A fost pedepsit cu mai multă brutalitate decât putea îndura. Şi-a pierdut mintea, de atunci.

AGATHON (*se ridică*): Pot bine îndura. Şi mi-e mintea întreagă, domnule. Loviţi, loviţi, loviţi... Îndur atât de bucuros.

AMMIAN (*centurionului*): Înainte! Nu e vreme de pierdut.

SUBOFIŢERUL (*soldaţilor*): Înainte! Înainte!

AGATHON: Babylonul a căzut... stricăciunea babiloniană va cădea. Leul din Zaita a fost bătut... leul încoronat al lumii va fi doborât!

(Soldaţii ies la dreapta.)

AMMIAN (*lui Vasile şi Makrinei*): O, oameni ciudaţi... sunteţi în eroare şi totuşi faceţi binele. Vă mulţumesc pentru a le fi refăcut puterile soldaţilor istoviţi; aş dori ca interesul împăratului să-mi îngăduie a îndrăzni să-i tratez pe fraţii voştri cu atâta blândeţe precât aş vrea. (*Iese prin dreapta.*)

VASILE: Dumnezeu să fie cu tine, nobile păgân.

MAKRINA: Cine era acest om?

VASILE: Nu-l cunosc. (*Arată spre stânga.*) Priveşte, priveşte... iată-l chiar pe el!

MAKRINA: Împăratul! Acolo e împăratul?
VASILE: Da, el e.

(Împăratul Iulian, cu mai mulți generali, având cu el pe șeful gărzii, Anatolos, și o centurie de gardă, intră prin strânga.)

IULIAN (*însoțitorilor săi*): Ei, ostenit? Cumva căderea unui cal m-ar putea opri? Sau poate ar fi mai puțin potrivit să merg pe picioare decât să urc pe un animal mai puțin de soi? Ostenit! Tatăl stirpei mele a spus că un împărat trebuie să moară în picioare. Eu spun că un împărat trebuie, întreaga viață... și nu doar în ceasul morții... să dea dovadă de o putere de a îndura exemplară, eu spun... Ah, pe lumina cerului, n-am, aici, în fața ochilor, pe Vasile din Cezareea?

VASILE (*se înlină adânc*): Umilul tău slujitor, o, preaputernice stăpân!

IULIAN: Da, cred și eu! Mă slujești foarte bine, într-adevăr, Vasile. (*Se apropie.*) Iată, prin urmare, casa de la țară al cărei renume s-a răspândit atâta prin scrisorile ce pleacă de aici. Din toate părțile, pe toate meleagurile, se vorbește despre ea mai abitir decât despre sălile de conferințe, măcar că eu nu mi-am refuzat nici o trudă pentru a le restabili. Nu e așa... această femeie este cu siguranță sora ta, Makrina?

VASILE: Așa și e, stăpâne.

IULIAN: Ești o femeie frumoasă și tânără încă. Și totuși, după ceea ce aud spunându-se, ai renunțat la viață.

MAKRINA: Stăpâne, am renunțat la viață, ca să ajung la adevărata viață.

IULIAN: Vai, vă cunosc perfect erorile. Suspinați după ceea ce e dincolo și despre ce nu știți nimic cu siguranță; vă chinuiți carnea; înăbușiți orice plăcere omenească. Și cu toate astea, v-o spun, asta poate fi o vanitate pe de-a-ntregul asemănătoare celorlalte.

VASILE: Nu crede, stăpâne, că sunt orb la primejdia ce rezidă în renunțare. Știu bine că prietenul meu Grigorie are dreptate când scrie că se mulțumește să fie sihastru cu inima, fără a fi și cu trupul. Și mai știu că acest grosolan costum e puțin

folositor sufletului meu, dacă-mi fac un merit din a-l purta. Însă nu așa o iau eu. Această viață retrasă mă umple de o nespusă fericire; asta-i tot. Furioasele dezbinări ale lumii de azi nu mi se desfășoară sub ochi în toată hidoșenia lor. Aici îmi simt trupul înălțat prin rugă și sufletul purificat printr-o viață cumpătată.

IULIAN: Oh, sobrul meu Vasile, cred totuși că aspiri spre ceva mai mult. Dacă mi s-a spus adevărul, sora ta a reunit în preajma ei un grup de tinere pe care le formează după propriu-i model. Și tu însuți, tu ți-ai ales, ca și maestrul tău galilean, doisprezece discipoli. Ce ți propui să faci cu ei?

VASILE: Îi voi trimite în toate țările spre a ne îmbărbăta frații în luptă.

IULIAN: Da, într-adevăr! Fortificat cu toate armele elocinței, îți trimiți armata împotriva mea. Și de unde ai deprins această elocință, această frumoasă artă greacă? Ai deprins-o din sălile de conferințe. Și cu ce drept o stăpânești? Ca un spion te-ai strecurat în tabăra noastră, spre a descoperi locul în care ne poți mai bine atinge. Iar acum profiți de această știință spre a ne vătăma din plin. Știi, Vasile, că nu mai sunt dispus să îndur multă vreme asemenea procedee necinstite? Vă voi smulge această armă din mâini. Ocupați-vă de Matei și Luca, și de alți scriitori bolovănoși, de același gen. Dar n-o să vă mai fie, de aci înainte, îngăduit să-i explicați pe vechii noștri poeți și nici pe vechii filosofi; căci socotesc nepotrivit ca voi să scoateți cunoaștere și beneficiu din astfel de izvoare, atunci când nu credeți deloc în adevărul lor. La fel, va fi interzis tuturor elevilor galileeni să vină în sălile noastre de conferințe; ce vor ei, de fapt, să facă acolo? Să ne fure arta ca să se slujească de ea împotriva noastră?

VASILE: Stăpâne, am și auzit vorbindu-se despre acest ciudat proiect. Și trebuie să îl aprob pe Grigorie, când scrie că tu nu ai un drept exclusiv la cunoașterea greacă, nici la arta oratorică greacă. Trebuie să îl aprob atunci când spune că folosești totuși alfabetul, măcar că a fost inventat de

egipteni și că te îmbraci în purpură, cu toate că oamenii din Tir au fost primii care au folosit-o. Da, stăpâne... mai mult decât asta. Îți subjugi țări și devii stăpân al popoarelor ale căror limbă și deprinderi nu le înțelegi. Și ai dreptul de a o face. Dar același drept pe care tu îl ai în lumea văzută, acel pe care îl numești Galileanul îl are în lumea nevăzută.

IULIAN: Oprește-te! Nu vreau să mai aud. Vorbiți ca și cum ar exista doi stăpâni ai lumii și iacă-tă obiecție prin care încercați să îmi închideți toate drumurile. Ce ridicoli sunteți! Opuneți un mort unui viu! Dar veți afla în curând ceea ce e El, aici. Opera împotriva voastră, la care lucrez demult, să nu credeți cumva că am pus-o deoparte din pricina îndatoririlor războiului. Credeți poate că-mi petrec nopțile dormind? Ah, mult vă înșelați! Pentru „dușmanul bărbii" n-am cules decât batjocură... chiar din partea acelora care ar fi avut de câșigat dacă și-ar fi însușit anumite adevăruri. Dar asta nu mă descurajează deloc. I s-ar potrivi unui om care ține un ciomag să dea înapoi în fața unei haite de câini ce latră?... Pentru ce ai surâs, femeie? Ce te-a făcut să râzi?

MAKRINA: Pentru ce, o, stăpâne, te mânii atât de tare împotriva aceluia despre care tu spui că e mort?

IULIAN: Ah, înțeleg! Vrei să spui, cu alte cuvinte, că e viu.

MAKRINA: Vreau să spun printr-asta că tu, o, puternice stăpân, simți în inima ta că e cu siguranță viu.

IULIAN: Eu? Cum asta! Aș simți eu?...

MAKRINA: Ce urăști și urmărești? Nu pe el, ci credința ta în el. Și nu trăiește el în ura și în persecuția ta, tot atât precât trăiește în iubirea noastră?

IULIAN: Vă cunosc felul de a vă rosti pe ocolite. Spuneți un lucru, și el însemnează un altul. Asta numiți voi arta cuvântului! O, spirite mediocre! Ce nebunie! Aș simți eu că evreul crucificat e viu? Oh, ce epocă degradată, care se poate mulțumi cu asta! Nici oamenii de azi nu valorează mai mult. Nebunia e luată drept înțelepciune. N-aș ști să spun câte nopți de veghe mi-am petrecut meditând ca să aflu adevărata

temelie a lucrurilor. Ah, da, unde sunt acei care mă urmează? Dacă e mare numărul celor care-mi laudă expunerile, ei se lasă convinşi puţin sau deloc. Dar, e limpede că nu am ajuns încă la capăt. O surpriză vă aşteaptă. Veţi afla că tot ceea ce e împrăştiat se străduie să se adune şi să alcătuiască o unitate. Veţi afla că tot ceea ce dispreţuiţi azi închide splendoarea... iar din crucea în care vă puneţi speranţa, eu voi ciopli o scară pentru acela pe care nu îl cunoaşteţi.

MAKRINA: Iar eu îţi spun, împărate, că nu eşti nimic decât un bici în mâna lui Dumnezeu... un bici ce trebuie să ne lovească din pricina păcatelor noastre. Nefericire nouă, pentru că asta trebuia să vină! Nefericire nouă, pentru că ne-am îndepărtat de drumul drept prin învrăjbirile noastre şi lipsa de milostenie! Nu mai era rege în Israel. Iată pentru ce Domnul te-a lovit cu nebunia, pentru ca tu să ne pedepseşti. Ce spirit a cufundat în beznă, spre a-i dezlănţui furia împotriva noastră! Ce pom în floare a dezrădăcinat, ca să-şi facă vergele pentru umerii noştri vinovaţi! Preziceri te-au avertizat, dar nu le-ai dat atenţie. Voci te-au chemat, şi nu le-ai auzit. Mâini au scris pentru tine pe zid semne de foc, pe care le-ai şters fără a le căuta tâlcul.

IULIAN: Vasile... aş fi vrut să cunosc această femeie mai demult.

VASILE: Vino, Makrina.

MAKRINA: Nefericire mie care am văzut aceşti ochi strălucind! Înger şi şarpe, uniţi; părerea de rău a apostatului şi viclenia ispititorului în acelaşi timp! Oh, cum au putut fraţii şi surorile noastre să îndrepte spre înalt speranţa victoriei în vecinătatea acestui trimis? Există în el cineva mai mare. Nu-l vezi, Vasile... prin el Domnul Dumnezeu vrea să ne lovească de moarte.

IULIAN: Tu ai spus asta!

MAKRINA: Nu eu!

IULIAN: Cel dintâi suflet câştigat!

MAKRINA: Înapoi!

VASILE: Vino... vino!

IULIAN: Rămâi aici!... Anatolos, împrejmuie-i cu gărzi!... Vreau ca să urmați armata... voi și discipolii voștri... tineri și femei.

VASILE: Stăpâne, nu poți să vrei asta.

IULIAN: Nu e prudent să lași fortăreța în spatele tău. Vezi, un gest al mâinii mele și opresc ploaia de săgeți pe care ați vărsa-o din această casă mică de țară.

VASILE: Nu, nu, stăpâne... un asemenea act de silnicie...

MAKRINA: Vai, Vasile... aici sau acolo... totul s-a sfârșit!

IULIAN: Nu s-a scris că trebuie să dai împăratului ceea ce e al împăratului? Folosesc toată lumea în această campanie. Voi îmi puteți îngriji bolnavii și răniții. Veți sluji astfel deopotrivă și pe Galilean; iar de-o mai luați și ca pe o datorie, vă poftesc să folosiți timpul din plin. Lui nu-i mai rămâne vreme deloc.

(Câțiva soldați au înconjurat pe Vasile și pe Makrina; alții, prin desiș, urcă repede spre casă.)

MAKRINA: Soare ce se stinge pe casă; speranță ce se stinge și lumină a lumii ce se stinge! Oh, Vasile, a spune că eram destinați să vedem noaptea.

VASILE: Lumina există.

IULIAN: Lumina vie. Spatele spre amurgul înroșit, galileeni! Privirea spre răsărit, spre răsăritul unde visează Helios. Într-adevăr, v-o spun, veți vedea pe Regele-Soare. (*Iese prin dreapta; cu toții îl urmează.*)

De cealaltă parte a Eufratului și Tigrului. Vastă câmpie cu corturi ale taberei imperiale. Mici desișuri, în stânga și în fund, ascund meandrele Tigrului. Catarge de corăbii se înalță deasupra desișurilor într-un lung șir cât vezi cu ochii. Seară noroasă.

Soldați și militari — cete pestrițe — sunt pe punctul de a instala cortul în câmpie. Se aduc vase cu diferite provizii. Foc de veghe, în depărtare. Șeful armatei, Nevita, generalul iovian și mai mulți șefi sosesc de la flotă.

NEVITA: Acum să vedeți dacă împăratul nu a făcut o bună alegere. Iată-ne ajunși fără luptă pe teritoriul dușman; nimeni

nu ne-a contestat trecerea fluviului; nici cel mai neînsemnat cavaler persan nu se vede.

IOVIAN: Nu, generale, cu siguranță că dușmanul nu ne-a așteptat de partea aceasta.

NEVITA: Spui asta ca și cum ai fi încă ferm convins că alegerea acestui drum era imprudentă.

IOVIAN: Da, generale, părerea mea rămâne aceeași: ar fi trebuit să o luăm mai spre nord. Ne-am fi putut sprijini aripa stângă pe armeni, care ne sunt favorabili și am fi scos toată întreținerea necesară dintr-o țară foarte bogată. Însă aici? Stânjeniți în înaintarea noastră, vasele grele de transport. În preajmă-ne, — o câmpie posomorâtă, aproape un deșert... Ah! vine împăratul. Mă duc; nu-i mai sunt pe plac pentru moment. (*Iese din dreapta*).

(În aceeași clipă, împăratul Iulian sosește de pe vase cu câțiva însoțitori. Medicul Oribazes, profesorii de filosofie, Priskos și Kytron, și alții, înaintează, printre corturi, la dreapta, și merg înaintea împăratului).

IULIAN: Și astfel vedem imperiul crescând. Fiece pas pe care-l fac spre Orient trage înapoi frontiera imperiului. (*Izbește pământul cu piciorul.*) Acest sol e al meu. Sunt în imperiu, nu în afară... Ei, bine, Priskos?...

PRISKOS: Neasemuite împărat, ordinu-ți s-a executat. Visul tău admirabil a fost citit în fața tuturor secțiilor armatei.

IULIAN: Bine, bine. Și ce efect s-a părut că produce visul meu asupra soldaților?

KYTRON: Mai mulți te-au lădat cu bucurie în glas și te-au numit divinul; alții, dimpotrivă...

PRISKOS: Acești alții erau galileeni, o, Kytron!

KYTRON: Da, da, cea mai mare parte a celorlalți erau galileeni: ei își loveau pieptul și strigau și gemeau.

IULIAN: Și nu o să mă opresc aici. Am comandat busturi care să-mi fie depuse în orașele pe care mi le voi aservi. Deocamdată, vor fi așezate pretutindeni în tabără, pe mesele unde casierii împart solda. Se vor aprinde lămpi lângă ele,

iar dinaintea lor va arde o cățuie de tămâie. Fiecare soldat, trecând să-și ia solda, va trebui să arunce pe foc câteva boabe.

ORIBAZES: Nobile împărat, iartă-mă, dar e potrivit oare...

IULIAN: De ce să nu fie potrivit, dragă Oribazes. Mă uimești.

PRISKOS: Vai, stăpâne! N-ar fi mai cu cale să...

KYTRON: Dar bine, un Iulian n-ar putea cuteza ceea ce au îndrăznit bărbați mai puțin divini?

IULIAN: După socotința mea, mai cutezător ar fi să tăinuim hotărârile luate de forțele misterioase. Dacă s-a ajuns până într-acolo că zeii încredințează puterea lor unor mâini omenești... și sunt numeroase acele semne care impun asemenea concluzie... nu ar fi culmea ingratitudinii să ascunzi un atare fapt? În împrejurări din cale afară de primejdioase, precum cele de față, nu e deloc indiferent ca soldații, în loc să manifeste un cult față de cine nu trebuie, să invoce o anumită persoană cu totul și cu totul ieșită din comun prin calitățile sale. Ți-o spun, Oribazes, și v-o spun tuturor, dacă se află aici un al doilea care să fixeze niște limite puterii imperiale... tocmai asta ar constitui adevărata impietate, drept pentru care sunt obligat să o combat. Platon, după care numai un zeu poate conduce oamenii, nu a proclamat printr-asta un adevăr? Răspunde-mi; ce vroia să spună, de fapt? Departe de mine gândul de a pretinde că acest neasemuit filosof ar fi indicat, așa ca într-o prezicere, o persoană anume, bine determinată, de-ar fi fost ea și cea mai elevată dintre toate. Dar mă duce gândul — și, de altfel, ați fost cu toții martori — la neorânduielile ce decurg dintr-un fel de diviziune, de împărțire a puterii supreme între mai multe mâini. Și cu asta închei. Am și dat dispoziții ca busturile imperiale să fie așezate la vedere în tabără. Dar cu tine ce mai e, Eutherius, de te grăbești astfel?

EUTHERIUS: Nobile împărat, acest antiohian, trimis de guvernatorul Alexandros, îți aduce o scrisoare de mare importanță, după câte spune el.

IULIAN: Ah, să vedem! Lumină! (*Se aduce o torță; împăratul deschide scrisoarea și citește.*) Să fie posibil? Luminează mai bine! Da, asta e... și, mai departe, ce încă?... Bine, asta depășește orice închipuire!

NEVITA: Veşti rele din Occident, stăpâne?

IULIAN: Nevita, spune-mi cam cât timp ne-ar trebui pentru a ajunge în Ctesiphon?

NEVITA: E imposibilă o descindere acolo în mai puțin de treizeci de zile.

IULIAN: Trebuie să ajungem mai curând. Treizeci de zile! O lună întreagă! Și în timp ce noi ne târâm aici, să-i las pe acești furibunzi...

NEVITA: Stăpâne, știu bine că, din pricina corăbiilor, trebuie să urmăm toate meandrele fluviului. Curentul e iute și, pe lângă asta, e prea puțin adânc, și mai e și pietros. Socotesc că e peste putință să înaintăm mai repede.

IULIAN: Treizeci de zile! Iar în cele din urmă, va trebui să luăm orașul... și va trebui să punem armata persană pe fugă... și va trebui să încheiem pacea. Cât timp ne vor lua toate astea? Ba unii dintre voi mă mai și sfătuiau să fac un înconjur mai lung. Ha, ha, se tâlcuiește asupra pieirii mele!

NEVITA: Stăpâne, fii liniștit! vom continua mersul, cu orice preț.

IULIAN: E o imperioasă necesitate. Nici nu vă închipuiți ce povestește Alexandros. După plecarea mea, nebunia galileenilor a depășit orice măsură. Și răzmerița crește cu fiece zi. Ei înțeleg că victoria mea în Persia le antrezează stingerea; în frunte cu nerușinatul de Grigorie, întocmai ca o armată dușmană, îmi stau în spate; în Frigia s-au făcut pregătiri ascunse, pe care nimeni nu le poate evalua cu exactitate.

NEVITA: Despre ce e vorba stăpâne? Ce pun la cale?

IULIAN: Ce pun la cale? Se roagă, predică, intonează cânturi, vestesc sfârșitul lumii. Măcar de s-ar opri totul aici; ei își recrutează însă adepți dintre ai noștri. În Cezareea,

comunitatea a ales episcop pe judecătorul Eusebius... Eusebius, care nu e botezat... şi rătăcitul ăsta a acceptat o asemenea responsabilitate, ceea ce mai e şi incorect după legile lor ecleziastice. Dar cel mai rău dintre rele, de zece ori mai grav, e întoarcerea lui Athanasie la Alexandria.

NEVITA: Athanasie?

PRISKOS: Misteriosul episcop, care a dispărut în pustiu acum şase ani?

IULIAN: Un conciliu l-a alungat din pricina zelului său intempestiv. Galileenii erau ascultători sub predecesorul meu. Da, o veţi crede?... acest fanatic a revenit în Alexandria. Şi-a făcut o intrare regească; i se aşternuseră pe cale covoare şi ramuri înverzite. Ei bine, ce gândiţi că a urmat? Îndată după sosirea lui, în noaptea următoare, a izbucnit o răscoală printre galileeni. Gregorios, episcopul legal, bărbat drept şi binevoitor, pe care îl acuzau de nepăsare în materie de credinţă, a fost sfâşiat de viu pe străzile oraşului.

NEVITA: Bine stăpâne, dar cum au putut ajunge lucrurile atât de departe? Şi unde se afla guvernatorul Artemios?

IULIAN: Să tot întrebi unde se afla Artemios. Am să ţi-o spun eu: trecuse în tabăra galileenilor. El în persoană, cu mână înarmată, a năvălit în Serapeion, cel mai impunător templu din câte sunt pe lume... A sfărâmat statuile... a despuiat altarele şi a distrus comoara de cărţi de care, în această vreme de rătăcire şi ignoranţă, am fi avut tocmai la timp atât de mare nevoie, — comoară pe care aş fi plâns-o ca pe un prieten răpus de moarte, dacă mânia mi-ar fi îngăduit să vărs lacrimi.

KYTRON: Cu adevărat, asta depăşeşte tot ceea ce se poate închipui!

IULIAN: Şi să nu-i poţi ajunge pe aceşti mizerabili spre a-i pedepsi! A fi obligat să asişti la asemenea excese ce se întind din aproape în aproape?... Treizeci de zile, spui! Pentru ce se întârzie? Pentru ce se înalţă cortul? Pentru ce se doarme?

Generalii mei nu știu ce e în joc? Trebuie să ținem sfat. Când mă gândesc la ceea ce Alexandru din Macedonia a putut înfăptui în treizeci de zile...

GENERALUL IOVIAN (*însoțit de un om în costum persan, și fără arme, intră venind din tabără*): Nu-ți ieși din fire, stăpâne, dacă apar în fața ochilor tăi; dar acest străin...

IULIAN: Un războinic persan!

PERSANUL (*se aruncă la pământ*): Nu războinic, o, puternice!

IOVIAN: A venit fără arme, gonind călare pe câmpie și s-a înfățișat avantposturilor...

IULIAN: Compatrioții tăi sunt, deci, în apropiere?

PERSANUL: Nu, nu!

IULIAN: Atunci de unde vii?

PERSANUL (*își dă în lături hainele*): Privește-mi brațele, stăpâne al lumii... sângerează prin inelele lanțului ruginit. Atinge acest spate jupuit, care e numai o rană. Sosesc de pe banca de tortură, stăpâne!

IULIAN: Ah!... Ai fugit de la regele Sapor?

PERSANUL: Da, o, puternice, tu care știi tot! Eram în grațiile regelui Sapor până când, înspăimântat de apropierea ta, mi-am asumat riscul de a-i prezice că acest război o să-i prilejuiască prăbușirea. Știi, stăpâne, cum m-a răsplătit? A dat-o pe femeia mea arcașilor săi din munți; mi-a vândut copiii ca sclavi; mi-a împărțit întreaga avere între slujitorii lui; pe mine însumi m-a torturat timp de nouă zile. În sfârșit, mi-a poruncit să urc pe cal și să mă duc să mor ca un animal pe câmpie.

IULIAN: Și ce vrei de la mine?

PERSANUL: Ce vreau de la tine, după ce am îndurat asemenea maltratări? Vreau să te ajut să-l distrugi pe călăul meu.

IULIAN: Ah, după astfel de chinuri... la ce poți sluji?

PERSANUL: Pot prinde aripi la gleznele soldaților tăi.

IULIAN: Ce vrei să spui printr-asta? Ridică-te și explică-te.

PERSANUL (*se ridică*): Nu era nimeni în Ctesiphon, care să se fi gândit că o să alegi acest drum.

IULIAN: O știu.

PERSANUL: Azi, nu mai e o taină.

IULIAN: Minți, omule! Voi, perșii, voi nu știți nimic despre proiectele mele.

PERSANUL: Stăpâne, tu, a cărui cunoaștere își are obârșia în foc și soare, tu o știi bine; compatrioții mei îți cunosc, azi, proiectele. Ai trecut fluviile pe corăbiile tale; aceste mii de vase, încărcate cu tot ce e necesar armatei, vor trebui să urce Tigrul, iar armata va înainta în același timp cu corăbiile.

IULIAN: De necrezut...

PERSANUL: Când vasele vor fi ajuns cât mai aproape posibil de Ctesiphon... adică la două zile cale de oraș... te voi năpusti asupra lui, îl vei înconjura și vei obliga pe regele Sapor să se supună.

IULIAN (*privește în jurul lui*): Cine ne-a trădat?

PERSANUL: Ce-ai vrut să întreprinzi nu mai poate fi pus în aplicare. Compatrioții mei au construit în cea mai mare grabă niște baraje de piatră în albia fluviului, iar vasele ți se vor scufunda aci.

IULIAN: Omule, știi ce te va costa, dacă nu spui adevărul?

PERSANUL: Sunt în mâna ta, o, prea puternice! Dacă nu spun drept, ești liber să mă arzi de viu.

IULIAN (*lui Nevita*): Fluviul închis! Vor trebui săptămâni spre a-l face iar navigabil.

NEVITA: Chiar dacă se poate, stăpâne! Nu avem instrumentele...

IULIAN: Iar asta ni se întâmplă acum... acum, când e vorba de a grăbi mersul!

PERSANUL: O, stăpâne al lumii, ți-am spus că pot da aripi armatei tale.

IULIAN: Vorbește! Cunoști un drum mai scurt!

PERSANUL: Dacă-mi făgăduiești că, după victorie, mi se vor da îndărăt bunurile confiscate iar, pe deasupra, mi se va da o nouă soție de neam mare, pot...

IULIAN: Îți făgăduiesc tot; vorbește... vorbește!

PERSANUL: Dacă faci drumul prin mijlocul câmpiei, poți fi în patru zile sub zidurile Ctesiphonului.
IULIAN: Uiți lanțul de munți de dincolo de câmpuri?
PERSANUL: Stăpâne, n-ai auzit niciodată vorbindu-se despre acel neobișnuit defileu în munți?
IULIAN: Astfel făcut, o falie; „calea lui Ahriman", cum i se spune. E adevărat că există?
PERSANUL: Am trecut călare pe calea lui Ahriman, acum două zile.
IULIAN: Nevita!
NEVITA: În adevăr, stăpâne, dacă e așa...
IULIAN: Ajutoare miraculoase la nevoie!...
PERSANUL: Dar dacă vrei să iei acest drum, o, puternice, nu e vreme de pierdut. Armata persană, care se retrăsese în regiunile de nord, e acum chemată spre a închide defileurile.
IULIAN: O știi cu siguranță?
PERSANUL: Dacă șovăi, o vei afla pe propria-ți piele.
IULIAN: Câte zile le trebuie compatrioților tăi pentru a ajunge aici?
PERSANUL: Patru zile, stăpâne.
IULIAN: Nevita, trebuie ca noi să fi și trecut defileurile în trei zile.
NEVITA (*persanului*): E posibil să ajungem în defileuri în trei zile?
PERSANUL: Da, mare războinic, se poate, cu condiția de a folosi și această noapte.
IULIAN: Trebuie să ridicăm tabăra! Fără somn; fără odihnă, acum. În patru zile... cel mult cinci... trebuie să fiu în fața Ctesiphonului... La ce te gândești? Ah, știu!
NEVITA: Flota, stăpâne!
IULIAN: Da, da, da, flota.
NEVITA: Dacă armata persană ajunge în defileu o zi după noi... lipsită de posibilitatea de a-ți aduce alte pagube... ea se va întoarce spre vest, împotriva vaselor tale...
IULIAN: ...Și va face o imensă captură, cu care va putea prelungi lupta...

NEVITA: Dacă am putea lăsa douăzeci de mii de oameni pe corăbii, am fi siguri...

IULIAN: La ce te gândeşti? Douăzeci de mii? Aproape o treime din toate trupele noastre de luptă. Unde ar fi atunci forţa armată cu care va trebui să învingă? Divizată, risipită, împărţită. Nu mă pot lipsi nici măcar de un singur om. Nu, nu, Nevita; dar ar mai fi fost un al treilea mijloc...

NEVITA (*se dă înapoi*): Marele meu împărat!

IULIAN: Flota nu trebuie să cadă în mâinile perşilor, şi nici să ne scadă forţele. Există o a treia alegere, ţi-a spun! Pentru ce şovăi? Pentru ce nu-ţi spui părerea?

NEVITA (*persanului*): Ştii dacă cetăţenii din Ctesiphon sunt aprovizionaţi cu grâu şi ulei?

PERSANUL: La Ctesiphon sunt cu prisosinţă provizii de tot felul.

IULIAN: Şi oraşul odată luat, întreaga bogată regiune ne este deschisă.

PERSANUL: Cetăţenii îţi vor deschide uşile lor, stăpâne! Nu sunt singurul care îl urăşte pe regele Sapor. Se vor ridica împotriva lui şi vor cădea la picioarele tale — dacă te năpusteşti peste ei, aşa pe nepusă masă — în deplinătatea spaimei şi unindu-şi forţele cu forţele tale.

IULIAN: Întocmai, întocmai.

PERSANUL: Arde corăbiile, stăpâne!

NEVITA: Ah!

IULIAN: Ura lui vede limpede, în vreme ce credinţa ta bâjbâie, Nevita!

NEVITA: Credinţa mea vedea, stăpâne; dar dădea înapoi în faţa a ceea ce vedea.

IULIAN: Aceste corăbii nu sunt ca un lanţ de piciorul nostru? Avem hrană pentru patru zile pline în tabără. E bine ca soldaţii să nu fie prea încărcaţi. Şi la ce slujesc corăbiile? Nu avem fluvii de traversat...

NEVITA: Stăpâne, dacă e într-adevăr voinţa ta...

IULIAN: Voința mea... voința mea? Oh, într-o seară ca asta... seară de furtună și vijelie... pentru ce n-ar cădea un fulger, și...

MAXIMUS (*soseşte în grabă prin stânga*): O, fiu ales al soarelui... ascultă, ascultă!

IULIAN: Nu acum, dragă Maximus.

MAXIMUS: Nimic nu e mai important. Trebuie să mă asculți!

IULIAN: În numele fericirii și al înțelepciunii, hai, vorbește, frate!

MAXIMUS (*îl atrage deoparte și spune cu glas încet*): Știi că am căutat, am scrutat în cărți și prin preziceri, pentru a descoperi ieșirea din această campanie.

IULIAN: Știu că nu mi-ai putut prezice nimic.

MAXIMUS: Prezicerile vorbeau și cărțile erau de acord cu ele. Dar răspunsul ce revenea întruna era atât de ciudat, încât se impunea să cred că mă înșelasem.

IULIAN: Iar acum?...

MAXIMUS: Când am părăsit Antiohia, am scris la Roma pentru a consulta cărțile sibiline...

IULIAN: Da, da!...

MAXIMUS: Răspunsul tocmai a sosit; un trimis al guvernatorului din Antiohia l-a adus.

IULIAN: Ah, Maximus... și răspunsul...

MAXIMUS: Se potrivește cu tot ceea ce prezicerile și cărțile mi-au spus; iar acum îndrăznesc să-l interpretez. Bucură-te, frate al meu... ești invulnerabil în acest război.

IULIAN: Textul... textul?

MAXIMUS: Cărțile sibiline spun: „Julian trebuie să se păzească de câmpiile frigiene".

IULIAN (*dă înapoi*): Câmpiile fri...? Ah, Maximus!

MAXIMUS: Pentru ce ai pălit, frate al meu?

IULIAN: Spune-mi, prea iubite maestre... cum interpretezi tu acest răspuns?

MAXIMUS: Există mai mult decât o singură interpretare posibilă? Câmpiile frigiene? Ce ai tu de făcut în Frigia? În

Frigia, o țară îndepărtată, ce se află mult în spatele tău și unde niciodată nu vei fi obligat să pui piciorul? Nu există nici un pericol care să te amenințe, fericitule ce ești... iată sensul.

IULIAN: Răspunsul, enigmatic, are un sens echivoc. Nici un pericol nu mă amenință în această luptă... dar din această țară depărtată... Nevita, Nevita!

NEVITA: Stăpâne?...

IULIAN: Prin urmare, în Frigia? Alexandros scrie cu privire la treburile misterioase ce se pregătesc în Frigia. S-a prezis altădată că Galileanul va reveni... Dă foc vaselor, Nevita!

NEVITA: Stăpâne, asta e hotărârea ta fermă, de nezdruncinat?...

IULIAN: Arde-le! Nu șovăi. Primejdii ascunse ne amenință în spate. (*Unuia dintre căpitani.*) Supravegheați-l îndeaproape pe străin. Ne va servi de călăuză. Dați-i să mănânce și să bea, și să se odihnească bine.

IOVIAN: Împărate al meu, te rog fierbinte... nu te bizui prea mult pe istorisirile unui atare transfug.

IULIAN: Aha... pari emoționat, sfătuitoul meu galilean! Toate astea nu-ți plac, fără îndoială. Poate că știi mai mult decât vrei să spui. Du-te, Nevita... și arde corăbiile! (*Nevita se înclină și iese prin stânga. Căpitanul îl duce pe persan spre corturi.*) Trădători în propria-mi tabără! Așteptați, așteptați... voi pătrunde până în străfundul uneltirilor voastre. Armata o să pornească la drum. Du-te, Iovian, și veghează ca avangarda să plece de-acum într-o oră. Persanul cunoaște calea. Du-te!

IOVIAN: La ordinele tale, prea puternicul meu împărat! (*Iese prin dreapta.*)

MAXIMUS: Arzi flota? Ai, desigur, mari proiecte.

IULIAN: Mă întreb dacă Alexandru din Macedonia ar fi îndrăznit asta?

MAXIMUS: Alexandru știa unde amenința primejdia?

IULIAN: E adevărat; e adevărat. Eu o știu. Toate forțele care dau victoria îmi sunt prielnice. Semne și prevestiri își întind

misterioasa cunoaştere în avantajul imperiului meu. Nu se spune despre Galilean că spiritele au venit şi l-au slujit? Pe cine slujesc acum spiritele? Ce ar zice Galileanul, dacă ar fi prezent şi nevăzut printre noi?

MAXIMUS: Ar spune: cel de al treilea imperiu e aproape.

IULIAN: Al treilea imperiu a şi venit, Maximus! Simt că Messia al lumii trăieşte în mine. Spiritul a devenit carne, şi carnea spirit. Tot ceea ce e creat, e accesibil voinţei şi puterii mele. Priveşte... iată că zboară cele dintâi scântei. Flăcările ling parâmele şi densa pădure a catargelor. (*Strigă spre foc.*) Aprindeţi, aprindeţi!

MAXIMUS: Vântul îţi ghiceşte voinţa: El creşte şi te slujeşte.

IULIAN: (*porunceşte, cu pumnul strâns*): Vino furtună! Mai spre apus! O vreau!

FROMENTINOS (*intră prin dreapta*): Nobile stăpân... îngăduie-mi să te previn. O primejdioasă frământare s-a stârnit în tabără.

IULIAN: Nu îngădui agitaţie. Armata se va pune în mers.

FROMENTINOS: Da, împărate al meu... dar galileenii nesupuşi...

IULIAN: Galileenii? Ce fac?

FROMENTINOS: Când casierii, de curând, am avut de distribuit solda trupelor, ţi-au aşezat bustul în faţa meselor...

IULIAN: Aşa va fi mereu de aici înainte.

FROMENTINOS: S-a cerut fiecărui om de îndată ce s-a prezentat să arunce puţină tămâie în căţuie...

IULIAN: Da, ei bine?

FROMENTINOS: Mulţi dintre galileeni au făcut-o fără a gândi că ceea ce făceau... însă alţii au refuzat...

IULIAN: Cum? Au refuzat?

FROMENTINOS: La început, stăpâne; dar când casierii le vor fi explicat că era vorba doar de reluarea unei vechi deprinderi ce nu avea nimic de a face cu religia...

IULIAN: Aha; atunci?

FROMENTINOS: Au ascultat şi au făcut cum li se spunea.

IULIAN: Vedeți? Au ascultat!

FROMENTINOS: Dar, în sfârșit, stăpâne, ai noștri i-au privit surâzând și bătându-și joc, și le-au spus, cu imprudență, că ar face tot atât de bine să șteargă semnul crucii și al peștelui, pe care au obiceiul de a și-l tatua pe brațe; căci îl adoraseră pe divinul împărat.

IULIAN: Da, da! Și galileenii?

FROMENTINOS: Au început să strige din răsputeri... Ascultă, ascultă, stăpâne; e imposibil să-i determini a fi înțelegători.

(Se aud strigăte furioase afară, printre corturi.)

IULIAN: Turbații! Răzvrătire până la capăt. Nu știu că puterea stăpânului lor e sfărâmată.

(Soldații creștini se reped pe câmpie. Mai mulți își lovesc pieptul; alții își sfâșie hainele, totul printre plăsete și strigăte.)

UN SOLDAT: Hristos a murit pentru mine, iar eu l-am trădat!

UN ALT SOLDAT: O, tu, Dumnezeu răzbunător al cerului, lovește-mă; am adorat falșii zei!

AGATHON: Diavolul de pe tronul imperial mi-a ucis sufletul! Nefericire, nefericire, nefericire!

ALȚI SOLDAȚI (*își smulg amuletele de plumb pe care le poartă la gât*): Nu vrem să slujim falșii zei!

ALȚII: Ateul nu e stăpânul nostru! Vrem să ne întorcem! În țară!

IULIAN: Fromentinos, prinde-mi-i pe smintiți! Trece-mi-i prin vârful sabiei!

(Fromentinos împreună cu mai mulți dintre acei care se află acolo vor să se năpustească asupra soldaților creștini. În aceeași clipă se răspândește o puternică lumină sclipitoare: flăcările vaselor urcă.)

OFIȚERI ȘI SOLDAȚI (*înspăimântați*): Arde flota!

IULIAN: Da, arde flota! Și mai mult decât flota, există cineva care arde! În acest roșu și vast incendiu, Galileanul crucificat e prefăcut în cenușă; și împăratul pământesc arde cu Galileanul. Dar din această cenușă se ridică... asemănător cu pasărea Phoenix... Dumnezeul pământului și împăratul spiritului într-unul singur, unul singur, unul singur!

MAI MULTE VOCI: Nebunia l-a lovit!
NEVITA (*intră prin stânga*): S-a înfăptuit!
IOVIAN (*în grabă, venind din cort*): Stingeți, stingeți, stingeți.
IULIAN: Ardeți, ardeți!
AMMIAN (*venind din cort*): Stăpâne, ești trădat! Acest transfug persan era un impostor...
IULIAN: Minți, omule! Unde e?
AMMIAN: A fugit!
IOVIAN: A dispărut ca o umbră.
NEVITA: A fugit!
IOVIAN: Cei care îl însoțeau spun că parcă s-a topit în mâinile lor.
AMMIAN: Calul lui nu mai e lângă gardul de uluci unde fusese legat; străinul trebuie să fi fugit în câmpie.
IULIAN: Stinge focul, Nevita.
NEVITA: Imposibil, împărate al meu!
IULIAN: Stinge, stinge! Trebuie să fie posibil!
NEVITA: Nimic mai imposibil. Toate parâmele sunt tăiate; toate navele se întorc cu carenele în flăcări.
HORMISDAS (*intră, venind din corturi*): Blestem asupra compatrioților mei! Oh, stăpâne, a spune că l-ai putut asculta pe acest viclean!
STRIGĂTE DIN TABĂRĂ: Flota arde! Separați de țară! Moartea în fața noastră!
AGATHON: Zeu fals, zeu fals... poruncește furtunii să încetcze; ordonă flăcărilor să se stingă!
IOVIAN: Furtuna crește. Focul e ca o mare ce se rostogolește...
MAXIMUS (*murmură*): Ferește-te de câmpiile frigiene.
IULIAN (*strigă armatei*): Lăsați să ardă flota! În șapte zile veți arde Ctesiphonul!

ACTUL V

O câmpie pustie și pietroasă, fără pomi sau iarbă. La dreapta, cortul împăratului. După-amiază. Soldații înfometați s-au culcat în grupuri pe câmpie. Din vreme în vreme, legiuni ale armatei trec de la stânga la dreapta. În afara cortului, profesorii de filosofie Priskos și Kytron, cu alți însoțitori ai împăratului, păsesc într-o așteptare neliniștită și agitată. Anatolos, șeful gărzii personale, stă, cu niște soldați, în fața intrării cortului.

KYTRON: Nu e de înțeles că acest consiliu de război poate dura atât de mult?

PRISKOS: Da, într-adevăr, se părea că ar fi fost de ales doar între două soluții: a merge înainte sau a o lua înapoi.

KYTRON: De să nu mai înțelegi nimic! Spune-mi, bunule Anatolos, pentru ce, în numele zeilor, nu înaintăm?

PRISKOS: Da, pentru ce ni se creează condiții de neliniște și se face haltă aici, în plin pustiu?

ANATOLOS: Vedeți aerul ce vibrează, acolo, pe linia zării, spre nord, est și sud?

KYTRON: E de înțeles căldura...

ANATOLOS: Arde câmpia.

PRISKOS: Ce spui? Arde câmpia?

KYTRON: Fără asemenea glume sinistre, bunule Anatolos! Spune-ne... ce este?

ANATOLOS: Arde câmpia, v-o spun. Acolo, unde începetează deșertul, perșii au dat foc ierbii. Nu putem merge nicăieri mai înainte de a se fi răcit pământul.

KYTRON: Oh, nu e înfricoşetor? Ce barbari! Să foloseşti asemenea mijloace!...

PRISKOS: Păi, atunci, nu există alegere. Fără hrană, fără apă... pentru ce nu ne întoarcem?

ANATOLOS: Să traversăm Tigrul şi Eufratul?

KYTRON: Şi flota arsă! Va să zică, războiul ăsta se duce cum? Oh, a spune că împăratul se gândeşte aşa de puţin la prietenii săi! Cum mă voi întoarce la mine?

ANATOLOS: Tu, ca şi noi ceilalţi, prietene.

KYTRON: Ca şi voi? Ca şi voi! Vorbeşti despre asta după pofta inimii tale. Însă cu voi e altceva. Sunteţi războinici. E rolul vostru să îndurați anumite neplăceri cu care eu nu sunt deloc deprins. Nu l-am însoţit pe împărat ca să îndur atâta greu. Aici sunt chinuit de ţânţari; ţânţari şi numai ţânţari... uite-te la mine, priveşte-mi mâinile.

PRISKOS: Firește, nu pentru asta am venit. Am acceptat să urmăm armata pentru a compune cuvântări în cinstea victoriilor pe care împăratul îşi propunea să le câştige. Ce au devenit aceste victorii? Ce s-a înfăptuit în timpul celor şase aspre săptămâni scurse de la incendierea flotei? Au fost distruse câteva oraşe părăsite, oraşe nevoiaşe. Au fost arătaţi în tabără câţiva prizonieri făcuţi de avanposturi, zice-se. Nu prea ştiu în ce bătălie a putut avea loc asta. Şi mi se pare că prizonierii au aerul de păstori şi de ţărani care ar fi fost mai degrabă răpiţi decât...

KYTRON: Şi că s-a putut arde flota! N-am spus de îndată că va fi izvorul multor rele?

ANATOLOS: N-am auzit-o.

KYTRON: Cum? N-am spus-o? N-ai auzit, Priskos, că am spus-o?

PRISKOS: Nu ştiu, într-adevăr, prietene; însă ştiu că eu însumi am protestat zadarnic împotriva acestei acţiuni funeste. Da, pot spune că am fost împotriva întregii campanii în această epocă a anului. Ce grabă! Şi încotro a privit împăratul? E unul şi acelaşi erou care a luptat cu asemenea admirabil

succes pe Rin? Nu s-ar crede că a fost lovit de cecitate, ori de o anumită boală a spiritului?

ANATOLOS: Şşt, şşt!... Ce vorbă e asta?

KYTRON: Da, e drept, Priskos al nostru a spus asta cu puţintică nesăbuinţă. Dar eu nu, nu pot tăgădui că ghicesc un jalnic defect de înţelepciune în multe din proaspetele acţiuni ale filosofului încoronat. Ce sminteală să-şi aşeze statuia în tabără şi să se facă adorat de parcă ar fi fost un zeu! Ce stângăcie, să îşi mărturisească atât de deschis dispreţul faţă de acel stăpân din Nazareth, despre care se poate spune, cel puţin, că dispune de o mare forţă ce-ar fi putut fi înturnată în avantajul nostru în toate împrejurările dificile. Ah, iată-l pe Nevita însuşi. O să ştim...

(Nevita ieşe din cort. La intrare, se întoarce şi face un semn arătând înăuntru. Îndată după el iese medicul Oribazes):

NEVITA (*îl ia pe medic deoparte*): Spune-mi sincer, Oribazes... există vreo tulburare în mintea împăratului?

ORIBAZES: De unde îţi vine acest gând, generale?

NEVITA: Cum îi pot astfel interpreta comportarea?

ORIBAZES: Oh, prea scumpul meu împărat!...

NEVITA: Oribazes, nu trebuie să-mi ascunzi nimic.

KYTRON (*se apropie*): O, brave general, dacă nu e indiscret...

NEVITA: Mai târziu, mai târziu!

ORIBAZES (*lui Nevita*): Fii liniştit, generale. Nu e de temut nici o nefericire. Eutherius şi cu mine ne-am făgăduit să fim cu ochii pe el.

NEVITA: Ah, nu vrei să spui printr-asta că?...

ORIBAZES: Noaptea din urmă a fost pe punctul de a-şi scurta viaţa. Din fericire, Eutherius a sosit... Oh, nu vorbi despre asta nimănui.

NEVITA: Nu-l pierde din vedere.

PRISKOS (*se apropie*): Ar fi pentru noi o mare uşurare să ştim ceea ce consiliul de război...

NEVITA: Iertare; am treburi importante. (*Iese în spatele cortului; în această clipă, Iovian apare la intrare.*)

IOVIAN: (*privind înăuntru*): Va fi făcut, nobilul meu împărat.

KYTRON: Ah, excelente Iovian! Ei, bine? Retragerea s-a hotărât?

IOVIAN: Nu sfătuiesc pe nimeni să numească asta o retragere. (*Iese în spatele cortului.*)

KYTRON: Oh, aceşti militari. Seninătatea sulfetească a unui filosof nu contează pentru ei. Ah!

(Iulian iese din cort; e palid şi tras la faţă. În acelaşi timp cu împăratul intră şambelanul Eutherius şi mai mulţi generali; ei se îndepărtează îndată spre câmpia din dreapta.)

IULIAN (*profesorilor de filosofie*): Bucuraţi-vă, prieteni! În curând totul va merge bine.

KYTRON: Ah, stăpâne binecuvântat, ai găsit o ieşire?

IULIAN: De ieşiri nu suntem lipsiţi, Kytron; e vorba numai de a o alege pe cea mai bună. Acum o să modificăm puţin înaintarea armatei...

PRISKOS: Oh, lăudată fie-ţi prudenţa!

IULIAN: Această înaintare spre Orient... asta nu duce la nimic.

KYTRON: Nu, nu; e sigur!

IULIAN: Mergem spre nord, Kytron.

KYTRON: Cum, stăpâne... spre nord?

PRISKOS: Atunci, nu spre vest?

IULIAN: Nu spre vest. Nu, deloc. Ar fi destul de dificil din cauza fluviilor. Şi trebuie să lăsăm Ctesiphonul liniştit, până la noi ordine. Fără corăbii nu ne putem gândi să luăm oraşul. Galileenii sunt cei care au provocat această istorioară a incendiului flotei. Am observat nişte semne. Cine îndrăzneşte să numească asta o retragere, dacă merg spre nord? Ce se ştie despre proiectele mele? Armata perşilor e undeva în nord, suntem aproape siguri. Odată ce îl voi fi bătut pe Sapor... e vorba de o singură bătălie... în tabăra perşilor vom găsi provizii imense... Când îl voi duce pe regele perşilor prizonier de-a lungul Antiohiei şi al altor oraşe, tare aş vrea să văd de nu-mi vor cădea cetăţenii la picioare.

SOLDAȚI CREȘTINI (*străbat câmpia cântând*):

Securea așteaptă la piciorul copacului;
cedrul lumii o să cadă.
Pe Golgota, iese din sângele Domnului
palmierul ce nu îmbătrânește. (*Ies din dreapta.*)

IULIAN: (îi urmărește cu privirea): Galileenii cântă întruna. Cântece de moarte, de ofensă și durere. Femeile pe care le-am luat cu mine ca surori de caritate... ne-au făcut mai mult rău decât bine. I-au învățat pe soldați cântece ciudate, pe care nu le auzisem încă. Dar nu mai vreau de acum înainte să pedepsesc pe cineva pentru așa ceva. Nu faci printr-asta decât să provoci îndepărtări și mai grave. Știi tu, Priskos, ce s-a întâmplat cu răzvrătiții care, de curând, au refuzat să aducă statuilor imperiale mărturia respectului cuvenit?

PRISKOS: De curând, stăpâne?

IULIAN: Când, pentru a inspira semenilor lor o teamă salutară, am vrut să dau pieirii pe câțiva dintre acești oameni, cel mai vârstnic a înaintat și a cerut, în mijlocul unor strașnice strigăte de veselie, favoarea de a muri cel dintâi... Vezi tu, Priskos, când am aflat asta ieri...

PRISKOS: Ieri? Oh, stăpâne, te înșeli. De atunci sunt patruzeci de zile.

IULIAN: Așa de mult? Bine, bine, bine! Evreii a trebuit să rătăcească patruzeci de zile în pustie. Toți cei vechi a trebuit să dispară. A trebuit să crească o nouă semințe; dar aceasta... luați bine seama... aceasta a intrat pe pământul ce le fusese făgăduit lor tuturor.

EUTHERIUS: Ziua înaintează, stăpâne... Nu vrei să-ți amintești că n-ai mâncat?

IULIAN: Nu încă, Eutherius. Mortificarea cărnii trebuie să fie binevenită pentru toată lumea. Da, v-o spun, trebuie să facem efort pentru a deveni o semințe nouă. Nu pot face nimic cu voi, așa cum sunteți. Dacă vreți să ieșiți din pustiu, trebuie ca o viață curată să vă îndrumeze pasul.

Uitați-i pe galileeni. Am putea lua lecții de la acești oameni. Nu există săraci și nemernici printre ei; trăiesc unii cu alții ca frați și surori... și mai ales acum când rezistența lor m-a constrâns să îi pedepsesc. Galileenii, s-o știți, au în inimă sentimente pe care aș dori mult să vă văd că încercați a vi le însuși. Vă numiți urmașii lui Socrate, ai lui Platon și Diogene. Este vreunul printre voi care ar sfida bucuros moartea, pentru Platon? Priskos al nostru și-ar sacrifica el mâna stângă pentru Socrate? Kytron și-ar lăsa tăiată urechea pentru Diogene? Nu, firește, voi nu ați face-o! Vă cunosc, suflete corupte! În afara vederii mele... Nu pot face nimic din voi! (*Profesorii de filosofie ies zdrobiți; ceilalți se îndepărtează și ei, șușotind și grijulii. Numai medicul Oribazes și șambelanul Eutherius rămân pe lângă împărat. Șeful gărzii personale, Anatolos, stă, mereu, cu soldații lui, în fața cortului.*) Ce ciudat este! Acolo, în obârșia sa adâncă, nu rămâne de neînțeles? Oribazes, îmi poți explica această taină?

ORIBAZES: Împărate al meu, ce taină vrei să spui?

IULIAN: Cu doisprezece oameni puțin cunoscuți, pescari, bărbați neștiutori, el a fondat asta.

ORIBAZES: O, stăpâne, sunt gânduri ce te epuizează.

IULIAN: Și cine a menținut asemenea operă până în ziua de azi? Femei și bărbați îndeobște neînvățați...

ORIBAZES: Da, da, stăpâne; dar acum, un fericit succes de pe câmpie în curând o să...

IULIAN: E drept, Oribazes; deîndată ce norocul se va fi întors, totul va merge bine. Regatul fiului dulgherului va cădea în scurt timp; o știm bine. El va domni tot atâția ani câte zile are anul; iar azi asta face...

EUTHERIUS: Prea iubitul meu stăpân, o baie nu ți-ar face bine?

IULIAN: Crezi?... Te poți duce, Eutherius. Du-te, du-te! Am să vorbesc cu Oribazes! (*Șambelanul Eutherius iese în spatele cortului. Împăratul trage după sine pe Oribazes de cealaltă parte*). Eutherius nu ți-a povestit nimic în dimineața asta?

ORIBAZES: Nu, stăpâne.
IULIAN: Nu ţi-a povestit un incident de astă-noapte?...
ORIBAZES: Nu, împărate al meu... absolut nimic. Eutherius e foarte rezervat.
IULIAN: Dacă îţi va povesti ceva, nu trebuie să îl crezi. Nu s-a întâmplat deloc precum spune. Însuşi el atentează la viaţa mea.
ORIBAZES: El... bătrânul tău slujitor credincios!
IULIAN: Voi fi cu ochii pe el.
ORIBAZES: Şi eu.
IULIAN: Amândoi vom fi cu ochii pe el.
ORIBAZES: Stăpâne, cred că ai dormit prea puţin azi-noapte.
IULIAN: Aşa e. (*Oribazes dă să vorbească, dar se opreşte.*) Ştii de unde se trage asta, că adică n-am dormit?
ORIBAZES: Nu, împărate.
IULIAN: Învingătorul de la podul Milvius era cu mine.
ORIBAZES: Marele Constantin?
IULIAN: Da. În aceste din urmă nopţi, umbra lui nu mi-a dat pace. Vine puţin după miezul nopţii şi nu pleacă înainte de ziuă.
ORIBAZES: Stăpâne, e lună plină; luna a exercitat totdeauna o stranie înrâurire asupra spiritului tău.
IULIAN: După părerea celor vechi vedeniile de acest gen, de obicei... Ce se întâmplă, aşadar, cu Maximus?... Dar nu te poţi încrede nicidecum în părerea lor. Vedem, într-adevăr, că s-au înşelat în anumite situaţii. Chiar şi ce povestesc despre zei, nu trebuie s-o credem fără rezervă. Cu atât mai mult, ceea ce spun despre fantome şi în general despre puterile ce conduc soarta oamenilor. Ce ştim despre aceste puteri? Nu ştim nimic, Oribazes... în afară de dispoziţia lor capricioasă, fantastică, despre care avem mărturii destul de sigure. Tare aş vrea să-l văd venind pe Maximus... (*Vorbindu-şi lui însuşi.*) Aici? Dar nu aici se iscă furtuna ameninţătoare. Ar trebui să fie în câmpiile frigiene...
ORIBAZES: Ce câmpii, stăpâne?... Şi ce furtună?

IULIAN: Oh, nimic... nimic.

NEVITA (*intră, venind din dreapta câmpiei*): Iată, împărate al meu, armata e în mers...

IULIAN: Spre nord?

NEVITA (*surprins*): Firește, stăpâne.

IULIAN: Da, ar fi trebuit totuși să așteptăm până ce Maximus...

NEVITA: Ce însemnează asta, împărate? Nu e nimic de așteptat. Suntem fără hrană; cete de cavaleri dușmani se și arată, ici-colo, la est și la sud...

IULIAN: Da, da, trebuie să înaintăm... către nord. Acum Maximus o să vină deîndată. Am trimis în spatele frontului să-i caute pe ghicitorii etrusci; ei or să încerce, o dată mai mult.... Am pus mâna și pe magi, iar ei spun că sunt la curent cu misterele chaldeene. Proprii noștri preoți iau preziceri din nouă locuri diferite...

NEVITA: Stăpâne, oricum s-ar pronunța prezicerile, îți spun că trebuie să înaintăm. Nu se mai poate conta pe soldați; ei înțeleg bine că singura noastră salvare e să ajungem în munții Armeniei.

IULIAN: Acolo vom merge, Nevita... indiferent de cum s-ar pronunța prezicerile. Totuși te simți în mare siguranță să știi că se acționează, pentru a spune așa, după ce te-ai pus de acord cu acele puteri nepătrunse ce pot, atunci când vor, să intervină profund în soarta unui om.

NEVITA (*se depărtează de el și spune pe un ton scurt, de poruncă*): Anatolos, desfă cortul împăratului! (*Șușotește câteva cuvinte șefului de gardă și iese la dreapta.)*

IULIAN: Toate prezicerile, în timpul acestor patruzeci de zile, au fost funeste; și asta probează, tocmai, că poți avea încredere în ele; căci în tot acest timp, cauza noastră a progresat prea puțin. Dar vezi tu, dragul meu Oribazes... acum, când am o nouă punere în execuție... Ah, Maximus!

MAXIMUS (*vine din câmpie*): Armata a și pornit la drum, stăpâne; urcă pe cal!

IULIAN: Prezicerile... prezicerile?

MAXIMUS: Ei, ce... prezicerile! Nu cerceta prezicerile.
IULIAN: Vorbeşte! Vreau să ştiu ce au răspuns.
MAXIMUS: Toate prezicerile tac.
IULIAN: Tac?
MAXIMUS: Am fost la preoţi; măruntaiele victimelor nu au dat nici un semn. Am fost la şarlatanii etrusci: zborul şi cântecul păsărilor nu le-au spus nimic. Şi la magi am fost: scrierile lor nu aveau nici un răspuns de dat. Iar eu însumi...
IULIAN: Tu însuţi, dragul meu Maximus?
MAXIMUS: Acum, ţi-o pot spune. În această noapte am cercetat poziţia stelelor. Ele nu mi-au vestit nimic, Iuliane.
IULIAN: Nimic... Tăcere... tăcere de parcă discul solar era pe cale de a se întuneca. Singur! Nu mai e nici o punte între mine şi duhuri. Unde eşti acum, flotă albă cu pânze strălucitoare, ce te duceai şi veneai în lucirea zilei şi duceai mesaj de la cer la pământ? Flota a ars. Această flotă a mea de aici a ars. Oh, toate strălucitoarele mele corăbii. Ei bine, Maximus... ce crezi despre asta?
MAXIMUS: Cred în tine.
IULIAN: Da, da... e bine!
MAXIMUS: Voinţa lumii şi-a depus puterea în mâna ta; pentru asta tace.
IULIAN: Aşa vrem noi să interpretăm. Şi vom acţiona în consecinţă... deşi am fi preferat ca... Această tăcere! A fi atât de pe de-a-ntregul sigur. Există alţii, totuşi, despre care se poate spune de asemenea că sunt aproape singuri. Galileenii. Nu-l au decât pe Dumnezeu; iar un singur Dumnezeu aproape că nu e nici un Dumnezeu. Cum se face că-i vedem zilnic pe aceşti oameni?...
ANATOLOS (*care, între timp, a demontat cortul*): Împărate al meu, acum trebuie să urci pe cal; nu îndrăznesc să te las aici în urmă.
IULIAN: Da, acum vreau să încalec. Unde îl aveţi pe bunul meu Babylonios? E bine; cu sabia în mână... Veniţi, scumpi prieteni!

(Toţi ies la dreapta.)

Teren mlăştinos şi împădurit. Heleşteu întunecat, cu apă stătătoare în mijlocul copacilor. Luciri ale posturilor de gardă în depărtare. Noapte cu clar de lună, cu nori care trec. Câţiva soldaţi fac de gardă, în prim plan.

MAKRINA ŞI FEMEILE (*cântă afară în stânga*):

Nefericire nouă! Nefericire!
Seminţia e supusă
Violenţei, mâniei.
Vom vedea moartea!

UNUL DINTRE SOLDAŢI (*ascultând*): Şşt! Auziţi? Femeile galileene, uite acolo, cântă.

UN ALTUL (*ascultând*): Cântă ca nişte bufniţe şi precum corbii nopţii.

UN AL TREILEA: Tare aş vrea să fiu cu ele, totuşi. Eşti mai bine adăpostit la galileeni decât la noi. Dumnezeul galileenilor e mai viguros decât sunt zeii noştri.

CEL DINTÂI: Împăratul i-a aţâţat pe zei; şi cu asta, basta! Cum i-a putut veni ideea de a le lua locul?

CEL DE AL TREILEA: Răul răului e că l-a stârnit pe Dumnezeul galileenilor. Nu ştiţi ceea ce se dă drept sigur, anume că el şi cu magicianul lui, într-una din aceste ultime nopţi, au deschis pântecele unei femei însărcinate ca să vadă prezicerile în măruntaiele ei?

CEL DINTÂI: Da, dar nu o cred. În tot cazul, nu era o grecoaică; trebuie să fi fost o barbară.

CEL DE AL TREILEA: Se spune că Dumnezeul galileenilor se ocupă şi de barbari; iar dacă e adevărat, el ne-ar putea fierbe.

CEL DE AL DOILEA: Ah, mde!... împăratul e un mare general.

CEL DINTÂI: Se pare că regele Sapor e şi el un mare general.

CEL DE AL DOILEA: Crezi că avem împotriva noastră întreaga armată a perşilor?

CEL DINTÂI: Sunt dintre acei care spun că numai avangarda; nimeni nu ştie exact.

CEL DE AL TREILEA: Aş vrea mult să fiu de partea galileenilor.

CEL DINTÂI: Şi tu o să-ţi renegi credinţa?

CEL DE AL TREILEA: Sunt atâţia care o fac. În aceste ultime zile...

CEL DINTÂI (*strigând spre umbră*): Stai!... Stai! Cine vine acolo?

O VOCE: Prieteni ai avanposturilor!

(Câţiva soldaţi înaintează printre pomi, având între ei pe cappadocianul Agathon.)

CEL DE AL DOILEA SOLDAT: Ho, ho! unul care a vrut să o şteargă.

UNUL DINTRE SOSIŢI: Nu, şi-a pierdut minţile.

AGATHON: Nu mi-am pierdut minţile. Oh, în numele marei milostenii a lui Dumnezeu... daţi-mi drumul!

SOLDAŢII AVANPOSTURILOR: Spune că vrea să omoare o fiară cu şapte capete.

AGATHON: Da, da, da, o vreau. Oh, îmi daţi drumul, aşadar? Vedeţi această suliţă? Ştiţi ce este această suliţă? Cu această suliţă voi ucide fiara cu şapte capete şi atunci îmi voi regăsi sufletul. Hristos însuşi mi-a făgăduit-o. Era cu mine astă-noapte.

CEL DINTÂI SOLDAT: Foamea şi osteneala i-au tulburat spiritul.

UNUL DINTRE CEI SOSIŢI: E adus înapoi în tabără; s-ar putea să-şi revină acolo.

AGATHON: Daţi-mi drumul! Oh, dacă aţi şti ce este această suliţă!

(Soldaţii îl aduc în primul plan, la dreapta.)

CEL DE AL TREILEA SOLDAT: Ce voia să spună cu fiara lui?

CEL DINTÂI: Sunt mistere galileene. Au multe ca acesta între ei.

(Şambelanul Eutherius şi medicul Oribazes intră repede, venind din fund, în dreapta, la pândă.)

EUTHERIUS: Nu-l vezi?

ORIBAZES: Nu... Ah, soldaţi!... Spuneţi-mi, prieteni, cineva a trecut pe aici?

CEL DINTÂI SOLDAT: Da, o centurie de lăncieri.

ORIBAZES: Bine, bine. Dar nimeni altul? Nici unul dintre cei mari? Nici un general?

SOLDAŢII: Nu, nimeni.

ORIBAZES: Deci, aici nu. Oh, Eutherius, cum ai putut...?

EUTHERIUS: Da, cum am putut?... Cum am putut...? Bătrânii mei ochi nu se închiseseră de trei nopţi...

ORIBAZES (*soldaţilor*): Trebuie să ne ajutaţi să-l căutăm. Poruncesc chiar în numele marelui şef. Orânduiţi-vă printre pomi; iar dacă găsiţi pe cineva dintre cei mari, înştiinţaţi la focul de tabără, acolo.

SOLDAŢII: La ordinul dumneavoastră!

(Ies toţi la stânga pe diferite căi. Puţin după, împăratul Iulian apare în spatele unui pom, la dreapta. Ascultă, priveşte în jur şi face semn în spate.)

IULIAN: Şşt! Înaintează, Maximus. Nu ne-au văzut.

MAXIMUS (*venind din aceeaşi parte*): Oribazes era unul dintre ei.

IULIAN: Da, da; el şi Eutherius mă supraveghează. Trebuie să-şi închipuie că... Nici unul dintre ei nu ţi-a spus nimic?

MAXIMUS: Nu, dragul meu Iulian. Dar pentru ce m-ai trezit? Ce vrei să faci aici, în noaptea întunecată?

IULIAN: Vreau să fiu singur cu tine pentru ultima oară, scumpul meu maestru!

MAXIMUS: Nu pentru ultima oară, Iuliane!

IULIAN: Priveşte această apă neagră. Crezi... dacă aş dispărea de pe pământ fără să las urme, şi dacă nu mi s-ar găsi niciodată trupul, şi dacă nimeni nu ar ajunge să ştie ceea ce am devenit... crezi că s-ar răspândi legenda că Hermes ar fi venit la mine şi m-ar fi luat, şi că aş fi fost primit în compania zeilor?

MAXIMUS: Se apropie vremea când oamenii nu vor mai avea nevoie să moară pentru a trăi pe pământ ca nişte zei.

IULIAN: Mă consum de nostalgie, Maximus... nostalgia luminii, a soarelui şi a tuturor aştrilor.

MAXIMUS: Oh, te implor... îndepărtează asemenea gânduri triste. Armata perşilor e în faţa ta. Mâine vă veţi încăiera. Vei învinge...

IULIAN: Eu... să învinq? Nu ştii cine îmi da târcoale acum o oră?

MAXIMUS: Cine era pe lângă tine?

IULIAN: Adormisem pe culcuşul meu, în cort. Am fost trezit de o puternică lumină roşietică; ea mi-a pătruns printre pleoapele închise. Am privit şi am zărit o figură care sta în picioare în cort. Purta pe cap un lung văl ce cădea de ambele părţi, în aşa fel încât faţa îi era descoperită.

MAXIMUS: Cunoşti această figură?

IULIAN: Era aceeaşi figură care-mi apăruse în lumină, în noaptea aceea, la Efes, sunt mulţi ani... în noaptea aceea când am avut un ospăţ cu ceilalţi doi.

MAXIMUS: Geniul imperiului.

IULIAN: De atunci, mi s-a mai arătat o singură dată, în Galia... într-o împrejurare la care nu vreau să mă gândesc.

MAXIMUS: A vorbit?

IULIAN: Părea că vrea să vorbească, dar nu a vorbit. A rămas nemişcat şi m-a privit. Faţa îi era palidă şi contractată. Deodată şi-a strâns cu amândouă mâinile vălul de pe cap, şi-a acoperit cu vălul faţa şi a ieşit prin mijlocul pânzei cortului.

MAXIMUS: Hotărârea bate la uşă.

IULIAN: Da, cu siguranţă, bate la uşă.

MAXIMUS: Nu fi descurajat, Iuliane. Cine vrea, va învinge.

IULIAN: Şi ce câştigă învingătorul? Strădania de a învinge? Ce a câştigat Alexandru din Macedonia, ce a câştigat Iulius Caesar? Greci şi romani vorbesc de faima lor cu o rece admiraţie... în vreme ce celălalt, Galileanul, fiul dulgherului, tronează ca rege al iubirii în inimile calde şi credincioase ale oamenilor. Unde este el acum?... Acţiunea lui se exercită

altundeva, de când s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat pe Golgota? I-am visat de curând. Am visat că stăpâneam întregul pământ. Am poruncit ca amintirea Galileanului să fie ștearsă de pe fața pământului; și a fost ștearsă... Atunci spiritele au venit să mă urmeze, și mi-au prins aripi pe umeri; zburam în spațiul infinit și-mi așezam piciorul pe un alt pământ. Era un alt pământ decât acela al meu, cu un Orizont mai larg, lumina avea o strălucire mai galbenă și mai multe cornuri de lună se învârteau în jurul ei. Atunci am privit în jos, spre propriul meu pământ, pământul împăratului, de care îl deposedam pe Galilean... și am găsit că tot ceea ce făcusem era bine. Însă vezi, dragul meu Maximus... atunci, pe acest pământ străin pe care mă aflam, o procesiune a trecut prin fața mea. Erau luptători, judecători și călăi în frunte, iar femei urmau cortegiul plângând. Și, iată... în mijlocul acestei mulțimi care înainta încet, mergea Galileanul viu și ducea o cruce în spate. I-am strigat atunci și i-am spus: unde te duci, Galileene? Dar el și-a întors fața către mine, a surâs, a făcut un ușor semn din cap și a spus: „La calvar!" Unde e acum? Această problemă a Golgotei, pe lângă aceea a Ierusalimului, n-a fost decât un incident de sat întâmplat ca în cursul unei călătorii într-o clipă pierdută? Ori cumva merge necontenit, suferă, moare, e învingător, rând pe rând, de pe un pământ pe altul? Oh, dacă aș putea face din lume un deșert! Maximus... nu există nici o otravă, nici un foc distrugător, care să poată face din creație un pustiu, așa ca pe vremea când spiritul, solitar, plana de deasupra apelor?

MAXIMUS: Aud zgomot la avanposturi! Vino, Iuliane...

IULIAN: A spune că secole și secole vor veni și că, în toate aceste secole, oameni vor trăi și vor ști că eu sunt cel care a sucombat, iar el, cel care a învins. Nu *vreau* să mor! Sunt tânăr; sunt invulnerabil... Cel de al treilea imperiu e aproape... (*Cu un strigăt pătrunzător.*) Iată-l!

MAXIMUS: Cine? Unde?

IULIAN: Îl vezi? Acolo, între trunchiurile copacilor... cu coroană şi mantie de purpură...

MAXIMUS: E luna care se mişcă în apă. Vino... vino, dragul meu Iulian!

IULIAN (*înaintează ameninţător spre vedenie*): Înapoi! Eşti mort. Împărăţia ta s-a sfârşit. Jos mantia-ţi de pungaş, fiu al dulgherului! Ce faci acolo? Ce meştereşti... Ah!

EUTHERIUS (*venind din stânga*): Toţii zeii fie lăudaţi!... Oribazes... Aici, aici!

IULIAN: Ce s-a întâmplat cu el?

ORIBAZES (*venind din stânga*): E acolo?

EUTHERIUS: Da... Oh, prea iubitul meu împărat!

IULIAN: Cine a spus: fac sicriul împăratului?

ORIBAZES: Ce vrei să spui, stăpâne?

IULIAN: Cine a vorbit, întreb! Cine a spus: fac sicriul împăratului?

ORIBAZES: Vino cu mine în cort, te conjur!

(*Se aud zgomote şi strigăte în depărtare.*)

MAXIMUS: Strigăte de luptă! Perşii ne atacă...

EUTHERIUS: Avanposturile chiar sunt în plină luptă.

ORIBAZES: Duşmanul e în tabără! Ah, stăpâne, eşti fără arme...

IULIAN: Vreau să aduc sacrificii zeilor.

MAXIMUS: Ce zei, smintitule? Unde sunt ei... Şi ce sunt ei?

IULIAN: Vreau să sacrific unuia şi altuia. Vreau să sacrific unui mare număr. Unul sau altul mă va înţelege bine. Vreau să invoc ceva în afară de mine şi deasupra mea...

ORIBAZES: Nu e nici o clipă de pierdut!...

IULIAN: Ah, aţi văzut torţa arzând în spatele norului? S-a aprins şi s-a stins în aceeaşi clipă. Un mesaj al duhurilor! O corabie luminoasă între cer şi pământ!... Scutul meu, sabia! (*Se grăbeşte să iasă prin dreapta. Oribazes şi Eutherius îl urmează.*)

MAXIMUS (*strigând*): Împărate, împărate... nu te bate în noaptea asta! (*Iese prin dreapta.*)

Câmpie descoperită. Un sat, în fund. Zori. Aer înceţoşat.
Tumult al bătăliei. Strigăte şi zgomot de arme în câmpie.
În prim plan, lăncieri romani sub căpitanul Ammian, în luptă contra arcaşilor persani. Aceştia, puţin câte puţin, sunt respinşi spre stânga.

AMMIAN: Bine, bine! Duceţi-vă acolo! Loviţi înăuntru! Nu le lăsaţi timp să tragă!

NEVITA (*venind din dreapta cu o suită*): Bine luptat, Ammian!

AMMIAN: O, doamne, pentru ce călăreţii nu ne vin în ajutor?

NEVITA: Imposibil. Perşii au elefanţi în rândul întâi. Numai mirosul, că îi şi sperie pe cai... Înţepaţi... înţepaţi! În jos, prieteni... Sub plăcile metalice de pe piept!

KYTRON (*intră prin dreapta, în ţinută de noapte, împovărat cu tomuri şi suluri de hârtie*): Oh, a spune că trebuia să mă aflu în mijlocul acestor orori!

NEVITA: L-ai văzut pe împărat, prietene?

KYTRON: Da, dar nu mă bagă în seamă. Oh, cer foarte umil o ceată de soldaţi care să mă poată apăra!

NEVITA (*suitei*): Dau înapoi. Trebuie ca scutierii să înainteze.

KYTRON: Nu mă auzi, generale! E foarte important să nu-mi fie rău; opera mea *Asupra liniştii sufletului în momentele grele* nu e încheiată...

NEVITA (*ca mai înainte*): Perşii au primit un spor de forţe, în dreapta. Iar înaintează.

KYTRON: Înaintează? Oh, sângeroasă bucurie de a omorî! O săgeată! Aproape că m-a atins! Cu câtă răutate trag; nu iau în seamă nici vieţi, nici membre. (*Fuge în fund, prin stânga.*)

NEVITA: Lupta e nesigură. Nici nu se înaintează, nici nu se dă înapoi. (*Căpitanului Fromentinos, care soseşte din dreapta cu noi trupe.*) Hei, căpitane... l-ai văzut pe împărat ?

FROMENTINOS: Da, domnule, luptă în fruntea călăreţilor albi.

NEVITA: Nu e rănit?

FROMENTINOS: Are aerul invulnerabil. Săgeţi şi ţepuşe devin inofensive de îndată ce el se arată.

AMMIAN (*din învălmăşeală, strigă îndărăt*): În ajutor! nu mai putem face faţă.

NEVITA: Înainte, bravul meu Fromentinos!

FROMENTINOS (*soldaților*): Strângeți rândurile și aruncați-vă asupra lor, grecilor! (*Zboară în ajutorul lui Ammian; lupta se îndepărtează puțin.*)

ANATOLOS (*venind din dreapta cu câțiva oameni*): Împăratul nu e acolo?

NEVITA: Împăratul? Nu ești tu acela care trebuie să răspundă de împărat?

ANATOLOS: Calul i-a fost omorât sub el... O învălmășeală înfricoșătoare a urmat; rămâne peste putință să înaintezi până la el...

NEVITA: Ah, crezi că a fost rănit?

ANATOLOS: Nu, nu cred. S-a strigat că era teafăr, dar...

MAI MULTE PERSOANE DIN SUITA LUI NEVITA: Iată-l! Iată-l!

(Împăratul Iulian, fără cască și armură, numai cu un scut și o sabie, însoțit de trupele gărzii personale, intră din dreapta.)

IULIAN: E o fericire că te-am găsit, Nevita!

NEVITA: Ah, stăpâne... fără armură; ce imprudență!...

IULIAN: Nici o armă nu se va mai abate asupra mea pe aceste meleaguri. Dar du-te, Nevita; ia întreaga comandă; calul a fost ucis sub mine și...

NEVITA: Împărate al meu, ai fost, așadar, rănit, totuși?

IULIAN: Nu; nimic în afara unei lovituri la cap; puțin amețit. Du-te, du-te... Ce este? Trupe nenumărate se strâng în mijlocul nostru.

NEVITA (*cu voce scăzută*): Anatolos, tu răspunzi de împărat.

ANATOLOS: Fii liniștit, generale!

(Nevita iese la dreapta cu suita lui. Împăratul Iulian, șeful gărzii personale, Anatolos, și o parte a trupelor pretoriene rămân. Lupta în câmpie se depărtează din ce în ce.)

IULIAN: Câți crezi că au căzut dintre ai noștri, Anatolos?

ANATOLOS: Cu siguranță, nu puțini, stăpâne; dar sunt sigur că perșii au pierdut mai mulți.

IULIAN: Da, da; cu toate astea, au căzut mulți, greci și romani. Nu crezi?

ANATOLOS: Împărate al meu, mai mult ca sigur, nu te simți bine. Ești foarte palid...

IULIAN: Îi vezi pe cei de colo, care sunt culcați... unii pe spate, alții pe față, cu brațele întinse? Gândesc că sunt cu toții morți.

ANATOLOS: Da, stăpâne, nu mai încape nici o îndoială.

IULIAN: Au murit, da! Nu mai știu deci nimic, nici despre înfrângerea Ierusalimului, nici despre alte înfrângeri... Nu crezi, Anatolos, că vor cădea încă nenumărați greci în bătălie?

ANATOLOS: Stăpâne, vrem să sperăm că grosul sângeroasei acțiuni s-a înfăptuit.

IULIAN: Vor mai cădea mulți, cu mult mai mulți, ți-o spun! Dar aceasta nu va fi de-ajuns. La ce slujește că dintre ei cad mulți? Totuși, aparțin posterității... Spune-mi, Anatolos, cum crezi că își închipuia împăratul Caligula această sabie?...

ANATOLOS: Ce sabie, stăpâne?

IULIAN: Știi bine, ar fi vrut să aibă o sabie care să-i îngăduie ca, dintr-o singură lovitură, să...

ANATOLOS: Ascultă strigătele armatei, stăpâne! Acum sunt sigur că perșii dau înapoi.

IULIAN (*ascultă*): Ce vrea să însemne cântecul acesta ce răsună în văzduh?

ANATOLOS: Stăpâne, îngăduie să mă duc să-l caut pe Oribazes, sau, mai degrabă... vino, vino; ești bolnav!

IULIAN: Plutește un cânt în aer. Nu-l auzi?

ANATOLOS: Atunci, sunt galileenii...

IULIAN: Da, evident, sunt galileenii. Ha-ha-ha! Luptă în rândurile noastre și nu văd că se găsesc de cealaltă parte. Oh, nebuni ce sunteți cu toții! Nevita unde e? De ce merge împotriva perșilor? Nu vede că perșii nu sunt cei mai primejdioși? Mă trădați toți.

ANATOLOS (*încet, unuia dintre soldaţi*): Grăbeşte cu dusul în tabără; mergi să-l cauţi pe medicul împăratului!

(*Soldatul iese prin dreapta.*)

IULIAN: Ce mulţime mişunătoare! Crezi că ne-au zărit, Anatolos?

ANATOLOS: Cine, stăpâne? Unde?

IULIAN: Nu-i vezi... acolo... sus de tot şi departe! Minţi! Îi vezi prea bine.

ANATOLOS: Pe zeii nemuritori, nu sunt decât norii dimineţii; e ziua ce se iveşte.

IULIAN: Sunt cetele Galileanului, ţi-o spun. Priveşte... cei în straie brodate cu roşu au îndurat martiriul. Femei care cântă îi înconjoară şi torc corzi de arc cu lungul lor păr smuls. Copii le însoţesc şi întind prăştii cu intestinele ce li se lungesc. Torţe aprinse!... Câte mii... Ce nenumărate! Se îndreaptă drept spre noi. Toţi mă privesc; se îndreaptă toţi direct spre mine!

ANATOLOS: Sunt perşii, stăpâne! Trupele noastre dau înapoi...

IULIAN: Nu trebuie să dea îndărăt... Nu daţi înapoi! Ţineţi-vă bine, greci! Rezistaţi, rezistaţi, romani! Astăzi o să eliberăm lumea!

(În acelaşi timp, lupta s-a îndepărtat din nou în câmpie. Împăratul Iulian se năpusteşte, cu sabia ridicată, în cel mai furios tumult al bătăliei. Confuzie generală.)

ANATOLOS (*strigă la dreapta*): Ajutor! Împăratul se află într-o mare primejdie!

IULIAN (*printre luptători*): Îl văd; îl văd! O sabie mai lungă! Cine are o sabie mai lungă să-mi împrumute?

SOLDAŢII (*venind din dreapta şi năpustindu-se*): Cu Hristos, pentru împărat!

AGATHON (*printre cei sosiţi*): Cu Hristos pentru Hristos! (*Azvârle sulița, care atinge uşor braţul împăratului şi se înfige în coapsă.*)

IULIAN: Ah! (*Apucă fierul suliței pentru a-l smulge, dar își taie mâna, scoate un strigăt puternic și cade.*)

AGATHON (*strigă în mulțime*): Lancea romană a Golgotei! (*Se aruncă fără arme printre perși, se vede căzând.*)

STRIGĂTE DEZORDONATE: Împăratul! Împăratul e rănit?

IULIAN (*încearcă să se ridice, dar cade și strigă*): Ai învins, Galileene!

VOCI NENUMĂRATE: Împăratul a căzut!

ANATOLOS: Împăratul e rănit! Apărați-l... apărați-l, în numele zeilor! (*Rezistă cu disperare la înaintarea perșilor.*)

(*Împăratul leșinat e transportat. În aceeași clipă, Iovian sosește cu noi trupe.*)

IOVIAN: Înainte... înainte, frați credincioși; dați împăratului ceea ce este al împăratului!

SOLDAȚI CARE DAU ÎNAPOI (*îi strigă*): A căzut! Împăratul a căzut!

IOVIAN: Căzut! O, puternice Dumnezeu al războinicilor! Înainte, înainte! Domnul vrea ca poporul său să trăiască. Văd cerul deschis; văd îngerii cu sabia scânteietoare!...

SOLDAȚI (*năpustindu-se*): Hristos e printre noi!

TRUPELE LUI AMMIAN: Dumnezeul galileenilor e printre noi! Să ne strângem pe lângă el. E cel mai puternic!

(*Furios tumult al bătăliei. Generalul Iovian pătrunde în rândurile inamice. Răsăritul soarelui. Perșii fug din toate părțile.*)

Cortul împăratului, cu intrarea închisă, în fund. Împăratul Iulian e întins fără cunoștință pe culcușul său. Rănile de pe coapsa dreaptă, de pe mână și braț sunt înfășurate. Aproape de el stau Oribazes și Makrina, precum și Eutherius. Mai în spate, Vasile din Cezareea și profesorul de filosofie, Priskos. La piciorul patului, misticul Maximus e în picioare.

MAKRINA: Sângerează încă. Trebuie să leg rana mai strâns.

ORIBAZES: Îți mulțumesc, femeie blândă; mâinile tale atente ne-au slujit bine.

EUTHERIUS: Încă mai trăiește?

ORIBAZES: Fireşte, trăieşte.
EUTHERIUS: Dar nu respiră.
ORIBAZES: Ba da, respiră.

(Căpitanul Ammian intră încet, cu sabia şi cu scutul împăratului, pe care le depune, şi rămâne în picioare aproape de perdea.)

PRISKOS: Ah, bunule căpitan, cum stau lucrurile afară?
AMMIAN: Mai bine decât aici. El a şi...
PRISKOS: Nu, nu... încă nu. Dar e sigur că i-am respins pe perşi?
AMMIAN: Da, complet. Generalul Iovian e cel care i-a pus pe fugă. Trei soli de rang înalt tocmai sosesc în cort, trimişi de regele Sapor pentru a cere un armistiţiu.
PRISKOS: Oh, crezi că Nevita îl acordă?
AMMIAN: Nevita a trecut comanda lui Iovian. Se strâng rândurile în jurul lui Iovian. Toţi văd în el pe unicul salvator...
ORIBAZES: Vorbeşte încet; se mişcă.
AMMIAN: Se mişcă? Îşi recapătă cunoştinţa, poate? Oh, dacă ar fi să trăiască pentru a vedea asta!
EUTHERIUS: Ce anume, Ammian?
AMMIAN: Soldaţi şi şefi se pun de acord pentru alegerea unui nou împărat.
PRISKOS: Ce spui?
EUTHERIUS: Oh, ce scandaloasă nerăbdare!
AMMIAN: Situaţia primejduită a armatei o scuză în parte; şi cu toate astea...
MAKRINA: Se trezeşte... Deschide ochii...
IULIAN (*rămâne o clipă nemişcat, şi priveşte cu blândeţe pe cei care îl înconjoară.*)
ORIBAZES: Stăpâne, mă recunoşti?
IULIAN: Da, pe deplin, dragul meu Oribazes.
ORIBAZES: Stai liniştit.
IULIAN: Să rămân liniştit? Despre ce îmi aminteşti? Trebuie să mă ridic!
ORIBAZES: Imposibil, stăpâne; te rog stăruitor...

IULIAN: Trebuie să mă ridic, îți spun. Cum aș putea rămâne liniștit acum? Trebuie să îl bat pe Sapor complet.

EUTHERIUS: Sapor e bătut, stăpâne. A trimis în tabără soli pentru a cere un armistițiu.

IULIAN: Într-adevăr? Asta îmi face mare plăcere... Și totuși, l-am învins pe el. Dar fără armistițiu. Vreau să-l dobor de tot. Ah, unde mi-e scutul? Oare mi-am pierdut scutul?

AMMIAN: Nu, împărate al meu... iată-ți scutul și sabia.

IULIAN: Asta îmi face cu adevărat mare plăcere. Scutul meu. Nu aș fi vrut să îl știu în mâinile barbarilor. Pune-mi-l pe braț...

MAKRINA: O, stăpâne, e prea greu pentru tine, acum!

IULIAN: Ah... tu? Ai dreptate, pioasă Makrina; e puțin cam greu... Așezați-l în fața mea, ca să îl pot vedea. Cum, Ammian, tu ești? Stai de strajă pe lângă mine? Unde e Anatolos?

AMMIAN: Stăpâne, e preafericit, acum.

IULIAN: Căzut? Credinciosul Anatolos căzut pentru mine!... Preafericit, spui tu? Hm!... Un prieten mai puțin. Vai, dragul meu Maximus!... Nu-i voi primi pe trimișii regelui Persiei azi. N-am alt gând decât să câștig timp. Dar nu accept nici un aranjament. Vreau să duc mai departe victoria cu cea mai deplină energie. Armata se va întoarce iar împotriva Ctesiphonului.

ORIBAZES: Imposibil acum, stăpâne; gândește-te la rănile tale.

IULIAN: Rănile-mi vor fi în curând vindecate. Nu e așa, Oribazes... Nu-mi făgăduiești?...

ORIBAZES: Mai presus de orice, trebuie să rămâi liniștit, stăpâne.

IULIAN: Ce accident supărător! Și asta chiar în clipa când atâtea probleme importante mă asaltează. Nu pot lăsa asemenea probleme în mâinile lui Nevita. Pentru asta nu am încredere nici în el, nici în ceilalți; trebuie ca eu însumi să... Mă simt într-adevăr puțin ostenit. Ce plictisitor e!... Spune-mi, Ammian, care e numele acestui loc fatal?

AMMIAN: Ce loc, nobilul meu împărat?
IULIAN: Locul unde suliţa persană m-a atins.
AMMIAN: Satul din apropiere se numeşte Frigia...
MAXIMUS: Ah!
IULIAN: Se numeşte?... Cum se numeşte câmpia?
AMMIAN: Stăpâne, se numeşte, după satul de acolo, câmpia frigiană.
IULIAN: Ah, Maximus... Maximus!
MAXIMUS: Trădat! (*Îşi acoperă faţa şi se prăbuşeşte la picioarele patului.*)
ORIBAZES: Împărate al meu, ce îţi pricinuieşte asemenea spaimă?
IULIAN: Nimic... nimic... Frigia? Ah, într-adevăr? Nevita şi ceilalţi trebuie deci să ia de îndată problemele în mână. Du-te, şi spune-le...
AMMIAN: Stăpâne, în numele tău, ei au şi...
IULIAN: Au făcut-o? Nu mai spune! Atunci e bine... Voinţa lumii sta la pândă în spatele meu, Maximus!
MAKRINA: Rana ţi se deschide. stăpâne!
IULIAN: Oh, Oribazes, pentru ce voiai să mi-o ascunzi?
ORIBAZES: Ce am avut să-ţi ascund, împărate al meu?
IULIAN: Trebuie să mă duc. Pentru ce nu mi-ai spus-o mai curând?
ORIBAZES: Oh, împărate al meu!
VASILE: Iuliane... Iuliane! (*Se aruncă plângând la picioarele patului.*)
IULIAN: Vasile... prietene, frate... am trăit frumoase zile împreună, noi doi... Nu trebuie să plângeţi pentru că vă părăsesc tânăr încă. Nu-i totdeauna un semn al dizgraţiei puterilor ce prezidează destinele, când iau un om în floarea vârstei. Şi ce înseamnă să mori? E altceva decât a-ţi plăti datoria imperiului veşnic schimbător al pulberii? Fără lamentări! Nu iubim cu toţii înţelepciunea? Iar înţelepciunea nu ne învaţă că cea mai înaltă fericire e legată de viaţa sufletului şi nu de aceea a trupului? Într-asta, galileenii au

dreptate, măcar că... dar nu vreau să vorbim despre ei. Dacă puterile vieții și ale morții mi-ar fi acordat timp pentru a termina o anumită operă, cred că aș fi ajuns să...

ORIBAZES: Ah, împărate al meu, nu te obosește că vorbești așa de mult?

IULIAN: Nu, nu, nu. Mă simt nespus de ușor și pe deplin mulțumit.

VASILE: Iuliane, frate iubit... n-ai nimic de retractat?

IULIAN: Nu știu, într-adevăr, cam ce ar putea fi.

VASILE: Nu-ți pare rău de nimic, Iuliane?

IULIAN: Nu am nimic de regretat. Cât despre puterea pe care împrejurările mi-au pus-o în mână, și care e o emanație a divinului, am conștiința că m-am servit de ea cât am putut mai bine cu mijloacele mele. N-am vrut niciodată să nedreptățesc pe cineva. Această campanie avea motive bune și valabile; iar dacă anumite persoane socotesc că nu am realizat toate speranțele, trebuie să se gândească cu echitate că există în afara noastră o forță misterioasă și că ea are o înrâurire de căpătâi asupra ieșirii din ceea ce întreprind oamenii.

MAKRINA (*încet, lui Oribazes*): Oh, ascultă... ascultă cât de greu respiră.

ORIBAZES: În curând își va pierde graiul.

IULIAN: Asupra alegerii unui urmaș nu-mi asum riscul de a da un sfat... Eutherius, vei împărți ceea ce posed între cei care îmi erau mai apropiați. Nu las mare lucru; pentru că am socotit totdeauna că un adevărat prieten al înțelepciunii... Ce este? Soarele și apune?

ORIBAZES: Sigur nu, împărate al meu; e încă plină zi.

IULIAN: Ciudat. Mi se pare că totul s-a întunecat înaintea vederii mele... Da, înțelepciunea... înțelepciunea. Atașază-te cu fermitate de înțelepciune, bunule Priskos. Dar fii mereu înarmat împotriva a ceva de nepătruns din afară, care... Maximus a plecat?

MAXIMUS: Nu, frate al meu.

IULIAN: Gâtul îmi arde. Nu m-ați putea răcori?
MAKRINA: Puțină apă, stăpâne. (*Îi duce o cupă la buze.*)
ORIBAZES (*încet, Makrinei*): Rana îi sângerează pe dinăuntru.
IULIAN: Nu plângeți. Nu trebuie ca vreun grec să plângă pentru mine; urc la stele... Frumoase temple... Statui... dar atât de departe.
MAKRINA: Despre ce vorbește?
ORIBAZES: Nu știu; nu cred că mai e pe deplin conștient.
IULIAN (*cu ochii închiși*): Alexandru și-a făcut intrarea... în Babylon... Și eu vreau... Frumoși tineri încununați cu frunziș... dansatoare... dar atât de departe. Frumos tărâm... Frumoasă viață pământească... (*Deschide ochii mari.*) O, soare, soare... pentru ce m-ai trădat? (*Se prăbușește.*)
ORIBAZES (*după o tăcere*): Era moartea.
ASISTENȚA: Mort... mort!
ORIBAZES: Da, acum a murit.

(Vasile și Makrina îngenunchează și se roagă. Eutherius își acoperă fața cu vălul. Bătăi de tobă și corni se fac auzite în depărtare.)

STRIGĂTE DIN TABĂRĂ: Trăiască împăratul Iovian!
ORIBAZES: Oh, ați auzit strigătele?
AMMIAN: Generalul Iovian e aclamat împărat.
MAXIMUS (*râde*): Galileanul Iovian! Da, da, da!...
ORIBAZES: Rușinoasă grabă! Chiar mai înainte de a fi știut...
PRISKOS: Iovian... acest erou victorios care ne-a salvat pe toți. Împăratul Iovian merită, firește, un panegiric. Vreau să sper, cel puțin, că insinuantul Kytron încă nu a... (*Se grăbește să iasă.*)
VASILE: Uitat, mai înainte ca mâna să ți se fi răcit. Și pentru această fragilă splendoare ți-ai vândut sufletul nemuritor!
MAXIMUS: (*se ridică*): Voința lumii va da socoteală de sufletul lui Iulian.
MAKRINA: Nu huli; măcar că l-ai iubit, cu siguranță, pe acest mort.
MAXIMUS (*se apropie de cadavru*): Iubit, și amăgit... Nu, nu eu! Amăgit precum Cain. Amăgit precum Iuda... Zeul

vostru este un zeu risipitor, galileeni! Uzează multe suflete. Nu erai, prin urmare, și nici de data asta, adevăratul... O, tu, victimă a sacrificiului necesității. Merită truda de a trăi? Totul e hazard și joc... A voi, e a trebui să vrei. Oh, prea iubitul meu... toate semnele m-au înșelat, toate prezicerile au vorbit cu două limbi, așa încât am crezut că văd în tine pe împăciuitorul dintre cele două imperii. Cel de al treilea imperiu va veni. Spiritul omului își va relua moștenirea... iar atunci se va oficia un sacrificiu ispășitor pentru tine și pentru cei doi oaspeți ai banchetului tău. (*Iese.*)

MAKRINA (*se ridică, palidă*): Vasile, ai înțeles ceva din vorbirea păgânului?

VASILE: Nu... însă mi se arată cu o mare, strălucitoare claritate că aici zace, sfărâmată, o măreață unealtă a Domnului.

MAKRINA: Da, într-adevăr, o unealtă prețioasă și scumpă.

VASILE: O, Hristoase, Hristoase!... Unde îți era poporul, care nu ți-a înțeles sfatul vădit? Împăratul Iulian era pentru noi o vargă a disciplinei... nu pentru moarte, ci pentru înălțare.

MAKRINA: Taina alegerii e înspăimântătoare. Ce știm noi?...

VASILE: Nu stă scris: se construiesc nave ale mârșăviei și nave ale măreției?

MAKRINA: O, frate, să nu ne implântăm gândul în nețărmul acestui hău. (*Se înclină deasupra cadavrului și îi acoperă fața.*) Suflet omenesc rătăcit... dacă *trebuia* să te rătăcești, asta cu siguranță va face ca balanța să încline în favoarea ta în Ziua cea mare în care Atotputernicul se va ivi printre nori, spre a rosti verdictul asupra morților vii și asupra viilor morți!...

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXIX

PARTEA ÎNTÂI
Apostazia Caesarului 1
PARTEA A DOUA
Împăratul Iulian 123

Redactor: TRAIAN RADU
Tehnoredactor: EUGENIA CÎRSTEA
Tehnoredactare computerizată: SANDA STROESCU

Bun de tipar: 28. 11. 1994; Coli tipar: 9,8

Tiparul executat în baza contractului nr. 12/1994 de către Centrul de Multiplicare al Institutului de Teorie Socială, Bucureşti, Bd. Armata Poporului nr. 1-3, etaj VII

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026